İTALYAN EDEBİYATI

dante
ilahi komedya

CEHENNEM

İtalyanca aslından dilimize çeviren :

Feridun TİMUR

ALTIN KLÂSİKLER

ÜÇÜNCÜ BASKI

İLÂHÎ KOMEDYA (Divina Commedia), ALTIN KLÂSİKLER DİZİSİNİN 5. kitabı olarak ilk defa Şubat 1969 da yayımlandı. Kapak resmini Ayhan Erer'in hazırladığı bu kitap AS Basımevinde basıldı

INCIPIT COMEDIA

DANTIS ALAGHERII

FLORENTINI NATIONE, NON MORIBUS(1)

(1) Ahlâkı bakımından değil, milliyeti bakımından Floransalı olan Dante Alighieri'nin **Komedya**'sı başlıyor.

CEHENNEM

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
CEHENNEM	1
Önsöz	15
Cehennemde cezaların dağıtılışı	69
Birinci Manzume : *İlâhî Komedya*'ya genel giriş	73
İkinci Manzume : *Cehennem*'e genel giriş	83
Üçüncü Manzume : Korkaklar avlusu; Akheron nehri	91
Dördüncü Manzume : 1. Daire: Limbus	97
Beşinci Manzume : 2. Daire: Şehvet düşkünleri	108
Altıncı Manzume : 3. Daire : Oburlar	117
Yedinci Manzume : 4. Daire : Hasisler, müsrifler; 5. Daire : Styx bataklığı, öfkeliler	123
Sekizinci Manzume : 5. Daire : Styx bataklığı, öfkeliler; Dite şehri	130
Dokuzuncu Manzume : Allahın habercisi, 6. Daire : Sapkınlar	137

Sayfa

Onuncu Manzume :
6. Daire : Sapkınlar 144

On Birinci Manzume :
6. Daire. Sapkınlar; Cehennemin moral düzeni. . 153

On İkinci Manzume :
7. Daire : Saldırganlar; 1. Bölüm : Soydaşlarına karşı zor kullananlar 160

On Üçüncü Manzume :
7. Daire : Saldırganlar; 2. Bölüm: Kendilerine karşı zor kullananlar 168

On Dördüncü Manzume :
7. Daire : Saldırganlar; 3. Bölüm : Allaha saldıranlar; Giritli ihtiyar 176

On Beşinci Manzume :
7. Daire : Saldırganlar; 3. Bölüm: Tabiata karşı zor kullananlar 183

On Altıncı Manzume :
7. Daire : Saldırganlar; 3. Bölüm: Tabiata karşı zor kullananlar 191

On Yedinci Manzume :
7. Daire : Saldırganlar; 3. Bölüm: Sanata karşı zor kullananlar 197

On Sekizinci Manzume :
8. Daire: Hileciler; 1. Hendek: Başkaları veya kendileri için aldatma eylemini yapmış olanlar; 2. Hendek : Dalkavuklar 204

On Dokuzuncu Manzume :
8. Daire: Hileciler; 3. Hendek: Rüşvet yiyenler. . 212

Sayfa

Yirminci Manzume :
8. Daire : Hileciler; 4. Hendek : Kâhinler. . . 219

Yirmi Birinci Manzume :
8. Daire : Hileciler; 5. Hendek: Rüşvet yiyenler, para çalanlar 226

Yirmi İkinci Manzume :
8. Daire : Hileciler; 5. Hendek: Rüşvet yiyenler, para çalanlar 233

Yirmi Üçüncü Manzume :
8. Daire : Hileciler; 6. Hendek : Mürailer. . . . 240

Yirmi Dördüncü Manzume :
8. Daire : Hileciler; 7. Hendek : Hırsızlar. . . . 248

Yirmi Beşinci Manzume :
8. Daire : Hileciler; 7. Hendek : Hırsızlar. . . . 254

Yirmi Altıncı Manzume :
8. Daire : Hileciler; 8. Hendek: Yalancı müşavirler. 261

Yirmi Yedinci Manzume :
8. Daire : Hileciler; 8. Hendek : Yalancı müşavirler 269

Yirmi Sekizinci Manzume :
8. Daire : Hileciler; 9. Hendek; Ara bozuculuk ve bölücülük yapanlar 278

Yirmi Dokuzuncu Manzume :
8. Daire : Hileciler; 10. Hendek: Tahrifçiler; a) madenlere hile karıştıranlar 288

Otuzuncu Manzume :
8. Daire : Hileciler; 10. Hendek : Tahrifçiler; b)

Sayfa

insanları taklit ve tahrif edenler; c) kalpazanlar; d) sözleri tahrif edenler 295

Otuz Birinci Manzume :
Devlet; 9. Daireye iniş 303

Otuz İkinci Manzume :
9. Daire : Hainler; 1. Bölüm, Caina : Hısım ve akrabalarına ihanet edenler; 2. Bölüm, Antenora : Vatan hainleri 311

Otuz Üçüncü Manzume :
9. Daire : Hainler; 2. Bölüm: Vatan hainleri; 3. Bölüm, Tolomea : Konuklarına ihanet edenler . 320

Otuz Dördüncü Manzume :
9. Daire : Hainler; 4. Bölüm, Giudecca : Velinimetlerine ihanet edenler; Cehennemden ayrılış . 329

DANTE ALIGHIERI

(1265 — 1321)

HAYATI :

Dante Alighieri 1265 yılı mayısında Floransa'da dünyaya geldi. Asıl adı Durante idi, Dante bunun kısaltılmış şeklidir.

Ailesi. — *Dante eski ve asîl bir aileye mensuptur. Üçüncü batından dedesi olan Cacciaguida'ya hizmetlerine karşılık İmparator Conrad tarafından şövalyelik verilmişti. Fakat aile sonradan yoksul düşmüş ve soysuzlaşmıştır. Dante'nin babası II. Alighiero hakkındaki söylentiler birbirini tutmamakla beraber, bunlar herhalde ailenin şerefini, itibarını gölgeleyecek şeylerdir. II. Alighiero hâkimlik veya noterlik yapardı, diyenlerin bu iddialarını destekliyecek kayıtlara rastlanmamıştır. Yine bazı söylentilere göre faizcilik yapmış veya bugün bankacılık dediğimiz bazı işlere atılmıştır. Piyasaya kalp para sürmüş olduğu ise ispat edilememiştir. Belki bilmiyerek bu kabîl karanlık işlere sürüklenmiş olabilir.*

II. Alighiero, Guelf'ler partisindendi. O sırada iktidar Ghibellin'lerin elinde bulunuyordu. Âdet olmuştu: İktidara geçen parti eski partinin elebaşılariyle sivrilmiş elemanlarını sürgün ederek şehirden çıkarırdı. Dante,

dünyaya geldiği sırada Floransa Ghibellin'lerin yönetiminde olmasına rağmen Guelf'lerden olan II. Alighiero Floransa'da bulunuyordu. Bu da II. Alighiero'nun Ghibellin'ler iktidarını kuşkulandırmaktan uzak, silik, zararsız bir kişi olduğunu gösterir.

Dante, herhalde iyi bir ünü olmıyan babasını sevmiyordu. Eserlerinin hiç bir yerinde babasına uzaktan yakından ima yoktur. Her fırsatta ailesinin Roma'lılardan gelmiş olmasiyle övünen, dedesi Cacciaguida'nın kahramanlığiyle, lakaplariyle gururlanan Dante, küçük ve adı kötüye çıkarılmış bir adamın oğlu olmanın acısını daha ufak bir çocukken çekmiye başlamıştır.

Dante annesi monna Bella'yı küçük yaşta yitirdi. Babası ise çok geçmeden ikinci defa evlendi. Alighiero 1283 yılına doğru öldüğü zaman Dante on sekiz yaşlarındaydı. Üvey anası monna Lapa fena bir kadın sayılmazdı. Bununla beraber, öz evlâtlariyle Dante arasında ayrılık gözettiği olmuyor da değildi. Dante'nin üvey anasiyle üvey kardeşlerinin yanında geçen çocukluk ve ilk gençlik yılları mutlu ve karışıksız olmaktan çok uzaktı herhalde.

Öğrenimi. — *Dante'nin gördüğü öğrenim hakkında bilgiler kıt ve noksandır. XIII. ve XIV. yüzyılda İtalya'da, başlıca gelir kaynağı ticaret olan şehirlerde öğrenime fazla önem verilmez, gençler okuyup yazma, biraz da hesap öğrendiler mi, bununla yetinilirdi. Öğrenimlerini ilerletmek istiyenler sırasiyle Trivium, Quadrivium ve Felsefe sınıflarını tamamlamak zorunda idiler. Trivium'da gramer, yani Latince, mantık, retorik; Quadrivium'da ise aritmetik, geometri, müzik ve astroloji okunurdu. Felsefe zamanla tabiiyat, ahlâk ve ilâhiyat olarak üç kola ayrılmıştı.*

Dante'nin ilk öğrenimini Santa Croce papaz okulunda bitirdiği tahmin ediliyor. Görünüşe bakılırsa orta ve

yüksek öğrenimini tamamlamak imkânını bulamamıştır. Bununla beraber, Dante'nin kendi kendisine okumaya devam ettiği ve kısa zamanda yaşadığı çağa göre ansiklopedik bilgi elde etmeyi başardığı da bir gerçektir. Dante bilgiye susamış bir insandı. Çalışma hız ve temposu 1290 yılından sonra bilhassa artmıştır. Göreceğimiz gibi bu yıl, Beatrice'nin öldüğü sıralara rastlar.

Dante şimdi bellibaşlı Latin şairlerinin ve Latince çevirilerinden Yunan yazarlarının eserlerini okurken Provençal ve zamanın İtalyan şairlerini de ihmal etmiyor; bir yandan "kendi kendisine iyi manzum yazma sanatını" meşkederken, bir yandan da astronomi, resim, felsefe gibi konularla eksiklerini tamamlıyor veya yatkınlığını arttırıyordu. Yaşı ilerledikçe okuma ve öğrenme hevesi onda bir hırs halini almıştı. O kadar ki, bir ara gözleri bozulmuş, kör olmasına ramak kalmıştı. Kendi başına öğrendiği ile yetinmiyen genç Dante, zamanın bilgin ve filozoflarının yaptıkları bilimsel toplantıları da kaçırmıyordu. Bu bilginler arasında Fransızca Trésor *adlı eserin yazarı Brunetto Latini'nin bulunduğunu tahmin etmek güç değildir. Dante kendisiyle yaşıt veya kendisinden yaşlı şair, müzikçi ve ressamlarla da sıkı ve sürekli dostluklar kurmuştu. O devrin ünlü Floransa'lı şairlerinden biri olan Guido Cavalcanti ile Dante arasındaki sıcak arkadaşlık bunların başında anılmaya değer. 1285 yılına doğru Dante'nin bir ara Bologna Üniversitesine devam etmiş olması da kuvvetli bir ihtimaldir.*

İlk Aşkı: Beatrice. — *Şairin çocukluk ve ilk gençlik yılları hakkında bildiklerimizin eksik olduğu saklanamaz. Tam ve kesin olarak bilinen bir şey varsa o da Dante'nin dokuz yaşındayken kendisinden bir yaş küçük olan Beatrice adında bir kıza âşık olmasıdır.*

O devirde Floransa'da bir âdet vardı. Şehrin tanınmış aileleri semt semt toplantılar tertiplerler, kadın erkek buluşup hoşça vakit geçirirlerdi. Bu toplantılara çocuklar da katılırdı. 1274 yılı ilkbaharında bir gün bir öğle üzeri, tanınmış Floransa'lı şövalyelerden Folco di Ricovero de' Portinari'nin konağı da işte böyle bir toplantıya sahne oluyordu. Bu adam Dante'nin babası II. Alighiero'nun komşusu idi. Küçük Dante de davetliler arasında bulunuyordu. Folco'nun sekiz yaşındaki kızı Beatrice ile bu toplantıda tanıştı. Dante küçük komşusunu şüphesiz ki daha evvel de görmüş olacaktı. Fakat allar giymiş olan Beatrice'nin o gün Dante üzerinde bıraktığı izlenim çok daha başka ve derin olmuştu. İki çocuk birbirlerinden hoşlandı ve eğer tabir caizse hattâ birbirini sevdi. İkinci defa karşılaştıkları zaman Dante on sekiz, Beatrice ise on yedi yaşlarında iki gençtiler. Uzak bir bahar günü başlıyan Dante'nin aşkı bu ikinci karşılaşmadan sonra artacak, hayata gözlerini kapıyacağı ana kadar bütün varlığını kaplıyarak gölgelenip eksilmeden sürüp gidecektir.

Ufak bir çocuğun küçük bir kıza gönül vermesi sık görülür değilse bile, hiç görülmemiş bir olay olmaktan uzaktır. Buradaki fevkaladelik bu erken aşkın yıllardan sonra İlâhî Komedya *gibi insan zekâ ve muhayyilesinden çıkmış en güzel, en müstesna eserlerden birine vücut vermiş olmasındadır.*

Laura'sız bir Petrarca'yı, Fiammetta'sız bir Boccaccio'yu düşünürüz de Beatrice'siz bir Dante'yi tasavvur etmek aklımızdan bile geçmez. Çünkü hayatları gibi eserleri de büyük bir şey yitirmeden Laura'yı da, Fiammetta'yı da bu iki şairin varlığından çekip çıkarmak mümkündür. Ama aynı şey Dante için söylenemez. Beatrice'yi kaldırınız, Dante'nin hayatı ıssız bir çölden farksızdır. Eserlerinden Beatrice'yi çıkarırsanız, bunların en aşağı

yarısı dirimliliğini yitirir. Çünkü Beatrice Dante'nin manevî varlığının en önemli, en dirimlik "motif"i, hayatının bellibaşlı olayıdır. Aşkı ile hayatı ve eserleri arasında bu kadar sıkı yakınlık, bu derece kuvvetli muvazilik bulunan başka bir şair göstermek mümkün değildir. Dünya edebiyatında etki ile sonuç arasındaki bağların bu kadar giriftleştiği bir başka olaya belki de rastlanmamıştır.

Dante'nin o muazzam, o muhteşem aşkı öteki ölümlülerin aşkından farklıydı. Bu aşkta hayvanca hiç bir taraf bulamazdınız. Duyulardan doğmamıştı, duyulara seslenmiyordu. Üstelik Dante duygularını kimseye açmıyor, sevgilisinden bile saklıyordu. "Evet, seni seviyorum, ama bundan sana ne?" dedirten bir aşktı bu. Beatrice daha o zamanlar bir temaşa motifi haline gelmişti.

Beatrice 1288 yılında, ihtimal bazı siyasî düşünceler yüzünden Floransa'lı şövalyelerden Simone dei Bardi adında zengin bir gençle evlendi. İki sene sonra 1290 yılında öldüğü zaman yirmi dört yaşındaydı.

Beatrice'nin ölmesi Dante için çok büyük bir darbe oldu. Bugün düşünüyoruz da, kaderin böyle tecelli etmiş olması sonuç bakımından dünya edebiyatı için daha hayırlı olmuştur, diyoruz. Çünkü Beatrice Dante'nin kalbinde ve hayalinde silinmez bir iz bırakarak, yirmi dört yaşının taraveti içinde ölmekle yılların yıpratıcı, çirkinleştirici ve yıkıcı etkilerinden kurtulmuştur. Beatrice ölmekle Dante'nin kalbinde ve hayalinde ölmezliğe erişmişti.

Fakat Dante'nin hayatında ve eserlerinde Beatrice'nin rolü ve yeri nedir? Beatrice olmasaydı Dante, Dante olamaz mıydı? Dante şöyle der: "Küçük bir kıvılcımdan koskoca bir alev doğar." İşte Beatrice Dante'nin dehasını ateşliyen böyle bir kıvılcım olmuştur ki, bu da az şey değildir.

Beatrice daha sağlığında Dante'ye platonik bir aşk

esindirmişti. Öldükten sonra büsbütün mistik bir nitelik aldı ve Dante'nin eserine madde ve ölümlülük olarak değil, ruh ve ebedilik olarak girdi.

Evlenmesi. — *Beatrice'yi yitirmekten duyduğu acı Dante'nin içinde günden güne derinleşiyordu. Dante var gücü ile okumaya, çalışmaya koyuldu. Ama bir yandan da zevk ve sefahat âlemlerine katılmaktan geri durmuyordu. Bu haline herkesten çok arkadaşı Guido Cavalcanti üzülüyor, tuttuğu yolun çıkar bir yol olmadığını acı fakat samimî sözlerle Dante'ye sık sık tekrarlıyordu. Sonraları bu dizginsiz günlerini düşündükçe Dante'nin yüzü kızaracaktır.*

Ailesi avunur düşüncesiyle, bu gibi hallerde başvurulması âdet olan bir çare olarak Dante'yi evlendirmeye karar verdiler. Dante otuzuna doğru, yani 1295 yılında evlendi. Aldığı kadının adı Gemma idi. Gemma, tanınmış Floransa'lı Donati ailesine mensuptu. Siyahlar partisinin başkanı bulunan Corso ile Dante'nin yakın arkadaşı olan Corso'nun küçük kardeşi Forese Donati de aynı ailedendirler. Genç kız Dante'ye yüz florin tutarında drahoma getiriyordu. O devirde en yüksek drahoma 200 - 600 florin civarındaydı.

Boccaccio: "Yitirdiği kadın onu hüzün içinde bırakmıştı, bu yenisi ise neşelenmesine yardım edecekti" diyor. Gemma Donati'den Dante'nin Pietro ve Jacopo adında iki oğlu ile Antonia ve Beatrice adında iki kızı dünyaya geldi (bazılarına göre bir kızı olmuştur ki rahibe olunca ismi Antonia iken Beatrice'ye çevrilmiştir).

Boccaccio'ya bakarsanız Dante'nin evlilik hayatı hiç de mutlu geçmemiştir. Decameron *yazarı kadınlardan fazlasiyle hoşlanmasına rağmen evliliği hor gören bir adamdı. Bu nedenle aile içindeki geçimsizliğin sorumluluğunu zavallı Gemma'nın üzerine atmaktan çekinmemiş-*

tir. Ama doğrusunu söylemek gerekirse Gemma'nın fena bir kadın olduğunu ve kocasını kıracak şekilde davrandığını gösteren deliller yoktur. Öte yandan Gemma'nın kocasının hayatında oynadığı rol hakkında da bir bilgimiz mevcut değildir. Dante'nin sürgün edilmesi üzerine kalkıp kocasının yanına gitmediyse bunu küçük olan çocuklara bakmak, ailenin elinde kalan ufak tefek mala mülke göz kulak olmak gibi yine ailenin yüksek yararı gereği yapmış olabilir. Dante evliliğin kutsallığına inanmış bir insandı. Karısından doğrudan doğruya bahsetmemekle beraber Cennette, *menfasının yakın olduğunu haber veren dedesi Cacciaguida'ya: "Sen dünyada en çok sevdiğin ne varsa, hepsini bırakacaksın" dedirten Dante'nin bu sözle karısını kastetmediğini kim iddia edebilir? Her ne hal ise, gerçek olan bir şey varsa o da Dante'nin sürgün edildikten sonra karısını bir daha görememiş olduğudur.*

XIII. ve XIV. yüzyıl İtalyasının siyasî durumu. — *Bütün XII. yüzyıl Avrupasında olduğu gibi, İtalya'da da feodal sistem yıkılmış, onun yerine cumhuriyetler, senyörlükler, kommünler geçmiye başlamıştı. İtalya'nın güneyinde Napoli ve Sicilia Krallığı adı altında geniş ve güçlü bir krallık kurulmuştu. İlkin Hohenstaufen Suab Hanedanının yönetimi altındayken 1266 ve 1268 savaşlarından sonra, I. Charles d'Anjouya geçen krallık, bütün yarımadada sözünü geçiren devletlerin başında geliyordu. Papa IV. Clemente'nin müttefiki olan Charles, Conradin'e karşı kazandığı 1268 zaferi sonucunda Suab egemenliğini sona erdirmekle papa tarafını tutan Guelf'lerin durumları bir hayli kuvvetlenmişti. Floransa eskiden beri Guelf'leri destekler, Toscana Guelf'lerinin lideri durumunda bulunurdu.*

O devirde İtalya'da ve bu arada Floransa'da belli-

başlı iki parti vardı. Bunlardan Ghibellin'ler partisi imparator tarafını tutar ve aristokrasiyi temsil ederdi. Guelf'ler partisi ise Papa taraflısı idi. Floransa Guelf'leri Ghibellin'lerin amansız düşmanı idiler, çünkü onların gözünde Ghibellin'ler imparator nam ve hesabına şehirleri ve kommünleri egemenlikleri altına almak, hürriyeti zincire vurmak, esareti hortlatmak gibi bir amaç gütmekteydiler. İşte bu yüzden Floransa'lılar papacı oldukları halde defalarca papaya karşı gelmişler, imparatorun arzu ve dileklerine boyun eğmesini hoş karşılamamışlardı.

XIII. ve XIV. yüzyıl Floransa'sının siyasî durumu. — *XII. yüzyıl ortalarından başlayarak büyük sınaî kalkınmaya sahne olan Floransa kısa zamanda Avrupa'nın bankeri durumuna yükselmiş, yüz yirmi bin nüfuslu bu küçük cumhuriyet büyük bir kudret halini almıştı. Bütün Avrupa'da onsuz hiç bir iş yapılamıyordu. Her meselede son söz altını elinde tutanın, yani Floransa'nındı.*

Bir vakitler siyasî bakımdan İtalya'yı ikiye bölmüş olan "Guelfismo" ile "Ghibellinismo" artık Floransa için büyük bir anlam taşımıyor, geçmişe ait bir anıdan ileri geçmiyordu. Buna rağmen şehir dirlik düzenlik içinde olmaktan uzaktı. Bu sefer söz konusu olan iki parti arasındaki anlaşmazlık değil, aynı parti içinde başgösteren aile niteliğindeki geçimsizlikti.

Dert, Floransa'ya Pistoia şehrinden sıçramıştı. Pistoia Guelf'leri "Beyazlar" ve "Siyahlar" diye ikiye ayrılmışlardı. Pistoia, arabuluculuk etmesi için Floransa'ya başvurmuş, Floransa ise iki partiden yalnız birinin temsilcilerini kabul etmişti. Bu olay öteden beri Floransa'da dağınık bir halde bulunan düşünce ve kanılara yön vermiş, dostun düşmanın ayırt edilmesini mümkün kılan hizipleşmelere yol açmıştı.

Beyazların başında Cerchi ailesi bulunuyor ve bunlar

"Popolo grasso" adı verilen zengin burjuva sınıfını oluşturuyorlardı. Siyahlar ise, yeni reformu bir türlü benimseyemeyen ve hâlâ için için geçmişin özlemiyle yanan eski derebeylik devrinin yadigârı kişizadelerden meydana geliyor, bunların başında da Donati ailesi bulunuyordu. Bunlar, yani Büyükler, "Popolo minuto" denilen küçük sanat erbabı, işçi v.b. gibi halk tabakasının yardımını da sağlamışlardı.

Dante'nin siyasî hayatı. — *Dante yalnız aşkı için yaşıyan bir insan değildi. 1289 da 24 yaşında olduğu halde Arezzo savaşına katılmış, büyük bir cesaret ve kahramanlıkla çarpışmıştı. Bu savaş Floransa'nın zaferi ile sonuçlandı. Arezzo, Floransa'nın on beş mil uzağında bulunan ve Pisa gibi Ghibellin'ler yönetiminde olan bir şehirdi. Pisa ile Arezzo deniz yolunu kapamakla Floransa'nın bidüziye artan ve gelişen ticaretini serbestçe yapmasına ciddî engel oluyorlardı.*

Aynı yılın ağustos ayında Pisa'lı Ghibellin'lere karşı kazanılan bir başka zaferle Caprona kalesi Floransa'lıların eline geçiyordu. Kalenin alınmasında Dante de hazır bulunmuştur.

Karısı Gemma Donati tarafından Siyahların başkanı bulunan Corso Donati ile akraba olmasına ve kendisi de asîl bir aileden gelmiş bulunmasına rağmen Dante Beyazlar safına geçmişti.

Dante siyasete atıldığı sırada biri iç, öteki de dış iki önemli olay cereyan etmiştir.

Bunlardan iç olay "Giano della Bella reformu" denilen 1293'de çıkmış bir kanundur. Bu kanuna göre kişizadeler zanaat korporasyonlarından birine kaydolunmadıkça devlet işlerinde görev alamıyorlardı. Bu, asîllerin manevî kişiliklerine indirilmiş ağır bir darbe idi. Yoksa şu

veya bu korporasyona yazılmakla aslında hiç bir külfet altına girmiş olmuyorlardı. Dante mevcut altı korporasyondan "apotikerler" korporasyonuna yazılmıştı. Bu, baharat maddeleri ticaretini tekeli altına alan bir kuruluştu. Doğudan gelen boyalar da tekel maddesi sayıldığından, ressamlarla kitapçılar da bu kuruluşa dahildiler.

Kanunun kendilerine tanıdığı haktan yararlanarak konseylere girmeyi başaran Büyükler (yani kişizadeler) egemenliği ellerine almakta gecikmemişler, rakiplerini yerlerinden uzaklaştırmak suretiyle onlardan öç almaya kalkışmışlardı. Fakat sonunda Beyazlar çoğunluğu Giano della Bella kanununu feshederek yerine kendi işlerine gelen bir başkasını çıkardı.

Bu olay 1922'de olmuştu. Aynı yıl içinde daha az önemli olmıyan bir dış olay cereyan ediyordu. V. Celestino beş ay kadar papalık ettikten sonra bu makamı Papa VIII. Bonifazio'ya bırakarak çekilmişti. O zamanlar, V. Celestino'nun Bonifazio'nun entrikalarına kurban gittiği fikrini paylaşanlar pek çoktu. Seksenlik bir ihtiyar olan VIII. Bonifazio Kilise tarihinde eşine ender rastlanır simalardan biridir. Son derece haris bir adam olan Bonifazio verdiği anî kararlar ve gösterdiği şiddetli tepkilerle herkesi yıldırmıştı.

Ahret işlerinden başka dünya işlerine de karışmaktan geri durmayan bu ihtiyar kurt krallık veya imparatorluk tahtlarına dilediğini geçiriyor, istemediğini inmeye zorluyordu.

Bonifazio, iki yüz yıl önce yapılmış bir bağışı bahane ederek Toscana üzerinde açıktan açığa bazı haklar iddiasına kalkışmış, bu yetmiyormuş gibi Floransa'da zaten gergin olan havayı büsbütün karıştırmak amaciyle della Bella kanununun yürürlükten kaldırılmasına Siyahlarla birlikte cephe almıştı.

Floransa Cumhuriyeti Papa'nın iç işlerine karışma-

sını iyi karşılamadı. Çünkü, Bonifazio'nun Siyahlarla işbirliği yapması devletin güvenliğini tehlikeye koyacak nitelikte görülüyordu. Bununla beraber papayı büsbütün kışkırtmamak için zorlayıcı tedbirler almaktan kaçındılar. Banifazio yumuşadı. Hattâ bir ara Siyahlarla Beyazların aralarını bulmak bile istediyse de, bu teklifi Beyazlar reddettiler.

Kurnaz Papa, 1300 yılını Jübile yılı olarak ilân etmişti. Bu, Hıristiyanlık kuruldu kurulalı yapılan ilk Jübile idi. İki milyona yakın muazzam bir kalabalık Papanın affına erişmek amaciyle İtalya ve Avrupa'dan Roma'ya akın ediyordu. Hacılar arasında Dante de vardı. Dante "hayat yolunun yarısında" yani tam otuz beş yaşındaydı. Bu görülmedik hacı akını gözü olduğu kadar, gönlü de dolduran bir manzara meydana getiriyordu. Dante kararını vermişti. İnsanlara hak ve selâmet yolunu gösterecek olan büyük eserine konu olan hayalî ahret yolculuğuna 1300 yılı Jübilesinde çıktığını varsayacaktı.

1300 yılının yaz mevsiminde Dante iki aylık bir süre için Floransa "Priör"ü seçilmişti. Priör diye o devirde iki ay süre ile Floransa'da hükümetin başına getirilen altı devlet adamına denir ve bunlar altı zanaat korporasyonundan birini temsil ederlerdi.

Floransa'da zaten gergin olan havanın büsbütün elektriklendiği bir sıra idi. Çünkü hoşa gitmiyecek birtakım olaylar cereyan etmişti. O zaman priörler halkı yatıştırmak için bu olaylarda parmağı olanlardan eşit miktarda Siyah ve Beyazı sürgüne göndermeyi kararlaştırdılar. Sürgünler arasında Dante'nin en yakın arkadaşı şair Guido Cavalcanti de vardı. Böylece Dante, devletin yüksek yararını ilgilendiren kararlar alırken doğruluktan ayrılmadığını göstermiş oluyordu. Siyasî hayatta ilk adımlarını atarken, hak ve adalete uygun hareket ederse halkın sempatisini kazanacağını sanıyordu. Ama bu ka-

rarı sevgili arkadaşının ölmesine sebep olacaktı. Nitekim Guido menfasında malaryaya yakalanacak ve memleketine döndükten kısa zaman sonra kırk yaşında olduğu halde hayata gözlerini kapayacaktı.

Beyazların iktidarı ellerinden bırakmamaları karşısında Bonifazio'nun artık iyiden iyiye sabrı tükenmişti. Hile ve desise ile başarı sağlayamayacağını anlayınca kuvvete başvurmaya karar vermiş, memleketi sulh ve sükûna kavuşturmak amaciyle Fransa Kralı Philippe-le-Bel'in kardeşi Charles de Valois'yı Floransa'ya gelmeye ikna etmişti.

Floransa tabiî bu haberi iyi karşılamadı. Bonifazio'yu aldığı karardan döndürmek için Papaya üç kişilik bir heyet gönderildi. Heyete Dante de dahildi.

Kurnaz ihtiyar, Floransa delegeleriyle müzakereleri uzatıyor, asıl amacını kendine özgü bir ustalıkla gizliyordu. Nihayet 1301 Kasımının ilk günü Charles de Valois sekiz yüz süvarisiyle Floransa'ya girdi.

O sırada iktidar Beyazların elindeydi. Siyahlar yenilerek şehirden çıkarılmıştı. Charles, Siyahlar şehre yaklaşıncaya kadar Beyazları oyalamış, sonra içerdeki Siyahlarla dışardaki Siyahların işbirliği ederek yönetimi ellerine geçirmeleri üzerine yüzünden maskesini atarak Siyahlar desteklemiş, onların öç duygularını körükliyerek Beyazların kitle halinde sürgün edilmelerine, mallarına mülklerine el konulmasına, ölüm cezalarının birbirini kovalamasına göz yummuştur. Bu olaylar 1301 yılının sonu ile 1302 yılı başlarına rastlar.

Dante'nin mahkûmiyeti. — *Floransa'da Siyahların yaptıkları hükümet darbesinden sonra girişilen temizlik hareketinden Dante masun kalmamıştı. Dante VIII. Bonifazio'yu hiç sevmez ve her vesile ile onu açıktan açığa tenkit etmekten kaçınmazdı. Kurnaz Papa, Dante'den öç*

alırken çok amansız davranmıştı. Dante 27 Ocak 1302'de Floransa "Podestà" sı bulunan Cante Gabrielli de Gubbio tarafından sahtekârlık, meşru olmıyan kazançlar ve buna benzer daha bir sürü uydurma suçlardan ötürü 5000 florin para cezasına, iki yıl süre ile Floransa'dan sürgün edilmeye, bir daha devlet işlerinde çalıştırılmamaya mahkûm ediliyordu. Karar gıyabında verilmişti. Para cezasını üç gün içinde ödemediği takdirde Dante'nin mallarına el konacaktı. 10 mart tarihli bir ikinci kararla Dante, Kommünün eline geçtiği takdirde diri diri yakılmaya mahkûm ediliyordu.

Dante'nin bütün serveti köydeki tarla ve çiftliklerle şehirdeki birkaç evden ibaretti. Bunlardan yalnız tarla ve çiftliklere el konmuş, şehirdeki mülk karısiyle çocuklarının geçimine bırakılmıştı. Yıllar sonra 1315'de Dante ile çocukları bir daha asi ve gıyaben mahkûm ilân edileceklerdi. Bu, hakkında verilmiş en aşağı üçüncü idam kararı idi.

Sürgün hayatı. — *Dante mahkûmiyet kararını öğrendiği zaman Floransa'da değildi. Böylece hayata gözlerini kapayıncaya kadar yirmi yıla yakın bir zaman sürecek olan sürgün hayatının acı ve haysiyet kırıcı günleri başlamış oluyordu.*

Floransa'dan sürgün edilen Beyazlar bunu nefislerine yedirememişler, aralarında birleşerek Floransa'yı kurtarmak için planlar hazırlamaya koyulmuşlardı. Şimdi eski hasımları olan Ghibellin'lerin de yardımını sağlamışlardı. Fakat vaktinde gerekli hazırlıklarını tamamlamış olan Floransa'daki Siyahlar iktidarı düşmanlarını büyük bir bozguna uğrattı. Bu ilk teşebbüsü aynı şekilde sonuç vermeyen başkaları izledi. Silâhlı teşebbüsler gibi diplomatik teşebbüslerden de bir sonuç çıkmadığını gören Floransa'lı sürgünler büyük bir ümitsizlik içinde

dağıldılar ve artık bir daha da birleşemediler.

Dante, Floransa'ya silâhla girme teşebbüsünde faal bir rol oynamış, kıymetli irşatlariyle bu gayretlerin başarıya ulaşması için elinden geleni yapmıştır. Fakat arkadaşlariyle kendisi arasında beliren görüş ayrılıkları gitgide büyümüş ve Dante en az Siyahlarınki kadar büyük bir nefretle sarıldığını duymuştur. Böylece 1304 yılının ilk aylarına doğru, ümitleri kırılmış, yorgun ve bitkin bir halde menfa arkadaşlarından ayrılan Dante, kötümser ve biraz da mağrur bir eda ile artık bundan böyle "kendi kendisinin partisinden" olmaya karar veriyordu.

İlkin onu Scaligeri ailesinin konuğu olarak Verona'da görüyoruz. 1306 yılı ekimindeyiz. Dante'nin burada geçen acı ve ümitsizlik dolu günleri hakkında hiç bir bilgimiz yok. Daha sonra Convivio'da kendinden ve menfasından bahsederken şöyle diyecektir: "Doğrusunu söylemek gerekirse acı yoksulluğun estirdiği sert bir rüzgârın önüne katılarak limandan limana, munsaptan munsaba, sahilden sahile sürüklenip duran yelkensiz, dümensiz bir tekneden farksızdım. Sık sık, şöhretin beni daha başka tanıttığı kimselerin karşısına çıktım. Bana hor gözle bakmakla kalmadılar, geçmişteki ve gelecekteki icraatımın kıymet ve değerini de küçülttüler."

Bir ara Padova'ya geçen Şair daha sonra Malaspina kardeşlerin konuğu olarak bir süre Lunigiana'da kalıyor. Giovanni Villani gibi Boccaccio da Dante'nin Paris'e gittiğini ve burada teoloji ve felsefe okuduğunu ileri sürerler. Fermo piskoposu Giovanni Serravalle Dante'nin Paris Üniversitesinde bakaloryasını verdikten sonra İngiltere'ye uzandığını ve bir süre de Oxford'da kaldığını iddia eder. Eğer Dante gerçekten Paris'e gitmişse bu yolculuğu 1308 yılında yapmış olması muhtemeldir. Ellerinde Fransa'ya geçtiğini bile kesin olarak kabul ettirecek delilleri

olmıyan eleştirmeciler Dante'nin İngiltere yolculuğuna haklı olarak şüpheli gözü ile bakıyorlar.

1311 martında Casentino'da bulunan Şair Lüksenburg Kralı VII. Henri'ye yazdığı bir mektupta onu Floransa'ya savaş açmaya davet ediyordu. İmparatorun İtalya'ya gelmesi Dante'ye karanlık sürgün hayatında güneşli bir ümit kapısının açılmasına vesile oldu. İmparator asileri yola getirmeli, gadre uğrayanlara eski haklarını geri vermeliydi. Böylece kendisi de çok özlediği Floransa'sına kavuşmak imkânını bulmuş olacaktı.

Henri'nin İtalya'ya gelişini İtalyan şehirlerinin çoğu iyi karşılamadılar. Hattâ bazıları, kendilerine dokunulduğu takdirde, silâhla karşı koyacaklarını bildirdiler ve bu yolda hazırlıklara bile giriştiler. Floransa bu karşı koyma hareketinin başında geliyor, yakınındaki, uzağındaki şehirlere elçiler göndererek müttefik kazanmaya çalışıyordu. Bu arada taraftar bulmak, hiç değilse düşmanlarının sayısını azaltmak amaciyle çıkardığı bir kanunla sürgün edilmiş Guelf'lerin Floransa'ya dönmelerine müsaade edilmişti. Dante bu af kanununun dışında bırakıldı. Şimdi Dante'ye "Ghibellin" damgası da vuruluyordu. Dante "Guelf" olarak yaratılmıştı. Kalbi gibi, icraatı da tam anlamiyle "Guelf" idi. Asîl olmasına rağmen yeni kanunla halktan biri gibi muamele görmiye seve seve katlanmıştı. Sürgün edilmezden evvel ve sürgününün ilk yıllarında samimî bir Beyaz Guelf idi. Fakat olaylar yavaş yavaş onun bu inanışını sarsmaya başlamıştı. Belki de Paris'teki Guelf'leri gördükten sonra görüşü büsbütün yeni bir yöne çevrilmiş bulunuyordu. Dante, kelimenin en asîl ve temiz anlamiyle "emperyalist" ti. Bu sebeple imparatorluk otoritesini reddeden, papaya dünya işlerinde de söz ve yetki tanıyan Guelf'lerin tuttukları yolu tabiatiyle uygun bulmuyordu. Dante, son zamanlarda Ghibellin olduysa, mecbur kaldığı için olmuştu. O bir parti adamı de-

ğildi. Hırs ve tamah peşinde koşmuyordu. Sadece insanların refahını, mutluluğunu sağlıyacak realitelere inanıyordu. Papa VIII. Bonifazio ile Charles de Volois — ki 1301 - 1302'de Floransa'da hükümeti devirmişti — olmasa ve Dante haksız yere memleketinden dışarı atılmasaydı, Dante'nin Ghibellin olması imkânsız denecek kadar muhal sayılabilirdi.

Sürgünler imparatoru yeni bir Mesih gibi karşıladılar. Papa onu "Allahın barışını taşıyan" diye adlandırmıştı. Dante, imparatorun İtalya'ya inmesi üzerine İtalyan halkına ve prenslere hitaben yazdığı ateşli bir mektupta, onları : "Adaletin solmuş çiçeğine can vermek üzere latin dünyası üzerinde yükselmekte olan barışçı güneşi" selâmlamaya ve bağırlarına basmaya çağırıyor ve bu arada tabiî imparatora cephe almış bulunan Floransa'ya da en acı en dikenli suçlamalarını savurmaktan geri durmuyordu. Dante düşüncelerinde samimî idi. İmparator barışçı niyetlerle "Avrupa'nın bahçesine" yani İtalya'ya inmiş, insanlar arasında gevşemiş bulunan kardeşlik duygularını sıkılaştırmak amaciyle harekete geçmişti. Onun serbestçe faaliyet göstermesini engellemek, tanrısal arzuya karşı gelmekten farksızdı. Değil mi ki imparator, insanların rahat ve huzur içerisinde, birbirlerini severek yaşamaları için dünya işlerini çevirmeye Allah tarafından memur edilmişti.

Büyük bir ordunun başında İtalya'ya gelen VII. Henri sürgünleri sevindirdiği ölçüde Floransa'lılar arasında panik yaratmıştı. Fakat şans bu sefer de Floransa'ya güldü. Çünkü imparator yakalandığı hastalıktan kurtulamıyarak 24 ağustos 1313'de Siena yakınlarında bir yerde öldü.

Henri'nin ölümü Dante'yi büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Henri'nin Pisa'da toprağa verilen na'şı ile beraber Dante'nin Floransa'ya kavuşmak ümitleri de ebedi-

yen yok olmuştu.

Dante'nin yelkensiz, dümensiz teknesi yine rüzgârların önüne katılarak diyar diyar dolaşmaktadır. Bir süre Lucca'da kalan Dante daha sonra Can Grande'nin konuğu olarak tekrar Verona'ya dönüyor. Nihayet Ravenna'ya geçiyor ve buranın senyörü Guido Novello da Potenta'nın konuğu olarak, kısa ayrılışlar dışında, hayatının sonuna kadar burada kalıyor.

Dantenin son yılları, ölümü — *Şairin son yılları nispî bir sükûn içinde geçmiştir. Büyük bir ihtimalle 1318 yılına doğru gelip yerleştiği Ravenna'da, şehrin beyi olan Guido Novello da Polenta Şaire büyük bir konukseverlik göstermiş, onu mevkiine lâyık bir şekilde ağırlamak için elinden geleni yapmıştır. Dante Cehennem'inde Polenta ailesinden hiç de iyi bir dille bahsetmemişti. Şimdi, başta Guido ve karısı Caterina olduğu halde bütün saray çevreleri, Dante'ye yaptığı şeyin haksız olduğunu göstermek istercesine, onu gereği gibi ağırlamakta âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Ravenna'nın bilim çevreleri de Dante'ye lâyık olduğu itibarı göstermekten geri kalmıyordu. Şair Ravenna'lı bilginler arasında yakın, samimî dostlar edinmişti. Bir rivayete göre bu şehrin üniversitesinde retorik okutan Dante, şimdi oğullarını da yanına aldırmıştı. Daha sonra kızı Antonia da Ravenna'ya gelmiş ve Beatrice adiyle rahibe olmuştu. Yıllar yılı özlemini çektiği aile yuvası nihayet tekrar kurulmuş, gelinler ve torunlarla sevimli, sıcak bir topluluk meydana gelmişti. Bu geç mutluluktan yoksun olan yalnız bir kişi vardı ki, o da Gemma idi. Gemma her nedense Floransa'dan ayrılmak istememişti.*

Guido Novello fırsat düştükçe Dante'nin bilgi ve tecrübesinden yararlanmaktan uzak kalmıyordu. Onu birkaç kere bazı pürüzlü siyasî işlerin çözümüne memur etmişti. Son olarak 1321 ağustosu sonlarına doğru çok önemli bir görevle bir heyetin başında Venedik'e elçi olarak gön-

derdi. Bir mesele yüzünden Ravenna ile Venedik'in araları açılmıştı. Her an silâhlı bir çatışmanın çıkmasından korkuluyordu. Dante tehlikeyi önledi. Fakat her nedense Venedik memleketlerine dönen heyete bir kadırga vermekten kaçındı, bu yüzden de Dante sıtmalık bir bölgeden geçerek kara yolu ile Ravenna'ya dönmek zarunda kaldı. Dönüşünde hastalandı ve 1321 yılı eylülünde 13 ü 14 e bağlıyan gece ölümlü hayata gözlerini kapadı. Elli altı yaşındaydı.

Dante'yi ölüme götüren hastalık hâlâ tartışma konusudur. Gençlik arkadaşı Guido Cavalcanti gibi sıtmadan öldü diyenler olduğu gibi, başka bir hastalığı ileri sürenler de eksik değildir. Dante'nin yola çıkmazdan çok daha evvel de rahatsız olduğu anlaşılıyor.

Augustus'tan beri hiç bir kimseye nasip olmıyan bir cenaze töreniyle toprağa verilen Şairin kemiklerini elde etmek için sonradan Floransa'nın giriştiği bütün teşebbüsler bir sonuç vermedi; hayatta iken kıymetini bilmedikleri Dante, ölümünden sonra da, çok sevdiği ve sevdiği için de yazılarında her vesile ile hırpalamaktan geri durmadığı Floransa'sına kavuşamadı. Bugün hâlâ Fransisken kilisesinin yanında bulunan Ravenna'daki küçük türbesinde ebedî uykusunu uyumaktadır.

Dante'nin fizik ve ruh yapısı. — *Dante'nin beden yapısı Boccaccio'nun söylediklerinden ileri gidemiyor.*

Dante öldüğü zaman Boccaccio dokuz on yaşlarında bir çocuktu. Dante'yi sağlığında hiç görmemişti. Bu bakımdan çizdiği portre 1346 yılından sonra yapacağı bir sürü seyahatlerde Ravenna'da görüştüğü ve fikirlerine başvurduğu kimselerin tanıklığına dayanır.

Decameron yazarı : *"Şairimiz orta boyluydu, diyor. Yaşlılığında hafifçe öne eğik yürürdü. Yürüyüşü ağır ve vekarlı idi. Gayet sade ve yaşına uygun biçimde giyinirdi. Uzun yüzlü, gaga burunluydu. Gözleri küçük olmak-*

tan çok iriydi. Çenesi kalın, alt dudağı üst dudağından uzundu. Derisi esmer, saçı ile sakalı bol, siyah ve kıvırcıktı. Yüzü daima mahzun ve düşünceliydi."

Dante'nin bu partresi, Guido Novello'nun konuğu bulunduğu son yıllarına aittir.

Tanınmış ressam Giotto Dante'yi sağlığında görmüştü. 1335-1337 yılları arasında yaptığı resim — ki 1840 yılında Floransa'da bir kilisede bulunmuştur — Dante'nin gençlik portresi olmakla beraber, birçok noktalarda Boccaccio'nun dediklerini tutar. Giotto'nunki her halde Dante'ye ait en eski resim olsa gerektir.

Dante çekingen bir adamdı. Çabuk yerinir, kolay kızarırdı. Hele bayılmaları pek sıktı. Kuruntulu, işkilli idi. Duruksundu. Kalabalıktan kaçar, sessizliği severdi.

Bütün bunlar Dante'nin gençliğine ait özelliklerdir. Yaşlandıkça bu huylarının çoğunu bırakmış olması tabiîdir. Dante, özel hayatında olsun, resmî hayatında olsun, düzenseverliğini daima korumuş, her yerde, her zaman nezaketi, alçak gönüllülüğü elden bırakmamıştır.

Az yer, az içerdi. Hep aynı saatte sofrasının başına oturur, belirli miktardan fazla yemek yemezdi. Damaklarının zevkine düşkün kimselerden, iyi ve nefîs yemekler yemekten başka düşünceleri olmıyanlardan daima nefret etmiştir.

Hayatta en çok sevdiği ve hoşlandığı şey kafası ile çalışmaktı. Canıyla başıyla çalışırdı. O kadar ki, ailesi ve hele karısı aşırılığa varan bu huyundan vazgeçirmek için çok uğraşmışlarsa da söz dinletememişler, sonunda bildiği gibi yapmakta serbest bırakmak zorunda kalmışlardı. Bir kere çalışmaya başladı mı, elindeki işi bitirmeden yerinden kalkmak pek âdeti değildi. Bir gün Siena'da bulunduğu sıralarda bir tüccarın dükkânında eline geçirdiği

kitabı okumaya koyulmuştu. O gün dükkânın önündeki düzlükte gençler arasında mızrak oyunu tertiplenmişti. Bir gürütüdür, bir patırtıdır gidiyordu. Buna rağmen Dante bir kere olsun başını kaldırıp çevresine göz atmamış ve akşamın geç vaktine kadar kitabını okumaya devam etmişti.

Konuşkan değildi. Fikri sorulmazsa susmayı tercih ederdi. Fakat konuştuğu zaman konunun ruhuna en uygun şekilde "idarei kelâm" etmesini çok iyi bilirdi. Yerinde çok iyi, çok canlı konuşurdu.

İyi resim yapardı. Müziği çok severdi. Devrin tanınmış müzikçileriyle sıkı dostluklar kurmuştu. Onlar için güfteler hazırlamaktan zevk alırdı.

Kadınlardan ve onların meclislerinden hoşlanırdı. Gençliğinde olduğu kadar, olgunluk çağında da kadınlara fazlaca düşkündü.

Müthiş bir hafızası olduğu muhakkaktır. El yazması kitapların çok pahalı ve elde edilmesi zor olduğu bir devirde ansiklopedik bilgi yapmak için Dante'ninki gibi benzerine az rastlanır bir hafızaya sahip olmak gerekti.

Değerini çok iyi takdir ederdi. Oldukça mağrurdu da. Meselâ Charles de Valois'yı Floransa'ya göndermemesi için papa VIII. Banifazio'ya gönderilecek heyet seçilirken Dante'nin oy birliği ile bu heyet üyeliğine getirilmesi üzerine, Şairin şöyle dediği rivayet edilir. "Ben gidersem kim kalacaktı ki? Ben kalsaydım kim gidecekti?"

Şana, şöhrete susamış bir insandı. Belki de bunun için, arkasında daha büyük ve sürekli iz bırakmak düşüncesiyle başka konulardan çok şiire emek vermiştir.

Hak bildiği yoldan şaşmazdı. Dostu ile dost, düşmaniyle düşman olmasını bilen bir karakterdeydi. Ne kadar büyük olursa olsun, kaderin önüne çıkardığı bütün engel ve güçlüklere cesaretle göğüs germesini, onları yenmek için savaşmasını çok iyi bilirdi. Sürgün hayatının

binbir yoksulluklarına katlandı, türlü sefaletlerle karşılaştı. Ama asla alçalmadı, dik duran alnını asla eğmedi. Kendisine yardım ellerini uzatan nice hükümdarlar karşısında dalkavukluğa katiyen yanaşmadığı gibi, zamanında taşı gediğine koymasına da katiyen ihmal etmedi. O : "Bana reva gördükleri sürgünü ben kendim için şeref sayıyorum" veya : "Doğru kimselerle düşmek te gıpta edilecek bir şeydir" diyebilen bir insandı. Bunun içindir ki, günün birinde 50 veya 100 florin gibi az bir para cezası ödemekle hakkında verilmiş eski yargıların kaldırılarak memlekete dönmesinin mümkün olacağı haberini kendisine ileten dostlarına, onu haklı iken haksız yapan böyle bir teklifi asla kabul edemiyeceğini katî dille bildirmişti: "Hayır, dostum, vatana dönmenin yolu bu değildir. Fakat siz veya başkaları ilerde Dante'nin ismine ve şanına uygun başka bir yol bulursanız, bunu seve seve izliyeceğimden emin olunuz. Yok eğer Floransa'ya dönmenin başka bir yolu yoksa, ben de asla Floransa'ya dönmiyeceğim. Başka bir yerde olmakla güneşin ve yıldızların ışığını seyretmek mümkün değil mi yoksa? Şehre sümsük sümsük dönmediğim, daha doğrusu halkın önüne yüzüm kızarmış olarak çıkmadığım takdirde, gök kubbenin neresinde olursam olayım, çok tatlı olan gerçekleri düşünemez miyim? Aç kalmıyacağım da muhakkak."

Dante dosdoğru bir adamdı. Açık yürekli idi. Gözünü budaktan sakınmazdı. Büyüklerin hoşuna gitmek için her seye eyvalah etmezdi. Bu yüzden bazan haşin ve hattâ kaba davrandığı bile oluyordu.

Dante'nin karakterini belki daha iyi perçinlemeye yarar ümidiyle hakkında anlatılan fıkralardan bir ikisini hatırlatmadan geçemiyeceğiz.

Şair bir gün bir demirci dükkânının önünden geçiyormuş. Demirci, elinde çekiç demir döverken, bir yandan da Dante'nin bir şiirinin bazı mısralarını eğire büğü-

re, yalan yanlış okumaktaymış. Şair buna fena halde içerler, bir hışımla dükkâna dalar, demirci nasıl şiirinin altını üstüne getiriyorsa, o da elinin altına ne gelirse kaldırır yerlere atar, sonra da çıkar gider.

Bir seferinde de adamın biri damdan düşer gibi Dante'ye en iyi gıdanın ne olduğunu sormuş. Şair de — Yumurta — diye cevap vermiş. Aradan bir yıl geçmiş. Bir gün aynı adam: — Ne ile yemeli? — diye sorunca Dante hiç düşünmeden: — Tuzla! — cevabını yapıştırmış.

Dante, Verona senyörünün konuğu bulunduğu sıralarda bir gün sofrada senyörün oğlu Cane ile senyör Mastino arasında yemek yerken uşaklar muziplik olsun diye sezdirmeden Dante'nin ayağının altına birkaç kemik bırakırlar. Yemek bitip de sofradan kalkıldığı zaman Şairin ayağının altındaki kemikleri görünce herkes hayrete düşer. Bunun üzerine Dante o her zamanki hazır cevaplılığı ile: — Bunda şaşılacak bir şey yok! diye mukabele eder. Köpekler kendi kemiklerini yemişler. Bana gelince, ben köpek olmadığım için benimkileri kaldırıp masanın altına attım! — İtalyancada "cane" köpek, "mastino" da çoban köpeği demeye gelir.

Bir başka gün de maskaralardan biri Verona beyi Can Grande'nin hediye ettiği güzel bir kat elbiseyi Dante'ye gösterir, bütün bilim ve irfanına rağmen beyden böyle bir elbise koparamadığını Dante'ye alaylı bir şekilde söyler. Bunun üzerine Dante: — Bunda şaşılacak bir şey yok ki! diye mukabele eder. Sen, seni anlıyacak birini bulmuşsun. Bana gelince ben beni anlıyacak birine henüz rastlamadım.

Bir gün Dante Siena'da bir kilisede ibadet ediyormuş. Yanına bir adam sokulur ve anlamsız gevezeliklerle Şairin canını sıkmaya başlar. Dante münasebetsizi başından savmak için ne yapacağını bilmez bir halde: — Dünyanın en büyük hayvanı hangisidir? diye sorar. Beri-

ki : — Fil olsa gerek — deyince Dante artık dayanamaz: — Ey fil, ne olur, beni rahat bırak! Kafamın içinde senin gevezeliklerinden daha önemli şeyler var! — diye haykırır.

Dante'nin, köylünün birine saati soracağı tutmuş. Adamcağız da saatin hayvanları sulamaya götürdükleri saat olduğunu söyleyince Dante : — Ya seni kim sulamaya götürecek? — demekten kendini alamamış.

Bir başka seferinde de Şairin konuğu bulunduğu beyin karısı ile eve sık sık gelip giden bir rahip arasında mercimeğin fırına verilmekte olduğunu sezen Dante, durumu beye bildirir. Fakat bey oralı olmaz, rahibi takdir ettiği için böyle bir şeyin asla mümkün olamıyacağını söyler. O zaman Dante : — Kurdun, sırtına koyun postu geçirmekle kurt koyun mu olur ki artık kuzulara dokunmasın? diye sorunca her halde beyde şafak atar ki, rahip efendi bir daha evin semtine uğramaz olur.

Dante riyakârların en amansız düşmanı idi. İnsanların iki yüzlü olmalarına tahammül edemezdi.

ESERLERİ :

Bunları kronoloji bakımından çok, yazıldıkları dile göre iki grupta toplamak mümkündür.

1 — Latince eserleri. — (A) De Vulgari eloquentia : *Filolojik bir etüddür. Dante bitiremediği bu küçük kitabında dünya dillerinin bir tarihçesini yaptıktan ve çeşitli dillerin ortaya çıkmasına Nemrut'un çılgınca teşebbüsünü sebep olarak gösterdikten sonra dillerin bölüştürülmesine geçer ve bugün bize çok garip görünen bir bölüşle dilleri "Latince" ve "Halk dilleri" diye ikiye ayırır. Dante'ye göre Latince "resmi" bir dildir ve aralarında anlaşmak amacıyle insanlar tarafından sun'i olarak icat edilmiştir. Halk dilleri ise — yine Dante'ye göre — çok eski bir geçmişe sahiptirler. Bunlar "tabiî" olmakla beraber "ilkel" dillerdir. Daha sonra Güney Avrupa milletle-*

rinin dilerini ele alan yazar bunları "evet" demeye gelen "oc", "oil" ve "si" kelimeleriyle ayırır. Si dillerini uzun uzadıya inceledikten sonra bunların hiç birinin başlı başına millî dil olmaya lâyık bulunmadığı sonucuna varır ve mevcut on dört İtalyan lehçesi içerisinden en çok kullanılan, en güzel terimleri almak suretiyle bir millî dil vücuda getirmenin zorunluluğunu belirtir. Bundan başka Dante'ye göre uslûbu "trajik" (yani yüksek), "komik" (yani mutedil) ve "mersiyevî" (yani basit) diye üçe ayırmak mümkündür. Meselâ İlâhi Komedya *mutedil üslûpla yazıldığı için "Komedya" diye adlandırılmıştır.* Aeneis *ile trajik yani yüksek üslûpla yazıldığı için "Trajedi" dir.*

(B) Monarchia : *Dante'nin siyasî fikir ve düşüncelerini açıkladığı bir eserdir. Daha çok bir propaganda kitabıdır. VII. Henri'nin İtalya'ya gelmesi üzerine halk arasında beliren mukavemeti sezen Dante, eserini halkı aydınlatmak için kaleme almıştır. Yazar* Monarchia'da *"İmparatorluk" (bir başka deyimle üniversel monarşi) hakkındaki teorisini açıklar, dünya işlerini yönetmekle görevli imparatorla ahret işlerini düzenlemekle görevli kilise arasındaki ilişkileri açıklar. Dante kitabın son bölümünde şöyle der : "Cenabı Hak insanlara iki yol göstermiştir. Bunlardan biri dünya mutluluğudur ki erdem dairesinde yaşamaktan ibarettir. Bu mutluluğu yeryüzü cenneti temsil eder. Öteki ise Allah'ı görmek demek olan ebedî mutluluktur : İlâhî ışık olmadan insan yalnız erdemiyle Allaha yükselemez. İlâhî ışığı da gökyüzü cenneti temsil eder. Bu iki mutluluğa başka başka hedeflermiş gibi, ayrı yollardan ulaşmak gerekir. Çünkü bu mutlulukların ilkine, ahlâk ve fikir erdemlerine uygun hareket etmek şartiyle, felsefenin gösterdiği yollardan gidilerek varılır. İkincisine ise, insan akıl ve mantığını geride bırakan manevî irşatlar sayesinde ulaşmak mümkündür. Yeter ki*

iman, ümit, merhamet gibi teologal erdemler gereğince davranmak suretiyle bu irşatları izlemiş olalım... Bunun içindir ki, insanoğlu bu iki hedefe erişebilmek için iki rehbere ihtiyaç duydu: Bu rehberlerden biri "mülhem gerçekler" sayesinde insanları ebedî hayata götürecek olan Papa, öteki ise "felsefî irşatlar"ı izleyerek onları fani mutluluğa iletecek olan İmparatordur..." Bu iki otorite aralarında anlaşmalıdır. İnsanların barış ve sükûn içinde yaşamaları için böyle olması gerektir. İmparatorluğun başına bir Alman, Fransız veya İtalyan geçmiş, bunun sonuç bakımından hiç bir farkı yoktur. Papa, kardinalken milliyeti ne olursa olsun, papalık makamına seçilince nasıl bütün Hıristiyanlığın ruhanî reisi oluyorsa, böylece imparator ilân edilen bir prens de aynı şekilde bu yeri işgal etmeye başladığı andan itibaren Roma'lı olacak, ırk ve milliyet gözetmeden bütün uyruklarını aynı hak ve hukuk prensipleri uyarınca yönetecektir. Dante samimî bir milliyetçi olmasına rağmen bu inanışından ötürü bir Alman prensini İtalya'ya inerek barış ve sükûnu geri getirmeye çağırıyordu.

(C) Epistulae : *Daha çok siyasî mesajlardan ibaret olan bu mektuplardan bugün ancak on dördü mevcuttur. Bunların içinde VII. Henri'yi İtalya'ya gelmeye ikna için kaleme alınmış üç mektupla Moroello Malaspina'ya ve* Cennet'*i ithaf için Can Grande'ye hitaben yazılmış mektuplar bilhassa önemlidir.*

(D) Eclogae : *Aslında pastoral türünden kısa poemlerdir. Dante'ninkiler Bologna'lı bilgin Giovanni del Virgilio'ya hitaben kaleme alınmış "eclogae" tarzında iki mektuptan ibarettir.*

(E) Quaestio de aqua et terra : *Yeryüzünü kaplıyan sularla karalardan bahseden bilimsel bir eserdir.*

2 — Halk dilinde (İtalyanca) yazılmış eserleri. — (A) Vita nuova : *"Gençlik hayatı" anlamına gelen ve*

kronoloji bakımından Dante'nin ilk eseri olan bu küçük kitapta Şairin Beatrice'ye duyduğu aşkı çağıran lirik manzumeler yer almıştır. Yirmi beş "sone", üç "od" ve iki "balad"la bunları açıklıyan nesir parçalarından ibaret olan Vita nuova *1290 - 1300 yılları arasında meydana getirilmiş ve Beatrice'nin ölümünden sonra içine düştüğü sefahat hayatından kurtulmasında ve kendini tamamen sevgilisine vermesinde çok büyük payı olan arkadaşı Floransa'lı şair Guido Cavalcanti'ye ithaf edilmiştir.* Vita nuova *Dante'ye büyük şöhret sağlamış ve onu "Dolce stil novo" okulunun önderliğine yükseltmiştir.*

Bu küçük kitapta eserin kahramanı olan Beatrice, "Dolce stil novo" ekolünün ruhuna uygun olarak "melekleştirilmiş", dolayısiyle aşk da yerini daha yüksek bir duyguya bırakmıştır. Beatrice hayvanî duygular uyandıran bir ölümlü değil, insanı temaşaya, tapınmaya isteklendiren tabiat üstü bir varlık haline gelmiştir.

Vita nuova, İlâhi Komedya'*nın doğuşunu müjdelemesi bakımından da önemlidir. Nitekim kitabın sonuna doğru Dante şöyle der :*

" Olağanüstü bir 'vision'la karşılaştım. Bana öyle şeyler göründü ki, ona lâyık bir eser vücuda getirinceye kadar bu kutsal kadın (Beatrice) üstüne tek söz söylememeye karar verdim. Bu işin hakkından gelebilmek için var gücümle çalışıyorum. Her şeyin sahibi olan o Varlık izin verir de birkaç yıl daha yaşarsam, onun hakkında şimdiye kadar hiç bir kadına nasip olmıyan şeyler söyliyeceğimi umuyorum."

Dante insanlığa İlâhi Komedya'*yı kazandırmakla sözünün eri olduğunu göstermiştir.*

(B) Canzoniere : *Beatrice için yazılmış manzumelerden başka Şairin sonradan geçici bir aşkla sevdiği öteki kadınlar için yazdığı şiirlerin yanında, felsefî, alegorik poemleri içine alan bir şiir kitabıdır.*

(C) Convivio : *Felsefî, siyasî ahlâkî konuları ele alan on dört manzumeden ve bunları açıklamaya yarayan ara yazılardan ibaret bir vülgarizasyon kitabı olacaktı. Dördüncü kitapta kalan bu eser muhtemelen Boyoğna'da kaleme alınmıştır.*

(D) II Fiore : *XIII. yüzyılda "oil" dilinde yazılmış olan* Roman de la Rose'*un kısaltılmış şeklidir. Bir Floransa'lı ser Durante tarafından yazıldığı anlaşılan bu kitabın Dante ile olan ilişkisi hâlâ tartışma konusudur.*

(E) İlâhî Komedya : *Yukarda sıraladığımız eserler Dante'ye İtalyan edebiyatında şerefli bir yer sağlıyacak nitelikteydi.* İlâhi Komedya *onu dünya ölmezleri arasına yükseltti.*

Dante, yukarda da gördüğümüz gibi, eserini "mutedil üslûp" la yazdığı için ona Komedya *adını vermiştir. Komedya "comos" (köy kasaba) ve "oda" (manzume) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelir, bir çeşit "Halk türküsü" demektir. Komedya ile tragedya arasında üslûp ve muhteviyat bakımlarından esaslı farklar vardır. Tragedya sakin bir hava içerisinde başlar, fırtınalarla sona erer, "yüksek üslûp" la yazılmıştır; komedya ise fena başlar ama mutlu bir sonuca bağlanır, üslûbu ise "mutedil" dir.* Komedya'*ya "ilâhi" sıfatının eklenmesi çok daha sonradan ve tanrısal konuları ele almasından ötürü Boccaccio tarafından böyle adlandırılmış ve eser* İlâhi Komedya *adiyle ilk defa 1555 yılında Venedik'te basılmıştır.*

Bir rivayete göre Komedya ilkin Latince yazılmaya başlanmıştır. Fakat Dante daha o zaman, yani Latincenin bilimsel ve resmî dil olduğu sıralarda bunun ölü bir dil olmaya mahkûm bulunduğu gerçeğini büyük bir önseziyle anlamış ve daha büyük bir halk topluluğuna seslenmesi için eserini halk dilinde yazmaya karar vermiştir. Bu bakımdan Dante haklı olarak bugünkü İtalyancanın kurucusu ve babası diye anılmaktadır, çünkü Komed-

ya'yı yazdığı Toscana lehçesini zengin modern diller seviyesine yükseltmekle kalmamış, aynı zamanda onu ana dili olarak bir millete mal etmeyi de başarmıştır.

Komedya'yı doğuran maddî ve manevî sebepler. — *Yukarıda gördüğümüz gibi Dante, İtalya'da ve Floransa'da sosyal ve siyasal değişikliklerin birbirini kovaladığı bir devirde yaşamıştır. Atıldığı siyaset hayatında düşmanlar kazanmış, bunun sonucunda da haksız yere mahkûm edilerek sürgüne gönderilmiştir.*

Beatrice öldüğü zaman büyük acısına teselliyi okumada arayan Şair sevgilisinin adını ebedileştirecek bir eser yazmaya niyetlenmişti. Bu kararının gerçekleşmesinde yukarda etraflıca izahına çalıştığımız olayların önemli payı olduğu şüphesizdir. Olağanüstü zamanların büyük dehaları yaratmasa bile harekete getirdiği, olgunlaştırdığı bir gerçektir. Ve işte Komedya *böyle bir sosyal ve siyasal iklim içinde yetişmiş ve gelişmiş bir dehanın ürünüdür. Çünkü* Komedya'yı *Dante'ye ilham eden kendi öz dramıdır. Eserin materyelini ise insanlığın bir baştan bir başa bütün hayatı oluşturur. Dante beş parasız denecek halde, nefsine bir türlü yediremediği uydurma suçlardan ötürü mahkûm edilerek memleket dışında yaşamaya ve hattâ sürünmeye zorlanıyor. Acılarını avutmak için baş vurduğu bütün çarelerin boşa gittiğini gören Şair sonunda büyük bir gerçeği kavramayı başarıyor: Bu gerçek selâmetin Allaha iman etmekte olduğudur. İnsanların sayısız haksızlıkları, kaderin türlü cilveleri yalnız iman kalesinin önünde kırılabilir. İnsan o kaleye sığınıp yaralarını sarmaya, acılarını dindirmeye bakmalıdır.*

Mahkûm olması üzerine Dante'nin ruhunda uyanan ilk tepki şiddetli bir kızgınlık olmuştur. Dindardı. Filozof olmak, yani vakıalardan bu vakıaları doğuran sebepleri bulup çıkarmak istiyordu. Uzun menfasında derin derin düşünmek fırsatını bulmuş; kendi felâketinin, kan ve ateş

içinde yüzen o zamanki İtalya'yı ve hattâ bir dereceye kadar bütün Avrupa'yı kasıp kavuran felâketlerin bir tanesi olduğunu görmüştü. Ruhunu kemiren şüphe ve tereddütler, tezatlar, kalbini burkan ıstıraplar, Hıristiyanlık dünyasını bir baştan bir başa sarmakta olan büyük manevî krizin oraya vuran yansısından başka bir şey değildi.

İnsanlar günah işliyorlar, acı çekiyorlardı. Devletler devletlerle, şehirler şehirlerle, siyasî kuruluşlar benzerleriyle, Kilise bunların tümü ile bir ölüm kalım savaşına girişmişlerdi. Din zayıf düşüyor ve lekeleniyordu. Gerçek, doğruluk kavramları, hırs ve tamah sisleriyle dumanlanan zihinlerden her gün biraz daha siliniyordu. Biri çıkıp yolunu ve hedefini şaşırmış insanlığa rehberlik etmeli, hak yolunu göstermeli, onu elinden tutup selâmete çıkarmalıydı. Eskiden bu ödevi peygamberler yüklenirdi. Dante bu işi kendi üzerine alabilir, hak ve adalet kavramlarının, davasının kutsallığına inanmanın verdiği imanla, insanlara bir kere daha duyurabilirdi.

Dante Komedya'*sının güttüğü amacı* Convivio'*da ve* Cennet'*i Can Grande'ye ithaf ederken gönderdiği mektupta şöyle açıklar :*

"Komedya'*nın felsefe türünü pratik ahlâk düsturu olusturur, çünkü eser nazariyat yapmak için değil, olumlu, faal rol oynamak amaciyle kaleme alınmıştır." Eserin meydana getirilmesinde güdülen amaç ise : "Bu dünyada yasayan insanları içinde bulundukları sefaletten kurtararak mutluluğa ulaştırmaktır."*

İmparatorla papa — ki Dante'ye göre her biri Allahın varısı idi — aralarında anlaşarak biri bu, diğeri öteki dünyada insanları maddî ve manevî huzura kavuşturmalıydılar.

Beatrice daha sağlığında Dante'nin gözünde "melekleşmişti." Öldükten sonra mabutlaştı. Beatrice şimdi Cen-

netteki durağından Dante'yi koruyor, yazacağı eserin başarı sağlaması için dehasına mucizeli bir parlaklık veriyordu. Dante eserinin kahramanını Beatrice olarak seçti. Değil mi ki Beatrice en lekesiz iyiliğin mükemmelleşmiş timsali idi ve "gökten yere mucize göstermeye" gelmişti. Böylece İyi'nin Fena'ya galebesini terennüm edecek olan eser, aynı zamanda Beatrice'nin adını ebedileştiren muhteşem bir anıt olacaktı.

Dante'nin yaşadığı devirde öğretici, remizli şiirlere önem verilirdi. Dante de Komedya'*sına bu şekli seçti. Bu sebepten Dante'nin ahret yolculuğu baştan aşağı sembollerle işlenmiştir. Bilginler yıllardır bunların ifade etmek istediği anlamlar üzerinde çalışıyorlar ve çoğu zaman bir yorumcunun dediğini bir başka yorumcu yalanlıyor. Bununla beraber, eserdeki belli başlı remizlerin anlamı hakkında genel bir fikir edinmeden* Komedya'*nın ruhuna inmek mümkün değildir. Bunun için ilerde metinle beraber vereceğimiz açıklamalardan başka, burada kısaca bu remizlerin bazılarına değinmek faydasız olmayacaktır sanırız.*

Dante'yi en iyi açıklayanın yine Dante'nin kendisi olduğuna şüphe yoktur. Şairin Convivio'*da açıkladığı gibi,* Komedya *"reel", "remizli", "ahlâkî" ve "mistik" olmak üzere belli başlı dört anlam taşır.*

Dante, gerçekten yapıldığı varsayılan bir yolculuğu anlatır.

Meryem ve Azize Lucia'nın aracılığı ile Beatrice, Dante'nin diri diri ahret yolculuğuna çıkması için Tanrıdan müsaade almıştır. Dante sırasiyle Cehennem, Âraf ve Cenneti ziyaret edecektir. Dante bu yolculuğu sırasında günahların doğurduğu sefaletle bu günahların tabiî sonucu olan acıları görüyor. Burada bir noktayı işaret etmeden geçmiyelim. Dante'nin tasavvur ettiği Cehennemde insanları cezaya çarptıran Allah değildir. Aslında zaten

ceza denilen bir şey yoktur, ceza dediğimiz şey bir tercih meselesidir. Günahkârlar bütün kurtuluş kapıları ardına kadar önlerinde açık dururken Ârafa veya Cennete gitmek istememişler, acı çekilen yeri, yani Cehennemi tercih etmişlerdir. Kullarından işledikleri günaha karşılık öç alan Allah değildir. Günahkâr kullar ilâhi gufrana sığınmaktan kaçınmışlar, bir başka deyimle kendi kendilerini cezaya çarptırmışlardır.

Bir noktayı daha açıklıyalım. Dante'nin İblis'i insanı baştan çıkarmak için hiç bir zaman çaba harcamaz. Dante'nin İblis'i sadece cellâttır. Faust'*taki Mephisto,* Paradise Lost'*taki Satan'dan bu bakımdan ayrılır.*

Dante Ahret yolculuğu boyunca İyi'nin güzelliğini, yenileştirici gücünü gözüyle görür. Göz kulak kesilmiş bir halde çevresine bakar, söylenenleri dinler, acı çeker ve hattâ savaşır. Çünkü karşılaştığı ruhların tutku ve istekleriyle kendi tutku ve isteklerini kıyaslamak zorunda kalmaktadır. Nihayet Tanrının huzuruna çıkacak duruma gelecektir. Bu, Komedya'*nın reel anlamıdır.*

Remizli anlamına gelince: Komedya, *doğru yolda yürümek, iyi ve güzel işler görmek için yaradılan Dante'nin — veya herhangi bir insanın — serüvenidir. Dante kendisini tutkularının sürükleyişine kaptırmış, mahvolup gitmeye yüztutmuştur. Fakat imdadına ilkin Beşer akıl ve mantığı, bir başka deyimle Bilim (ki burada Vergilius'la temsil edilmektedir), ondan sonra da Teoloji (veya Beatrice) yetişerek onu kurtarmışlardır.*

Ahlâkî anlamı ise şudur : İnsanoğlu için günahkâr olmak ("karanlık ormana" girmek) işten bile değildir. Tutkuların baskısı altında beşerin şuuru uyuşur (Dante : "Doğru yoldan ayrıldığım sırada öyle uykulu bir haldeydim ki, ormana nasıl girdim, pek iyi bilemiyorum," diyor). İnsan günah işler, ama bunun farkına bile varmaz. Tutkular (veya Dante'nin karşısına çıktığını söyle-

diği "üç vahşi hayvan") bizi geri geri çektiklerinden, kurtulup doğru yolu bulmak çok zordur, hattâ günahkârların çarpıldıkları cezaları birer birer görüp ibret almadan, beşerî ve ilâhi konular üzerinde uzun uzun zihin yormadan (bir başka deyimle: Vergilius'la Beatrice'nin rehberliği olmadan), belki de imkânsızdır.

Mistik anlamını ise genel olarak şöyle özetlemek mümkündür :

Cehennem'*in başında adı geçen "karanlık orman" o zamanki insanlığın içinde bulunduğu karmakarışık durumu gösterir. Kurtulmak, selâmete çıkmak için Allahın yardımına ihtiyaç vardır (bu yardımı,* Cehennem'*in ikinci Manzumesinde bahsedilen «Üç kutsal kadın" temsil eder). İnsanlar ölümlü hayatlarını İmparatorun gösterdiği yolda yürümek suretiyle düzenlemeli (bir başka deyimle "karanlık ormandan" Yeryüzü Cennetine kadar Vergilius'un rehberliğinde gitmeli); ebedî hayatlarını ise Kilisenin irşatlarına uymak suretiyle kazanmalıdırlar (yani Yeryüzü Cennetinden Arşılâ'ya kadar Beatrice'yi izlemelidirler). Beatrie ile Vergilius Dante'yi kurtarmak için nasıl sözbirliği etmişlerse, aynı şekilde İmparatorla Papa da insanların yüksek yararı gereği aralarında anlaşmalıdırlar.*

Dante'nin giriştiği bu muazzam teşebbüsü gerçekleştirmek için aralıksız bir düşünme ve bunun yanıbaşında uzun, yorucu bir çalışma gerekiyordu. Dante doktrinin tek başına asıl amaca yetmiyeceğini, onu kışırlıktan kurtarmak için şiirin büyüleyici havasiyle sarmak gerektiğini takdir etmişti. Bu eser, çeşitli tutkulara karşı giriştiği çetin savaştan galip ve muzaffer çıkan insan ruhunun destanı olmalıydı. Ama her şeyden önce okuyucunun ilgisini çekmeli, hayalini uyanık tutmalıydı. Sonra hayalinden kalbine süzülerek oradaki iyilik ve doğruluk duygularını harekete getirmeliydi.

Ortaçağda "vision", yani ahret tasviri, çok revaçta olan bir edebiyat türü idi. Komedya *da esas bakımdan bir "vision" dur. Böylece Dante haksız, geçimsiz, değişken dünyamızla hak ve adalet esasına göre kurulmuş bulunan öteki dünyayı karşılaştırmak imkânını bulacak; "İyinin yalancı hayali" karşısında gözleri kamaşan insanlara kurtuluş yollarını gösterecekti.*

Dante Komedya'*nın hem kahramanı, hem de bütün insanların temsilcisi sıfatiyle onun yazarıdır. Bununla beraber, onu yalnız ve sadece büründüğü bu mecazi görünüşü içinde mütalaa etmek mümkün değildir. Dante hayatta neyse, eserinde de odur. İyi ve fena yanları, kin ve garazları, sevgi ve beğenişleri, bir parti adamının, amansız bir hâkimin ateşli tutkuları ve şahlanmış gazabı ile karşımızda duran Dante'nin ta kendisidir. Gino Capponi : "Kutsal poemin muhteviyatı ve Dante'nin büyük ruhunda ki bütün sevgi ve düşüncelerini eserinde toplamak uğrunda sarf ettiği gayretler, ömrünün geriye kalan kısmını bomboş bir hale getirmiştir" diyor. Doğrudur: Eğer tabir caizse* İlâhi Komedya *için Dante'nin vasiyetnamesidir de demek mümkündür.*

İlâhi Komedya, *gelmiş geçmiş dâhilerin tasarladıkları eserlerin en eksiksizi ve aynı zamanda en insanisidir. Hiç bir şiir kitabı, maddî hayatın en küçük yollarından tutunuz da vicdanın en yüksek keşiflerine kadar, böylesine geniş konuları asla birleştirememiştir. Hiç bir edebî eserde, bu kadar çeşitli konular bir tek çerçevenin içerisine sığdırılamamış; Allah, İnsan ve Evren gibi birbiri için gerekli olan bu kıymetler şairin dimağı ile ruhunda aynı zamanda asla karşılaşmamıştır. Dante'nin öteki şairlerden üstünlüğü buradadır.*

Dante'nin ahret yolculuğu. — İlâhi Komedya, Cehennem, Âraf *ve* Cennet *olmak üzere üç bölümden ibarettir.*

Papa VIII. Bonifazio tarafından Jübile yılı ilân edilen 1300 yılındayız. 7 nisanı 8 nisana bağlıyan büyük Cuma gecesi Dante 35 yaşında olduğu halde "karanlık bir ormanda" yolunu şaşırmıştır. Uykulu bir halde olduğu için buraya ne şekilde geldiğini kestiremez. Sabaha karşı bir tepeye doğru ilerlediği bir sırada karşısına bir pars, bir arslan ve bir dişi kurt çıkarak yolunu keserler.. Ellerinden kurtulmak için geri döneceği sırada Latin şairi Vergilius'la karşılaşır. Vergilius'u Beatrice göndermiştir. Günahkâr Dante hakkında Arşıâlâda kesin karar verilmek üzeredir, mahvolmasına ramak kalmıştır. Kurtulmak istiyorsa, gördüklerinden ibret alması için, Ahretin her üç bölümünü de ayrı ayrı ve sıra ile ziyaret etmesi gerekmektedir. Cehennemle Arafın ilk kesiminde kendisine Vergilius eşlik edecek, daha sonra, gizlice Hıristiyan olduğu sanılan Latin şairlerinden Statius'un ve nihayet bizzat Beatrice'nin rehberliğinde Arafın geriye kalan kısmiyle Cenneti gezecektir.

Arafda Beatrice, ölümünden sonra kendisini unutarak dünya zevklerine, günah yollarına sapmış olan Dante'yi acı sözlerle azarlar, ona işlediği suçları itiraf ettirtir. Bundan sonra onu sırasiyle fena amellerimizin anısını silmek özelliğine malik bulunan Lethe ve iyi amellerimizin anısını pekleştiren Eunoè nehirlerine daldırtır. Dante pirü pâk olmuştur, neşe ve sevinç içinde Beatrice ile birlikte göklere doğru yükselmeye başlar. Beatrice'nin Arşıâlâda, Allaha en yakın bulunanlar arasındaki yerini alması üzerine, azizlerden Saint Bernard'ın Meryem aracılığı ile ilettiği ricasının Allah tarafından kabul edilmesiyle nihayet Bir ve Üç olan Cenabı Hakkı (*) görmeyi başarır.

Ahretin plânını hazırlarken Dante o devirde çok tu-

(*) Hıristiyan anlayışına göre.

tulan Plolemaios sisteminden yararlanmıştır. Ptolemaios'a göre dünya evrenin merkezindedir ve sabit bir cisimdir. Kürenin çevresinde yedi gezegen dönmektedir ki, bunlar sıra ile Ay, Mercurius, Venus, Güneş, Merih, Iuppiter ve Saturnus'tur. Bu gezegenler, küremizin çevresinde bulunan ve kuturları dünyadan uzaklaştıkça artan konsantrik yedi Gök içinde hareket ederler. Bunların dışında sekizinci Gök bulunur ki sabit yıldızları içine alır. Bunun da dışında ilk devindirici gökü vardır. Ve nihayet Tanrının Meryem, Beatrice gibi en çok sevdiği kimseleri "kutsal gül" halinde yanında bulundurduğu Arşıâlâ gelir.

O devirde dünya "kuzey yarım küresi", "güney yarım küresi" olarak iki bölümden ibaret sanılıyordu. Dante de bu görüşe uyarak dünyayı aynı şekilde iki bölüme ayırmıştır. Cehenneme giriş kapısı kuzey yarım küresinde bulunmaktadır. Kuzey yarım küresinin tam orta yerinde Kudüs yükselir. Güney yarım küresinin ortasında bir ada, adanın üzerinde de Âraf dağı vardır.

Dante Cehennemi huni şekilde tasavvur ve öylece tasvir etmiştir. Kuzey yarım küresinde bulunan bu huninin ucu arzın tam merkesine rastlar. Koninin ekseni yukarıya ve aşağıya uzatılacak olursa, bunun bir yandan Kudüs, bir yandan da Âraf dağı hizasında arzın kabuğunu deldiği görülür. İnce bir yoldan, kürenin merkezinden geçerek Âraf dağına ulaşmak mümkündür.

Cehennemi meydana getiren huni muazzam bir anfiteatr şeklindedir. Ağız bölümünün çevresi yirmi iki mil uzunluğudadır. İçi "daire" denilen konsantrik dokuz kattan yapılmıştır. Bu dairelerin kuturları huninin ağzından ucuna gidildikçe daralır. Dairelerin her birinde başka başka günahkâr toplulukları cezalandırmakta, cezaların şiddeti çevreden merkeze doğru artmaktadır.

Günahların, dolayısiyle bunların gerektirdiği cezaların ayrılmasında Aristo kuramı esas tutulmuştur. Bu kurama göre insan iki şekilde, ya imsaksizlik (*) veya fenalık (*) yüzünden günah işler. İmsaksizlik yüzünden işlenen günahlar şunlardır : Şehvet, oburluk, cimrilik veya müsriflik, öfke ve hiddet. Fenalık yüzünden işlenen günahları ise şöylece sıralamak mümkündür : Tecavüz, hilecilik, ihanet. Bu ikinci grup günahlar evvelkilere kıyasla çok daha ağırdır, dolayısiyle daha büyük cezaları gerektirir.

Vergilius'la Dante ahret yolculuklarının ilk merhalesinde, Cehenneme bir çeşit avluluk yapan bir yere gelirler ki, burada korkaklar cezalandırılmaktadır. Bunlar Allahın da İblisin de sevmediği, hor gördüğü kimselerdir ki, Cehenneme olduğu kadar, Cennete de gitmek imkânından yoksun bırakılmışlardır. Adına "Limbus" denilen ilk Cehennem dairesinde vaftiz edilmeden ölen kimselerin ruhlariyle eski devirlerin tanınmış bilgin, filozof ve şairleri yer almışlardır. Bunların biricik günahları Hıristiyanlıktan evvel yaşamış veya Hıristiyanlığı kabul etmemiş olmalarıdır ve "acı çekmeden ümitsizlik içinde" yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Bundan sonra sırasiyle ikinci (Şehvet düşkünleri), üçüncü (Oburlar), dördüncü (Cimriler ve Müsrifler) ve beşinci (Öfkeliler, Hiddetliler) dairelere geçen iki Şair "Dite şehri" denilen yere gelirler. Burası aynı zamanda "Yukarı Cehennem"i "Aşağı Cehennem" den ayıran bir sınır yeridir. Şeytanların karşı koymaları ve türlü tehditleriyle karşılaşan Şairler Allahın habercisinin yardımı ile buraya da girmeyi başarırlar. Burası ateş şehridir. Arzın merkezine doğru ateş, yerini buzlara bırakacaklar.

Altıncı dairede sapkınlarla konuştuktan sonra yedin-

(*) "Incontinenza", "Ex electione".

(*) "Malizia", "Ex passione".

ci daireye inerler. Bu dairede saldırganlar cezalandırılmaktadır. Saldırganlık eylemi başkalarına, kendi kendilerine veya Allaha karşı yapıldığına göre, saldırganlar üç ayrı bölümde cezaya çarpılmışlardır. Soydaşlarına saldıranlar kan nehri demeye gelen Phlegethon'un kaynar sularına daldırılmış olarak işkence çekerlerken intihar suretiyle canlarına kıyanlar ağaç haline gelmişler veya aç dişi köpeklerin amansız kovalamasına uğramakta bulunmuşlardır. Allaha karşı gelenler ise ateş yağmuru altında azap çekmektedirler.

Sekizinci daire on çukurdan ibarettir. Bu çukurların her birinde hilenin bir şeklini yapmış olanlar ceza görmektedirler. Nihayet iki Şair, çevresinde devlerin, yarı bellerine kadar gömülü bulundukları bir kuyunun derinliklerine inerek dokuzuncu daireye gelirler. Bu daire dört bölüme ayrılmıştır. Hısım ve akrabalarına (1. Bölüm : Caina), vatanlarına (2. Bölüm: Antenora), konuklarına (3. Bölüm: Tolomea) ve velinimetlerine (4. Bölüm : Giudecca) ihanet edenler Cehennemin en büyük suçlara ayrılan bu kesiminde cezalarını çekmektedirler. Dünyanın merkezinde, dolayısiyle Cehennemin en derin yerinde, insanoğluna arız bütün kötülüklerin, bütün günahların korkunç timsali Lucifer ebedî buzlara gömülü olarak bulunmakta ve üç ağzının her birinde Brutus'u, Cassius'u ve Yahuda'yı öğütlemektedir.

Vergilius'la Dante Cehennem yolculuklarını sona erdirmişlerdir. 8 nisan akşamı başlayıp 9 nisan akşamı biten bu yolculuk 24 saat kadar sürmüştür. Şimdi güney yarım küresinde bir o kadar daha sürecek olan ve Dante'nin birkaç mısra ile kısaca anlatmakla yetindiği çetin ve yorucu yolculuktan sonra nihayet 10 nisan Pazar günü sabahı ebedî karanlıklardan çıkıp tekrar gün ışığına kavuşurlar.

Şimdi Âraf dağındadırlar. Bu dağ, dünyadaki dağla-

rın en yükseğidir ve koni şeklindedir. Dante'nin bahsettiği Ârafın yapılışı nispeten basittir. Bu dağ eteğinden tepesine doğru üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm, Dante'nin "Antipürgatuvar" diye adlandırdığı sarp ve kayalık bir yerdir. Adayı çepçevre kuşatan ıssız kumsala çıkan ruhlar buradan doğruca Antipürgatuvara geçerler. Antipürgatuvar, ihmalcilerin günahlarının gerektirdiği cezaları çekmek üzere Ârafda kendilerine ayrılan yerlere gitmezden evvel uzun veya kısa bir süre kaldıkları bir bekleme yeridir. Antipürgatuvardaki günahkârlar işledikleri günahlara göre dört grup halinde toplanmışlardır.

Asıl Âraf konsantrik yedi kattan yapılmıştır. Dağı, minare şerefesi gibi dolanan bu katların genişliği beş metre kadardır. Antipürgatuvardan asıl Ârafa, Dante'nin "Aziz Pietro'nun kapısı" dediği bir kapıdan geçerek girilir. Bir kattan öbürüne çıkmak için uzun merdivenleri tırmanmak gerekmektedir.

Sonuncu Âraf katının üzerinde Yeryüzü Cenneti yükselir. Âdemle Havva yasak meyvayı yedikleri ana kadar burada yaşamışlardı. Burada akan iki ırmakta yıkanıp paklaşan ruhlar Cennete çıkmaya hazırlanırlar.

Ârafda Cehennemdekinin tersine, günahların ve bunların gerektirdiği cezaların şiddeti aşağıdan yukarıya gidildikçe hafiflemektedir. Öte yandan günah ve cezaların sıralanışı da Cehennemdekinden farklıdır, daha doğrusu Cehennemdekinin tam aksidir. Cehennemde Vergilius'la Dante ilk olarak şehvet düşkünlerini, sonra cimrileri, daha sonra da öfke ve hiddetlileri görmüşlerdi. Ârafda ise bu üç günaha son katlarda rastlıyacaklardır.

Cezaların ayrılışında Hıristiyan din adamlarının kuramları esas tutulmuştur. Bu kuramlara göre, bütün günahların başında bir sevgi bozukluğu vardır. Sevgi bütün erdemlerin başı olduğu gibi, bütün kötülüklerin de kaynağıdır. Sevgi bozukluğu üç şekilde belirir. Bir insan sevme-

mesi gereken şeylere karşı aşırı bir düşkünlük gösterebilir; kibir ve azamet, yani kendi kendisini sevmek (1. Kat); kıskançlık, haset, yani başkasının fenalığını istemek (2. Kat); hiddet, öç duygusu (3. Kat) bu gruba giren günahlardır.

Bir insan fenalık yapmasa da iyiyi, doğruyu gevşek bir şekilde sevebilir; işte çekingenler, korkaklar (4. Kat) böyle bir günah işlemiş kimselerdir. Öte yandan bir insan dünya mallarına karşı aşırı sevgi, bağlılık gösterebilir veya tersine elindekini avucundakini har vurup harman savurabilir; servet sevgisi, cimrilik, müsriflik (5. Kat) bu gruptan günahlardır. Keza oburlar (6. Kat) ve şehvet düşkünleri (7. Kat) dünya zevklerine fazla düşkün kimselerdir.

Cehennemle Ârafda cezalar kısas esasına göre verilir.

Dante Yeryüzü Cennetinde Beatrice ile karşılaşır. Sıra ile Lethe ve Eunoè ırmaklarında paklaşan Dante Beatrice ile birlikte Cenneti meydana getiren on kat göke doğru yükselmeye başlar.

Cennet, arzın çevresinde dönen konsantrik dokuz küre ile hareketsiz duran Arşıâlâdan ibarettir. Bu kürelerin bize en yakın olanı kuturca en küçük olanıdır ve bizden en uzakta olana kıyasla daha yavaş dönmektedir. Arzımızdan dışarıya doğru gidildikçe sırasiyle şu gökler gelir : Ay Gökü, Mercurius Gökü, Venus Gökü, Güneş Gökü, Merih Gökü, Iuppiter Gökü, Saturnus Gökü. Sabit yıldızlar Gökü, İlk Devindirici ve nihayet Arşıâlâ.

İlk Devindirici hareketiyle öteki göklerin dönmelerini sağlamaktadır. Arşıâlâ ezelî sükûnu içerisinde hareketsizdir ve safi ışıktan ibarettir. Cenabı Hakkın makamı buradadır.

İlk gökte (Ay Gökü) ahde vefasızlık edenlerin ruhları bulunmaktadır. Bunlar Dante'ye, çevrelerini saran bol

ışık içerisinde erimiş zayıf ışıklar halinde görünürler. Mercurius Gökünde, yaptıkları işlerde takdir, alkış gibi gizli bir ereği olanların ruhları yer almıştır; bunlar, ilk anda görülen fakat çok geçmeden saçtıkları parlak ışık içinde yiten parıltılardan ibarettir. Venus Gökünde sevenlerin; Güneş Gökünde bilgin, filozof ve din bilginlerinin; Merih Gökünde din uğrunda şehit düşenlerin; Iuppiter Gökünde adaleti, doğruluğu savunmuş olan hükümdarların; Saturnus Gökünde hayatlarını esrime ve dalınç içinde geçirmiş olanların ruhları bulunmaktadır. Sekizinci Gök (Sabit Yıldızlar Gökü) İsa'nın zaferine ayrılmıştır. İlk Devindirici'de Dante melek sınıflarını temaşa eder. Şimdi Arşıâlâda Tanrının huzurundadır.

Arşıâlânın kuruluşu nispeten basittir. Dante'nin "Gül", "Beyaz Gül", "Ezelî Gül" gibi adlarla ifade ettiği Arşılâlâ muazzam bir anfiteatrdan ibarettir. Anfiteatr orta yerinde ikiye ayrılmıştır. Bir yarısında İsa'ya daha gelmezden evvel iman edenlerle, öteki yarısında geldikten sonra iman edenler yer almışlardır. Bu iki yarımı birleştiren çizgi üzerinde bir uçta Musa peygamber dini zamanındaki kadınlar, bir uçta da İsa peygamber dini zamanındaki erkekler sıralanmıştır.

Kadınlara ayrılan bölümün en yüksek ve özenli yerinde Meryem oturmaktadır. Alttaki sıralarda Havva, Rachel gibi Yahudi kadınları yer almışlardır. Meryem'in bir yanında Âdem'le Musa, bir yanında da Aziz Piyer'le Aziz Jan oturmaktadır. Beatrice'nin yeri Rachel'in yanındadır.

Erkekler bölümünde ise Aziz Giovanni Battista (Yahya Peygamber), Aziz Francesco gibi din adamları yer almışlardır. Aziz Giovanni Battista'nın bir yanında Azize Anna, bir yanında da Azize Lucia vardır.

Meleklerin gülde ayrılmış belirli yerleri yoktur. Bunlar bidüziye gülün içinde uçmakta, sonra da Allaha doğru yükselmektedirler.

Dante'nin hangi kriteryuma dayanarak cennetlikleri yedi Cennet katına koyduğu belli değildir. Çeşitli kuramlar ileri sürülmüşse de, hiç biri kanış verici bulunamamıştır. Cennetin özelliklerinden biri de hem hareketli ve hem de hareketsiz oluşudur. Bu iki görünüşü sayesinde cennetlikler hem kendilerine ayrılan Göklerde bulunurlar, hem de Allahın cemalini temaşa için Arşıâlâdaki yerlerine gelirler.

"Bir tekerlek nasıl düzenli bir hareketle dönerse, güneşi ve öteki yıldızları hareket ettiren Aşk'ın da (Dante'nin) arzusiyle iradesini öylece döndürmesiyle", bir başka deyimle Şairin mutlak uhrevî mutluluğa erişmesiyle Dante'nin ahret yolculuğu ve bu yolculuğu anlatan İlâhî Komedya *sona erer. Bu yolculuk bir hafta sürmüştür. Nitekim Dante 7 nisan perşembe günü "Karanlık ormanda" yitmiş, 14 nisan jerşembe günü Arşıâlâya vararak Tanrının huzuruna çıkmıştır.*

Dante ve İslâmiyet. — *Yukarda belirtiğimiz gibi,* İlâhî Komedya *esas bakımından bir "vision" yani ahrete yapıldığı varsayılan bir seyahat kitabıdır. Ahret yolculuğu fikrini ilk defa bulan Dante değildir. Eski kahramanlar yaptıkları bütün yolculuklarda Cehenneme kadar uzanmayı her nedense ihmal etmemişlerdir. Ne hikmetse dünyamızın tablosu öteki dünya olmadan tamam olmuyor. Ulysses'i Homeros Tartoros'a indirmiş, Vergilius* Aeneis'*inde kahramanı Aeneas'ı Cehennemin karanlıklarına götürmüştür.*

Fakat gerek Homeros, gerek Vergilius Cehennemi çok silik, belli belirsiz bir şekilde çizmişlerdir. Bu bakımdan ahret yolculuğu sırasında yanına rehber olarak aldığı Vergilius'un Cehenneminden Dante bir iki şeytan ve bir iki nehir aktarmaktan başka bir fayda sağlıyamamıştır. Tevrat *olsun,* İncil *olsun ahretin daha açık, daha etraflı tarifini yapmamışlardır.*

Çağımızın ilk devirlerinde bazı kilise ve sinagoglar, tabiatüstü olayları anlatan hikâyelerin halk arasına yayılmasında önayak oldular. Böylece "vision" çok geçmeden yepyeni bir edebiyat türü olarak ortaya çıktı. XII. yüzyılda Doğu Avrupa, kuzeyden gelen ve daha çok serüven temi üzerine yazılmış İrlanda masallarının merak uyandırıcı buruk, egzotik lezzetini tatmak fırsatını buldu. Fakat Dante bunların hiç birinde Komedya'*sının iskeletini kurmaya yarıyacak materyeli bulamamıştır.*

XII. yüzyıl Avrupası ilk defa Helen fikir hayatiyle temasa geliyordu. Bunu Araplara borçludur. Ortaçağ Avrupasında ilk feyizli fikir hareketleri, Arap bilgin ve filozoflarının çeviri veya yazma yazıları aracılığıyle Aristo'nun tanınmasiyle başlar. Üniversitelerin kurulması da yine bu zamanlara rastlar.

Yunan uygarlığından miras kalan fikir hazineleri ilkin İran'a geçmiş, oradan Bağdat ve Kahire'ye, daha sonra da Endülüs'ün Arap bilim merkezlerine ulaşmıştır. İbnisina ile İbni Rüşt'ün ünü o devirde dünyanın dört bucağını tutuyordu.

Kilise, İslâmiyetle giriştiği savaşta, İslâmiyetin elinden silâhlarını almaktan başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. Bu silâhlar bilimdi. Avrupa şimdi verimli ve çok geniş bir fikir hamlesine sahne oluyordu.

Doğu, fikir akımlariyle birlikte Avrupa'ya çeşit çeşit kumaşlarını, göz alıcı renk ve motiflerle bezenmiş halılarını, mücevherlerini, koku ve baharatını sokmakla kalmıyor; bizim için asıl önemli olanı boş inanlarını, efsanelerini, Binbir Gece *masallarını da sokuyordu. Doğu, serüven ve değişikliğe susamış Avrupa'nın gözlerini üzerine çeken bir düş ve masal ülkesiydi.*

Dante'ye Doğu'nun bu renkli, çekici, büyüleyici havası hiç de yabancı değildi. Gençliğinde hayranlıkla okuduğu Troubadour'ların mısraları Arap şiirinin taklidiydi.

Kadını ise ilk defa Doğu mistikleştirmişti.

Doğunun kokusunu Vita nuova'*da bulmak için aşırı bir burun duyarlığına ihtiyaç yoktur. Dante Beatrice'nin öldüğü günle saati, rakamlar içinde en tamı olan dokuz olarak tesbit edebilmek için Arap ve Suriye takvimlerinden faydalanmayı ihmal etmemiştir. Yine* Vita nuova'*da Aşk Dante'ye rüyasında görünür: "Ben, der, her noktasına aynı mesafede bulunan dairenin merkeziyim, ya sen nesin, zavallı çocuk?" Daire ile merkezi arasındaki nispet "Her şeyin başı Allahdır" demeye gelen İbni Rüşt'ün bir formülüdür. Keza* Convivio *Gazzâlî, Farabî gibi Doğu üstatlarının fikir ve kuramları ile doludur.*

Ama Dante İlâhî Komedya'*sında İslâm anlayışına çok daha büyük bir yer ayıracaktır. Nitekim* Komedya'*nın kanaviçesi baştanbaşa İslâm peygamberinin* Kur'an'*da nakledilen esrarlı ahret yolculuğundan esinlenerek işlenmiştir.*

Bilindiği gibi, Hz. Muhammet sık sık cezbeye tutulurdu. Bu cezbelerden birinde bir gece Mekke'den kalkıp Kudüs'e geçen Muhammet oradan ahret yolculuğuna çıkar ve ertesi sabah sanki hiç bir şey olmamış gibi kendini Mekke'deki evinde bulur. "Isra" ve "Miraç" dediğimiz işte bu ve öteki dünyada yapmış olduğu yolculuklardır. Ahdi Cedid *de İsa'nın ahrete inişinden ve Aziz Paolo'nun Göke kaldırılışından bahsederse de, Arap muhayyilesinin tabiatüstü olayı süsleyip efsaneleştirmekte Yahudi muhayyilesini çok geride bıraktığı muhakkaktır. Cebrail aleyhisselâm Burak adlı atını Kudüs'te Süleyman Peygamberin yıkılmış tapınağının duvarlarından birine bağlar ve Hz. Muhammed'i yanına alarak ahret yolculuğuna çıkar. Dante de ahret yolculuğuna Kudüs yakınlarında bulunan bir yerden çıkmıştır. Yukarda da işaret ettiğimiz gibi Dante'nin tasavvur ettiği Cehennemin ağzı da esasen*

Kuzey yarım küresi üzerinde, Kudüs yakınlarında bir yerde bulunur.

Dante'nin Cehennemi plân ve şekil bakımından İbnî Arabî adlı Arap şair ve mutasavvıfınınkine benzer. İbni Arabî Dante dünyaya gelmezden yirmi beş yıl evvel Hz. Peygamberin göke çıkışına dair iki eser bırakmıştır. Cehennem tarifi daha sonra Ebül'alâ'nın Risalât'ında *da aynen tekrarlanmıştır.*

Dante'nin Cehenneminde hemen daima sol kolu izleyerek gidilir. Çünkü şer yoluna sol taraftan sapılır. Dante bunu da İslâm anlayışına borçludur. İslâm yazarlarından evvel yapılmış Cehennem tasvirleri çok basit, Cehennemde verildiği söylenen cezalar âdeta çocukçadır. Arap muhayyilesinin canlandırdığı Cehennem ise her bakımdan göz doyurucu bir nitelik ve mükemmellik taşır. Dante'nin Cehennem'*indeki şehvet düşkünlerini savuran cehennemî kasırgadan tutunuz da kan nehrine, çamur deryasına, ateş yağmuruna ve buz mahzenine kadar her şey tamamı tamamına İslâm yazarlarının Cehennem tasvirlerinde mevcuttur. Dante buzu, yani mutlak yokluğu, hiçliği en büyük cezalara hak kazanmış günahkârların işkence çektikleri Cehennemin en derin ve izbe bölümüne koymuştur. Bir nebze de olsa hayat unsuru taşıyan sıcağa, ateşe kıyasla ümitsizliğin, hiçliğin sembolü olan soğuğu, buzu bu anlamda almakla Dante burada da harfi harfine İslâm inanışını benimsemiş oluyor.*

İslâm mutasavvıflarının Cehennem tasvirleriyle Dante'nin Cehennem tasvirleri arasındaki yakınlıkları ve benzeyişleri ilânihaye uzatmak mümkündür.

Gerek paganlık, gerekse Hıristiyanlık devri yazarlarının ahret tavsirlerinde yalnız Cehennem ve Cennetten bahsolunur. Bu iki Ülke, arada geçiş gösterilmeden, kesin bir sınırla birbirinden ayrılmıştır. İlk defa Arafdan bahsedenler Araplar olmuştur. Mümkündür ki günahkârların

çile doldurup günahlarının kefaretini ödedikleri ve Cennete çıkabilmek için paklaştıkları Âraf İslâm düşünce sinin bir buluşu olsun. Sonraları Kilise bu fikirleri benimsemiştir.

İtalyan Şairi, Cehennem'*de olduğu gibi,* Âraf'*da da Peygamberin göke çıkışından bahseden İslâm yazarlarının fikir ve tasvirlerinden geniş ölçüde yararlanmaktan geri kalmamıştır. Cennete çıkmazdan evvel Hz. Muhammet gibi Dante de yıkanarak paklaşır. İslâm peygamberi karşısında, bir nehrin kıyısında bir huri alayının ortasında göksel ışık içerisinde güzelliği bir kat daha artmış olan sevgilisini bulur (*). Dante de Ârafın sonunda aynı idille İkinci* Cantica'*sını bitirir.*

Cennet'*de de benzerliklerin birbirini kovaladığını görmek mümkündür. Aynı göksel merdiven yukarlara, Arşıâlâya doğru yol almaktadır. Hz. Muhammet bu merdivenleri göz açıp kapayıncaya kadar aşmıştır. Dante için bu zaman, parmağın aleve değmesiyle geri çekilmesi kadar kısadır. İslâm efsanesinin ruhanilik, müzik ve ışıkla örüp işlediği İslâm Cennetindeki motifler Dante'nin Cennetinde de aynen tekrarlanmıştır. Hz. Muhammet gibi Dante de Âdem'le karşılaşır ve ona Yeryüzü Cennetindeyken ne dille konuştuğunu sorar. İslâm Peygamberi Cenabı Hakka doğru yaklaştıkça çevresindeki ışık ve parlaklık ta bidüziye artmaktadır. Dante'de de aynı "crescendo" yu görüyoruz. Allahın huzurunda Hz. Muhammet de, Dante de gördükleri, hissettikleri şeyleri ifade edemez hale gelirler.*

Görülüyor ki Cehennemden Âraf a, Âraf dan Cennete kadar hep aynı kuruluş, aynı düzen, aynı sıralanış, aynı tasvirler Dante'nin ahretinde tekrar edilmiştir. Dante İs-

(*) Gillet : Dante, s. 95.

lâm şair ve mutasavvıflarının eserlerinde bulduğu kurulu düzeni olduğu gibi İlâhî Komedya'*sına mal etmekten başka bir şey yapmamıştır. Ama bununla Dante'nin bir kopyacı olduğunu söylemek istemiyoruz. Ortaçağla Yeniçağ ortasında yükselen bu dev şair, kendisine Helen uygarlığının iksirini getiren Doğu kültürünü Batı kültürüyle bağdaştırmak; bir uygarlıktan ötekine renk, koku, tasvir ve motifler aktarmakla eserine sadece başka iklimlerin havasını sindirmiş ama esasta katıksız orijinal kalmıştır.*

İlâhî Komedya'da düzen ve simetri. — *Ortaçağda Üçleme'ye işaret etmesi yüzünden 3 rakamına özel önem verilirdi. Üçün karesi olması, aynı şekilde 9 rakamına da kutsal bir sembol göziyle bakılmasına yol açmıştır. 10 rakamı yine o devirde mükemmellik sembolü olarak kabul ediliyordu : 10 = 3 X 3 + 1.*

Yukarıda görüldüğü gibi, İlâhî Komedya Cehennem, Âraf *ve* Cennet *olmak üzere üç bölümden ibarettir. Dante bunları bazan "Cantica", bazan da "Canzone" diye adlandırır. Ahreti meydana getiren üç Ülkenin her biri 10 bölüme ayrılmıştır. Hepsi 30 bölüm eder ki bu da rakamla ifade edildiği takdirde 3 + 10 demektir. Her bölüm 33 manzumeden meydana gelmiştir. Yalnız* Cehennem, *Giriş görevi yapan I. Manzume ile beraber 34 manzumeden oluşmuştur : 1+33X3=100 = 10 X 10.*

Aslında Komedya *"terzina" denilen üçlüklerden meydana gelmiştir. Mısralar on bir heceliktir. Uyaklar şu şekilde tertiplenir : A-B-A-B-C-B. Demek oluyor ki manzumelerde tekrarlanıp duran üçlü uyaklar vardır. Beatrice Âraf'ın XXX. Manzumesinde (3+10) Dante'ye görünür ve ismini söylediği mısra manzumenin tam ortasına yani 73. mısraa rastlar. Bu manzume 145 mısralıktır : 72 + 1 + 72 = 145. Fakat* Cehennem'*in 34 manzumesiyle* Âraf'*ın ilk 29 manzumesi hesaplanacak olursa* Âraf'*ın XXX. Manzumesinden evvel 63 manzume gelmiş olduğu görülür.*

Öte yandan bu manzumeden sonra 36 manzume daha gelecektir. 63 ile 36 simetrik rakamlardır, her ikisi de 3 rakamının kombinezonundan başka bir şey değildir.

Dante Komedya'*sında simetriye ön plânda yer vermiştir. Her üç bölüm "yıldız" kelimesiyle sona erer.* Cehennem'*de Floransa'nın içinde bulunduğu keşmekeşten VI. Manzumede bahsedilmiştir.* Âraf'*ın VI. Manzumesinde Floransa ile bütün İtalya'nın siyasî durumu ele alınmıştır.* Cennet'*in VI. Manzumesinde ise İmparator Jüstinyen'in ağzından bütün Roma İmparatorluğunun tarihi özetlenmiştir.*

Üç "Cantica" içerisinde en kısa olanı Cehennem'*dir (4720 mısra).* Âraf'*la* Cennet *birkaç mısra farkiyle hemen hemen aynı uzunluktadırlar. Sayıca manzumelerin mısraları da çoğu zaman birbirini tutar. Esasen aradaki fark da pek fazla değildir (yanılmıyorsak en kısa olanı 115, en uzun olanı da 145 mısralıktır). Arşıâlânın merkezinde bulunan Allah; Cenabı Hakka ilk olarak isyan ettiği için bütün kötülüklerin kaynağı demek olan ve Arzın merkezinde ebedî buzlara gömülü duran Lucifer; ilk günaha yol açmış olan Yeryüzü Cennetinin orta yerindeki ağaç ve nihayet kuzey yarım küresinin orta yerini işgal eden ve İsa'nın kaniyle bu günahın kefaretini ödediği (*) Kudüs hep aynı eksenin üzerinde sıralanmışlardır.*

Bütün bunları, bedii önem taşımasa da, inşa ettiği anıtın bölümlerini dengeleştirmeye çalışan, simetri ve düzen düşkünü bir mimarın 15.000 mısralık bir edebî anıt için pek de yersiz sayamıyacağımız gayretleri olarak kabul etmek mümkündür.

İlâhî Komedya *ne zaman yazılmaya başlanmıştır? Bu soruyu cevaplandırmak bir hayli güçtür. Dante ahret*

(*) Hıristiyan inanışına göre.

yolculuğuna 1300 yılı nisan ayında çıktığını söylüyorsa da, ilk mısraları hangi tarihte yazmaya başladığı belli değildir. Bazılarına göre 1307 - 1308, bazılarına göre de 1313 - 1314 yıllarını göstermek mümkündür. De Vulgari eloquentia *ile* Convivio*'yu yazdığı sıralarda Dante'nin büyük poemini henüz kaleme almayı kararlaştırmadığı anlaşılıyor.* Komedya*'nın, Dante'nin bütün ümitlerini bağladığı VII. Henri'nin ölümünden hemen sonra yazılmaya başlandığını gösteren sayısız belirtiler mevcuttur.* Komedya *Dante'nin fikir ve düşüncelerini açıkladığı, başkalarının haksız, kendisinin haklı olduğunu ispat için baş vurduğu son ümitsiz çaredir. Gerçek şu ki Cehennem 1315 - 1316 yıllarına doğru yayınlanmış bulunuyordu.* Cennet *ölümünden kısa zaman evvel bitirilmiş fakat yazarı öldükten sonra yayınlanmıştır.*

SANATI, DEHASI :

Dante ve Komedya*'sı üstüne yazılmış ve yazılmakta devam eden eserler muazzam bir kitaplık tutacak kadar çok olmakla beraber, Şairin ve eserinin bütün cepheleriyle, bütün köşe bucaklariyle kavranmış olduğu iddia edilemez.*

Dante için "Şairler kralı" denilmiştir. Napoléon onu "Yeniçağın ilk dehası" diye vasıflandırmıştır. Komedya *için Papini "kıyamet gününün vaktinden evvel yapılmış tasviri", Leopardi de "Harika lirik parçalar mecmuası" demiştir. "Dünya içinde dünya" diyenler de olmuştur. Bu büyük deha ve muhteşem eser karşısında duyulan saygı ve hayranlığı belirtmek kaygısının esindirdiği bütün bu gibi formüller sanatçıyı ve eserini tümü ile gözümüzün önünde canlandırmaktan çok uzaktır.*

Bugünkü anlayışımıza göre Komedya*'da en çok beğendiğimiz ve en çok sevdiğimiz şey denge, düzen, rakam ve hesap sistemi gibi teknik ustalıklar değildir. İnsan zekâ ve muhayyilesinden çıkmış daha tam ve mükemmel*

bir sanat mekanizması bulunmamakla beraber, bu böyledir.

Dante'nin ansiklopedik bilgisinin parlaklığı da artık bugün gözlerimizi kamaştıramıyor. Bizi kendisine bağlamakta devam eden Dante'nin ne fikirleri, ne felsefesi, ne bilgisi, ne dünya anlayışı ve ne de sembolleridir. Esasen bunların hiç biri kendi öz malı değildir. Bizi ona bağlıyan her şeyden evvel harika kişiliğinin ağırlığıdır. Yazarın bu heybetli kişiliği dolayısiyledir ki bu kadar çeşitli unsurlardan meydana gelen Komedya*'da birlik kurulabilmiştir. Dante poeminin hem konusu, hem kahramanıdır. Onbeş bin mısralık bu muazzam eser, başından sonuna kadar yazarının benliği ile doludur. Bütün dünya edebiyatını arasanız belki de* Komedya*'da olduğu kadar şairin ruhu, düşüncesi, karakteri ile yoğurulmuş bir eser daha bulamazsınız. En samimî bir yazarın anıları bu eserde söylenenler kadar içten gelemez, yazarın yüreğinden ve kafasından geçenleri aynen yansıtamaz. Esasen* Komedya*'nın en belirli vasıflarından biri de "samimî" olmasıdır ki okuru en çok saran ve hayran bırakan da bu özelliğidir. Papini: "Dante, demiştir, eserine bakarak mizacını ve fizyolojisini sezebildiğimiz belki ilk şair ve edebiyatın dört başı mamur ilk insanıdır."*

Dante'nin İlâhî Komedya*'yı düşmanlarından öç almak amaciyle yazdığını söyliyenler olmuştur. Bu görüş doğru değildir, veya kısmen doğrudur. Dante'nin intikamcı duygular beslediğini kimse inkâr edemez. Öç tanrılara yaraşan bir duygu ise Dante gibi bir yarı tanrının öç almanın acı lezzetini tatmadığını söyleyemeyiz. Ancak şu da var ki, sırf intikamcı amaçlarla dört başı mamur bir şaheser meydana getirmek mümkün değildir. Ama Dante burada da öteki yazarlardan ayrılıyor. Çünkü hakaret altında ezdiklerini ölmezliğe götürmek, adlarını ebedileştirmek Dante'ye vergi bir haslettir.*

Dante'nin söylediğini en eksiksiz bir şekilde söyleyen bir şair olduğu muhakkaktır. Her mısra bir "sehli mümteni", ama "sehli mümteni"lerin en müstesnalarındandır. Şiir materyeli öylesine sıkı sıkıya kelimeyle kaynaşmıştır ki, Fransız eleştirmecisinin dediği gibi, güzelliğini, teravetini bir kadının teninden, onun varlığından, oluşundan ayırmak nasıl mümkün değilse, Dante'den de bu iki unsuru, şiir materyeli ile kalıbını birbirinden ayırmak aynı şekilde imkânsızdır. Muhteviyat ile kalıbın bu derece uymasına, bağlaşıp kaynaşmasına Yeniçağ sanatçıları arasında nadir rastlanır. Yunan ve Roma klâsik sanatını ebedileştiren sır da budur. Bu, eserin aslı için paha biçilmez bir kazanç, ama çevirileri için yenilmesi imkânsız bir engeldir. Aslı canlı bir kelebekse, çevirisi bu kelebeğin ölüsü değil, ölü kelebekten elimize bulaşmış yaldız parçasıdır. Bu bakımdan İlâhî Komedya *çevirileri bütün dikkat ve ihtimamlara rağmen yavan kalıyor. Aynı Fransız eleştiricisinin dediği gibi, bu çeviriler güzel bir kadının az çok başarılı birer fotoğrafı olmaktan ileri geçemiyor. Bütün dillerde yapılmakta olan yüzlerce çeviri, hâlâ en iyisinin yapılmadığına delildir.*

Şairin anlatım gücü ile hayal gücü daima atbaşı gidebilmektedir. Dante'nin konunun gerektirdiği tonları bulmakta eşsiz bir sezişi vardır. Bir fikirle o fikri ifade eden kelimenin uyumunu uygun düşürmekte Dante ustadır. Bu yüzden Şair yerlerin ve olayların dış ve iç görünüşlerindeki aralıksız değişmeleri zahmetsizce izleyebilmekte; realist tasvirlerden lirik haykırışlara, kükreyişlerden hiddet ve gazaba, alay ve istihzadan merhamete ve sevgi gösterilerine atlamakta asla güçlük çekmemektedir, Dante açıklığı karanlığa, müpheme tercih eder. Bazan karanlık kalmışsa bunu bile bile, istiye istiye yapmıştır. Ortaçağın, hele mistik şiirde belirsiz, dumanlı, buğulu de-

yişleri ilk defa Dante'nin elinde saydamlaşmış, şekillenmiştir.

Dante en kısa, en veciz söyliyen, asgarî kelime ile azamî etki yaratan bir şairdir. Mısralarındaki enerji, muazzam bir basınç altında bulunur. Tanınmış Fransız ressamlarından Delacroix : "Bir tablo vücude getirmek güçle birleştirmektir" demiştir. Bu söz Dante için söylense bu kadar yerinde olmazdı. Dante sekiz on mısraın daracık çerçevesi içine unutulmaz tablolar sığdırabilen bir sanatçıdır. Kaleminin bir iki çizgiyle yarattığı tipler en başarılı ressamları kıskandıracak güzellikte ve mükemmelliktedir. Şiir söylemek öyle sanırız ki her şeyi anlatmak değil, anlatılmayanı da bize duyurmak, bir vuruşta içimizde birçok titreşimler meydana getirebilmektir. Eğer böyle ise Dante bu alanda rakipsizdir. Şair mısralarının arkasında uzayıp giden yankılar, dalgalar yaratmayı başarmıştır. Gökyüzünde süzülen bir yıldız gibi gözümüzün merceğine vuran veya kulağımızın zarına çarpan her mısra kafamızın içinde bir sonsuzluk demetini arkasında sürüyerek akar gider.

Dante müziği severdi. İlâhî Komedya*'da en tatlı nağmeler tanrısal bir senfoni halinde birleşerek ona müzikal bir eser eda ve akışını da kazandırmıştır.*

İlâhî Komedya*'nın seçkin vasıflarından biri de kelimenin en geniş anlamiyle "popüler" bir eser olmasıdır. Latince değil de, henüz gelişmeye yüztutmuş fakat parlak bir geleceğe aday olduğu daha o zaman anlaşılmış bulunan halk dilini kullanmayı tercih etmekle Dante geniş halk topluluğuna seslenmeyi başta gelen bir ödev bilmiştir. İtalyan üniversitelerinin hepsinde Dante kürsüsü bulunduğunu, İtalya'nın her büyük şehrinin meydanında Dante heykelinin yükseldiğini bir yana bırakalım. Hattâ onun bellibaşlı İtalyan şair, yazar ve düşünürlerinin dün*

olduğu gibi bugün hâlâ tükenmez esin kaynağı olduğunu bir an için unutalım. Bir şair için en büyük ergi halka kadar inebilmek, halkın manevî gıdası haline gelebilmekse, dünyaya Dante'den daha popüler bir şair gelmemiştir diyebiliriz. Büyük şair, büyük sanatçı, büyük düşünür, büyük vatansever, bilginleriyle, cahilleriyle, şehirli ve köylüsiyle bütün bir millete seslenmesini, bütün bir milletin sesi olmasını bilmiştir.

Cehennem Komedya'*nın en tanınmış ve en fazla okunan bölümü olmakla beraber, güzellik ve mükemmellik bakımından* Âraf *ve* Cennet'*e kıyasla sönük ve hattâ çeşit çeşit ıstırap sahnelerine rağmen bir dereceye kadar da tekdüzenlidir. Yurtsamayı, yani Allaha kavuşmanın özlemini terennüm eden* Âraf'*da Dante sanatının doruğuna ulaşmıştır. Öte yandan ışıkla müzik gitgide ön plana geçmektedir. Cehennemin çirkinliklerinden, maddiliğinden kurtulan ikinci ve üçüncü "Cantica" larda, Âraf'daki gölge vermiyen saydam ruhlardan başlıyarak Cennetteki safi ışıktan ibaret ruhlara kadar şekiller de birtakım önemli biçim değişiklikleri geçirir.* Cennet *her şeyden evvel Dante'nin zaferidir.*

Dante kendinden evvelki şair ve mutasavvıfların çoğunun yaptığı hataya düşmemiş, Cennet'i her arzu ve dileğimizin gerçekleştiği mükemmelleşmiş bir başka yeryüzü dünyası şeklinde tasavvur ve tasvirden kaçınmıştır. Cennet "gözün hiç görmediği, kulağın hiç duymadığı bir şey" dir. Mesafelerin, zamanın dışında kalan ebedî, ezelî neşe, huzur ve sükûn ülkesidir. Eğer Âraf *sanatın ve müziğin poemi ise,* Cennet *baştan başa ışığın, nurun poemidir. Nitekim Cennette Allaha doğru gidildikçe devamlı bir "crescendo" halinde çevremizdeki ışık durmadan derece derece artar. Dante bir Gökten ötekine yükseldiğini, kendisine rehberlik eden Beatrice'nin güzelliğinin ve saçtığı ışığın prde perde artmasından anlar. Öyle bir an ge-*

lir ki Beatrice ölümlü bir kimsenin tasvir için kelime bulamıyacağı derecede güzelleşir. Allah dediğimiz her şeyin başı ve sonu olan o ebedî Varlık'ın önüne gelince Dante hiç bir canlıya nasip olmıyan bir mutluluk ve huzur içerisinde, kafasını kurcalıyan bütün şüphelerin dağıldığını, her şeyin sırrını, hikmetini bir anda kavradığını fark eder.

Bütün büyük şiirler esas itibariyle pesimisttirler. Dante bu kuralın dışında kalmaz. Bununla beraber onu somurtkan, gözleri yaşlı biri gibi almaya da imkân yoktur. O kadar yoktur ki İlâhî Komedya*'nın yarısından fazlası bir neşe ve sevinç şaheseridir. Esasen vücuda getirdiği esere "yeryüzü ile gökyüzünün yardımını" sağlamayı başaran, dünyanın en güzel ses, renk ve motiflerini bir araya getiren, ölmez olduğunu daha hayatta iken anlamış bulunan bu yarı-tanrıyı başka türlü tasavvur etmek imkânsızdır. Şairler içinde en fazla aşk şairi olan, aşkı en fazla terennüm etmiş olan bir sanatçının hiç gülmediğini sanmak yanlıştır.*

Dante güçlü bir dünya görüşü olan, bir başka deyişle dünyanın nasıl olduğunu görüp, nasıl olması gerektiğini anlamış ve anlatmış bir aydın; dünyadaki bütün bayağılık ve aşağılıklara, bütün kötülük ve cinayetlere sönmek bilmeyen bir nefret duyarak güzelin, iyinin, doğrunun özlemini çeke çeke yaşamış ve bu uğurda savaşmış, acı çekmiş bir idealisttir. Bu bakımdan İlâhî Komedya *şimdiye kadar yazılmış edebî eserlerin en insanisidir. Çünkü daha iyi bir dünyanın temellerini atarak insanlara maddî olduğu kadar, manevî alanlarda refah, rahat ve huzur sağlamak amaciyle yazılmıştır.*

Dr. Feridun TİMUR

BİBLİYOGRAFYA

Paget Toynbee: Dante Alighieri, his life and works, *Londra (1910),*

Giuseppe Lando Passerini: Le vite di Dante scritte da G.e.F. Villani, ecc., *Floransa (1918),*

Giovanni Boccaccio: II Commento alla Divina Commedia, *Bari (1918),*

Miguel Asin Placios: La Escalogia musulmana en la Divina Comedia, *Madrid (1919),*

Arturo Pompeati: Dante, *Floransa (1921),*

Benedetto Croce: La Poesia di Dante, *Bari (1921),*

Francesco De Sanctis: Pagine dantesche, *Milano (1921),*

Giuseppe Lando Passerini: La vita di Dante, *Floransa (1929)* - Dante et son temps, *Paris (1953),*

Giovanni Papini: Dante vivo, *Floransa (1933),*

Louis Gillet: Dante, *Paris (1941),*

Alexandre Masseron: La Divine Comédie *(Enfer, Purgatoire, Paradis), Paris (1949),*

İ. Hikmet Ertaylan: Dante'nin hayatı ve eserleri, *İstanbul (1964),*

Gül Işık, Dr. V. Sabatelli: Yeni Çağın eşiğinde Dante, *İstanbul (1966).*

I. TABLO

CEHENNEMDE CEZALARIN DAĞITILIŞI

		Manzume
Avlu	«Tarafsız melekler» ve korkaklar	III
Akheron nehri avluyu asıl cehennemden ayırmaktadır.	. . . . .	III
Yukarı Cehennem (Dite şehrinin dışındadır)	1. Daire: Paganlar ve kâfirler (Limbus) . . .	IV
	2. Daire: Şehvet düşkünleri	V
	3. Daire: Oburlar	VI
İmsaksizlik etmiş günahkârlar (beş daire)	4. Daire: Cimriler ve müsrifler	VII
	5. Daire: Hiddetliler, öfkeliler	VII-VIII
Aşağı Cehennem (Dite şehrinin surları içinde kalır). Fenalık etmek için günah işlemiş günahkârlar (dört daire)	6. Daire: Sapkınlar	IX-X-XI
	7. Daire: Saldırganlar . . .	II Tablo
	8. Daire: Hileciler	III Tablo
	9. Daire: Hainler	IV Tablo

II. TABLO

YEDİNCİ DAİREDE CEZALARIN DAĞITILIŞI

Fenalık etmek için günah işlemiş olanlar, zor kullanarak haksızlık yapmışlar ve başkalarını zarara sokmuşlardır.

Saldırganlar :

		Manzume
Soydaşının 1. Bölüm Phlegethon	Canına	. . XII
	Malına saldıranlar . . .	
Kendi 2. Bölüm Harpiler ormanı ve dişi köpekler	Canlarına kıyanlar (intihar edenler)	. . XIII
	Mallarına kıyanlar (müsrifler)	
Allahın 3. Bölüm Ateş sahrası	Kişiliğine saldıranlar (Allaha sövenler)	XIV
	Nimetlerine	
	a) Tabiata saldıranlar (sodomitler)	XV-XVI
	b) Sanata saldıranlar (murabahacılar)	XVII

III. TABLO

SEKİZİNCİ DAİREDE CEZALARIN DAĞITILIŞI

Fenalık etmek için günah işlemiş olanlar, kendilerine inanmıyanları hile yoliyle zarara sokan günahkârlar

Hileciler :

			Manzume
1.	Hendek . .	Başkaları için aldatma eylemini yapmış olanlar Kendileri için aynı eylemi yapanlar	. . XVIII
2.	Hendek . . .	Dalkavuklar	XVIII
3.	Hendek . . .	Rüşvet yiyenler	XIX
4.	Hendek . . .	Kâhinler	XX
5.	Hendek . . .	Rüşvet yiyenler, para çalanlar	XXI-XXII
6.	Hendek . . .	Mürailer	XXIII
7.	Hendek . . .	Hırsızlar	XXIV-XXV
8.	Hendek . . .	Yalancı müşavirler . . .	XXVI-XXVII
9.	Hendek . . .	Ara bozuculuk ve bölücülük yapanlar . .	XXVIII-XXIX
10.	Hendek . .	Tahrifçiler a) Madenlere hile karıştıranlar . . b) İnsanları tahrif edenler . . . . . c) Paraları tahrif edenler (kalpazanlar) . . . . . d) Sözleri tahrif edenler	. . . XXIX XXX

IV. TABLO

DOKUZUNCU DAİREDE CEZALARIN DAĞITILIŞI

Fenalık etmek için günah işlemiş olanlar kendilerine inananları hile yoliyle zarara sokan günahkârlar

Hainler :

		Manzume
1. Bölüm: **Caina**	Hısım ve akrabalarına ihanet edenler	XXXII
2. Bölüm: **Antenora**	Vatanlarına ve bağlı oldukları partiye ihanet edenler	XXXII-XXXIII
3. Bölüm: **Tolomea**	Konuklarına ihanet edenler	XXXIII
4. Bölüm: **Giudecca**	Velinimetlerine ihanet edenler	XXXIV

BİRİNCİ MANZUME

GİRİŞ

Dante, farkında olmadan, karanlık ve vahşi bir ormanda kaybolmuştur. Yıl 1300; vakit, 7 nisan mübarek perşembe gününü 8 nisan mübarek cuma gününe bağlayan gece... Pazara Paskalya... Gökte dolunay...

Dante'nin içinde kaybolduğu orman "sembolik" bir anlam taşıyor. Dante Allahı unutmuş, uçarı bir ömür sürmeğe koyulmuş, günah işlemiştir. Ve işte şimdi de bu "günahlar ormanı" ndan kurtulmak için çırpınıp durmaktadır.

Doğru yoldan ayrılıp böyle bir ormanda kaybolan Dante'yi, sadece Dante olarak değil, en geniş anlamiyle bütün insanlığın ve bilhassa Şair'in yaşadığı devirdeki insanların sembolü, temsilcisi olarak almak lâzımdır.

Ormanda geçen müthiş geceden sonra nihayet gün doğmuş, ümit de ilk gün ışıklariyle birlikte Şair'in kalbinde yeniden belirmiştir. Dante ormandan kaçmak, "insanlara her yerde doğru yolu gösteren" güneşin aydınlattığı bir tepeye çıkmak istiyor. Fakat ne mümkün!... Üç yırtıcı canavar, bir pars, bir aslan ve bir dişi kurt, önüne çıkmış ve yolunu kesmişlerdir.

Bu üç canavarı da asıl anlamlarında değil, sembolik anlamlarında almalıdır. Pars uçarılığı, aslan kibir ve azameti, dişi kurt ise, hırs ve tamah da dahil, en geniş anlamiyle hasisliği temsil etmektedirler.

"Mutluluk tepesi" ne ulaşmak ümitlerinin suya düştüğü bir anda, Dante'nin karşısında bir görüntü beliriyor. Bu, Vergilius'un görüntüsüdür. Burada, büyük Latin şairinin ifade ettiği anlam da semboliktir. Vergilius aklın, çeşit çeşit tutkuların üstüne çıkmış, kötülüklerden uzak mantığın sembolüdür. Bir başka anlamı daha var: O da "felsefe bilgilerinin gösterdiği yolda yürüyerek insanlığı dünya üzerindeki mutluluğa ulaştıracak olan" dünya işlerini düzenlemekle görevli devlet otoritesidir. Bu otorite henüz kurulmamış olmakla beraber, kurulması daha uzun zaman gecikmiyecektir. Tazı (= Veltro) dünyayı, insanlığı perişan eden hırs ve tamahın elinden kurtaracaktır, bu saat uzak değildir...

Vergilius, bir başka deyişle mantık böyle söylüyor. Ancak bu oluncaya kadar da eğer Dante o üç yırtıcı hayvanın eline düşmek istemiyorsa, başka bir yoldan selâmete ulaşmalıdır. Bu da, Cehennem, Âraf ve Cennet yolculuğunu ihtiyar etmekle mümkündür. Rehberi Vergilius olacak, Cehenneme, oradan da Ârafa onunla birlikte gidecektir. Cennet yolculuğu için insan akıl ve mantığı kâfi değildir, bu yüzden Vergilius orada rehberlik görevini Beatrice'ye (= Teoloji'ye) devrederek ayrılacaktır.

Dante bu teklifi memnunlukla kabul etmiştir. Esasen yapılacak başka bir şey de yoktur. Bunun üzerine Vergilius yürümeğe başlar. Dante de peşinden gider. Böylece iki Şair'in ahret yolculuğu fiilen başlamış olur.

★

Hayat yolumuzun yarısında(1) kendimi karanlık bir

(1) **Mezamir-i Davut** şöyle der (LXXXXIX) : "Günlerimiz yetmiş yaşına yükselir". Dante 1265 yılında dünyaya gelmiştir; 1300 yılında Ahret yolculuğuna çıktığı zaman 35 yaşında bulunuyordu.

ormanda(2) buldum, çünkü doğru yoldan ayrılmıştım.

Heyhat! Her hatırlayışımda korkumu tazeleyen bu vahşi, sarp ve çetin ormandan bahsetmek ne kadar da güç! Bu öyle bir şey ki ölüm hiç de daha acı değildir. Fakat orada bulduğum nimeti(3) anlatmak için gördüğüm başka şeylerden bahsedeceğim.

Doğru yoldan ayrıldığım sırada öyle uykulu bir haldeydim ki, ormana nasıl girdim, pek de iyi bilemiyorum(4). Yüreğime dehşet salan bu vadinin son bulduğu bir tepenin(5) eteğine varınca başımı kaldırdım ve insanlara her yerde doğru yolu gösteren gezegenin(6) ışıkları ile doruğunun aydınlanmış olduğunu gördüm.

Büyük bir heyecan içerisinde geçirmiş olduğum bütün gece kalbimde devam eden korku o zaman biraz yatışır gibi oldu. Denizden karaya çıkan bir kimse(7) nasıl soluğu kesilmiş bir halde tehdit edici sulara bakarsa, ben de, asla canlı bir tek kimseye yol vermeyen geçidi(8)

---

(2) **Karanlık bir ormanda:** Fenalık yapanlar, şer işleyenler ışıktan, aydınlıktan kaçarlar. — **Orman:** "Hayatın hatalar ormanı" **Convivio** (IV. 24.) Cehennem karanlıklar, Cennet ise aydınlıklar ülkesidir.

(3) **Nimet: Vergilius** veyahut da çoktandır kendisini duyurmıyan Dante'nin vicdanının sesi.

(4) **Aziz Agostino** der ki: "Allahı unutmak, ruhun uykuya dalması demektir." Dante de cismanî ve dünyevî zevklere dalmakla Allahı unutmuştur. Esasen insan, sefahat, kötülük yoluna farkına varmadan girer.

(5) **Tepe:** İnsanı cennete götüren erdemi temsil ediyor, nasıl ki kötülük, sefahat anlamına gelen **vadi** cehenneme giden yolun başlangıcıdır.

(6) **Gezegen:** Zamanın astronomisi, Venus, Merkür v.b. gibi güneşin de gezegen olduğunu kabul ediyordu (Bk. **Cennet**, X-XIV). Dante'ye göre Allahın tasvirinden başka bir şey olmıyan güneş, her şeyden çok bu sıfata lâyıktır (Bk. **Convivio**, III, 12).

(7) **Denizden karaya çıkan bir kimse...: Bir** kazazede.

(8) **Geçit:** "Karanlık orman."

seyretmek üzere içim titriyerek döndüm, arkama baktım.

Yorgun vücudumu biraz dinlendirdikten sonra, ıssız yamaçta tekrar ilerlemeğe başladım, o şekilde ki sabit olan ayağım hep aşağıda kalıyordu.(9)

Yokuşu henüz tırmanmaya başlamıştım ki derisi alacalı, çevik ve çok atılgan bir parsla karşılaştım(10). Önümden çekilmiyor ve yolumu o şekilde kesiyordu ki bir kaç kere geri dönmeğe niyetlendim.

Şafak yeni söküyor ve güneş, tanrısal aşkın ilk olarak hareket ettirdiği bu güzel şeylerle, yıldızlarla(11) birlikte yükseliyordu. Günün saati ve lâtif mevsim, beni iç açıcı derili hayvan hakkında iyi şeyler düşünmeğe zorluyordu. Ancak bu ümit, karşıma çıkan aslandan(12) korkmamı engelliyecek kadar kuvvetli değildi. Aslan başını dikmiş, açlıktan gözleri dönmüş bir halde üzerime geliyor gibiydi ve hava bile ondan korkuyor denilebilirdi.

Ve bir dişi kurt(13) gördüm. Cılız haliyle her türlü haris arzuları yüklenmiş gibi görünüyordu ve birçok kim-

---

(9) Bu, **İlâhî Komedya**'nın en karanlık mısralarından biridir, türlü tartışmalara konu olmuştur. Dante, bu sözlerle yokuş yukarı çıktığını söylemek istemiş olabileceği gibi, bilmediği bir yönde yol alan bir kimsenin ruh durumunu belirtmek istemiş de olabilir. Takdir, Dante'nin içinde bulunduğu pisişik duruma ve yere bakarak, okuyucuya aittir!

(10) **Pars:** Sefahat sembolü.

(11) **Yıldızlarla...:** Koç burcu. Dante devrinde, dünyanın, güneş koç burcundayken yaratıldığı sanılırdı.

(12) **Aslan:** Kibir ve azamet sembolü.

(13) **Dişi kurt:** Hırs ve tamah dahil, en geniş anlamiyle hasislik sembolü. — Dante, fikirlerini daha iyi canlandırmak için bellibaşlı bu üç günahı birer hayvan şeklinde göstermiştir. Kurdun **birçok kimseyi yoksulluk içinde** yaşatmış olması da yine allegorik anlamdadır. Birçokları, servet ve ikbal hırsiyle hareket ettikleri içindir ki soydaşları acı çeker, mutsuz olurlar.

seyi yoksulluk içinde yaşatmıştı. Onu görünce duyduğum korku beni o derece ye'se düşürdü ki tepeye ulaşmak ümidimden eser kalmadı.

Hani güle oynaya kazanan kimseler vardır, gün gelip de biriktirdikleri paralar ellerinden gidince ağlar dururlar ve teselli bulamazlar; işte, bu yatışmak bilmeyen canavar da beni o hale getirmişti. Üzerime geliyor ve beni yavaş yavaş güneşin sustuğu yere(14) doğru itiyordu.

Ben bu uçurumda göçüp giderken karşımda biri belirdi, öyle biri ki uzun zaman susmakla sesi hafiflemiş gibiydi(15).

Bu uçsuz, bucaksız sahrada onu görür görmez:

— Görüntü mü, gerçekten insan mı her ne isen, bana acı! diye haykırdım.

O, cevap verdi:

— İnsan değilim, vaktiyle insandım. Anamla babam Lombardia'lı idiler, Mantova ikisinin de vatanı idi. Iuli-

---

(14) **Güneşin sustuğu yer:** "Karanlık orman". Dante gözle görülecek bir olayı kulakla duyulacak bir şekilde tarif ediyor. Bu gibi benzetmelere ilerde de sık sık rastlıyacağız.

(15) **Karşımda biri belirdi...:** P. Vergilius Maro (M.E. 70-19). Mantova yakınlarında dünyaya gelmiştir, Latin şairlerinin en büyüklerinden biridir. Tanınmış eserleri: **Bucolica, Georgica, Aeneis.** — **Sesi hafiflemiş gibiydi:** Vergilius burada aklın, iz'anın, mantığın sembolüdür. Günahkâr bir insanda mantık susmuş veya öteki duyguların baskısı altında faal bir rol oynıyamaz, sesini işittiremez olmuştur. Günahkâr, yaptığına pişmanlık getirip de ona tekrar kulak vermeğe kalkışınca, mantığın sesi, hiç değilse ilk zamanlarda, yani egemenlik kuruncaya kadar, hafif, sönük gelir. Bir başka izah şekli de şudur: Yüzlerce yıl önce ölen Vergilius'un eserleri unutulmaya, ünü ise sönüp gitmeğe, hafızalardan silinmeğe yüztutmuştur. Bir üçüncüsü de şu olabilir: Devlet, otoritesini dinletemez hale gelmiştir. — Listeyi fazla uzatmamak için şu üç açıklama ile yetiniyoruz.

us(16) devrinde dünyaya geldim, fakat geç kalmıştım. Büyük Augustus(17) zamanında, sahte ve yalancı tanrılar devrinde(18) Roma'da yaşadım. Şairdim. Mağrur Ilion(19) ateşe verildikten sonra Troia'dan gelen Ankhises'in oğlunu, o adaletli adamı(20) terennüm ettim. Fakat sen de ne diye bu kadar üzülüyorsun? Neden her türlü şevk ve neşenin kaynağı, sebebi olan şu mutluluk tepesine çıkıyorsun?

Başım önümde(21), cevap verdim:

---

16) **Iulius:** C. Iulius Caesar (M.E. 101 - 44). Tanınmış Romalı kumandan ve devlet adamı. Roma'da, aralarında evlâtlığı Brutus'un da bulunduğu düşmanları tarafından Senatus'da öldürülmüştür. Vergilius, Caesar'ın imparator olduğu sırada dünyaya gelmiş gibi gösterilmişse de, gerçekte Vergilius doğduğu zaman Caesar henüz imparator ilân edilmemişti. Böyle olmakla beraber, Dante de, birçok çağdaşları gibi, Caesar'ı ilk Roma İmparatoru olarak tanımaktaydı. Caesar 44 yılında öldürüldüğü zaman Vergilius 26 yaşındaydı, bu yüzden kendisini Caesar'a tanıtmak için henüz pek genç sayılırdı.

(17) **Büyük Augustus:** Octavianus Caesar Augustus (M.E. 63 — M.S. 14). Gerçekte ilk Roma İmparatoru bu zattır. Augustus zamanı, Roma tarihinin altın devri diye anılır.

(18) **Sahte ve yalancı tanrılar devrinde...:** Yani paganlık devrinde Ortaçağlılar tanrıların yaşamış olduklarını reddetmiyorlar, fakat bunları birtakım şeytanca belirtiler olarak kabul ediyorlardı. **Sahte:** çünkü aslında tanrı değildiler; **yalancı:** çünkü sorulara verdikleri cevaplar yanlıştı.

(19) **Mağrur Ilion:** veya Troia. Çanakkale'nin Biga ilçesine bağlı Hisarlı veya Hisarcık köyünün bulunduğu yerde yükselen eski bir şehrin adı. Yunanlıların on sene süren kuşatmaları ile ün alan şehre ait menkıbeler Homeros'un **Ilias** adlı destanında hikâye edilmiştir.

(20) **O adaletli adam:** Aeneas; **adaletli:** Tanrılara saygıda kusur etmeyen, anlamına (Bk. **Aeneis,** I, 544). Vergilius, **Aeneis** adlı tanınmış eserinde Aeneas'ın başından geçenleri hikâye eder. — **Ankhises:** Truvalı prens ve Aeneas'ın babası.

(21) **Başım önümde...:** Dante Vergilius'u tanıyınca, bir öğ-

— Demek sen Vergilius'un, o geniş belâgat nehrini akıtan kaynaksın? Ey bütün şairlerin kıvanç duydukları ve nur olarak tanıdıkları şair, eserlerini büyük bir aşkla, derin derin okumak için verdiğim emekler bana şefaatçi olsunlar! Sen benim üstadım ve otoritemsin(22); bana şeref veren üslûbu ben yalnız sana borçluyum(23). — Beni geri dönmeğe zorlayan şu hayvana bak! Ey yüce bilgin, bu canavardan koru beni, çünkü ondan pek çok korkuyorum.

Benim ağladığımı görünce:

— Bu vahşi yerden kurtulmak istiyorsan başka bir yol tutmalısın(24), diye cevap verdi. Çünkü senin fer-

---

rençinin öğretmeninin karşısında utanmasına benzer bir utanç duyar. Nasıl duymasın ki manevî öğretmeninin karşısına bir günahkâr, bir suçlu olarak çıkmaktadır.

(22) **Otorite:** Dante **Convivio** adlı eserinde (IV, 6) şöyle der: "Otorite (Autore) diye inanılmaya ve sözü dinlenmeye lâyık kimselere denir".

(23) **Üslûp:** Dante muhtemelen yazdığı allegorik manzumeleri kastediyor.

(24) **Başka bir yol tutmalısın:** Dante'nin izlemekte olduğu yol selâmet yolu olmakla beraber, dişi kurt oradan geçmesine engel olmaktadır. Bu sebepten Dante başka bir yoldan, yani Cehennem, Âraf ve Cennetten geçen yoldan ulaşmak istediği şeye, yani selâmete varabilir. Biricik çıkar yol budur. — Parsla aslan, bir başka deyimle sefihlik, kibir ve azamet biraz unutulmuş veya ikinci plana atılmışlardır. Şimdi dişi kurt, yani hırs ve tamahtır ki dünyayı kasıp kavurmakta, insanların acı içinde yaşamalarına sebep olmaktadır. İnsanların mutlu yaşamalarına imkân vermeyen biricik engel budur. Bilhassa Kilise çevresinde hırs ve tamah, geçmişte olduğu kadar bugün de büyük zarar ve ziyanlar verdirmektedir. — Bu, **İlâhî Komedya**'nın hemen her yerinde üzerinde sık sık durulan bir temdir. Az aşağıda "karnı doyduktan sonra eskisinden daha açtır" diyen Dante, bir iki fırça darbesiyle haris ve doymak bilmeyen insan tipinin canlı ve harikulade tablosunu çizivermiştir.

yat etmene sebep olan bu hayvan kimseyi yolu üzerinden geçirtmez ve öyle engeller icat eder ki, sonunda onu öldürür. Yaradılıştan öyle fesatçı ve zalimdir ki, doymak bilmeyen oburluğu asla yatışmaz ve karnı doyduktan sonra eskisinden daha açtır. Sayısızdır çiftleştiği hayvanlar(25), onu işkenceler altında öldürecek olan Tazı'nın(26) geleceği güne kadar bunların sayısı daha da artacaktır. O Tazının gıdası toprak veya maden(27) değil, akıl ve hikmet, aşk ve erdem olacak, memleketi ise Feltre ile Feltre arasında bulunacak(28). Bakire Camilla'nın, Euryalus'un, Turnus ve Nisus'un(29) yaralanarak uğrunda canlarını verdikleri bahtsız İtalya'yı kurtaracak ve o dişi kurdu şehirden şehre kovalıyacak, tâ ki bir zamanlar hasedin dışarı çıkardığı cehenneme tekrar tıkılsın.

"Bu sebeple beni izlersen, senin için daha iyi olur, ben böyle düşünüyor ve böyle olduğuna hükmediyorum. Senin rehberin ben olacağım ve seni buradan kurtararak, ümitsiz çığlıklar işiteceğin, bağrışmala-

---

(25) **Çiftleştiği hayranlar...:** Kelime kelime alındığı takdirde hiç bir anlamı yoktur. Allegorik anlamı ise şudur: Hasislik, hırs ve tamah, bütün fenalıkların başıdır.

(26) **Tazı:** Bununla Dante'nin neyi veya kimi kastettiği, yorumcular arasında hâlâ tartışma konusudur. Dantologlar tarafından **Tazı'ya aday gösterilmiş bulunan eski ve yeni kişilerden** birkaçının isimlerini verelim: Can Grande della Scala (Verona beyi, Dante sürgününde bu beyin sarayına sığınmıştır), Uguccione della Faggiuola, Castruceio Castracani. VII. Henri. XI. Benedetto, Cino da Pistoia, Dante, Luther (LVTERO, VELTRO = Tazı kelimesinin anagramıdır), Garibaldi, Vittorio Emanuele, IX. Pio ve nihayet Faşizm devrinde Mussolini...

(27) **Maden...:** Aslında **saf kalay,** herhangi kıymetli maden anlamına. — Bu Tazı (veya temsil ettiği kimse, büyük bir ihtimalle adaletli herhangi bir hükümdar) istilâ ve servet peşinde koşmıyacaktır, denilmek isteniyor.

(28) **Memleketi Feltre ile Feltre arasında...: İlâhî Komedya'-**

riyle ikinci ölümü(30) çağıran eski, acı çeken ruhları göreceğin ebedî bir ülkeye(31) götüreceğim. Daha sonra, bir gün olup mutlu ruhların arasına katılacaklarını umdukları için alevler içerisinde yanmaktan memnun olanları(32) göreceksin. Nihayet o mutlu ruhların yanına(33) kadar çıkmak istersem, seni oraya götürmeye benden daha lâyık bir ruh bulunacak(34). Ve ben seni onunla bırakıp ayrılacağım, çünkü yukarda saltanat süren o Hükümdar(35), kanunlarına karşı geldiğim için,

---

nın bir başka karanlık, tartışmalı pasajı daha. Bir kısım yorumcular bu deyimle, İtalya'yı kurtaracak olan kimsenin yoksul bir aileden geleceği (feltro = paçavra, değersiz bez); diğerleri ise aksine kıymetli halılar arasında doğacağı, yani zengin ve asîl bir aile çocuğu olacağı kastediliyor, diyorlar. Yine birtakım yorumcular, Verona şehrinin ve bu şehrin beyi olan Can Grande della Scala söz konusudur, iddiasını ileri sürüyorlar. Nitekim Verona, diğer şehirlerle beraber Feltro ile Montefeltro arasındaki alan içinde bulunmaktadır. — Bu konuda, doğru veya yanlış ileri sürülmüş olan varsayım veya ihtimalleri fazla uzatmamak için, Boccaccio'nun bir sözünü hatırlatmak yerinde olur: "Açıkça itiraf edeyim ki hiç bir şey anlamıyorum." (Bk. **Commento** I, 190).

(29) **Bakire Camilla:** Volsk'ların kraliçesi; **Euryalus; Nisus:** İki Truvalı gençtir ki Aeneas'la beraber gelmişler ve İtalya'nın zaptı sırasında yaralanarak ölmüşlerdir; **Turnus:** Rutulus'ların efsanevî kralı. — Bu kahramanlar Vergilius'dan alınmıştır (Bk. **Aeneis,** VII, XII). — İtalya'nın önemi uğrunda can verenlerin büyüklüğü ve değeri ile belirtiliyor.

(30) **İkinci ölüm...:** Ruhların ölümü, tamamen yok olmak.

(31) **Ebedî ülke:** Cehennem.

(32) Âraftaki ruhları.

(33) Cennete.

(34) Beatrice (Bk. **Âraf,** XXX).

(35) **O Hükümdar:** Allah. Vergilius gibilerinin günahlarının neden ibaret olduğu ilerde daha iyi ve etraflı bir şekilde açıklanacaktır (Bk. **Âraf,** III).

beldesine benim yanımsıra gelinmesini istemiyor. Her yerin hâkimidir o Hükümdar, fakat asıl saltanat sürdüğü yer orasıdır; beldesi ve yüce tahtı oradadır. Ne mutlu yanında oturmaya lâyık gördüğü kimseye!

Ben dedim ki:

— Şair, senin tanımadığın o Allah aşkına yalvarırım sana, tek bu tehlikeden ve beterinden(36) kurtulayım da beni al o dediğin yere götür, Aziz Pietro'nun kapısını ve çok acı çektiklerini söylediğin yaratıkları(37) göreyim.

Bunun üzerine yürümeğe başladı, ben de peşinden gittim.

---

(36) **Bu tehlikeden ve beterinden...:** Ormandan ve hakkında kesin karar verilerek cehenneme gitmesinden.

(37) **Aziz Pietro'nun kapısı:** Aslında Âraf'ın kapısı **(Bk. Âraf, IX)**, çünkü Cennette kapı yoktur. — **Acı çektiklerini söylediğin yaratıklar:** Cehennemlikler.

İKİNCİ MANZUME

GİRİŞ

Henüz yeryüzündeyiz. Akşam olmaktadır. Dante Vergilius'la sabahın ilk saatlerinde karşılaştığına göre iki Şair bir hayli yol yürümüş olmalıdırlar. Bu süre içinde nerelerden geçtiler, neler konuştular, tabiî bilmeğe imkân yok.

Şimdi hava iyiden iyiye kararmıştır. Dante'de sabahki iyimserlikten eser yoktur. Enine boyuna düşünüp taşınmış, atılmak üzere olduğu serüvenin güçlükleri karşısında cesareti kırılmış ve Cehennem yolculuğundan vaz geçmiştir.

Üstü kapalı bir şekilde korkularından, kaygı ve kuşkulardan bahsetmesi üzerine, Vergilius onu yatıştırmak istiyor. Dante kendisini bir tesadüf eseri karşısında bulmamıştır, Hazreti Meryem, Azize Lucia ve Beatrice, Allahın sevgili bu üç kulu, Dante'nin akıbetinden kaygılanmaya başlamışlar, Dante'ye yardım etsin diye Vergilius'u bizzat Beatrice göndermiş...

Bu inanca karşısında Dante kırılan kuvvet ve cesaretini yeniden topluyor ve iki Şair birlikte Cehennem'e doğru yol almaya başlıyorlar.

Mübarek cuma günü, 8 Nisan 1300, akşam vakti.

★

Gün batıyor ve havanın kararmasiyle yeryüzündeki yaratıkların işleri de sona eriyordu. Ben, yanılmıyan hafızamın nakledeceği yolculuğun ve merhametin güçlüklerine tek başıma göğüs germeğe hazırlanıyordum.

Ey esin perileri ve ey yüce deha, bana yardım edin! Ey gördüklerimi üstüne kazıyan hafıza, asaletin burada belli olacak.

Söze şöyle başladım:

— Ey rehberim olan şair! Beni bu çetin işe sokmadan, sına bir kere, bakalım gerektiği kadar cesur muyum. Silvius'un babası(1), diyorsun(2), ebediyet diyarına canlı olarak etiyle, kemiğiyle gitmiştir. Bütün fenalıkların Düşmanı(3), onun gerçekleştirmek istediği tasavvurlarını, bunların neliğini, niteliğini(4) göz önüne alarak ona arka oldu ise, bu, sağduyu sahibi hiç bir kimseyi hayrete düşürmez, çünkü o arşıâlâca yüce Roma'nın ve Roma İmparatorluğunun babası olarak seçilmiş bir kimseydi. Doğrusunu söylemek gerekirse, Roma da, Roma İmparatorluğu da Büyük Pietro'nun(5) ardılı(6) tarafından işgal edilsinler diye kutsal makam(7) olarak

---

(1) **Silvius'un babası:** Aeneas. **Silvius:** Aeneas'ın ikinci karısı Lavinia'dan olan oğlu.

(2) **Diyorsun: Aeneis** adlı eserinde naklediyorsun.

(3) **Bütün fenalıkların Düşmanı:** Allah. Allah adı Cehennem'de az geçer, İsa adı ise hiç geçmez.

(4) Roma'nın ve Roma İmparatorluğunun kuruluşunu.

(5) **Büyük Pietro:** İsa'nın on iki havarisinden biri ve papaların ilki.

(6) Papa.

(7) **Kutsal makam:** Papanın makamı ve papalığın merkezi.

kurulmuş bulunuyorlardı. Seyahatinden ötürü övdüğün kimsenin(9) yolculuğu sırasında işittiği şeyler, zafere ulaşmasında ve papalık iktidarının kurulmasında etken oldular(10).

"Daha sonra *Vas electionis*(11), selâmet yolunda atılması gereken ilk adım olan inanımızı pekleştirmek amaciyle oraya(12) gitti. Ya ben oraya ne sıfatla gidiyorum? Buna kim müsaade ediyor? Ben ne Aeneas'ım, ne de Paolo; böyle bir şeye lâyık olduğuma başkaları gibi kendim de inanmam. Oraya gitmeğe razı olduğum takdirde bunun çılgınca bir davranış olmasından korkarım. Sen kâmil bir kişisin, ne demek istediğimi benim söylediğimden daha iyi anlarsın."

Önceden istediği şeyden sonradan vaz geçen ve yeni yeni düşüncelerin etkisiyle fikrinden dönerek daha başlangıçta o işten elini eteğini çekiveren bir kimse gibi, o karanlık dağ eteğinde(13) ben de aynı şeyi yaptım: Enine boyuna düşündüm ve ilk anda hemen yapmaya karar verdiğim işten caydım.

---

(8) **Seyahatinden ötürü:** Ölüler diyarına yaptığı seyahatinden ötürü, anlamına.

(9) Ankhises'in.

(10) Ankhises, kendi soyundan gelecek olanların büyük işler başaracaklarını öğrenmiş olduğunu müjdelemişti. Bundan cesaret bulan Aeneas, düşmanlarını yenerek Latium'u ele geçirmiştir. Aeneas'ın bu başarıları Roma ve Roma İmparatorluğunun kurulması yolunda ilk önemli adım olmuştur. Böylece Aeneas, sonradan doğacak olan Hıristiyanlığa, yerleşerek gelişmesi için uygun alanları hazırlamak görevini Tanrıdan almış oluyor ki Dante'nin sık sık tekrarladığı Roma İmparatorluğunun kutsal oluşu iddiasının esası budur.

(11) **Vas electionis:** On iki havariden Aziz Paulus - Azize mal edilen bu deyim **Acta Aposth.** (IX, 15) dan alınmıştır.

(12) **Oraya:** Ahrete.

(13) **O karanlık dağ eteğinde:** Akşam olmuş, hava iyiden iyiye kararmıştır.

O gönlü yüce görüntü cevap verdi:

— Sözlerini iyi anlıyabildimse, korku senin ruhunu bürümüş. Çok defa korku insanı o hale getirir ki, bir hayvanın iyi göremediği için ürkmesi gibi, şerefli bir işe girişmekten onu alıkoyar.

"Bu kaygıdan kurtulasın diye, buraya niçin geldim ve sana acıdığım o ilk anda neler öğrendim, anlatayım da dinle.

"Sallantıda bulunanlar(14) arasındaydım. Beni bir kadın(15) çağırdı, bu öyle güzel, öyle nurlu bir kadındı ki, emirlerini bildirmesini rica ettim. Gözleri yıldızdan(16) daha parlaktı, tatlı ve sade bir şekilde, o melek sesiyle kendi dilinde(17) bana şöyle dedi:

— "Ünü yeryüzünde hâlâ devam eden ve dünyalar durdukça da devam edecek olan sevimli Mantova'lı ruh! Talihin dostu olmıyan arkadaşım, ıssız yamaçta yolunun üzerine çıkan bir engelle karşılaştı, korkusundan geri dönüyor. Cennette hakkında işittiklerime bakılırsa, korkarım yolunu büsbütün şaşırmış olmasın, çünkü yardımına koşmakta geç kaldım. Haydi git, güzel sözlerinle kurtulması için ne lâzımsa yap ve ona yardım et ki gönlüm rahat etsin. Ben Beatrice'yim(18), benim seni gönderen.

---

(14) **Sallantıda bulunanlar...:** Limbus'takiler (Bk. **Cehennem,** IV).

(15) **Bir kadın...:** Beatrice.

(16) **Yıldızdan...:** Çoban yıldızı veya güneş veyahut da herhangi bir yıldız.

(17) **O melek sesiyle:** İnsan sesine benzemeyen, meleklere özgü sesiyle. — **Kendi dilinde:** İtalyanca olarak.

(18) **Ben Beatrice'yim...:** Dante'nin dokuz yaşında görüp âşık olduğu ve hayatının son dakikasına kadar büyük bir aşkla sevdiği Floransalı kadın. Dante Beatrice'ye karşı beslediği temiz duygular sayesinde gençliğin fırtınalı çağını tehlikesizce atlatmayı başarmıştı. Fakat Beatrice'nin vakitsiz ölümü üzerine şaşkına dön-

Geri dönmek için can attığım bir yerden(19) geliyorum. Beni buraya gönderen, bana bu sözleri söyleten aşktır. Rabbimin huzuruna çıktığım zaman, ona senin hakkında sık sık şefaatte bulunacağım(20)."

"Böyle diyerek sustu. Ben cevap verdim:

— "Ey erdem sultanı! Ey beşer soyunu, göklerin en dar küresinin(21) muhtevaları üstüne çıkaran tek kadın!(22) Emrini seve seve kabul ediyorum, o derece seve seve ki şu anda arzunu yerine getirmiş bile olsam, yine de geciktiğime hükmederim. Arzun neyse söyle bana, başka şeye lüzum yok. Bana yalnız şu kadar söyle: Dönmek için can attığın o yüce yerden(23) seni çekinmeden bu uçuruma inmeğe zorlıyan sebep nedir?

"O cevap verdi:

— "Mademki meselenin aslını öğrenmek istiyorsun,

---

müş, uçarı bir ömür sürmeğe başlamış, kalbini bir vakitler dolduran billûr gibi saf ve lekesiz duygular yerini şehvet arzularına bırakmıştı. Dante nihayet pişmanlık getirerek eski günlerinin saflığını özleyince karşısında Beatrice'yi buluyor... Beatrice artık etten kemikten yapılmış ölümlü bir varlık değil, mutlak gerçeğin sembolüdür.

(19) **Can attığım bir yerden...:** Cennetten.

(20) **Şefaatte bulunacağım:** Beatrice'nin bu sözlerinin ifade ettiği anlam başka başka yorumlanmaktadır. Ârafta bulacağımız Cato, Cennette bulacağımız Ripheus veya Traianus gibi Vergilius'un da ilerde Limbus'tan kurtulacağına ima mı sayılmalı? Aksi takdirde kuru bir vaat demek olur ki bundan da Vergilius'un eline hiç bir şey geçmez. — Bazılarına göre Beatrice'nin övgülerinden çıkan anlam şudur: Teoloji çok defa insan mantık ve iz'anından faydalanır.

(21) **Göklerin en dar küresi:** Dünya.

(22) **Tek kadın:** Teoloji. Teoloji sayesinde insanlar, yeryüzünde öteki yaratıklara kıyasla üstün durumdadırlar, çünkü en büyük gerçekleri anlamak yalnız insanlara vergidir.

(23) **Yüce yer:** Cennet.

buraya çekinmeden inişimin sebebini anlatayım sana. İnsan, yalnız başkalarına dokunacak şeylerden korkmalıdır, ötekilerden değil, çünkü bunlar korkulacak şeyler değildir(24).

"Ben Cenabı Hakkın inayetiyle öyle bir mertebeye erdim ki, sefaletinizin zararı dokunmuyor bana, bu yangının alevi(25) üstüme saldırmıyor.

"Durağı Cennet olan asîl bir kadın(26), seni kaldırasın diye gönderdiğim engelden dolayı o kadar yerindi ki, müthiş göksel karar değiştirildi(27). Lucia'yı(28) yanına çağırttı, dedi ki:

— "Senin sadık benden(29) şu anda senden yardım istiyor. Onu senin himayene bırakıyorum.

"Zalimlerin düşmanı olan Lucia yürüdü. Ben eski Rachel'in(30) yanında oturuyordum, geldi beni orada buldu.

— "Beatrice, Cenabı Hakkı gerçekten öven yara-

---

(24) - (25) Cennetlik bir ruh, Cehennemde, ebedî cezaya çarptırılmış günahkârların acıları karşısında hiç bir acı veya üzüntü duymaz, çünkü çektikleri azabı tamamen hak etmiş olduklarından emindir. — 24. notta ileri sürülen düşünceler için Bk. Aristo. **Ethika** III.

(26) **Asîl bir kadın:** Meryem. Dante bütün **Cehennem'de** İsa'yı olduğu kadar, Meryem'i de asıl adiyle anmaktan kaçınmıştır.

(27) **Müthiş göksel karar:** Dante'yi ebedî cehennem azabına çarptıran karar.

(28) **Lucia:** Siracusa'lı din kurbanı ermiş kadın.

(29) **Sadık benden:** Dante bir ara bir göz rahatsızlığı geçirmişti ve bu yüzden Lucia'ya yürekten bağlı idi (Bk. **Convivio**, III, 9). Ortaçağda Azize Lucia'nın göz hastalıklarını iyileştirdiği kanısı hâkimdi.

(30) **Eski Rachel: Mukaddes Kitap'da** adı geçen Rachel (Bk. **Cehennem** IV, not 14).

tık!(31) Neden, sana lâyık olabilmek için vasat insanlardan ayrılacak kadar seni seven adamın yardımına koşmuyorsun?(32) İniltilerinin acıklı çığrışlarını işitmiyor musun? Denizlerden daha tehlikeli olan azgın nehrin kıyısında ölümle nasıl pençeleşiyor, görmüyor musun?(33)

"Bu sözleri işitince öyle seğirttim ki, yeryüzünde yararları peşinde koşan veya zarardan kaçan hiç kimse asla benim kadar acele etmemiştir. Sana ve seni dinliyenlere şeref veren asîl kelâmına güvendim, Cennetteki durağımdan buraya indim."

"Bu sözleri söyledikten sonra, yaşlarla ışıldayan gözlerini yüzüme çevirdi. Ben bunu görünce daha fazla acele ettim, arzusuna uyarak sana geldim ve seni o güzel tepeye kestirmeden gitmene engel olan canavarın(34) elinden kurtardım.

"Ne oluyorsun? Niçin duruyorsun, niçin? Bu kadar korkak olmana sebep ne? Allahın sevgili kulu o üç kadın arşıâlâda senin hakkında şefaatte bulunur, benim sözlerim de sana bu kadar güzel şeyler vaat ederken, sen neden cesaret, metanet göstermiyorsun?"

Gecenin ayaziyle bükülen ve kapanan çiçekler, gün ışığını görmeleriyle dalları üzerinde nasıl doğrulup açılırlarsa, ben de kırılan cesaretimi öylece topladım. Yüreğim öyle büyük bir cesaretle kabardı ki, hür bir insan gibi(35):

---

(31) **Cenabı Hakkı gerçekten öven yaratık:** Beatrice çok güzel bir kadındı; onu görenler, muhteşem güzelliği karşısında, Allaha şükürler etmekten kendilerini alamazlardı (Bk. **Vita Nuova,** XXVI). — Sembolik anlamda kullanılmış olması da muhtemeldir.

(32) Bk. **Vita Nuova,** VII, XVIII, XIX.

(33) **Azgın nehrin kıyısı...:** Nehir **orman** yerine kullanılmış olabilir.

(34) **Canavar:** Dişi kurt.

(35) **Hür bir insan gibi:** Korkularını, tereddütlerini yenmiş bir insan gibi.

— Ah, yardımıma koşan kadın ne merhametli bir kadınmış! dedim. Ve sen, gerçeğin ifadesinden başka bir şey olmıyan sözlerini bu kadar çabuk yerine getirmekle ne büyük bir nezaket eseri gösterdin! Söylediğin sözler beni seninle gelmeğe ikna etti ve işte vermiş olduğum o ilk karara dönüyorum(36).

"Haydi yürü, ikimizde tek bir irade var: Sen benim rehberimsin, efendimsin, üstadımsın(37)."

Ona böyle dedim. O yürümeğe başladı, ben de sarp ve vahşi yolda(38) peşine düştüm.

---

(36) **İlk karar:** Birinci Manzumenin sonunda vermiş olduğu karar.

(37) **Rehberimsin:** Bana doğru yolu göstereceksin: **efendimsin:** senin istediğin, dilediğin şekilde davranacağım; **üstadımsın:** bilmediğim şeyleri bana öğreteceksin.

(38) **Sarp ve vahşi yolda...:** Bu, cehenneme giden yoldur, onun için **sarp ve vahşidir.**

ÜÇÜNCÜ MANZUME

KORKAKLAR AVLUSU

AKHERON

İki Şair Cehennemin kapısı önüne varmışlardır.

Dante kapının üstündeki korkunç yazıtı okur ve fena halde korkar. Vergilius onu yatıştırır ve içeri girmeğe isteklendirir.

Eşikten geçerler. Fakat henüz cehennemlikler arasına girmiş değildirler; Cehennem Akheron nehrinin ötesinde, daha doğrusu Limbus denilen ilk daireden sonra başlar.

Bir çeşit avlu vazifesi gören Cehennemin bu ilk kesiminde korkaklar, yani ne fenalık ve ne de iyilik etmeden yaşamış olanlar azap çekmektedir... Korkaklar, değil mi ki pasif kalmışlar, ömürleri boyunca şer veya sevap yollarından hiç birine girmemişlerdir, şimdi de ebediyen bir tek bayrağın peşinden koşmaya zorunlu tutulmuşlardır; tatlı canları ise yaban arılarının, at sineklerinin iğneleriyle yanıp durmaktadır...

İki Şair yürürler ve Akheron nehrinin kıyısına varırlar. Kharon Dante'yi geri çevirmek için uğraşırsa da

başaramaz. O sırada müthiş bir deprem olur, Dante kendinden geçerek bayılır. 8 Nisan 1300 mübarek cuma günü akşamı.

★

GÖZYAŞI BELDESİNE BENDEN GİDİLİR. EBEDÎ ACIYA BENDEN GİDİLİR, CEHENNEMLİKLER ARASINA BENDEN GİDİLİR. ADALET REHBER OLMUŞTUR ULU YARADANIMA; BEN, İLÂHÎ KUDRETİN, RABBANÎ HİKMETİN VE İLK AŞKIN(1) ESERİYİM. BENDEN EVVEL YARADILAN HİÇ BİR ŞEY YOKTUR Kİ EBEDÎ OLMASIN, BEN DE EBEDİYEN VARIM(2). EY BURADAN İÇERİ GİRENLER, HER TÜRLÜ ÜMİDİ BIRAKINIZ.

Siyah harflerle bir kapının(3) üstünde yazılı olan bu kelimeleri görünce:

— Üstat, dedim, bunların anlamı beni korkutuyor.

O, içimden geçeni anlamışçasına:

— Burada her türlü korku ve kaygıyı bırakmak lâzımdır, dedi, burada her türlü ödleklik ölmelidir. Akıl denilen nimeti kaybetmiş acı çeken insanları göreceksin dediğim yere geldik.

Sonra bana cesaret veren gülümser bir yüzle elimden tuttu ve beni esrar dünyasına(4) götürdü.

---

(1) Hıristiyan anlayışına göre üçleme şu üç niteliğin birleşmesinden meydana gelir: **İlâhî kudret:** Baba: **Rabbanî hikmet:** Oğul; **İlk aşk:** kutsal ruh.

(2) **Ben de ebediyen varım...:** Dante'ye göre (Bk. **Cehennem** XXXIV) Cehennem, Lucifer'in gökten yeryüzüne düşmesiyle meydana gelmiştir. Bu sırada meleklerden, göklerden ve henüz şekilsiz bir halde bulunan maddeden başka bir şey yoktu. İnsan, Cehennemden sonra yaradılmıştır.

(3) **Bir kapı...:** Cehennemin kapısı.

(4) **Esrar dünyası...:** Cehennem.

Orada, iç çekişler, hıçkırıklar, derin iniltiler, yıldızsız havada uğulduyordu. Ben bunları işitince ağlamaya başladım. Acayip lisanlar, iğrenç küfürler, acı çığlıkları, öfke ve hiddet haykırışları, yüksek ve kısık bağırmalar, birbirine çarpan ellerin çıkardığı sesler, bu ebedî karanlıklar içinde, bir kasırganın önü sıra sürüklenen kumlar gibi, durmadan dönen bir gürültü çıkarıyordu.

Dehşet içinde kalmıştım.

— Üstadım, dedim, nedir bu duyduklarım? Acı ile bu derece ezilmiş görünen bu insanlar kimlerdir?

Cevap verdi:

— Ödüle lâyık, cezaya müstahak olmadan yaşıyanların acı çeken ruhlarının sonudur bu sefil durum(5). Bunlar, karşı gelmedikleri gibi, Allaha sadık ta olmıyan, fakat sırf kendi nefisleri için yaşamış olan fena melekler kafilesine katılmış kimselerdir. Cennet, güzelliğini gölgelemesinler diye bunları kovar, Cehennemin aşağı kesimleri de kabul etmez, çünkü günahkârlar, onların varlıklarından kendilerine hiç bir şeref payı ayıramazlar.

Dedim ki:

—Üstat, ne biçim azaptır onları böyle yüksek sesle ağlatıp feryat ettiren?

Cevap verdi:

— Bunu kısaca açıklayayım sana. Bunlar ölmek ümidinden yoksundurlar. Sefil hayatları ise o kadar aşağı-

---

(5) **Sefil durum:** Burada ceza gören görüntüler, yaşadıkları sürece ne iyilik etmişler, ne de kimseye bir fenalıkları dokunmuştur. Böylece Cennete gidemedikleri gibi Cehenneme gitmek imkânından da yoksun kalmışlardır! Allah insanlara irade vermiştir; onu kullanmak gerektir. Pasiflik, çeşitli meseleler karşısında çekingenlik, Dante'ye göre, günahtır. Aziz Jan der ki: "Ilıksan, yani ne sıcak ve ne de soğuk değilsen, seni ağzımdan fırlatıp uzaklara atacağım." (**Apoc. III, 16**).

lıktır ki, herhangi bir akıbete gıpta ile bakarlar. Dünyada varlıklarından hiç bir anı kalmamıştır. Mağfiret te, adalet te(6) onları hor görür. Bahsetmiyelim onlardan, yalnız bak ve geç!

Dikkatli bakınca bir sancak gördüm(7). Daireler çize çize öyle hızlı gidiyordu ki, durup dinlenmek nedir bilmez gibi bir hali vardı. Sancağın arkasından uzun bir insan kafilesi geliyordu; ölümün bu kadar çok insanı yok etmiş olabileceğini asla aklımdan geçirmezdim.

Bunlardan birkaçını gözüm ısırdı. İçlerinden, korkaklığı yüzünden o büyük makamı reddedenin görüntüsünü(8) gördüm ve tanıdım. Derhal anladım ve inandım ki, burası Allahın da, düşmanlarının(9) da sevmediği sefillerin bulundukları yerdir.

Asla yaşamamış olan bu zavallılar çıplaktılar(10); orada bulunan at sinekleri ve yaban arıları durmadan etlerini sokuyordu. İğneleriyle yüzleri, gözleri kana bulanı-

---

(6) Allahın mağfireti onları affedip Cennete gitmeleri mümkün olmadığı gibi, tanrısal adalet te onları cezalandırmaktan, Cehennemine göndermekten kaçınır.

(7) **Bir sancak...:** Hiç bir fikri benimsemeden, hiç bir akıdeye bağlanmadan, yalnız kendi nefislerini gözeterek yaşamış olan bu sefiller, şimdi bir tek bayrak peşinde ebediyen koşmakla cezalarını çekiyorlar!

(8) **O büyük makamı reddedenin görüntüsü...:** Papa V. Celestino. Târiki dünya iken 5 Temmuz 1294 de V. Celestino ünvaniyle papalığa getirilen Pietro Angelerio, o devirde herkesin ağzında dolaşan rivayetlere bakılacak olursa, türlü yalan, hile ve entrikalara kurban gitmiş, kendisine verilen görevin ağır yükünü kaldıramıyacağını anlıyarak papalıktan çekilmiştir.

(9) **Düşmanlarının:** İblislerin.

(10) **Bu zavallılar çıplaktılar...:** Günahkârların hepsi çıplaktır. Fakat Dante çıplak oluşları acılarını bir kat daha arttırmak gibi bir sonuç doğurduğu takdirde, **çıplak** kelimesini bile bile kullanır. Buna ilerde de rastlıyacağız.

yor, gözyaşlariyle karışıyor ve bu kanlı yaşları, yerde ayaklarının dibinde iğrenç kurtlar içiyordu. Az daha ileri bakınca, büyük bir nehrin kıyısında toplanmış bir kalabalık gördüm.

— Üstat, dedim, kimdir bu ruhlar? Bu zayıf ışık altında iyi seçebiliyorsam, nehri geçmek için can atar gibi görünmeleri ne biçim bir nizam gereğidir? Müsaade et de öğreneyim.

Cevap verdi:

— Akheron nehrinin korkunç kıyısına vardığımız zaman bunun hikmetini öğreneceksin.

Ben utancımdan gözlerimi önüme indirdim ve canını sıkmaktan çekindiğim için de nehre varıncaya kadar tek söz söylemedim.

Ve işte saçı sakalı ak pak bir ihtiyar kayıkla bize doğru geliyor:

— Veyl sizlere, kötü ruhlar! diye haykırıyordu. Cenneti görmek ümidine asla kapılmayınız. Sizleri karşı sahile, ebedî karanlıklara, ateşlerin buzların içine götürmeğe geliyorum. — Ve sen, orada duran canlı ruh, çekil hele bu ölü ruhların yanından!

Benim gitmediğimi görünce ekledi:

— Geçmek istersen buradan değil, başka yoldan, daha başka kayıklarla karşıya geçmen gerekir. Seni götürmek için daha hafif bir kayık ister.

Rehberim ona dedi ki:

— Kharon, öfkelenme; o, her dilediğini yerine getirmeğe kadir makamın(11) iradesiyle burada buluyor; fazla lâfa lüzum yok.

Gözlerinin çerçevesinde alevden halkalar yanan mor bataklık kayıkçısının ak sakallı yanakları bu sözler üzerine sakinleşti.

---

(11) **Kadir makam:** Allah.

Fakat bu merhametsiz sözleri işitince o çıplak ruhların benizleri attı, çeneleri birbirine çarptı. Allaha, analarına, babalarına, beşer soyuna, vatanlarına, dünyaya geldikleri güne, atalarına, atalarının atalarına sövüp sayıyorlardı. Sonra, acı acı ağlaşarak, Allahtan korkmayan her insanın gideceği o lânetli sahilde toplandılar. Alev gözlü zebanî Kharon, bir işaretle hepsini topladı, gecikenlere küreği ile vurdu.

Güzün, yapraklar nasıl bir bir dökülür ve sonunda dal hepsini yerde serilmiş görürse, Âdemin kötü oğulları da, sese gelen kuşlar gibi, Kharon'un işareti üzerine birbiri ardınca kayığa atlıyorlardı(12). Böylece siyah suda gidiyorlar, daha onlar karşı sahile varmadan burada başka bir kafile toplanıyordu.

— Evlâdım, dedi nazik üstadım(13), Allahın gazabında ölenler, dünyanın dört bucağından gelir, burada toplanırlar. Nehri geçmek için acele ederler, çünkü tanrısal adalet onları o kadar zorlar ki, korkuları arzuya çevrilir. İyi bir ruh asla buradan geçmez. Kharon senden niçin memnun olmadı, şimdi bunun sebebini kolayca anlarsın.

Sözlerini daha yeni bitirmişti ki karanlık ova şiddetle sarsıldı; bunu hatırladıkça korkudan tüylerim hâlâ diken diken olur. Bu gözyaşı vadisinde bir bora koptu ve kızıl bir şimşek çaktı. Kendimden geçtim ve uyku bastıran biri gibi yere yıkıldım.

---

(12) **Güzün...**: Bu benzetme Vergilius'tan alınmıştır (Bk. **Aeneis**, VI, 309-310), Akheron nehrinin kıyısında karşıya geçmek için toplanmış olan günahkârların Kharon'un kayığına binmeleriyle birden boşalıveren sahil bu benzetme ile güzün yapraksız kalan bir dala benzetilmiştir.

(13) **Nazik üstadım**: Çünkü Dante'nin sormasına meydan bırakmadan, gerekli açıklamayı yapmıştır.

DÖRDÜNCÜ MANZUME

BİRİNCİ DAİRE :

LIMBUS

Gök gürlemesini andıran bir gürültü üzerine uyanan Dante, kendini Akheron nehrinin karşı kıyısında bulur. Karşıya ne şekilde geçmiştir, söylemiyor, biz de bilemiyoruz...

Burası Limbus *denilen yerdir. Hıristiyanlıktan evvel veya Hıristiyanlıktan sonra vaftiz edilmeden ölenlerin, acı çekmeden, ümitsizlik içinde yaşadıkları Limbus...*

İki Şair yürümeğe devam ederler. Şimdi etrafı surla çevrili aydınlık bir şatonun önüne gelmişlerdir. Burada Homeros, Ovidius, Horatius ve Lucanus, Vergilius'u büyük sevgi ve saygı gösterileri ile karşılarlar.

Dante burada eski zamanların tanınmış kişilerinden bazılarını uzaktan görür.

Bir süre sohbetten sonra Vergilius'la Dante yollarına devam etmek üzere gruptan ayrılırlar. 8 Nisan 1300, mübarek cuma günü akşamı.

★

Başıma çöken derin uykuyu bir gürültü dağıttı; öyle müthiş gürültüydü ki bu, sarsarak uyandırılan biri gibi irkildim, yerimden fırladım, dinlenmiş gözlerimi çevrede gezdirerek nerde olduğumu anlamak için dikkatle baktım.

Gerçekten, bitmez tükenmez iniltilerin uğultusunu bağrında toplıyan ıstırap vadisi çukurunun kenarında bulunuyordum. Vadi karanlıktı, derindi, kalın bir sisle kaplıydı, o kadar ki, dibine ne kadar dikkatle bakarsam bakayım, bir şeycikler seçemiyordum.

Şairin yüzü sapsarı kesilmişti:

— Şimdi karanlıklar âlemine(1) iniyoruz, dedi. Ben önden gideceğim, sen beni izleyeceksin(2).

Yüzünün sarardığını sezmiştim, dedim ki:

— Sen ki tereddüt anlarımda bana her zaman cesaret, gayret verirsin, sen kendin de korkarsan ben nasıl gelebilirim?

O cevap verdi:

— Şu çukurdaki zavallıların acısına karşı duyduğum yüzümde izini gördüğün merhameti(3) sen korku belirtisi sanıyorsun. Haydi yürüyelim, yolumuz uzun, acele etmemiz gerekiyor.

Böyle diyerek yürüdü ve beni, uçurumu çevreleyen ilk daireden içeri soktu.

Kulaklarıma çalınan seslere bakılırsa, ebediyet hava-

---

(1) **Karanlıklar âlemi:** Cehennem (Bk. **Cehennem.** X, XXVII; **Âraf,** XXII).

(2) Ben senin öğretmeninim, sen de benim öğrencimsin, anlamına. — Allegorik anlamı ise şudur: İnsan, işlediği günahlardan çıkan fena sonuçları incelerken aklın, mantığın yardımına, rehberliğine muhtaçtır.

(3) **Duyduğum merhameti:** Cehennemdekilere karşı merhamet duymak suç ve hattâ günahtır (Bk. **Cehennem,** II, not 25 — XX). Vergilius'un bu davranışı kurala aykırılıktır.

sını titremekte olan iç çekişlerden başka iniltiler duyulmuyordu orada. Bu iç çekişler çocuk, kadın ve erkeklerin meydana getirdiği sayısız toplulukların işkence çekmeden duydukları elemden geliyordu. Şefkatli üstadım dedi ki:

— Neden sormuyorsun bu gördüğün ruhlar kimlerdir diye? Buradan uzaklaşmadan şunu öğrenmeni isterim ki, bunlar günah işlememişlerdir; meziyet sahibi olmaları kâfi değildir, çünkü senin inandığın dinin ilk şartı olan vaftizden bunlar yoksun kalmışlardır. Hıristiyanlıktan evvel yaşamış da olsalar, gerektiği şekilde ibadet etmemişlerdir Allaha(4). Ben de bunlardan biriyim. İşte bizler, başka değil, sırf bu cürmümüzden ötürü mahvolmuş durumdayız. Çarptırıldığımız tek ceza ise, arzu ederek ümitsizlik içinde yaşamaktan ibaret(5).

Bu sözleri işitince yüreğimi büyük bir yeis kapladı, çünkü Limbus'ta sallantıda(6) kalmış çok değerli insanlar bulunduğunu anlamıştım.

İnsanı her türlü sapkınlıktan koruyan inanımı tazelemek düşüncesiyle dedim ki:

— Söyle üstadım, söyle efendim: Bir kimse görülmüş müdür ki, kendi değeri veya bir başkasının gayreti ile buradan çıkıp Cennete yükselmiş olsun?

O, üstü örtülü sözlerimin altında saklanan anlamı kavramıştı, cevap verdi:

---

(4) Çünkü gerçek Allahın inayetine sığınacakları yerde selâmeti birtakım **sahte** ve **yalancı** tanrılara tapmakta aramış ve bulduklarını sanmışlardır.

(5) **Arzu ederek ümitsizlik içinde yaşamak...**: Yüreklerinde bidüziye Allahı ve ona kavuşmak arzusunu duydukları halde, bu emellerinin bir gün gerçekleşmesi ümidinden yoksundurlar. — **Az** ilerde Limbus'takilerden dördünü yakından tanıyacağız ve göreceğiz ki bunların "hallerinde ne keder, ne de neşe belirtisi" vardır.

(6) **Sallantıda kalmış**: Ödüle olduğu kadar cezaya da hak kazanmamış, bir başka deyimle Cennete de, Cehenneme de gitmelerine izin verilmemiş olan ruhlar (Bk. **Cehennem**, II).

— Ben öleli daha çok olmamıştı(7), başı zafer çelengiyle taçlanmış kudretli bir zat(8) indi buraya. İlk babamızın(9), oğlu Habil'in(10), Nuh'un, kanun bilir ve itaatli Musa'nın(11), ümmetler babası İbrahim'in(12), kral Davut'un(13), İsrail'in(14), babasiyle evlâtlarının ve uğrunda büyük acılar çektiği Rachel'in ve daha birçoklarının görüntülerini aldı, Cennete götürdü. Şunu da bil ki, bu saydığım kimselere gelinceye kadar hiç bir insan ruhu kurtarılmış değildir.

O konuşurken, bir yandan da yol alıyorduk. Ve bidüziye bir ormandan, yani yoğun ruh ormanından geçiyorduk(15).

---

(7) **Ben öleli...**: Vergilius M.E. 19 yılında ölmüş. İsa ise, M.S. 33 yılında orada bulunan bazı ruhları kurtarmak üzere Cehenneme inmiştir. Demek oluyor ki İsa Cehenneme indiği zaman Vergilius 52 seneden beri orada bulunuyordu. Şurasını unutmamalıdır ki konuşan bir ölünün görüntüsüdür ve ölüler için ebediyete kıyasla elli sene denizde bir damla gibi önemsiz kalır.

(8) **Bir zat...**: İsa.

(9) **İlk babamız**: Âdem babamız.

(10) **Habil**: Âdem'in ikinci oğlu, kardeşi Kabil tarafından öldürülmüştür.

(11) Musa peygamberin yaptığı kanunlar sayesinde, dünyanın dört bucağında dağılmış bir halde yaşıyan Museviler hâlâ ümmet olarak ayakta durmaktadır, burada buna ima ediliyor. — **İtaatli**: Cenabı Hakkın hizmetkârı anlamına **(Kitabı Mukaddes)**.

(12) **İbrahim**: İbrahim peygamber.

(13) **Davut**: Davut peygamber.

(14) **İsrail...**: Yakup peygamberin başka bir adı. İshak peygamberin oğlu olan Yakup peygamberin on iki oğlu on iki İsrail kabilesinin kurucusu sayılmaktadırlar; Yakup'a İsrail lakabının verilmesi bundan ötürüdür. — Yakup peygamber Rachel'i alabilmek için tam on dört sene kızın babasının kapısında hizmet etmiştir (Bk. **Tekvin, XXIX, 18-30**).

(15) **Ruh ormanı...**: Ruhlar o kadar çoktur ki Dante'ye bir ormandan geçtiği sanısını veriyorlar.

Uyumuş kalmış olduğum yerden daha çok uzaklaşmamıştık ki, karanlıklara gömülü Limbus'un yarısını aydınlatan bir ışık gördüm(16). O nokta ile aramızda epeyce mesafe olmasına rağmen orada şanlı ruhların bulunduğunu kısmen de olsa seçebiliyordum.

Dedim ki:

— Sen ki bilime, sanata şeref veriyorsun, ötekilerden ayrı muamele gören bu şan ve şöhret sahibi ruhlar kimlerdir?

Cevap verdi:

— Yukarda, senin dünyanda sürüp giden büyük ünleri, onlara Cenabı Hakkın böyle bir üstünlük sağlayan lütfunu kazandırmıştır.

Bu sırada bir ses işittim:

— Yüce Şairin(17) önünde saygı ile eğilin! Giden görüntüsü geri dönüyor.

Ses durmuş ve kesilmişti. O zaman iri yapılı dört görüntünün bize doğru geldiğini gördüm. Hallerinde ne keder, ne de neşe belirtisi vardı.

Sevgili üstadım anlatmaya başladı:

— Dört görüntünün önünde bir Bey gibi yürüyen eli

---

(16) **Bir ışık gördüm:** Dante'nin tasavvur ettiği Limbus iki bölümden ibarettir. Yukarda karanlıklara gömülü olduğunu gördüğümüz birinci bölümde, ölümlü hayatlarında kendilerini sivriltecek büyük işler başaramadan yaşamış olanlar bulunur. Bunlar çoğunluğu oluşturur. İkinci bölüm ise aydınlık bir yerdir ve burada ırk, mezhep gözetilmeksizin eski devirlerin tanınmış şair ve bilginlerinden meydana gelen seçkin bir topluluk yer almıştır. — Dante'nin gönlü, bütün bir insanlığın yüzyıllardan beri feyz ve irfan kaynağı olan bu seçkin kişilerin karanlıkta kalmalarına razı olmamış ve Şair onları çoğunluktan, adsızlar kalabalığından ayırarak asîl ve aydınlık bir şatoya yerleştirmiştir. — **Işık:** Bu ünlü kişilerin dünyada kazandıkları ünün bir sembolüdür.

(17) **Yüce Şair:** Vergilius.

kılıçlı görüntüye bak. Bu, şairler şairi Homeros'tur(18), onun arkasından gelen hiciv şairi Horatius'tur(19); üçüncüsü Ovidius(20), onun arkasındaki de Lucanus'tur(21). İçlerinden birinin sesiyle ilân edilen ünvanı hepsi de benimle bölüştükleri için, yüceltiyorlar beni, iyi de ediyorlar(22).

Kartal gibi ötekilerin üstünde kanat geren bu yüce terennüm üstadının(23) mektebini böylece bir arada toplanmış gördüm.

Bir süre aralarında bir şeyler konuştular, sonra benden tarafa döndüler, selâm verdiler. Üstadım, bana gösterdikleri iyi kabule gülümsedi. Sonra kendi aralarına almak suretiyle bana daha da büyük şeref bahşettiler. Böylece bunca dâhinin arasında ben altıncı oldum(24).

Orada söylenmesi uygun düştüğü halde şimdi nak-

---

(18) **Homeros:** (M.E. IX. yüzyıl). Eski Yunan şairlerinin en büyüğü, **Ilias** ve **Odysseia** adlı destanların ölmez şairi. Epik eserler vücuda getirdiği için sembol olarak elinde kılıç tutmaktadır.

(19) **Hiciv şairi Horatius:** Quintus Horatius Flaccus (M.E. 64-8), lirik Latin şairlerinin en büyüğü. Tanınmış eserleri: **Sermones, Iambi, Carmina, Carmen saeculare, Epistulae.** Büyük bir ihtimalle Dante lirik şiirlerini tanımadığı için onu burada "hiciv şairi" olarak tanıtmıştır.

(20) **Ovidius:** Publius Ovidius Naso (M.E. 43 - M.S. 17). Augustus'un da sevgisini kazanmış olan Ovidius'un en tanınmış eseri **Metamorphoseis**'tir.

(21) **Lucanus:** M. Anneus Lucanus (M.S. 39-65). Latin şairidir, en tanınmış eseri: **Pharsalia.**

(22) **İyi de ediyorlar:** Çünkü benim şahsımda Şiir ve Sanatı ululuyorlar.

(23) **Yüce terennüm üstadı:** Homeros.

(24) **Altıncı oldum:** Sadece sıra bakımından altıncı, yoksa Dante kendisini hiç te Ovidius ve Lucanus'tan aşağı tutmaz (Bk. **Cehennem,** XXV). Dante kendini beğenmişin biri olarak, bu günahtan arınmasının uzun sürmesinden korkmuştur (Bk. **Araf,** XIII).

letmemekle daha iyi edeceğimiz şeylerden bahsederek, beraberce o ışığa doğru yürüdük(25).

Etrafı yedi sıra yüksek surlarla çevrili latif bir ırmağın kuşatarak koruduğu asîl bir şatonun önüne geldik(26). Irmaktan, kuru toprağa basar gibi geçtik(27). Bilginlerle birlikte yedi kapıdan geçerek yemyeşil bir çayıra vardık.

Ciddî ve durgun bakışlı, amir tavırlı kimseler vardı orada: Az konuşuyorlar, fakat söylediklerini tatlı bir sesle söylüyorlardı. Çimenliğin bir köşesine, açıklık ve aydınlık yüksekçe bir yere çekildik. Oradan hepsini toplu-ca görmek mümkün olabiliyordu.

Önümde uzanan yeşil çimenliğin üzerinde duran ünlü ruhları gösterdiler bana. Onları gördüğüm için içimden seviniyorum.

Electra'yı(28) gördüm, yanında birçok arkadaşı vardı. Bunların arasında Hector'u(29), Aeneas'ı(30), silâh-

---

(25) **Işık:** Bu bilginlerin dünyada kazandıkları ünün sembolü (Bk. not 16).

(26) **Bir şato...:** Burası, bilgileri, zekâları, erdem ve yüksek kabiliyetleriyle insanlığa büyük hizmetleri dokunmuş kimselerin oturdukları **asîl** şatodur. Şatoyu kuşatan yedi sıra surların her biri yedi erdemden birini temsil etmektedir: Adalet, kuvvet, ölçülülük, tedbir, zekâ, bilim ve bilgelik. Cenabı Hak, bunlardan birine veya birkaçına sahip olanları (yukarda açıklanan sebeplerden ötürü) Cennetine kabul etmese bile onları ululamaktan ve kendilerine bazı imtiyazlar tanımaktan uzak kalmamıştır.

(27) Irmak, asîl şatoyu **korur**, lâyık olmıyanların içeri girmelerine engel olur.

(28) **Electra:** Mauritania'nın efsanevî kralı Atlas'ın kızı; Iuppiter'den, Truvanın kurucusu olan Dardanus'u doğurmuştur.

(29) **Hector:** Priamos'un oğlu, Truvanın en kahraman savunucusu. Gaza meydanında Akhilleus tarafından öldürülmüştür.

(30) **Aeneas:** Truvalı kahraman. Arkadaşları ile birlikte Truvadan kaçmış ve İtalya'ya gelerek yerleşmiş, fetihleriyle Roma'nın temellerini atmıştır.

larını kuşanmış kartal bakışlı Caesar'ı(31) tanıdım.

Beri tarafa Camilla'yı(32), Penthesilea'yı(33), kızı Lavinia'nın yanıbaşında oturan Latinus'u(34) gördüm. Tarquinius'u kovan Brutus'u(35), Lucretia'yı(36), Iulia'yı(37), Marcia'yı(38), Cornelia'yı(39) ve beride, tek başına duran Salâhaddin'i(40) gördüm.

---

(31) **Caesar:** (Bk. **Cehennem,** I. not 16).

(32) **Camilla:** (Bk. **Cehennem,** I. not 30).

(33) **Penthesilea:** Mars'ın kızı ve Amazonların kraliçesi. Truvanın muhasarası sırasında Truvalılarla birleşerek Yunanlılara karşı savaşırken Akhilleus tarafından öldürülmüştür.

(34) **Latinus...:** Latium kralı. Latinus, İtalya'ya gelen Aeneas'la anlaşmış ve ona kızı Lavinia'yı vererek aralarında hısımlık kurmuştur.

(35) **Tarquinius'u kovan Brutus:** Tarquinius, keyfî, müstebit idaresiyle herkesin düşmanlığını kazanmış, Roma krallarının yedinci ve sonuncusudur ve M.E. 534-510 yıllarında saltanat sürmüştür. Tarihçiler ona "mağrur" lakabını takmışlardır. Brutus tarafından tahttan indirilerek sürgün edilmiştir. — Lucius Iunius Brutus, kovulmuş kralın oğullarından biri ile tutuştuğu savaşta yaralanarak ölmüştür.

(36) **Lucretia:** Roma'da cumhuriyetin ilânında Brutus'a büyük yardımı dokunan Tarquinius Collatinus'un eşi. Kral Tarquinius'un oğullarından birinin hakaretine maruz kalması üzerine bunu onuruna yedirememiş ve kocasına öcünü almasını tavsiye ederek kendini öldürmüştür. Bu olay Roma'da büyük tepkiler yaratmış ve kralın tahttan indirilmesi ile sonuçlanan akımlara önayak olmuştur.

(37) **Iulia:** Caesar'ın kızı ve Pompeius'un eşi.

(38) **Marcia:** Utica'lı Cato'nun eşi.

(39) **Cornelia:** Scipio Africanus'un kızı ve Graccus'ların anneleri. Bugün Cornelia, mükemmel bir anneye klâsik bir örnek olarak anılır.

(40) **Salâhaddin:** Eyyubî hanedanının kurucusu. Suriye Atabeyleri adına bir süre Mısır valiliğinde bulunduktan sonra istiklâlini ilân etmiş ve Eyyubî devletini kurarak 1174-1193 yılları arasında saltanat sürmüştür. Avrupalılarca asıl ünü, 1187 yılı temmuzunda Kudüs'ü Haçlıların elinden kurtarmış olmasındandır.

Gözlerimi az daha yukarı kaldırınca(41), bilginler bilginini(42) filozoflar ailesi içinde oturur gördüm. Herkes gözlerini ona dikmişti, herkes ona saygı gösteriyordu. Orada ona hepsinden yakın oturan Sokrates'i(43), Platon'u(44) gördüm.

Dünyayı tesadüflerin eseri varsayan Demokritos'u (45), Diogenes'i(46), Anaxagoras'ı(47), Thales'i(48),

---

(41) **Gözlerimi az daha yukarı kaldırınca...:** Filozoflar devlet adamlarından daha yüksek bir yerde bulundukları içindir ki, Dante böyle yapmak zorunda kalmıştır.

(42) **Bilginler bilgini:** Aristo (M.E. 384-322). Tanınmış Yunan filozofu ve Peripatetisyen diye anılan mektebin kurucusu. Aristo, Dante zamanında filozofların üstadı sayılır, fikirleri değişmez, mutlak gerçekler olarak kabul edilirdi.

(43) **Sokrates:** Tanınmış Yunan filozofu (M.E. 468-400 veya 399). Maicutik diye anılan öğretim usuliyle çevresine topladığı seçkin gençlere kendi kendisini tanımanın yollarını öğretirdi.

(44) **Platon:** Tanınmış Yunan filozofu, Sokrates'in öğrencisi ve Aristo'nun hocası (M.E. 429-347). Tanınmış **Diyalog'larında** Sokrates'in felsefesini açıklar.

(45) **Demokritos:** Yunanlı filozof (M.E. V. yüzyıl). Dünyanın atom denilen küçük parçacıkların birleşmesinden meydana geldiği görüşünü ileri sürmüştür. Ancak, Dante'nin iddia ettiği gibi, bu birleşmeler tesadüflerin eseri olarak gelişigüzel bir şekilde değil, belirli zorunluluklara, gereklere uyulmak suretiyle ve belirli bir düzen içerisinde olmaktadır. Dante, ileri sürdüğü fikirleri Cicero'nun **De Natura Deorum** adlı eserinden almıştır.

(46) **Diogenes:** Yunan filozofu (M.E. 413-323). **Sinik** diye anılan Diogenes, her türlü rahat ve refahı küçümseyerek yaz kış yalınayak gezer ve bir fıçının içinde yatar kalkardı. Büyük İskender'e "Gölge etme, başka ihsan istemem" yollu cevabı karakterinin belirgin vasıflarından birini belirtmesi bakımından önemli ve çok ünlüdür.

(47) **Anaxagoras:** Sokrates'ten evvel gelmiş olan filozofların en büyüğü (M.E. 428 de ölmüştür). Perikles ondan ders almıştır.

(48) **Thales:** İyonya mektebine mensup filozof.

Empedokles'i(49), Herakleitos'u ve Zenon'u(50) gördüm.

Bitkilerin hassalarını inceliyeni, yani Dioskorides'i (51), Orpheus'u(52), Tullius'u(53), Linos'u(54), ahlâkçı Seneca'yı(55), geometri bilgini Eukleides'i(56), Ptolemaios'u(57), Hippokrates'i(58), İbnisina'yı(59), Gallinos'u (60), büyük şerh edici ibni Rüşt'ü(61) gördüm.

Hepsini ayrı ayrı saymama imkân yok, çünkü çok uzun olan hikâyem beni acele etmeğe zorluyor, böylece

---

(49) **Empedokles:** Sicilia'nın eski Agrigentum, şimdiki adiyle Girgenti kasabasında M.E. V. yüzyılda yaşamış hekim ve filozof.

(50) **Herakleitos:** İyonya mektebine mensup bir filozof. — **Zenon:** Yunan filozofu. Dante'nin iki Zenon'dan hangisini kastettiği anlaşılmıyor.

(51) **Dioskorides:** M.S. I. yüzyılda yaşamış Yunan hekimi.

(52) **Orpheus :** Esatirî şair ve müzikçi. Çalgısının sesiyle taşları, bitkileri ve hayvanları büyülediği rivayet edilir.

(53) **Tullius:** Marcus Tullius Cicero (M.E. 106-43). Tanınmış Romalı hatip ve yazar.

(54) **Linos:** Orpheus gibi bir başka esatirî Yunan şairi.

(55) **Seneca:** Romalı filozof (M.S. I. yüzyıl).

(56) **Eukleides:** Yunan riyaziyecisi (M.E. 306-283).

(57) **Ptolemaios:** Tanınmış Yunanlı müneccim Batlamyus. M.S. II. yüzyılda yaşamıştır. Astronomi ve coğrafyaya ait eserleriyle tanınan Ptolemaios'un kurduğu sistemde dünya evrenin merkezinde ve sabit bir cisim olarak gösterilmiştir. İlerde göreceğimiz gibi Dante aynı kuramı benimsemiş ve Cehennemle Arafı bu bilgilerin üzerine kurmuştur. Eski bilimin bu yanlış esası 16. yüzyılda Kopernikin gerçeği bulduğu zamana kadar doğru sayılmıştır.

(58) **Hippokrates:** Eski zamanların en büyük hekimi ve tıbbın babası M.E. 460 yıllarına doğru İstanköy'de (Cos) dünyaya gelmiştir.

(59) **İbnisina:** Büyük Türk hekimi (M.S. 980-1037). "Hekimlerin şahı" sayılan bu büyük Türk bilgini Avrupalılarca hâlâ Arap olarak tanınmaktadır. **Şifa, Necat, İşarat, Kanun** gibi tıbbî eserleri Latinceye ve diğer yabancı dillere çevrilerek büyük bir rağbet

gördüklerimin ancak bir kısmını anlatabiliyorum.

Altı kişilik grupumuz ikiye indi. Bilgin rehberim beni bu sakin yerden aldı, titreşen bir başka havaya götürdü(62).

Işıksız bir yere geldim.

görmüş ve o zaman hüküm süren kara taassuba rağmen yıllarca Avrupa üniversitelerini ve bilginlerini aydınlatmıştır.

(60) **Gallienos:** M.S. II. yüzyılda yaşamış Yunan hekimi.

(61) **İbni Rüşt:** Tanınmış İslâm hekimi ve filozofu. Aristo'yu şerh etmiştir.

(62) **Titreşen bir başka havaya...:** Orada bulunan ruhların inilti leriyle titreşen havaya.

BEŞİNCİ MANZUME

İKİNCİ DAİRE :

ŞEHVET DÜŞKÜNLERİ

İki Şair birinci daireden ikinci daireye inmişlerdir.

Şimdi artık asıl Cehennemdeyiz. Dairenin giriş yerinde, korkunç yüzü ve aç bir köpek tavriyle Minos, gelen cehennemliklerin günahlarını incelemekte ve gidecekleri yerleri tesbit etmektedir. Daha önce Kharon'un yaptığı gibi Minos da Dante'yi geri döndürmeğe zorlarsa da başaramaz ve iki Şair şehvet düşkünlerinin ebedî cezaya çarptırıldıkları yere gelirler.

Bu ruhlar, ölümlü hayatlarında aşk denen tutku fırtınasının elinde nasıl oyuncak olmuşlar ve bir hazan yaprağı gibi hiç bir tepki gösteremeden oradan oraya savrulmuşlarsa, şimdi de, durup dinlenmek bilmeyen, şiddetini bir lahza kaybetmeyen cehennemî kasırganın önünde savrulmakta, bir anlık durmanın özleyişi içinde yanıp tutuşmaktadırlar...

Burada, eski zamanların tanınmış kişilerinden bazılarını uzaktan görmek fırsatını bulan Dante, Francesca da Rimini ile sevgilisi Paolo Malatesta'yı kendisiyle ko-

nuşmaya davet eder, Francesca'nın ağzından talihsiz aşkının hikâyesini dinler ve bu acıklı hikâyenin sonunda kendinden geçerek bayılır.

Francesca da Rimini pasajı, İlâhî Komedya*'nın en içli ve haklı olarak en tanınmış ve sevilmiş parçalarından biridir.*

8 Nisan 1300, mübarek cuma akşamı.

★

Böylece birinci daireden ikinci daireye indim.

Burası hacimce daha küçük(1), fakat içerisindeki acı o ölçüde büyük ve ruhları avaz avaz bağırtacak kadar şiddetli idi.

Minos(2), o iğrenç ve korkunç yüziyle oradaydı ve dişlerini gıcırdatıyordu. Gelişlerinde ruhların cürümlerini inceliyor, yargısını veriyor ve kuyruğunu vücuduna dolamak suretiyle gidecekleri yeri gösteriyordu.

Yani demek istiyorum ki, huzuruna çıkan cehennemlik bir ruh ne kadar günahı varsa sayıp döküyor, günahları inceleyen Minos da o ruhun cehennemin neresine gitmeğe müstahak olduğunu takdir ediyor ve kaçıncı kata inmesine karar verdiyse kuyruğunu vücuduna o kadar defa doluyordu.

Karşısında daima büyük bir günahkâr topluluğu bekleşiyordu: Herkes sırası gelince yargılanıyor, günahlarını anlatıyor, kararı dinliyor ve fırlatılıp aşağı atılıyordu.

---

(1) Dante Cehennemi ucu yere bakan huni şeklinde tasavvur etmiştir. Bu itibarla aşağıya inildikçe katların çevreleri de tabiî olarak gitgide daralmaktadır.

(2) **Minos:** Girit kralı. Paganlar cehenneminde, günahları tayin ve tesbitle görevli bir hâkim olarak gösterilmişken Dante onu burada kuyruklu bir şeytan kılığına sokmuştur.

Minos beni görünce, bu önemli görevi bıraktı.

— Ey bu acılar diyarına gelen Âdem oğlu! dedi, nasıl bir yere geliyor ve kendini kime emniyet ediyorsun, dikkat et(3): Giriş yerinin genişliğine bakarak aldanma(4).

Rehberim ona dedi ki.

— Ne diye bağırıyorsun? Engel olma onun mukadder yolculuğuna(5). Her dilediğini yapmaya kadir olan makamın iradesi bu yoldadır(6). Fazla soruya lüzum yok.

Şimdi acı çığlıklarını duymaya başlamış, kulağıma çarpan sayısız hıçkırıkların duyulduğu yere gelmiştim.

Fırtınalı bir havada, aksi yönlerden esen rüzgârların dövdüğü bir deniz gibi uğultulu, ışıksız bir yerdi burası. Durmak bilmeyen cehennemî kasırga, ruhları girdabı içine almış sürüklüyor, çarpıyor, canlarını yakıyordu. Ruhlar kasırganın önüne katılıp yanımıza gelince, ortalık çığlıklar, hıçkırıklar, iniltiler ve tanrısal kudrete savrulan küfürlerle doluyordu.

Bu azabın, arzuyu akıldan üstün tutan şehvet günahkârlarına mahsus ceza olduğunu öğrendim(7).

Kış gelince kanatları, sık ve geniş sürüler halinde

---

(3) **Minos bu sözleriyle** Vergilius'un güvenilir bir kimse olmadığını ve Dante'nin ona güvenmemesini ihtar ediyordu. Amacı Dante'yi kandırıp geri çevirmektir.

(4) **Giriş yerinin genişliği:** Çünkü günah işlemek kolay, fakat bir kere o yola saptıktan sonra geri dönmek güç ve belki de imkânsızdır.

(5) **Mukadder yolculuk:** Bu yolculuk Allahın iradesiyle yapılmaktadır.

(6) **Her dilediğini yapmaya kadir makam...:** Allah (Bk. **Cehennem**, III).

(7) **Öğrendim:** Büyük bir ihtimalle Vergilius'tan.

sığırcık kuşlarını nasıl alıp götürürse(8), bu fırtına da o günahkârları şuradan, buradan, aşağıdan, yukarıdan, öylece sürüklüyordu. Hiç bir ümitleri yoktu, asla; bir mola vermek şöyle dursun, daha az acı çekmek düşüncesiyle de avunamazlardı.

Uzun bir çizgi halinde ötüşerek havada uçan turnalar gibi, görüntülerin kasırganın önüne katılmış olarak haykırışa, bağırışa geldiklerini gördüm.

— Üstadım, dedim, zifirî karanlıklar içinde bu şekilde cezaya çarptırılan bu ruhlar kimlerdir?

Cevap verdi:

— Kim olduklarını öğrenmek istediğin bu ruhlardan en önde gideni, çeşitli diller konuşan milletlere(9) hükümdarlık etmiştir. Şehvet tutkusuna o kadar düşkündü ki, kendi yüzkarasını örtmek için (10), hoşa giden her şeye kanunlarında göz yumdu. Ninos'un eşi ve onun yerine geçtiği rivayet olunan Semiramis'dir(11) bu; Sultanın(12) hüküm sürdüğü topraklar bir zamanlar onundu.

"Ötekine gelince bu, aşk yüzünden kendini öldüren ve Sicheus'un külleri üzerine ettiği yemini bozan kadın-

---

(8) Bilindiği gibi, bu kuşlar kış aylarında sıcak yerlere göç ederler.

(9) **Çeşitli diller konuşan milletler...**: Babil halkı.

(10) **Yüzkarasını örtmek için...**: Oğlu Ninyas'la evlenmişti.

(11) **Semiramis**: (M.E. 1356-1314) Asur kraliçesi olarak hükümet sürmüştür. Babil'in Semiramis tarafından kurulduğu; cesaret, yiğitlik, şan ve şöhrette kocası Ninos'u gölgede bıraktığı rivayet edilir.

(12) **Sultanın hükümet sürdüğü...**: Bu toprakların Mısır Babili mi, yoksa Fırat üzerindeki Babili mi olduğu bilinmemektedir. Dante'nin bu iki şehri birbirine karıştırmış olması muhtemeldr. — **Sultan** deyimiyle belirli bir şahıs yerine genellikle Mısır sultanlarının kastedilmiş olması mümkündür.

dır(13). Şehvet düşkünü Cleopatra'dır(14) onun arkasından gelen. İnsanların çok kötü günler yaşamalarına sebep olan Helena'yı(15), aşka yenilip can veren büyük Akhilleus'u(16) görüyorsun. Paris'i(17), Tristan'ı(18) görüyorsun."

Ve bana, aşkın dünyamızdan ayırdığı binden fazla görüntünün isimlerini saydı ve bunları parmağıyla gösterdi.

Üstadım, eski devirlerin kadın ve şövalyelerinin adlarını söylediği zaman içim sızladı, kendimden geçer gibi oldum.

---

(13) **Ettiği yemini bozan kadın...:** Dido. Tyrus kralı Belus'un kızı olan Dido, kocası Sicheus'un, kardeşi Pygmalion tarafından öldürülmesi üzerine memleketinden kaçmış ve Afrika'ya gelerek Kartacayı kurmuştur. Vergilius **Aeneis**'inde esatirî Dido'yu Aeneas'la aynı yıllarda yaşamış gösterir. Vergilius'a göre, Truvadan kaçmakta olan Aeneas ilkin Kartacaya uğrar. Dido kendisine âşık olur. Fakat Aeneas onun aşkını karşılıksız bırakır, Tanrıların buyruklarına uyarak ondan ayrılır ve İtalya'ya yollanır. Dido üzüntüsünden kendini öldürür. — Dido, ilk kocası Sicheus'a, üzerine kimseye varmıyacağına söz verdiği halde Aeneas'a âşık olmakla günaha girmiş ve Cehenneme gitmiştir.

(14) **Cleopatra:** İlkin Iulius Caesar'ın, daha sonra da Antonius'un sevgilisi olan Mısır kraliçesi Cleopatra, Antonius'un Actium'da yenilmesi üzerine (M.E. 30 yılında) kendisini bir yılana sokturarak intihar etmiştir. Cleopatra, tarihî kadınlar arasında en tanınmışlarından ve hiç şüphesiz en ayrıklarından biridir.

(15) **Helena...:** Yunanlı prenses, güzelliği ile ün salmıştır. Eski Yunan şehirlerinden Isparta kralı Menelaos'un karısı iken Truva kralı Priamus'un oğlu Paris tarafından kaçırılması üzerine Yunanlılar Truvalılara savaş açmışlardır. — **Çok kötü günler...:** Truva savaşları.

(16) **Büyük Akhilleus:** Truva savaşlarının en ünlü kahramanı ve Thetis'in oğlu. Deniz tanrıçası olan annesi, vücuduna ok, mızrak, kılıç v.b. işlememesi için, Akhilleus'u bir topuğundan tutarak Styx nehrine daldırmış, fakat topuk nehir sulariyle ıslanmadığı için direnç kazanamamış ve Akhilleus, en zayıf noktası olan

— Şair, dedim, birlikte giden ve rüzgârın önünde tüy gibi hafif görünen şu iki ruhla konuşmayı çok isterdim.

O cevap verdi:

— Az daha yaklaşsınlar hele, görürsün onları. O zaman, kendilerini sürükleyip götüren aşk adına rica edersin, gelirler.

Rüzgâr onları bize doğru getirince, sesimi yükselttim:

— Ey acılı ruhlar, bir engel yoksa, gelin bizimle konuşun, dedim.

Sabit ve gerili kanatlariyle arzunun peşinden uçan güvercinleri iradeleri sevgili yuvalarına doğru nasıl getirirse, şefkatli seslenişim üzerlerinde öylesine kuvvetli bir etki yapmıştı ki, Dido'nun bulunduğu sürüden(19) ayrıldılar ve lânetli havadan geçerek bize geldiler(20).

— Ey, kızıla çalan karanlıklar içinde, dünyayı kana boyayan bizleri görmeğe gelen nazik, merhametli in-

---

topuğundan aldığı zehirli ok yarası ile ölmüştür. — Ölümü Polyxena'ya olan aşkından ileri geldiği için (Bk. Ovidius, **Metamorphoseis.** XIII. 441-448) o da Cehennemin bu kesiminde, şehvet düşkünleri arasında cezaya çarptırılıyor.

(17) **Paris:** Priamus'un oğlu. Helena'yı kaçırmıştır. Akhilleus, Paris'in attığı zehirli okun topuğuna isabet etmesiyle ölmüştür.

(18) **Tristan:** Yuvarlak masa şövalyelerindendir. Kornuay kralı Marc'ın karısı Isotta'ya âşık olmuş, fakat bunu haber alan kral Marc tarafından öldürülmüştür.

(19) **Dido'nun bulunduğu sürü...:** Semiramis aşağılık bir şehvet duygusiyle günah işlemiştir. Gerçi Dido da sevmekle günah işlemiştir; fakat aşkı çok temiz ve pürüzsüz duyguların eseri olmakla berikinden ayrılmaktadır.

(20) **Bize geldiler...:** Bu iki ruha Dante ile konuşmak müsaadesi Tanrı tarafından veriliyor.

san(21)! Kâinatın Sahibi katında makbul kimseler olsaydık, seni rahata, huzura kavuşturması için ona yalvarırdık, değil mi ki, zalim derdimizden dolayı bize acıyorsun. Rüzgâr, şimdi olduğu gibi kesildiği sürece(22) söylemek istediğin şeyleri dinler, dinlemek istediğin şeyleri de söyleriz sana. Doğduğum şehir(23) Po nehrinin kolları ile beraber gelip dinlendiği yerdedir. Asîl kalpleri çok çabuk fetheden Aşk, elimden zorla aldıkları güzel vücudumla onu büyüledi; bu ayrılış içimde hâlâ sızıdır(24). Sevilen bir kimsenin sevmemesine cevaz vermiyen Aşk, ona kalbimi öylesine sımsıkı bağladı ki, görüyorsun, benden hâlâ ayrılmıyor(25). Aşk ikimizi de aynı ölüme götürdü(26). Ama bizi öldüreni Caina(27) bekliyor.

---

(21) Francesca konuşuyor. — Dante'nin ebedileştirdiği facia 1285 yılında geçmiştir. Ravenna beyi Guido Minore da Polenta'nın kızı olan Francesca, 1276 da Rimini beyi Gianciotto Malatesta ile evlenir. Bu, kahramanlığı ile tanınmış çirkin, yakışıksız bir adamdı. Kardeşi Paolo Malatesta ise aksine çok güzel bir delikanlı idi. İki genç birbirlerine delice tutulurlar. Bir gün iki sevgiliyi sevişirlerken suçüstü yakalayan Gianciotto ikisini birden öldürür.

(22) Allah, Dante ile görüşebilmelerini sağlamak amaciyle, bu iki ruhu bir an için kasırganın etki alanının dışına çıkarmıştır. Öteki ruhlar rüzgârlarla savrulmakta devam etmektedirler.

(23) **Po nehrinin... dinlendiği yer...**: Ravenna şehri.

(24) **İçimde hâlâ sızıdır**: Çünkü aniden öldürüldükleri için işlediği günahtan dolayı pişmanlık duyarak Allahdan af dilemeğe vakit ve imkân bulamamıştır, öldürüldüğüne değil, suçunun bağışlanmasını isteyemeden öldüğüne yanıyor...

(25) **Benden hâlâ ayrılmıyor**: Francesca'nın bu feryadı her şeye ve hattâ Tanrının takdirine karşı bir meydan okuyuş değil de nedir?

(26) **Aynı ölüme götürdü...**: Gianciotto'nun vurduğu kılıç darbesiyle.

(27) **Caina**: Kabil gibi kardeş ve akraba katillerinin ceza çektikleri yer (Bk. **Cehennem, XXXIII**).

Bu acılı ruhların sözlerini işitince başımı önüme eğdim ve uzun zaman öylece kaldım. Nihayet Şair:

— Ne düşünüyorsun? diye sordu.

Kendimde cevap verecek gücü bulunca:

— Heyhat! diye söze başladım. Ne tatlı düşünceler ve ne büyük arzulardı onları bu acıklı akıbete sürükleyen!

Sonra onlara döndüm ve dedim ki:

— Francesca, çektiğin azaplar karşısında gözlerimden merhamet ve hüzün yaşları dökülüyor. Fakat söyle bana: Tatlı tatlı göğüs geçirdiğiniz demlerde(28) ne oldu, nasıl oldu da, Aşk kalplerinizin gizli duygularını öğrenmenize imkân verdi?

O dedi ki:

— Sefalet içinde, mutlu anları hatırlamaktan daha büyük acı olamaz insan için, bunu senin rehberin de bilir(29). Fakat aşkımızın nasıl başladığını öğrenmeye bu kadar istekli isen, gözyaşı döke döke konuşan bir kimse gibi, arzunu yerine getiririm.

"Günlerden bir gündü. Tek vakit geçsin diye Lancelot'nun(30) menkıbelerini ve Aşkın ağına nasıl düştüğünü

---

(28) **Tatlı tatlı göğüs geçirdiğiniz demlerde...:** Yani birbirinizi sevdiğiniz halde aşkınızı söylemeğe cesaret edemediğiniz sıralarda. Az aşağıda kalplerinin **gizli duygularından,** yani söylenmemiş duygularından bahsediyor.

(29) **Senin rehberin de bilir:** Nitekim, bambaşka sebeplerden ötürü Cehennemde bulunan Vergilius da eski günleri aramakta, onları içi sızlayarak ve özlemle anmaktadır. Francesca'nın çekmekte olduğu büyük özlemi, Dante gibi canlı bir kimse değil, olsa olsa aynı özleyiş ateşiyle yanan kendisi gibi ölüler dünyasına dahil Vergilius anlıyabilir.

(30) **Lancelot:** Yuvarlak masa şövalyelerindendir. Galles ülkelerinin efsanevî kralı Artus veya Arthur'ün karısı Genièvre'e âşık olur. Fransız romanında sevgilisini Genièvre öper.

okuyorduk. Yalnızdık, hiç bir şeyden kuşkulanmıyorduk.

"Kitabı okurken birkaç defa göz göze geldik ve rengimiz soldu, fakat o bir nokta bizi yendi.

"Bu büyük âşıkın, sevgilisinin gülümseyen dudaklarını nasıl öptüğünü okuduğumuz zaman, benden asla ayrılmıyacak olan sevgilim, ürpererek dudaklarını dudaklarımın üzerinde kenetledi.

"Kitap ve onu yazan, bizim için Gallehault(31) oldu. O gün daha fazla okumak nasip değilmiş(32)."

Ruhlardan biri bunları anlatırken, öteki öyle ağlıyordu ki, duyduğum merhametin etkisiyle ölüyormuş gibi kendimden geçtim ve cansız bir ceset gibi yere yıkıldım.

(31) **Gallehault:** sözü edilen romanda Lancelot ile Genièvre arasında aracılık yapan kimsedir. Hikâyede anlatıldığına göre, Lancelot sevgilisinin yanına gitmeğe bir türlü cesaret edemez. Gallehault'nun sürekli ısrarları üzerine nihayet ona yaklaşır ve Genièvre onu dudaklarından uzun uzun öper. — Francesca ile Paolo için de kitap ve kitabın yazarı aynı şeyi yapmış, bir ikinci arabulucu Gallehault olmuştur.

(32) **O gün daha fazla okumak nasip değilmiş:** Bu mısra bile bile örtülü bırakılmıştır. Bazılarına göre Gianciotto'nun kılıcı sevişme sahnesine son verdiğinden bir daha okuyamamışlardır. Bu görüşle eski yazarların görüşü birbirini tutmamaktadır.

ALTINCI MANZUME

ÜÇÜNCÜ DAİRE :
OBURLAR

Dante kendine gelip gözlerini açınca üçüncü dairede olduğunu anlar.

Burası oburların, şiddetli bir yağmur, kar ve dolu altında ve çamurlar içinde azap çektikleri yerdir.

Kerberos denilen zebani tırnakları ile günahkârların derilerini yüzmekte, ulumalariyle kulaklarını sağır etmektedir.

Hayatlarında damaklarının zevkinden başka bir şey düşünmemiş olan bu zavallılar şimdi ebediyen leş kokulu bir çamur deryasının içinde yüzmeğe mahkûmdurlar...

Kerberos da, daha evvelce Kharon'la Minos'un yaptıkları gibi, Dante'yi geri çevirmeğe uğraşırsa da çabalamaları bir sonuç vermez.

İki Şair yollarına devam ederler. Üçüncü dairenin bir yerinde, oburluğu ile tanınmış Floransalı Ciacco, Dante'ye Beyazları bekleyen feci sonu haber verir.

Yol alırlarken Vergilius, kıyamet gününden sonra günahkârların durumları hakkında Dante'ye açıklamalarda bulunur. 8 nisan 1300, mübarek cuma günü akşamı.

★

Beni içten üzmüş olan kayınla yengeye karşı duyduğum merhametle kendimden geçip de tekrar gözlerimi açtığım zaman, yol aldıkça, sağıma soluma bakındıkça, çevremi gözden geçirdikçe, her yerde yeni yeni azaplar ve azap çekenler görüyordum.

Şimdi üçüncü kattaydım; soğuk, ağır taneli, lânetli bir yağmurun, oluşundan, şiddetinden hiç bir şey kaybetmeden, ebediyen yağdığı yerde... Karanlık gökyüzünden iri dolu taneleri, kirli sular ve kar boşanıyor, bunlarla ıslanan topraktan tiksindirici bir koku yükseliyordu(1).

Kerberos(2), bu zalim ve iğrenç hayvan, üç ağzını birden açmış, orada, bataklıkta gömülü ruhlara köpek gibi havlıyordu. Gözleri kırmızı, sakalı pis ve yağlı, karnı muazzam, el tırnakları uzundu. Ruhları tırmalıyor, derilerini yüzüyor, parça parça ediyordu.

Yağmurun altında,köpekler gibi uluyorlardı. Bu zavallı dinsizler(3), vücutlarının bir yanını öbür yanına siper etmeğe çalışıyor ve bidüziye bir taraftan bir tarafa dönüp duruyorlardı.

Kerberos, bu iri yaratık, bizi görünce ağızlarını açtı, dişlerini gösterdi; bütün uzuvları titriyordu. O zaman

---

(1) **Tiksindirici bir koku** : Rahmeti içen toprak ferahlatıcı, hoş bir koku yapar. Burada, tersine, günahkârların acılarını bir kat daha artırmak için tiksindirici bir koku yükselir. Damaklarının zevkinden, maddî hazlardan başka hiçbir şeye değer vermemiş olan oburlara ne güzel, ne uygun ceza!... Bu kirli yağmurun yağışındaki yeknesaklık ta günahkârların azaplarını dayanılmaz hale koyan bir başka özellik taşıyor.

(2) **Kerberos** : Paganların tasavvur ettikleri cehennemde üç başlı esatirî bir köpektir. Burada, oburluğu temsil etmek üzere iblis kılığına sokulmuştur. Dante, onu köpek gibi ulutmaya devam etmekle beraber, oburluğa daha somut bir nitelik verdirmek amaciyle yüzünü insan yüzü şeklinde tasavvur ve tasvir etmiştir.

(3) **Bu zavallı dinsizler...**: Çünkü nefislerine bir tanrıya tapar gibi tapmışlardır.

rehberim ellerini açarak yerden toprak aldı ve bu aç ağızlara avuç dolusu fırlattı. Havlayarak yiyecek isteyen bir köpek, sırf yutmak hırsiyle çırpındığı lokmayı kapar kapmaz nasıl sakinleşirse, zebani Kerberos'un, ruhları, sağır olmayı dileyecek kadar sersemleten iğrenç ağızları da öylece yatıştı.

Biz, ağır taneli yağmurun etkisiyle yerde serilmiş yatan görüntülerin(4) üzerlerinden geçiyor, ayaklarımızla insanı andıran boş kalıplarına basıyorduk. Hepsi de uzanmış, yerde yatıyordu. İçlerinden bir tanesi, önünden geçtiğimizi görünce yattığı yerden doğrularak oturdu. Bana :

— Ey, Cehennemden geçen yolcu, diye seslendi, bakalım beni tanıyabilecek misin? Sen doğduğun zaman ben daha ölmemiştim.

Ben cevap verdim :

— Çektiğin acı seni hâfızamdan silmiş olmalı, seni hiç bir yerde görmüşlüğüm yok gibi geliyor bana. Fakat söylesene kimsin, sen ki bu derece azap verici bir yerde öyle bir işkenceye çarpılmışsın ki, belki daha büyüğü bulunur ama bundan daha iğrenci bulunmaz?

O bana dedi ki :

— Ömrümün güzel günlerini hasetle dolup taştığı için kırdığı cevizler bini aşan o senin şehrinde(5) geçirdim.

"Siz yurttaşlarım, beni Ciacco(6) diye çağırırdınız.

---

(4) **Yerde serilmiş yatan...** : Gökten düşen yağmur taneleri öyle iri ve ağırdır ki, görüntüler, şiddetli bir sağnağın yere serdiği başaklar gibi, doğrulmalarına imkân olmıyacak şekilde yerlerde, çamurların içinde serili yatmaktadırlar.

(5) **O senin şehrin...** : Floransa.

(6) **Ciacco** : İtalyancada domuz anlamına gelir. Iacobo, adından galat olsa gerekir. Boccacio **Decameron'unda** (IX, 8) ondan iyi kalpli, sevimli ve hoşsohbet biri diye bahseder. Esasen oburlu-

Görüyorsun, kör boğazım yüzünden yağmur altında helâk oluyorum. Bu şekilde azap çeken bir ben değilim: Bunların hepsi de aynı günahı işlemişler ve aynı azaba çarpılmışlardır.»

Sustu ve başka bir şey söylemedi.

— Ciacco, diye cevap verdim ona, felâketine öyle içten üzüldümki, neredeyse ağlıyacağım. Fakat biliyorsan söyle bana, bu gidişle nifak içinde yüzen şehrin halkı nereye varacak? Adaletli insanlar var mı orada? Bu şehrin nifak içinde kalmasına sebep ne?

Bana dedi ki :

— Uzun çekişmelerden sonra kan dökülecek(7) ve vahşi taraf(8) ötekini büyük zararlar verdirerek kovacak. Üç sene sonra vahşi tarafın düşmesi, şimdi asıl niyetini belli etmeyen kişinin(9) yardımı ile öteki tarafın galebe çalması mukadder. O parti uzun zaman burnu havada dolaşacak; şikâyetlerine, hoşnutsuzluğuna aldırış bile etmeden, ötekini ağır zilletler altında ezecek. O şehirde adaletli iki kişi var ama kimse sözlerine kulak vermiyor. Gurur, haset, tutku: Bu üç alev kalpleri tutuşturmuş.

Uğursuz sözlerini burada kesti. Ben dedim ki :

ğundan başka fena bir tarafı olmıyan bu adama Dante, Floransa ve Floransalıların geleceği gibi son derece dirimlik bir mesele ile ilgili sorular sormakla ona kıymet verdiğini göstermiş oluyor.

(7) **Kan dökülecek...** : Nitekim 1300 mayısının ilk günü Beyazlar'la Siyahlar'a mensup gençler arasında çıkan dalaş çok geçmeden kanlı bir çarpışma halini alacaktır.

(8) **Vahşi taraf** : Beyazların kurdukları partinin başında bulunan Cerchi'ler Floransa'ya dışardan geldikleri için, Beyazlar'a **vahşi** veya **(yaban)** denilmiştir. Zamanın vakanüvisi G. Villani **(Cronica, VIII. 39)** onların **vahşi ve nankör** kimseler olduklarını yazar.

(9) **Asıl niyetini belli etmeyen kişi...** : Papa VIII. Bonifazio o sıralarda Floransa'da iktidarı bir türlü paylaşamıyan iki partiden hiç birinin tarafını tutmuyor veya öyle görünüyordu.

— Beni aydınlat, bir iki söz daha lütfet. Her ikisi de çok değerli kişiler olan Farinata ile Tegghiaio; Iacopo Rusticucci, Arrigo, Mosca(10), iyilik etmek için uğraşmış olan diğerleri neredeler, söyle, onları bulmam için bana yardım et. Cennetin nimetlerini mi, yoksa Cehennemin zehirlerini mi, bunlardan hangisini hak ettiler? Öğrenmek isteğiyle yanıp tutuşuyorum.

O cevap verdi :

— Onlar en kara ruhların arasında bulunuyorlar. İşledikleri suçlar, daha aşağılara yuvarladı onları(11). Oralara kadar inersen kendilerini görürsün. Fakat güzel dünyaya dönüşünde, ne olur, beni oradakilere, hatırlat(12). Artık söyliyecek sözüm, verecek cevabım kalmadı.

Bunun üzerine dik bakan gözleri kaydı, kısa bir süre yüzüme baktıktan sonra başını eğdi ve onunla birlikte öteki körlerin(13) yanına yıkıldı.

Rehberim bana dedi ki :

---

(10) Adları geçen bu kişiler en adaletli, en sevilmiş Floransalı yüksek kişilerdi. Onları ilerde **Cehennem**'de göreceğiz ve bazılariyle konuşmak imkânını da bulacağız. — **Farinata** : Bk. **Cehennem** X; **Tegghiaio** : XVI; **Rusticucci** : XVI; **Mosca** : XXVIII; **Arrigo**'nun adı ise bir daha edilmiyecektir.

(11) **Daha aşağılara yuvarladı onları** : En iyi geçinen Floransalı yüksek kişiler Cehennemin en ağır suçları işlemiş olanlara ayrılan yerlerinde cezalandırılırlarsa, ötekilerin gidecekleri yeri tasavvur etmek güç olmasa gerek !

(12) **Beni hatırlat...** : Bazı suçlardan ötürü Cehenneme gidenler ayrı tutulacak olursa, cehennemliklerin hemen hepsi dünyadaki insanların hâfızalarında ve kalplerinde yaşamaya can atmaktadırlar. Ciacco'da bunlardan biridir ve Dante'ye, dünyaya dönüşünde kendisini hemşerilerine hatırlatmasını rica ediyor.

(13) **Körler...** : Kördürler, çünkü nefislerinden başka bir şeyin varlığına inanmamışlardır. Buradaki körlük anlayış, vicdan körlüğüdür ki, belki de gerçek körlükten daha büyük bir sakatlıktır.

— Melek borusunu öttürüp de fenaların korktukları Kudret(14) gelinceye kadar bir daha yerinde doğrulamıyacak. O zaman herkes kendi acı verici mezarına dönecek, kendi etine, kendi şekline bürünecek ve ebediyet boyunca yankılanacak olan yargıyı dinleyecek.

Böylece biraz da gelecekteki hayattan bahsederek, ağır adımlarla bu murdar görüntü ve yağmur karışımının içinden geçip gittik.

— Üstad, dedim, mahşerden sonra azaplar ne olacak? Artacak mı, hafifliyecek mi, yoksa olduğu gibi mi kalacak?

— Bildiklerini(15) gözünün önüne getir, diye cevap verdi. Bilim, insanın, zevki de, azabı da, eriştiği olgunluk ölçüsünde duyduğunu kabul eder. Bu iğrenç insanlar hiç bir zaman tam bir olgunluğa erişemeseler de, mahşer gününden sonra evvelce olduklarından biraz daha olgunlaşmış bir hale gelecekler.

Söylediklerimden daha uzun konuşarak o yolu dolandık ve inilecek noktaya geldik.

Orada, büyük düşman Pluto(16) ile karşılaştık.

---

(14) **Fenaların korktukları Kudret...** : Allah.

(15) **Bildiklerini gözünün önüne getir...** : Aristo mu kastedilmiştir, yoksa Teoloji kuramı mı, iyice anlaşılmıyor. Aquino'lu Aziz Tommaso şöyle der : «Cisminden ayrılmış olan ruh bir dereceye kadar eksiktir... İnsanın mutluluğun en yükseğine erişebilmesi, ruhun yeniden kalıbı ile birleşmesiyle mümkündür» (Bk. **Summa contra Gentiles**, IV. 779).

(16) **Büyük düşman Pluto** : Pluto servet tanrısıdır. Kharon, Kerberos gibi, Dante Pluto'yu da iblis şeklinde tasvir ediyor. — **Büyük düşman** : İnsan soyunun büyük düşmanı, anlamına.

YEDİNCİ MANZUME

DÖRDÜNCÜ DAİRE :
HASİSLER VE MÜSRİFLER

BEŞİNCİ DAİRE :
STYX BATAKLIĞI : ÖFKELİLER

Vergilius'la Dante dördüncü daireye inmişlerdir.

Karşılaştıkları görünü şudur : Dairenin her iki yarısında birtakım cehennemlikler ağır yükler itmekte, dairenin orta yerine gelince bu iki grup arasında çarpışma olmaktadır. Bundan sonra yüzgeri eden günahkârlar kendi yarım dairelerini geçtikten sonra tekrar çarpışmak üzere geri dönmekte ve bu hal böylece sürüp gitmektedir.

Bunlar cimrilerle müsriflerden başka kimseler değildir. İki Şairin soluna cimriler, sağına müsrifler rastlar.

Böylece, iki zıt suçu işlemiş olan bu günahkârlar aynı cezaya çarptırılmış oluyor. Yuvarladıkları yükler ise, israf yüzünden ellerinden çıkardıkları veya cimrilik yüzünden hırsla biriktirdikleri serveti temsil ediyor.

Cumayı cumartesiye bağlıyan gece sona ermektedir. Şimdi 9 nisan 1300, cumartesi sabahının ilk saatlerindeyiz. Şairler dördüncü daireden, sonra da bir kaynaktan geçerler. Buradan çıkan küçük bir ırmak boyunca ilerler-

ler ve ırmak sularının birikmesiyle meydana gelen Styx bataklığına varırlar. Çamurlu suların yüzü kadar altı da hiddet ve azap suçlarını işlemiş günahkârlarla doludur. Dünyada nasıl yapmışlarsa burada da birbirlerini tırmalamak, parçalamak, etlerini lime lime etmekle meşguldürler... Suyun altı belki de yüzünden daha kalabalıktır : Baştanbaşa suyun yüzünü kaplıyan kabarcıklar bunu açıkça gösteriyor. Günahkârlar öfke ve hiddetlerini doğrudan doğruya değil, suyu fokurdatarak açığa vurmaktadırlar.

İki Şair bataklık boyunca ilerliyerek geniş bir kavis çizdikten sonra bir kalenin dibine gelirler. Burası Dite şehridir...

★

Pluto(1) boğuk sesiyle bağırmaya başladı :

— "Papè Satàn, papè satàn aleppe(2)!"

Her şeyi bilen o asîl ve bilge kişi :

— Korkma, diye bana cesaret verdi, korku seni altetmesin, çünkü ne kadar kudretli olursa olsun, senin bu kayalıktan inmene engel olamıyacak.

---

(1) **Pluto** : Cehennem tanrısı, Saturnus'un oğlu. — Bir başka yakın ihtimal de, Dante'nin kastetmiş olduğu kişinin servet tanrısı Iason ile Ceres'in oğulları Plutos olmasıdır. İblis, cimrilerle müsriflerin bulundukları daireye muhafızlık yaptığına göre, bu ikincisinin gerçeğe daha yakın bir ihtimal olması mümkündür.

(2) **Papè Satàn...** : Bu sözlerin ifade etmek istediği anlam çeşitli yorumlara yol açmıştır. Sonu gelmiyen varsayımlar ve iddialar karşısında, bu mısra üzerinde fazla durmamakla ihtiyatlı davranılmış olmakla beraber, Benvenuto Cellini'ye atfedilen şu fıkrayı nakletmeden geçemiyeceğiz. Rivayete göre Cellini Fransa'da bulunduğu sıralarda bir gün mahkemeye gider. Hâkim gürültüyü yatıştırmak amaciyle şöyle haykırır : «Paix, paix, Satan! Paix, Paix Satan! Allez, paix.» Yukardaki mısra bu sözlerden galat mıdır? Öyle bir soru ki ne evet, ne hayır demek mümkün...

Sonra, hiddetten yüzü dönmüş bir halde olan Pluto'ya dönerek ekledi :

— Sus, lânetli kurt, kendi kendini ye, kendi kendine kudur! Bu uçuruma sebepsiz yere inmiyoruz. Mikâil'in, cüretli isyanın öcünü aldığı arşıâlâda(3) böyle murat olunmuş!

Seren kırılınca rüzgârla şişen yelkenlerin sönüp yere düşmesi gibi, o gaddar hayvan da öylece yere serildi. Ve biz, Kâinatın bütün kötülüklerini içinde toplıyan ıstırap uçurumunda ilerlemeğe devamla dördüncü kata indik.

Aman Yarabbi! Kimdir orada gördüğüm o işitilmemiş çeşit çeşit azap ve işkenceleri bir araya toplıyan? Günahlarımızın bizi bu derece mahvetmesine sebep ne?

Kharybdis(4) yakınlarında dalgalar, karşıdan gelen dalgalarla çarpışınca nasıl kırılırsa, buradaki insanların da aynı şekilde zıplayıp hoplamaları gerekiyordu.

Buradaki günahkârların başka yerdekilerden daha kalabalık oldukları görülüyordu. Göğüsleriyle bir taraftan bir tarafa koca koca yükleri yuvarlıyor ve avazları çıktığı kadar haykırıyorlardı. Karşı karşıya gelince çarpışıyorlar, sonra yarım daire çizerek, yüklerini gerisin geri itmeye koyuluyor ve «Neden cimrisin» veya «Ya sen neden müsrifsin?» diye bağrışıyorlardı. Böylece her taraftan, karanlık dairenin içinde yeniden aksi yönde ilerlemeğe koyuluyorlar ve hep aynı yüz kızartıcı nakarat tekrarlanıyordu. Kendi yarım dairelerini geçip karşılaştıktan sonra tersyüzüne geri dönüyorlardı.

Yüreğim merhametle ezilmişti :

— Üstad, dedim, kimdir bu ruhlar, söyle bana. Solu-

(3) Bk. **Cehennem**, III.

(4) **Kharybdis** : Yunan deniziyle Tireniyen denizinin sularının karşılaşması sonucunda Messina boğazında, Kharybdis kayalığı hizasında meydana gelen ve eski zamanlardan beri gemicilerce çok iyi bilinen ünlü girdap.

muzda gördüğüm şu tepeleri tıraşlı kişilerin hepsi de papaz mı idi?

Cevap verdi :

— Yeryüzündeki hayatları sırasında o derece akılsızca davranan insanlardı ki bunlar, paralarını, pullarını hiç bir ölçü gözetmeden harcadılar. Dairenin, onları zıt suçlarından ötürü ayıran iki noktasına geldikleri zaman yükselen ulumaları bunu açıkça gösteriyor. Evet, papazdılar başları açık olanlar, yani papa veya kardinal(5)... Hasislik bunlarda en üst kertesine varır.

Ben dedim ki :

— Üstad, öyleyse içlerinden aynı günahı işlemiş bir ikisini tanımam gerekir.

— Boş bir ümide kapılıyorsun, diye cevap verdi. Kendilerini kirleten gafil hayatları yüzünden öyle kapkara kesildiler ki, onları(6) tanımak kabil değil. Ebediyet boyunca bu şekilde çarpışıp duracaklar, kıyamet günü bunlar yumrukları kapalı, berikiler ise başları tıraşlı olarak mezarlarından kalkacaklar(7). Hasislik ve müsriflik yüzünden cennetten yoksun oldular ve böyle bir savaşa sürüklendiler. Her şeyi olduğu gibi söylüyorum.

"İşte, oğlum, insan soyunun uğrunda çabalayıp dur-

---

(5) **Papa veya kardinal...** : Kilise mensuplarının cimriliği, aşırı para canlılığı, **İlâhî Komedya**'da sık sık ele alınan temlerden biridir (Bk. **Cehennem, XIX, Cennet, XVIII**).

(6) Bu zavallılar ölçüsüzlükleriyle kendilerini göstermişler, ya çok tutmuşlar, ya hiç... İfrata kaçtıkları içindir ki yüzlerinin çizgileri silinmiş, tanınmaz hale gelmişlerdir. Dante'nin, içinde bulunan günahkârlardan birini olsun tanıyamadığı tek Cehennem dairesi varsa o da burasıdır.

(7) Kıyamet gününde cimriler, sanki altınlarını tutuyorlarmış gibi, ellerini sıkı sıkı yumacaklar, müsrifler ise, bir İtalyan atasözünün dediği, gibi : «Başlarındaki saçlarına varıncaya kadar, ellerinde neleri varsa har vurup harman savuracaklar», başlarındaki saçlarından bile yoksun bir halde yerlerinde doğrulacaklardır.

duğu, Talih'in(8) eline verilmiş bulunan nimetlerin insana sağladığı geçici aldanışlar nelermiş, görüyorsun. Çünkü yeryüzünün şimdiki ve geçmiş zamanlardaki bütün altınların şu bitkin ruhlardan birini olsun dinlendirmeğe gücü yetmez.

— Üstadım, dedim, bahsettiğin Talih de nedir? Dünya nimetlerini pençeleri arasında tuttuğunu söylediğin Talih'in ne olduğunu açıkla bana.

Cevap verdi :

— Ey budala yaratıklar! Ne büyük cahilliktir ki, gözlerinizi bürümüş! Senden doktrinimi iyice bellemeni istiyorum. Bilim ve irfanı her şeyin üstünde olan Kudret(9) gökleri yarattı, onlara rehberler atadı(10) ve bir bölüm ötekini aydınlatsın diye de ışığı eşit olarak dağıttı. Aynı biçimde, ölümlü servetleri de, insan akıl ve idrakinin kavrıyamıyacağı şekilde, milletten millete, aile-

---

(8) **Talih** : Vergilius'un Talih'ten bahsetmesi üzerine Dante yeryüzü nimetlerinin dağıtılışı hakkında kendisinden açıklanma istiyor. Dante bir başka eserinde (Bk. **Convivio**, IV, 11) dünya nimetlerinin hiç de hak ve adalet esasına uygun bir şekilde dağıtılmadığından acı acı dert yanmıştır. Burada eski fikirlerinden dönmüş gibi bir ağız kullanmaktadır. Talih, bu pasajda, tanrısal iradeyi uygulamakla görevli bir kuvvetmiş gibi gösteriliyor.

(9) **Kudret** : Allah.

(10) Zamanının hâkim bir doktrinine uyarak Dante de, dünyamızın çevresinde içiçe dokuz kürenin varlığını kabul eder. Bu küreler gayet saf ve basit bir maddeden yapılmıştır. Bunlardan ilk yedisi gezegenleri ve bu arada ayla güneşi; sekizinci küre sabit yıldızları içine alırlar. Dokuzuncu ve onuncu küre ise, dünyanın çevresinde, hem kendisini, hem öteki sekiz küreyi çevirmekle görevlendirilmiştir. Dante, kürelerin hareketi için gerekli enerjinin yıldızlardan geldiğini kabul eder. Bu, özel bir hassadır. Bu hareket, dünyada yaşıyan yaratıkların hayatlarının devamını sağlamaktadır. Bu hareketin düzenlenmesi işi meleklere verilmiştir. Bunlar, maddeden ayrılmış, sâf cevherlerdir ki dokuz grup veya Dante'nin deyiminde **coro** halinde 9 gökyüzünün idaresini ellerinde tutarlar (B. **Cennet**, II-XXVIII).

den aileye geçirmesi için, dünya nimetlerine de bir nazır, bir rehber atadı.

"İşte bu sebepten, tıpkı çimenlerin içinde gizlenmiş bir yılan gibi, kendisini açığa vurmıyan o kuvvetin takdiriyledir ki, milletlerden biri hâkim olurken bir başkası da esaret altında ezilir. Sizin biliminiz ona karşı koymaya kadir değildir. Takdir eden, karar veren, öteki tanrılar(11) gibi kendi nüfuz sahasında idareyi elinde tutan hep odur. Yaptığı değişikliklerin sonu gelmez, zorunluluklar onu acele etmeğe zorlar. İnsanların durumlarının sık sık altüst olması işte bundandır. Ona karşı ödiyecek şükran borcu olanlar bile çok defa haksız yere onu yererler, adını kötüye çıkarırlar. Ama o mutludur ve söylenenleri işitmez. İlk olarak yaratılan yaratıklarla beraber, neşe içinde küresini çevirir ve mutluluğu ile mest olur(12).

"Haydi şimdi daha büyük azaplara doğru inelim(13); yola çıktığımız zaman doğan yıldızlar batıyorlar(14), daha fazla gecikmemize müsaade edilmiyor."

Kaynayan ve sularını yine kendisinin kazdığı hendeğe boşaltan bir kaynağı aştık ve daireyi geçerek karşı yakasına vardık.

Suların rengi kızıldan çok siyaha çalıyordu. Esmer dalgaları izleyerek sarp bir yoldan aşağı indik.

Bu hüzün verici ırmak(15), o korkunç esmer duvar-

---

(11) **Öteki tanrılar...** : Dokuz kürenin hareketini düzenlemekle görevli melekler.

(12) Talih hakkında Dante'nin söylediği bütün bu şeyler Anicius Boethius'un **Consolatio philosophiae** adlı eserinden esinlenerek nakledilmiştir. — **İlk olarak yaratılan yaratıklar...** : Melekler.

(13) **Daha büyük azaplara doğru...** : Beşinci daireye doğru.

(14) **Yıldızlar batıyorlar** : Vakit geceyarısını geçiyor.

(15) **Hüzün verici ırmak...** : Bu ırmağın çıkışı için Bk. **Cehennem**, XV.

ların(16) dibine varınca, Styx denilen bataklığı meydana getiriyordu.

Dikkat kesilmiş bir halde çevreme bakındım ve bataklıkta, çamura bulanmış çıplak vücutlu, öfkeli insanlar gördüm. Yalnız elleriyle değil, başlariyle, göğüsleriyle, ayaklariyle de birbirlerine vuruyorlar, dişleriyle vücutlarını koparıyor, parça parça ediyorlardı.

İyiliksever üstadım :

— Evlâdım, dedi, öfke ve hiddete yenilenlerin ruhlarıdır bu gördüklerin. İnan bana, suyun altında da inliyenler var, bak nasıl da hava kabarcıklarını suyun yüzüne çıkarıyorlar. Gözlerini nereye çevirirsen çevir, hep aynı şeyi göreceksin. Çamura gömülü bu ruhlar: "Güneşin neşe saçtığı o güzelim gök kubbenin altında iken yüzümüz hiç gülmezdi, hiddetin kara dumanı ruhlarımızı bürümüştü. Şimdi ise kara çamurların içinde gönüllerimiz kasvetli yaşıyoruz" diyorlar. Bu nakarat tam cümleler halinde değil, boğazlarından, gurultu tarzında çıkıyor.

Böylece, gözlerimiz bu çamur yutuculara çevrili, bataklıkla sahilin kuru kısmı arasında geniş bir kavis çizerek, sonunda bir kulenin(17) dibine geldik.

---

(16) **O korkunç esmer duvarlar...** : Dördüncü daire ile beşinci daireyi birbirinden ayıran dik ve sarp yamaç.

(17) **Kule** : Dite şehri.

SEKİZİNCİ MANZUME

BEŞİNCİ DAİRE :

STYX BATAKLIĞI, ÖFKELİLER
DITE ŞEHRİ

Vergilius'la Dante Phlegias'ın kayığı ile Styx bataklığını geçerler.

Yolda önlerine Floransalı Filippo Argenti çıkar ve kayığı devirmeğe kalkışırsa da Vergilius'un tam zamanında araya girmesiyle tehlike atlatılır.

Yollarına devamla, etrafı yüksek surlarla çevrili Dite şehrinin önüne gelirler. Kayıktan inerler, fakat zebaniler kapıyı açmaya yanaşmadıkları gibi ileriye gitmelerine engel olmak için içerde birtakım tedbirler almaya kalkışırlar.

İki Şair, Tanrının yardımı gelmeden yollarına devam edemiyeceklerini anlarlar ve tevekkülle beklemeğe başlarlar.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, sabahın ilk saatleri.

★

Hikâyeme devam ediyorum.

Yüksek kulenin dibine varmamıza daha bir hayli yol vardı ki gözlerimiz, üzerine iki ışığın konulduğunu

gördüğümüz kulenin tepesine çevrildi; uzaktan, gözle pek güç seçilebilen bir başka ışığın bunlara işaret verdiğini gördük.

Ben, bilimler deryasına(1) döndüm :

— Bu işaretler de ne oluyor? diye sordum. Ya öteki ışık ne cevap veriyor? Kimdir bu ışıkları gösterenler?

O cevap verdi :

— Bataklıktan yükselen sis görmene engel olmuyorsa, neyi beklediklerini çamurlu suda bulmak için güçlük çekmezsin.

Nitekim tam o sırada suyun üzerinde küçük bir kayığın bize doğru geldiğini gördüm. Öyle hızlı ilerliyordu ki, hiç bir kiriş asla havayı bu kadar hızla yaran bir ok fırlatmamıştır. Tekneyi bir tek kayıkçı idare ediyor, ve "Hain ruh, en sonunda yakayı ele verdin ya!" diye bağırıyordu.

Üstadım ona dedi ki :

— Phlegias, Phlegias,(2) boşuna bağırıyorsun bu defa! Teknende, bataklığı geçene kadar kalacağız, çok değil.

Kendisine sunturlu oyun oynandığını öğrenen bir kimse nasıl üzülürse, Phlegias da tutmaya çalıştığı hiddetiyle aynı şeyi yaptı.

Rehberim kayığa atladı, arkasından beni de aldı. Kayık, ancak ben binince yükünü almış oldu(3).

---

(1) **Bilimler deryası** : Vergilius (Bk. **Cehennem**, VII).

(2) **Phlegias** : Mitolojik bir kişidir, Kızına hakaret etmiş olan Apollon'dan öç almak için Delfi tapınağını ateşe vermiştir. (Bk. **Aeneis**, VII, 618-620). Dante onu, ateşler şehri olan Dite'nin şeytanı kılığına sokuyor. — Vergilius, daha önce Cehenneme indiğinden, Phlegias'ı tanımakta güçlük çekmemiştir.

(3) Phlegias'la Vergilius iki ruhturlar, ruh oldukları için de ağır çekmezler. Yalnız Dante, vücudiyle ağır geldiğinden, kayık olduğundan fazla sulara gömülüyor (Bk. **Aeneis**, VI. 413-415).

İhtiyar tekne, rehberimle beni aldıktan sonra suyu eskisinden daha derinlemesine yararak ilerlemeğe başladı.

Biz, bu ölü suların üzerinde hızla yol alırken, çamurlara bulanmış biri önümde dikildi.

— Kimsin sen ki, son saatin çalmadan buralara geliyorsun?(4) diye sordu.

Ben ona cevap verdim :

— Geliyorsam kalmak için gelmiyorum. Ya sen kimsin ki, yüzün pisliklere bulanmış?

O :

— Görüyorsun ki, gözyaşı döken biriyim, diye cevap verdi.

Ben dedim ki :

— Gözyaşlarınla, mateminle olduğun gibi kal öyleyse, lânetli ruh! Yüzün gözün çamurlara bulanmış da olsa senin kim olduğunu tanıdım(5)!

Bunun üzerine iki elini birden kayığa uzattı, fakat niyetini anlıyan üstadım onu itti :

— Öteki köpeklerin yanına cehennem ol buradan! dedi.

Sonra kollarını boynuma doladı, yüzümü, gözümü öptü :

— Ey kindar insan! dedi, ne mutlu seni doğuran

---

(4) Cehennemlik, Dante'nin canlı olduğunu anlamıştır.

(5) **Senin kim olduğunu tanıdım** : Dante cehennemliği tanımıştır. Bu, Filippo Argenti degli Adimari adında bir Floransalıdır. Binek atına gümüş nal taktırdığı için Argenti (argento İtalyancada gümüş demektir) lakabını almıştır. (Bk. Boccaccio, **Commento**, II, s. 276). — Konuşmalarına bakılırsa, sağlığında Filippo ile Dante arasında kişisel birtakım anlaşmazlıklar ve düşmanlıklar bulunduğuna hükmetmek yerinde olur. Eski bir yorumcuya inanmak caizse, bu anlaşmazlıklar siyasî sebeplere dayanıyormuş.

anaya(6)! Şu gördüğün yaratık sağlığında gururlu bir adamdı(7). Hiç bir iyi hareket anısını süslemiyor. Görüntüsünün burada öfkeli olması bundan ileri geliyor. Dünyada bugün kendilerini çok büyük sanan daha niceleri var ki, burada, domuzlar gibi, çamurların içine girecekler, arkalarında müthiş bir nefretten başka bir şey kalmıyacak!

Ben dedim ki :

— Üstadım, gölden karaya ayak basmadan, şunun çamurlara gömüldüğünü görsem çok memnun olurum(8).

Cevap verdi :

— Kıyıyı daha görmeden istediğin olacak. Arzunun yerine geldiğini görerek sevinmen gerekiyor.

Aradan çok geçmemişti ki, çamurlara bulanmış kimselerin onu öyle kıyasıya hırpaladıklarını gördüm ki, bunu bana gösteren Cenabı Hakka hâlâ şükürler ediyorum. Hep bir ağızdan : «Durmayın, saldırın Filippo Argenti'ye!» diye haykırıyorlar, o öfkeli Floransalı ruh da dişlerini kendi etine geçiriyordu. Onu orada bıraktık, artık ondan bahsetmiyeceğim.

O sırada kulağıma ıstırap çığlıkları çalındı, gözlerimi dört açarak ileriye baktım.

İyiliksever üstadım :

---

(6) **Ey kindar insan...** : Yersiz hiddet günâhtır. Ancak kötü bir eylem karşısında beliren nefret ve köpürme, günah olmak şöyle dursun, aksine alkışlanacak bir davranıştır. İşte Vergilius bundan dolayı Dante'yi kucaklıyarak bağrına basıyor. — **Ne mutlu seni doğuran anaya** : Dante bu mısra ile **İlâhî Komedya**'da ilk ve son defa anasını anmaktadır.

(7) **Gururlu bir adamdı** : Buna bakarak Styx bataklığında gururluların cezalandırıldıkları sonucu çıkarılıyor.

(8) Aquino'lu Aziz Tommaso, **Summa Theologica** adlı eserinde (CLVIII, I) şöyle der : "Hiddet, öfke, her zaman fena bir şey değildir... Kötülükleri düzeltmek, doğruluğu, adaleti görev almak için intikamcı olmak övülmiye değer bir davranıştır".

— Oğlum, dedi, şimdi içinde acıklı kalabalık bir ahali barındıran ve Dite(9) denilen şehre yaklaşıyoruz.

Ben dedim ki :

— Üstadım, vadide, ateşten yeni çıkmışçasına kıpkızıl görünen camilerini(10) daha şimdiden seçer gibi oluyorum.

Cevap verdi :

— Cehennemin bu aşağı yerinde, içerlerinden tutuşturan ebedî ateş, gördüğün gibi onları kızıl gösteriyor.

Nihayet, bu ümitsizlik beldesini kuşatan derin hendeklere girdik. Şehrin duvarları bana demirden yapılmış gibi geldi. Bir hayli dolandıktan sonra bir yere geldik. O zaman kayıkçı :

— Çıkın bakalım, giriş kapısı burası! diye yüksek sesle haykırdı.

Kapıların üzerinde, gökten inmiş binden fazla iblis gördüm. "Ölmeden bu ölüler diyarına gelen bu adam da kim?" diye öfkeli öfkeli söyleniyorlardı(11).

Bilge üstadım, kendileriyle gizli görüşmek istediği-

---

(9) **Dite** : Dis, bir iblisin adı. Şehre, idaresi altında bulunan iblisin adı verilmiştir. — Dite ile Cehennem iki büyük kesime ayrılmıştır. Biri yukarı Cehennemdir ki korkakların bulunduğu bölümle ilk beş daireyi içine alır; öbürü aşağı Cehennemdir ki Dite şehrinin surları içinde kalır ve son dört daireyi içine alır. Bu bölüştürmenin nedenleri XI. Manzumede açıklanacaktır. — Şimdiye kadar birçok Cehennem muhafızları Dante'yi geri çevirmek için türlü yollara başvurmuşlarsa da, bunların hiç biri ciddî bir engel olmamıştı. Şimdi durum büsbütün başkadır. İblisler kapıyı yüzlerine kapamışlar, tehditleri, olumlu bir şekle dökülmeğe yüztutmuştur... Vergilius, Cenabı Haktan yardım gelmeden tek başına yoluna devam edemiyeceğini anlamış bulunuyor.

(10 **Camiler** : Kuleler, çan kuleleri v.b. gibi şehrin ilk olarak göze çarpan binaları, anlamına.

(11) İblisler, Phlegias'ın kayığı ile gelenin canlı olduğunu anlamakta gecikmemişlerdir.

ni işaretlerle anlattı. O zaman hiddetleri bir parça yatışır gibi oldu :

— "Sen kendin gel, dediler; beldemize girmek cüretini gösteren şu adam gitsin buradan. Bir çılgın gibi atıldığı yoldan(12) yalnız başına geri dönsün! Bakalım becerebilecek mi?! Sen burada kalacaksın, sen ki, bu karanlık diyarda ona yol gösteriyorsun."

Ey okuyucu, bu uğursuz sözleri işitince, oradan bir daha geri dönemiyeceğimi sanarak ne hale geldim, kolayca düşünebilirsin.

— Birçok defalar(13) bana gayret, cesaret veren, beni karşıma çıkan o korkunç tehlikelerden kurtaran sevgili rehberim, dedim, bu müthiş ümitsizlik içinde bırakıp gitme beni. Daha ilerilere gitmemize müsaade etmiyorlarsa, varsın beraberce hemen geri dönelim.

Beni oraya kadar getirmiş olan üstadım cevap verdi :

— İzin o kadar yukardan çıktı ki, korkma, yolumuza devam etmemize kimse engel olamaz! Beni burada bekle, kırılan maneviyatını pekleştir, iyi ümitlerle besle. Seni bu uçurumda yalnız bırakmıyacağım.

Sevgili babam, bu sözleri söyledikten sonra beni orada bırakarak yürüdü.

Tereddütler içinde bocalıyordum; "evet" ler, "hayır" lar(14) beynimde çarpışıp duruyorlardı.

Onlarla neler konuştu, işitmedim. Fakat yanlarında çok kalmadı, iblisler çarçabuk içeri girdiler. Düşmanlarımız kapıları üstadımın yüzüne kapadılar. O dışarda kalmıştı, ağır adımlarla bana doğru geldi. Gözleri önün-

---

(12) **Bir çılgın gibi... :** Bk. **Cehennem.** II.

(13) **Birçok defalar :** Aslında «Yedi defadan fazla.»

(14) **«Evet»ler, «hayır»lar :** Vergilius geri dönecek mi, dönemiyecek mi, anlamına.

de, cesareti kırılmış gibiydi(15) İçini çekiyor :

— Kimdir bu ıstırap meskenlerine girmeme engel olan? diyordu.

Sonra bana döndü :

— Beni kızmış görerek sakın telâşlanayım deme (16), dedi. Savunmak için aldıkları tedbirler ne olursa olsun, bu savaştan galip çıkacağım. Onların bu küstahlığı yeni değil. Bundan önce, bugün hâlâ kilitsiz duran daha az mahrem bir başka kapıda da aynı şeyi yapmışlardı(17). O kapının üstündeki ölüm yazıtını görmüştün. Ve işte, bize bu şehrin kapısını açacak olan biri o kapıdan içeri girerek tek başına yokuştan aşağı iniyor, daireleri geçiyor(18).

---

(15) Vergilius, iblislerin bu beklenmedik küstahlıkları karşısında şaşırmışa benziyor.

(16) Vergilius, söz ve davranışlariyle Dante'nin cesaretini kırdığını anlıyor, korkusunu, kuşku ve kararsızlığını gizlemeğe çalışıyor.

(17) **Daha az mahrem bir başka kapı...** : Cehennemin kapısı (Bk. **Cehennem,** III). — Bir Ortaçağ efsanesine göre, İblisler Hz. İsa'nın Limbus'a inmesine engel olamak istemişler; Hz. İsa da Cehennemin kapısını kırmış ve Limbus'taki ruhları aldıktan sonra çekilip gitmiştir. O gün bugün Cehennemde kapı yoktur.

(18) **Bize bu şehrin kapısını açacak olan biri...** : Allah tarafından gönderilen haberci (Bk. **Cehennem,** IX). — Vergilius onu görmemekle beraber, geleceğinden emin bulunmaktadır. Beatrice, şeytanların her çareye başvurarak Dante'nin yolculuğuna engel olmaya çalışacaklarını bile bile hiç Dante'yi yüzüstü bırakır mı?

DOKUZUNCU MANZUME

ALLAHIN HABERCİSİ

ALTINCI DAİRE :

SAPKINLAR

Vergilius şeytanları inandıramadan geri dönmüş, Dite şehrinin kapısı yüzlerine kapanmıştır. Yukardan yardım gelinceye kadar beklemekten başka yapılacak bir iş yoktur.

Dante'nin bir sorusu üzerine, Vergilius Cehenneme yaptığı evvelki yolculuğu hakkında bilgi verir.

Dite şehrinin kapısını açmamakta inat eden iblisler bu sefer de üç Eriny'yi üzerlerine gönderirler ve Medusa'nın geleceğini söyleyerek Şairleri korkutup geri çevirmeğe çalışırlar.

Tam bu sırada bir gürültüdür, bir kaçışmadır başlar. Vergilius'un dört gözle yolunu beklediği Allahın habercisi gelmiş ve bir değnek vuruşiyle kapı ardına kadar açılmıştır...

İki Şair en küçük bir karşı koyma ile karşılaşmadan içeri girerler. Kendilerini, baştanbaşa mezarlarla kaplı uçsuz bucaksız bir sahrada bulurlar. Ebediyen yalım yalım yanan bu mezarların içinde sapkınlarla müritleri işkence çekmektedirler.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü sabahı, saat 1 ile 2 arası.

★

Geri dönmesi üzerine korkudan sararan yüzümü gören rehberim kaygılarını benden gizledi(1). Dikkatle çevresini dinleyen bir kimse gibi, durdu. Karanlık hava ve kalın sis uzağı görmesini engelliyordu.

— Bu mücadeleden mutlaka zaferle çıkmamız lâzım, diye söze başladı, yoksa... Fakat mümkün mü, böyle bir kadın(2)... Yolunu gözlediğim o kimse de ne kadar gecikiyor!

Konuşmasının başında söylediği sözleri sonraki sözleriyle düzelttiğini anlamıştım, çünkü bunların anlamı büsbütün başka idi. Bununla beraber sözleri beni yine de korkuttu, çünkü yarıda kestiği cümlesini belki de aslında olduğundan fenaya yoruyordum.

Sordum :

— Ümitsizliğin tek ceza olduğu birinci kattan korkunç Gayya'nın bu bölümüne inen var mı(3) ?

— Enderdir bizlerden birinin benim geçtiğim yoldan gelmesi, diye cevap verdi. Gerçi, ruhları bedenlerine çağıran o zalim Erikhtho'nun çağrısına uyarak bir kere daha inmiştim buraya(4). Ben öleli çok olmamıştı(5),

---

(1) Vergilius'un eli boş döndüğünü gören Dante korkusundan sapsarı kesiliyor. Vergilius hiddetten kıpkırmızı bir haldedir. Veya muhtemelen onun da rengi solmuştur. Fakat öğrencisinin korktuğunu görünce soğukkanlılığını bulmaya çalışıyor ve yüzüne eski sâkinliğini vermek için acele ediyor.

(2) **Böyle bir kadın : Beatrice** (Bk. **Cehennem,** II).

(3) Dante, dudaklarının ucundaki bir cümleyi sormaya bir türlü cesaret edemiyor : «Buraya evvelce de inmişliğin var mı? Yolu iyi biliyor musun?»; dolambaçlı ve şüphesiz ki çok daha nazik bir şekilde kuşku ve kararsızlığını ifadeye çalışıyor.

(4) Vergilius, öğrencisinin üstü kapalı sözlerinin altında giz-

Erikhtho, Yahuda katında(6) bulunan bir ruhu kurtarmam için beni bu duvarlardan içeri sokmuştu. Her şeyi hareket ettiren gökten(7) en uzak olan, hepsinden karanlık ve aşağı bir yerdir orası. Hiç merak etme, yolu iyi biliyorum. Dayanılmaz bir koku çıkaran bu bataklık, artık zor kullanmadan içine giremiyeceğimiz ıstırap beldesini(8) çepeçevre kuşatmaktadır.

Üstadım daha başka şeyler de söyledi ama hatırımda kalmadı, çünkü dikkat kesilmiş, yüksek kulenin kızıl tepesine bakıyordum.

Birden orada üç Cehennem cadısı belirdi(9). Üstleri başları kan içindeydi, vücut ve tavırları kadın vücut ve tavırlarını andırıyordu. Bellerine yemyeşil su yılanları

hon, Alecto. Bu dişi iblisler (Bk. **Cehennem, III**) **Aeneis'**ten alınmıştır (IV, 570-572 VII, 324-329, X, 701).

dolanmıştı, vahşi alınlarını saç yerine küçük yılanlarla boynuzlu yılanlar çerçeveliyordu. Üstadım, bunların ebedî gözyaşı melikesinin cariyeleri olduğunu anlamıştı.

---

lenen asıl anlamı anlamakta gecikmemiştir! — **Erikhtho:** Bk. Lucanus, **Pharsalia,** IV, 507-827.

(5) **Ben öleli çok olmamıştı...** : Pharsalia savaşı M. E. 48 yılında, yani Vergilius'un ölümünden 30 sene kadar önce yapılmıştır. Adı geçen diriltme olayı Lucanus'un poeminden alındığına göre, Dante'nin tarih bakımından yanıldığını veyahut ta o tarihlerde zaten ihtiyarlamış bulunan Erikhtho'nun daha uzun yıllar yaşadığını farzla bir başka diriltme işini daha başarmış olduğunu kabul etmek gerekir.

(6) **Yahuda katı** : Giudecca, dokuzuncu dairenin dördüncü ve sonucu bölümü (Bk. **Cehennem, XXXIV**).

(7) **Her şeyi hareket ettiren gök...**: Bk. **Cehennem.** VII, not 10. Daha etraflı bilgi için Bk. **Cennet,** XXVIII. Manzume.

(8) **Istırap beldesi...** : Bu isim Cehennemin bütününe de verilmiştir (Bk. **Cehennem.** III).

(9) **Üç Cehennem cadısı...** : Üç Eriny, yani Megaira Teisiphon, Alecto. Bu dişi iblisler (Bk. **Cehennem, III**) **Aeneis'**ten alınmıştır (IV, 570 VII, 324 - 329, X 701).

— İşte yırtıcı Eriny'ler, dedi. Soldaki Megaira'dır, sağda, ağlıyan, Alecto; ortadaki de Teisiphon'dur.

Bu sözleri söyledikten sonra sustu.

Cadılar tırnaklariyle göğüslerini yırtıyorlar, vücutlarına şamarlar indiriyorlar ve o kadar yüksek perdeden haykırıyorlardı ki korkumdan Şaire sokuldum.

Aşağı bakıyorlar ve hep bir ağızdan: "Medusa, gel(10)!" diye haykırıyorlardı. "Onu taşa çevirelim! Hata ettik te Theseos'un saldırısını yanına bıraktık(11)!"

— Arkanı dön, gözlerini yum, çünkü Gorgo görünür ve sen de yüzüne bakarsan bir daha yukarıya dönemezsin artık.

Üstadım böyle dedi ve yüzümü tutup kendisi öte tarafa çevirdi, bana güvenmiyerek gözlerimi kendi elleriyle kapadı.

Siz ki, akıl ve mantığı iyi işleyen kimselersiniz, bu garip mısraların örtüsü altında gizlenen doktrini kavramaya çalışın(12)!

Ve işte, çamurlu sulardan doğru, sahilin iki yakasını titreten korkunç bir tarraka duyulmaya başlamıştı. Sıcaklık farkından ileri gelen ve ormanlara saldıran bir ka-

---

(10) **Medusa**: Üç Gorgo'dan bir tanesidir; başı Perseus tarafından kesilmiştir. Medusa'da, yüzüne bakanları taşa çevirmek kudreti vardı (Bk. Ovidius, **Metam**, IV, 768-802).

(11) **Hata ettik te...**: Theseos'la Pirithous'un Proserpina'yı kaçırma teşebbüsleri kastediliyor (Bk. **Aeneis**, VI, 392-397).

(12) **Doktrin**: Dante, bunu bize açıklamamış, siz kendiniz anlayın demekle, yetinmiştir. Dante bu sözleriyle neyi kastediyor? Anlamı karanlık öteki pasajlarda olduğu gibi yorumcuların zihinlerini yormaları tatmin edici bir sonuç vermemiştir. En basit izah şeklini dikkat nazarına alarak Dante'nin şöyle demek istemiş olabileceğini düşünebiliriz: "Siz okuyucularım, paganlık devrine ait bu esatirî yaratıklara değil, onların ifade ettikleri allegorik anlamı dikkat nazarına almaya bakın." Burada Eriny'ler pişmanlığı, Medusa ise fanî zevkleri temsil etmektedirler.

sırgaya benziyordu bu; öyle bir kasırga ki, bütün engelleri aşarak dalları kırsın, devirsin ve uzaklara savursun; tozu dumana katarak heybetle ilerlesin, hayvanları ve çobanları kaçmaya zorlasın.

Rehberim gözlerimi açtı:

— Şimdi köpüklü eski dalgalardan tarafa, sis tabakasının yoğunlaştığı şu noktaya dikkatle bak, dedi.

Kurbağalar, düşmanları olan su yılanını görünce nasıl suyun içinde her biri bir yana kaçar ve toprağın bir yerine sinerse, binlerce ruhun(13) da korku içinde, Styx bataklığını tabanları ıslanmadan ağır adımlarla geçen bir kişinin(14) önünden öylece kaçıştıklarını gördüm.

Bu kişi ikide birde sol elini önüne uzatarak kalın hava tabakasını yüzünden itiyor ve yalnız bundan rahatsız olmuş görünüyordu.

Allah tarafından gönderilen bir kimse olduğunu anladım, döndüm, üstadıma baktım. O, susmamı ve önünde eğilmemi işaret etti.

Öyle hor gören bir hali vardı ki! Kapıya yaklaştı, küçük bir değnekle dokunması, kapının hiç karşı koymadan açılmasına yetti. Korkunç eşikte durdu:

— Cennetten kovulmuş iğrenç yaratıklar! diye haykırdı. Bu kadar küstahlık da nereden geliyor size? Cezalarınızı defalarca şiddetlendirmiş olan, arzularına asla sed çekilmeyen iradeye(15) karşı koymanıza sebep ne? Kafalarınızı mukadderata çarpmakla ne geçiyor elinize? Hatırlıyacaksınız, Kerberos'unuzun çenesiyle boynu bu

---

(13) **Binlerce ruh:** Cehennemlik anlamına.

(14) **Bir kişi:** Cenabı Hak tarafından gönderilen bu şahsın kim olduğunu tesbit etmeye tabiatiyle imkân yoktur. Dantologlar bu habercinin şahsında Hz. İsa'nın kendisini görecek kadar ileri gitmişlerdir!

(15) **İrade:** Allah.

yüzden hâlâ yoktur(16).

Bizimle tek kelime konuşmadı, önünde duran işlerden daha önemli ve acele işleri olan bir kimse gibi, çamurlu yoldan ters yüzüne dönüp gitti. Biz, bu kutsal sözlerden cesaret alarak şehre doğru yürüdük.

Mukavemetle karşılaşmadan içeri girdik. Kalenin içindekiler ne haldeydiler, öğrenmeğe can atıyordum. Oraya girince çevremi gözden geçirdim ve gördüm ki, acılarla, korkunç işkencelerle dolu geniş bir sahradır burası.

Rhone nehrinin durulduğu Arles'da(17) veya Pola'da, İtalya'nın sınırlarını çizen ve yalayan Quarnaro yakınlarında(18) mezarlar nasıl yeri baştanbaşa engebeli yaparsa, işte burası da aynı durumda idi, şu farkla ki, durum burada çok daha korkunçtu; çünkü mezarları kuşatan yalımlar bunları öylesine yakıyordu ki, hiç bir zanaat demirin daha fazla tavlanmışına ihtiyaç göstermez. Mezarların kapakları kaldırılmıştı. Mezarlardan öyle acı çığlıklar yükseliyordu ki, bunların işkence çeken zavallılara ait olduğunu anlamak güç değildi.

Sordum:

— Üstadım, ıstırap çığlıklariyle varlıklarını belli eden, mezarların içinde gömülü bu insanlar kimlerdir?

---

(16) **Kerberos'unuz...**: Herakles tarafından yakalanıp zincire vurulan Kerberos'un yüzkarası sonu kastediliyor (Bk. **Aeneis**, VI, 391-394).

(17) **Arles'da...**: Alyscamps, Ortaçağda çok tanınmış bir mezarlıktı. — **Rhone nehrinin durulduğu...**: Çeşitli şekilde açıklanmıştır. Bazılarına göre durulduğu yer Rhone deltasının meydana gelmeğe başladığı yerdir. Eski bir inanışa göre Rhone nehri getirdiği cesetlerin Alyscamps mezarlığına gömülebilmeleri için akışını durdurmuş (Bk. Hauvette: **La France et la Provence**, s. 58...).

(18) **Pola'da... Quarnaro yakınlarında...**: Üzerinde Fiume şehrinin bulunduğu Quarnaro körfezi Istria'nın doğusundadır; Pola ise Istria'nın güney ucunda bulunur.

Cevap verdi:

— Çeşit çeşit tarikatlara mensup sapkınlarla müritleridir bunlar. Mezarlar, senin tahmin ettiğinden çok daha kalabalıktır. Herkes kendi benzeriyle gömülüdür, lahitler ise derece derece yakıcıdır.

Sağa döndü(19) ve işkence mezarlariyle yüksek surlar arasından geçtik.

(19) **Sağa döndü...**: Vergilius'la Dante Cehennemde hep sol koldan giderek ilerlerler. Burada sağa sapmalarının sembolik bir anlam taşıdığına şüphe yoktur. Çeşitli yorumlara yol açmış bulunan bu olaya benzer bir başkasına ilerde rastlıyacağız (Bk. **Cehennem, XVII**).

ONUNCU MANZUME

ALTINCI DAİRE :

SAPKINLAR

Dante, Vergilius'a mezarların içindeki günahkârları görüp göremiyeceğini sorar. Tam bu sırada bunlardan birinden, "göğsü kabarık, başı yukarda" bir günahkârın yarı beline kadar yükselerek Dante'ye seslendiği görülür.

Bu, Farinata degli Uberti'nin görüntüsüdür.

Birbirine eskiden beri düşman, ailelere mensup iki Floransalı arasında ateşli bir konuşma başlar.

Bu sırada, Dante'nin çok samimî arkadaşı Guido Cavalcanti'nin babası Cavalcante Cavalcanti de mezarından başını uzatmış ve Dante'den oğlu Guido hakkında bilgi vermesini rica etmiştir. Fakat Dante'nin biraz geciken cevabını, oğlunun öldüğü şeklinde yorumlıyan zavallı baba kederinden kendinden geçerek olduğu yere yıkılır.

Cavalcanti'nin araya karışmasiyle kesilmiş bulunan konuşmasına devam eden Farinata, Beyazların iktidardan düşeceklerini ve Dante'nin sürgüne gideceğini haber verir.

Dante, üzgün ve düşünceli, yoluna devam eder. 9 Nisan 1300, mübarek cumartesi, saat sabahın 2 ile 3 ü.

★

Şimdi üstadım kale duvariyle işkence mezarları arasındaki gizli bir patikada(1) ilerliyor, ben de peşinden gidiyordum.

— Ey, beni bu murdar dairelerde dolaştıran yüksek erdem timsali! diye söze başladım. Dilediğin şekilde konuşarak beni tatmin et. Görmek mümkün mü mezarların içinde yatanları? Hepsinin üzerleri açık, başlarında muhafızları da yok.

Cevap verdi:

— Yukarda bıraktıkları cesetlerine bürünmüş olarak Arasat'tan(2) buraya döndükleri vakit kapanacak kapaklar! Ruhun da vücutla beraber öldüğüne inanan Epikuros'la müritlerinin mezarları bu tarafta(3). Onun için, çok geçmeden, hemen şuracıkta, bana sorduğun sorunun cevabını alacaksın, benden sakladığın arzun da yerine gelmiş olacak(4).

— Sevgili rehberim, dedim, beni önceden de az konuşmaya isteklendiren hep sensin(5). Düşüncemi sana açmadımsa, sırf çok konuşmuş olmamak için böyle yaptım.

---

(1) **Gizli patika:** Bazılarına göre "dar patika". Gizli patika şeklini kabul edenler çoğunluktadır.

(2) **Arasat:** Kudüs yakınlarında bulunan bu vadinin kıyamet günü bütün ölülerin dirilerek toplanacağı yer olduğu eski bir inanışa dayanır (Bk. Joel, IV, 2). — İslâm inanışı da aynı düşünceyi benimsemiştir.

(3) **Ruhun da vücutla beraber öldüğüne...:** Ortaçağda bu inanış genellikle Epiküriyenlere atfediliyor, Patarenler Epiküriyenlerle karıştırılıyordu.

(4) **Benden sakladığın arzun...:** Bir Floransalıyı görmek arzusu. O devirlerde Floransalılar arasında ruhun ölürlüğüne inananlar veya inandıkları sanılanlar pek çoktu.

(5) Dante az konuşmak konusunda Vergilius'dan almış olduğu dersi hatırlıyor (Bk. **Cehennem,** II ve IX).

— Ey bu ateş beldesinden, büyük bir saygı ile konuşarak diri diri geçen Toscana'lı(6)! Ne olur dur burada. Sözlerin açıkça gösteriyor(7): Sen, belki de benim çok haşin davrandığım a asîl vatanın evlâdısın(8).

Bu kelimeler o anda mezarların birinden yükselmişti. Korkudan biraz daha rehberime sokuldum. Üstadım bana:

— Dönsene, ne yapıyorsun? Bak Farinata yerinde doğruldu. Vücudunun yarı belinden yukarısını göreceksin, dedi.

Ben gözlerimi gözlerine dikmiştim bile. O, Cehennemi küçümsercesine(9), göğsü kabarık, başı yukarda duruyordu.

---

(6) **Diri diri geçen Toscana'lı:** Dante'yi durup kendisiyle konuşmaya çağıran Farinata degli Uberti'dir. İki muhalif parti mensubu arasında geçen konuşma. **İlâhî Komedya**'nın en dinamik ve en ateşli pasajıdır. Farinata ile Dante'nin siyasî tutkularının şahlanışı, aralarındaki uçurumun derinliğini göstermesi bakımından bambaşka bir önem taşımaktadır. 1239 yılından itibaren Ghibellin'lerin başına geçen Farinata, Guelf'leri ilk defa 1242 de Floransa'dan uzaklaştırmıştır. Bunlar 1251 yılında tekrar vatanlarına dönmüşler ve Farinata yedi sene sonra, yani 1258 de sürgün edilmiştir. Siena'ya çekilen Farinata orada hazırlıklara başlamış ve II. Federico'nun gayrımeşru oğlu Manfredi'nin de yardımı ile 4 Eylül 1260 da Montaperti savaşlarında Floransalı Guelf'lerle müttefiklerini bozguna uğratmış, bunun sonunda da bütün Toscana Ghibellin'lerin eline geçmiştir. Farinata 1264 yılında, yani Dante doğmadan bir sene evvel Floransa'da ölmüştür.

(7) **Sözlerin açıkça gösteriyor:** Şivenden Floransalı olduğun anlaşılıyor, anlamına.

(8) **Çok haşin davrandığım o asîl vatan...:** Floransa. Silâh çekmek suretiyle vatanına karşı zor kullanmıştır.

(9) **Cehennemi küçümsercesine...:** Farinata gururlu adamdı. Dünyada neyse Cehennemde de odur: Her şeyi ve hattâ tanrısal kudreti de küçümseyen Farinata'nın sessiz fakat azametli duruşu, sonuç vermemeye mahkûm küfürlerini savuran Kapaneus'un davranışiyle kıyaslanamayacak kadar asîl ve heybetlidir.

Rehberimin çevik elleri beni "Açık konuş!" ihtariyle mezarların arasından kuvvetle ona doğru itti. Ben mezarın yanına varınca, Farinata bir süre beni süzdü, sonra, az çok küçümseme sezilen bir eda ile sordu:

— Ataların kimlerdi?(10)

Arzusunu yerine getirmek isteği ile davranarak ondan hiç bir şeyi saklamadan, her şeyi olduğu gibi söyledim. O zaman biraz kaşlarını kaldırdı(11):

— Senin ataların, benim, atalarımın ve partimin amansız düşmanları idi, dedi. Bu sebepten onları iki defa kovmuştum.

— Kovulmasına kovuldular ama ilkinde de, ikincisinde de tekrar geldiler dört bir taraftan(12); gelgelelim sizinkiler bu sanatı iyi öğrenemediler(13), diye cevap verdim.

İşte bu sırada, açık duran mezarın kenarından, berikinin yanıbaşında, bir başka görüntünün çenesine kadar belirdiğini gördüm. Sanırım, dizlerinin üzerinde doğrulmuştu. Benimle beraber bir başkasının olup olmadığı-

---

(10) **Ataların kimlerdi:** Farinata karşısındaki adamın Floransalı olduğunu anladıktan sonra şimdi de mensup olduğu partiyi öğrenmek istiyor.

(11) **Biraz kaşlarını kaldırdı:** Alighieri ailesi, herhalde Floransa'da başta gelen bir aile sayılmazdı. Bu yüzden Farinata hatırlayabilmek için biraz düşünmek zorunda kalmış ve anlamıştır ki karşısındaki dost değildir.

(12) **Kovulmasına kovuldular ama...:** Nitekim II. Federico'nun ve daha sonra da Manfredi'nin ölümünden sonra, sürgün edilen Floransalılar 1251 ve 1266 yıllarında tekrar Floransa'ya dönmüşlerdir.

(13) **Fakat sizinkiler...:** Bugün 9 Nisan 1300'de olmamıza rağmen sizinkiler, yani Uberti'ler, hâlâ memleket dışında sürgün bulunuyorlar. Nitekim Farinata'nın çocuklariyle Uberti ailesine mensup daha başkaları 1280 andlaşması hükümlerinin dışında bırakılmışlar ve Floransa'ya dönememişlerdir.

nı anlamak ister gibi, çevresine bakındı, fakat umduğunu bulamayınca ağlıyarak dedi ki:

— Şayet yüksek dehan sayesinde geliyorsan bu karanlık zindana, oğlum nerede? Niçin seninle beraber değil? (14)

— Ben buraya kendi isteğimle gelmedim, diye cevap verdim. Şurada beni bekleyen kişi rehberlik ediyor, yol gösteriyor bana. Sizin Guido'nuz onu belki de hor görmüştür (15).

Söylediği sözler ve çektiği azap (16) kim olduğunu çoktan belli etmişti. Bunun içindir ki, verdiğim cevap tam yerinde bir cevap oldu. O, birden yerinde doğrularak haykırdı:

— Ne dedin? Hor görmüştü mü dedin? O şimdi hayatta değil mi artık? Gözleri tatlı gün ışığını görmüyor mu?

Benim hemen cevap vermediğimi görünce, sırtüstü düştü ve bir daha da gözükmedi.

---

(14) **Cavalcante Cavalcanti:** Guido Cavalcanti'nin babası. Zamanın tanınmış Floransa'lı şairi Guido Dante'nin çok samimî arkadaşı idi. — Cavalcante müthiş bir kuşku içindedir: Dante'nin en yakın arkadaşı olan Guido niçin onunla beraber değildir, yoksa öldü mü? — Dante'nin zihni başka şeylerle meşgul olduğundan hemen cevap alamıyor, onun susmasını ikrar sanarak sırtüstü mezarına yıkılıyor.

(15) **Sizin Guido'nuz...:** Bu sözlerin ne demiye geldiği konusunda eleştirmeciler arasında tam bir görüş birliği yoktur. Burada bahsi geçen Guido'nun hor gördüğü şey nedir? **Aeneis**'in yaratıcısı gerçek Vergilius mu, yoksa sembolik bir kişi olarak ifade edilmek istenilen Vergilius mu? Hattâ bazıları, söz konusu olanın Vergilius değil de Beatrice olabileceğini ileri sürüyorlar ve bu mısraa şöyle bir şekil veriyorlar: "Sizin Guido'nuzun, belki de hor gördüğü kimseye (yani Beatrice'ye) götürüyor beni."

(16) **Çektiği azap...:** Cavalcante Cavalcanti'nin, ruhun ölmezliğine inanmıyanlarla bir arada azap çekmesi Dante'ye onu tanımak imkânını vermiştir.

Fakat isteği üzerine kendisiyle konuşmak üzere durduğum o vekarlı ve asîl ruhun yüzü değişmedi(17); başını çevirmedi, vücudunu kıpırdatmadı. İlk konuşmasına devamla dedi ki:

— Bu sanatı iyi öğrenmemiş olmaları(18) şu döşekten çok daha azap veriyor bana. Fakat buranın hâkimi olan melikenin yüzü(19) elli defa aydınlanmadan(20) bu sanat ne yaman bir sanatmış, sen de öğreneceksin(21). Temennim o güzelim dünyaya dönmenden ibarettir. Fakat bana söyler misin, neden o insanlar(22) kanunlariyle benim soyumdan olanlara karşı hâlâ bu kadar amansızca davranıyorlar?

Ben cevap verdim:

— Arbia'yı kana boyayan kırım ve büyük katliam, tapınağımızda böylesine mersiyeler okunmasını gerektiriyor(23).

---

(17) Bir adımlık mesafede geçen içler acısı sahne Farinata'nın üzerinde en küçük bir etki yaratmamıştır. Oysa aralarında hısımlık da vardı (Guido Farinata'nın kızını almıştı!). Fakat burada takındığı tavır Farinata degli Uberti'nin manevî yapısına tamamen uygun düşmektedir. Gerçek bir partili, parti yararlarını her şeyin üstünde tutmalıdır!

(18) **Bu sanatı...**: Vatanlarına geri dönme sanatını.

(19) **Melike...**: Proserpina, Ay. Eskilere göre av, Cehennem melikesi idi.

(20) **Elli defa aydınlanmadan...**: Yani aradan dört sene iki ay geçmeden, şu halde 1304 haziranından evvel.

(21) **Bu sanat...**: Sen de memleketten dışarı çıkarılacaksın ve vatana dönmek için harcayacağın çabalar sonuç vermeyecek.

(22) **O insanlar...**: Floransalılar.

(23) **Arbia'yı kana boyayan...**: **Arbia,** Siena dolaylarından geçen bir ırmak. Söz konusu savaş Siena'nın on kilometre yakınında cereyan etmiştir. — **Kırım:** Montaperti'de Farinata'nın takındığı tavır kastediliyor. — **Mersiyeler okunması:** Mizahî bir anlamda kullanılmıştır.

İçini çekti, başını salladı, sonra:

— O işi tek başıma ben yapmadım ki, dedi. Ötekilerle birlik olup savaştımsa sebepsiz yere savaşmadım. Fakat sözbirliği ederek Floransa'yı kökünden yoketmeğe karar verdikleri zaman, açık alınla tek başıma onu ben savundum(24).

— Temenni ederim ki, soyunuz nihayet rahat yüzü görsün(25)! dedim ve ona şu ricada bulundum: Zihnimi kurcalıyan bir şüpheyi gideriniz(26). İyi anladımsa, öyle sanıyorum ki, sizler geleceğe ait şeyleri bilebiliyorsunuz da halde olup bitenleri bilemiyorsunuz.

Cevap verdi:

— Bizler, gözleri bozuk olanlar gibiyiz, ancak uzaktaki şeyleri görebiliriz. Büyük Rehberin bizlere bahşettiği ışık, işte bundan ibarettir. Olaylar bize yaklaştı veya oldu mu, artık hiç bir şey göremez oluruz. Bize haber verilmezse siz insanların ne halde olduğunuzu bilemeyiz. Gelecek kapısı kapandığı anda(27) bilgimizin tamamen silinip yokolacağını kolayca anlıyabilirsin.

---

(24) **Sözbirliği ederek:** Monteperti'de toplanan Empoli diyet meclisinde Floransanın yerle bir edilmesi teklif edildiği zaman Farinata Floransa'yı yıkmak istemenin "bir cinnet olduğunu" söylemiş ve "hayatta olduğum sürece onu elimde kılıç, savunacağım" demiştir (Bk. G. Villani, **Cronica,** VI, 81).

(25) **Temenni ederim ki...:** Nihayet Dante de Farinata'nın vatanına yaptığı inkâr edilmez büyük iyilikleri teslim etmek zorunda kalıyor ve Uberti ailesinin sağ olan çocukları için iyi temennilerde bulunuyor.

(26) **Zihnimi kurcalayan bir şüphe...:** Farinata dört sene sonra cereyan edecek olan olaylar hakkında bilgisi olduğu halde, nasıl oluyor da Cavalcante oğlu Guido'nun hayatta olup olmadığını bilmiyor? Dante'nin zihnini kurcalayan şüphe işte budur.

(27) **Gelecek kapısı kapandığı anda:** Kıyamet gününden sonra.

Bunun üzerine, yaptığım hatayı düzeltmek ister gibi, dedim ki:

— Demin arka üstü düşen o zata, oğlunun henüz hayatta olanlar arasında bulunduğunu söyleyiniz. Az evvel sorusunu hemen cevaplandırmamış olmamın, zihnimin şimdi sizin giderdiğiniz şüphe ile meşgul bulunmasından ileri geldiğini de kendisine bildiriniz.

Rehberim beni çağırıyordu. Görüntüden, yanında daha kimler bulunduğunu acele söylemesini rica ettim. Dedi ki:

— Bu mezarda benimle beraber binden fazla ruh yatıyor. İkinci Federico ile Kardinal(28) de buradalar. Ötekileri söylemiyorum.

Böyle dedikten sonra kayboldu.

Zihnim, gelecek için bana kara haberler verir gibi gelen bu sözlerle meşgul bir halde, Şaire doğru ilerledim.

O yürümeğe başladı, yolda bana sordu:

— Niçin öyle düşüncelisin?

Sualini cevaplandırmam üzerine o bilge, amirce bir tavırla:

— Aleyhinde söylenen sözleri aklında tut, dedi. Şimdi de şu noktaya iyice dikkat et!

Ve bir parmağını kaldırdı:

— Güzel gözleri her şeyi gören o Kadının(29) saçtığı ışığın önüne geldiğin zaman hayat yolculuğunun ne

---

(28) **İkinci Federico ile Kardinal...: II. Federico** 1194 de doğmuş, 1196 da Roma kralı, 1212 de imparator ilân edilmiş ve 1250 yılında ölmüştür. II. Federico Epikuros tarikatına mensup bir hükümdardı. — **Kardinal:** Ottaviano degli Ubaldini. Eski yorumcular onun şöyle dediğini rivayet ederler: "Eğer ortada ruh denilen bir şey varsa, ben onu Ghibellin'ler uğrunda elimden kaçırdım."

(29) **O kadın:** Beatrice.

olacağını kendisinden duyup öğreneceksin(30).

Sonra sola döndü. Surlardan uzaklaştık, dar bir patikadan merkeze doğru yürüdük.

Patika bir vadiye ulaşıyor, vadiden yükselen fena kokular oralara kadar geliyordu.

(30) **Kendisinden öğreneceksin:** Dante bunu Beatrice'den değil, üçüncü kuşaktan dedesi olan Cacciaguida'dan öğrenecektir (Bk. **Cennet, XVII**).

ON BİRİNCİ MANZUME

ALTINCI DAİRE :

SAPKINLAR

CEHENNEMİN MORAL DÜZENİ

Vergilius'la Dante altıncı daire boyunca ilerleyerek dik ve yüksek bir yamacın alttaki boşluğa uzanan ucuna varmışlardır.

Aşağıdan yükselen dayanılmaz kokulara burunlarını alıştırmak için bir süre beklemeğe karar verirler ve büyük bir mezar kapağının arkasına sığınırlar.

Bu, papa Anastasio'nun mezarıdır.

Dante, burada kalacakları zamanın faydalı geçmesini rica eder. Bunun üzerine Vergilius, ziyaret etmeğe hazırlandıkları Cehennemin bu bölümü hakkında geniş açıklamalar yapar.

Vergilius'un konuşması bitince yollarına devamla alttaki kata inilecek noktaya doğru ilerlerler. 9 Nisan 1300, mübarek cumartesi sabahı, saat 3 sıraları.

★

Yüksek bir yamacın, kırılmış iri kayaların meydana getirdikleri daire biçimindeki ucuna vardık. Aşağıda daha büyük cezalara çarptırılmış kalabalık bir topluluk bulunuyordu.

Orada, derin uçurumdan buram buram yükselen çok fena kokulara dayanamıyarak büyük bir mezar kapağının arkasına sığındık. Mezarın üzerinde şöyle bir yazıt gözüme ilişti:

"BEN, PHOTINOS'UN
HAK YOLUNDAN UZAKLAŞTIRDIĞI
PAPA ANASTASIO'YU
MUHAFAZA EDİYORUM(1)."

— Burunlarımızın ilkin bu pis kokuya alışması için inişimizi geciktirmemiz gerekiyor. Ondan sonra duymayız bile.

Üstadım böyle dedi; bunun üzerine:

— Bari zamanın boşa gitmemesi için bir çare bulsaydın, dedim.

— Zaten ben de bunu düşünüyordum, diye cevap verdi ve anlatmaya başladı: Evlâdım, bu kayaların içinde, geride bıraktığın dairelere benzer derece derece daralan üç küçük daire(2) daha vardır. Hepsi de cehennemliklerle doludur. Fakat sonradan kendi gözünle görüp anlıya-

(1) **Photinos:** Eski Selânik şehrinin diyakos'u. Hz. İsa'nın her insan gibi vücut bulduğunu, dünyaya geldiğini iddia eden Acacius mezhebini kabul etmiştir. Mamafih, Photinos'un gerçekten bu mezhebin saliki olduğu kesin olarak ispatlanmış değildir. — **Papa Anastasio:** Papa II. Anastasio 496 dan 498 e kadar papalık etmiştir. Bazıları tarafından haksız olarak adı heretike çıkarılan Anastasio'yu Dante'nin Bizans İmparatoru I. Anastasius (491-518) ile karıştırmış olması muhtemel bulunduğu gibi, o devirde yaygın olan bazı yanlış ve dayanıksız hurafeleri dikkate almış olması da mümkündür.

(2) **Üç küçük daire:** Yani yedinci, sekizinci ve dokuzuncu daireler. Kuturları gitgide daraldığından "küçük" türler. — Vergilius bu moladan yararlanarak Dante'ye "aşağı Cehennem" in topografyası hakkında açıklama yapıyor. İki Şairin henüz ziyaretini tamamladıkları "yukarı Cehennem" in maddî olduğu kadar, manevî bakımdan da yorgunluğunu çıkardıkları ve daha büyük acıları gör-

bilmen için, onların neden ve nasıl böyle balık istifi edildiklerini öğrenmen iyi olur.

"Cenabı Hakkın gazabını gerektiren bütün fenalıklar sonunda haksızlık doğurur. Böyle bir şeyse, şiddet veya hile yolu ile bir başkasının zarara girmesine sebep olur. Fakat hile, insanoğluna özgü bir kusur olduğu için, Cenabı Hak hileden bilhassa nefret eder. Bundan dolayıdır ki, hileciler daha aşağıda bulunurlar ve çok daha şiddetli işkencelere çarptırılmışlardır.

"Birinci daire saldırganlarla doludur(3). Ancak saldırı üç şekilde olduğuna göre, burası da üç daireye bölünmüş ve ona göre düzenlenmiştir.

"Saldırı Allah'a karşı, kendi kendine veya bir başkasına karşı olabilir, yani saldırıya bu üç kavramın doğrudan doğruya kendileri veya bunlara ait şeyler maruz kalabilir. Bunu sana açık bir şekilde söylersem daha iyi anlarsın.

"İnsan, şiddet kullanarak soydaşını öldürebilir veya ağır surette yaralıyabilir; malını, mülkünü yakıp yıkabilir veya yağma edebilir. İşte katiller, kötü niyetle adam yaralıyanlar, yağmacılar ve eşkiyalar, ayrı gruplar ha-

---

meğe hazırlandıkları bir pasaj olması bakımından On birinci Manzume durgun ve hattâ bir bakıma yavandır. Bilhassa İtalyan olmıyan eleştirmeciler XI. Manzume çıkarılmakla, estetik ve hikâyenin anlaşılması bakımından, **Cehennem**'in hiç bir şey kaybetmiyeceğini ileri sürüyorlar.

(3) Üç küçük daireden birincisi (yani yedinci daire) **saldırganlarla doludur.** Bu daire de üç bölüme ayrılmıştır: Allaha, kendi kendilerine ve soydaşlarına saldıranlar. Fakat saldırıya **bu üç kavramın doğrudan doğruya kendileri** veya **bunlara ait şeyler** maruz kalabileceğinden, bu üç küçük daire aslında altı bölüme ayrılmış olmak gerekirse de, aslında yedi bölümden ibarettir, çünkü Allaha ait olan şeyler ikinci bir bölüştürmeye daha uğramışlardır: Tabiat ve Sanat.

linde, ilk dairede azap çekerler(4).

"İnsan, kendi canına, kendi malına da kıyabilir. İntihar edenler, malını mülkünü kumarda yiyenler, har vurup harman savuranlar, neşeli bir ömür sürecekleri yerde gözyaşı dökenler, ikinci dairede boş yere pişmanlık getirip dururlar(5).

"Allah'a saldırı, içlerinden Onu inkâr etmekle, Ona sövmekle, lütuflarını ve tabiatı hor görmekle olur. Bu sebeple dairelerin en dar olanı, Sodom ile Cahors'un ve kalplerinden veya dudaklariyle Cenabı Hakkı aşağısayanların alınlarına kendi damgasını vurur(6).

"Her vicdanı sızlatan hileyi insan kendisine güvenenlerle güvenmiyenlere yapabilir(7). Hilenin bu ikinci şekli, tabiatın verdiği sevgi bağlarını sadece koparmakla kalır. Bu sebeple mürailer, dalkavuklar, büyücüler, kalpazanlar, hırsızlar, haram yiyiciler, sefahet düşkünleri, devleti soyanlar ve daha buna benzer bir sürü aşağılık yaratıklar inlerini ikinci dairede kurarlar(8).

---

(4) Yedinci dairenin birinci bölümü: soydaşlarının malına mülküne saldıranları içine alır (Bk. **Cehennem,** XII).

(5) Yedinci dairenin ikinci bölümü: kendilerini öldürenlerle, müsriflerle doludur (Bk. **Cehennem,** XIII).

(6) Yedinci dairenin üçüncü bölümü: Burada Allaha saldıranlar (sövenler) bulunur (Bk. **Cehennem.** XIV). Allahın lütuflarına, nimetlerine saldıranlar: (a) Tabiata tecavüz edenler, sodomitler (Bk. **Cehennem,** XV-XVI); (b) Sanata saldıranlar, tefeciler (Bk. **Cehennem,** XVII). Sodom: bir Filistin şehri. Düşük ahlâklı halkından ötürü Allah tarafından göksel ateşle yakılmıştır. — Cahors: küçük bir Fransız kasabası. Eskiden murabahacılariyle ün almıştı.

(7) Bu sebepten hileciler, **âdi hileciler** (Sekizinci daire) ve **hainler** (Dokuzuncu daire) olmak üzere ikiye ayrılmış bulunuyorlar.

(8) **İkinci daire...:** Üç "küçük" dairenin ikincisi. — Görüldüğü gibi Dante, yedinci dairede azap çeken cehennemlikleri, gü-

"Hilenin öteki şekline gelince: Bu, insana, tabiatın verdiği kardeşlik sevgisini ve bunun sonucu olarak sonradan beliren özel güveni unutturur. Bundan dolayı ihanet edenlerin hepsi de, Dite'nin bulunduğu kâinatın merkezinde, dairelerin en küçüğünde(9) ebediyen azap çekerler."

Ben dedim ki:

— Üstadım, söylediğin şeyler gayet açık, bu gayyanın bölünüşünü ve içindekileri çok güzel belirtiyor. Fakat bana söyler misin? O çamurlu bataklıktakiler(10), rüzgârın önünde savrulanlar(11), yağmur altında ıslananlar(12) ve birbirlerine o acı sözlerle seslenerek çarpışanlar(13) mademki Allahın gazabına uğramışlardır, neden bu ateşlerin içinde cezalandırılmıyorlar? Yok öyle değil de Allahın gazabına uğramamışlarsa, bu şekilde ceza görmelerinin sebep ve hikmeti nedir?

O dedi ki:

---

nahlarına göre sıraladığı halde, on hendeğe (bolgia) ayrılmış bulunan sekizinci daireye gelince, **daha buna benzer bir sürü aşağılık yaratıklar** diyerek kısa kesiyor. Oysaki Vergilius'la Dante'nin On sekizinci Manzumede girip Otuz birinci Manzumede çıkacakları sekizinci daire **Cehennem**'in üçte birinden daha uzundur.

(9) **Dairelerin en küçüğü:** Nitekim bu, son üç dairenin en küçüğü olduğu kadar bütün Cehennemin de en küçük dairesidir. İhanet suçunu işleyenler burada cezaya çarptırılmışlardır. (Bk. **Cehennem,** XXXII-XXXIV). **Kâinatın merkezi:** Ptolemaios sistemine göre. — **Dite:** Bilindiği gibi Dite, Lucifer'e verilen bir başka addır. Aynı zamanda Dite şehri anlamına da gelir.

(10) **Çamurlu bataklıktakiler:** Hiddet ve öfkeli cehennemlikler (Bk.**Cehennem,** VII-VIII).

(11) **Rüzgârın önünde savrulanlar:** Şehvet düşkünleri (Bk. **Cehennem,** V).

(12) **Yağmur altında ıslananlar:** Oburlar (Bk. **Cehennem,** VI).

(13) **Çarpışanlar:** Hasisler ve müsrifler (Bk. **Cehennem,** VII).

— Hiç de âdetin değilken ne diye sapıtıyorsun? Yoksa zihnin başka şeylerle mi meşgul? *Ethika*'nın(14), Allahın yasak ettiği şu üç eyleme, yani nefse hâkim olmamaya, fenalığa ve o azgın behimîliğe ait sözlerini unuttun mu? Nefse yenilmenin, Cenabı Hakkın gazabını daha az üzerine çektiğini, dolayısiyle daha hafif cezayı gerektirdiğini hatırlamıyor musun? Bu gerçeği derin derin düşünecek ve yukarda, bu zindanın dışında ceza görenleri(15) gözünün önüne getirecek olursan, onların niçin bu fesatçılardan ayrılmış olduklarını, tanrısal adaletin onlardan niçin daha az hışımla öç aldığını anlarsın.

— Ey dumanlı gözlere şifasını veren güneş, dedim. Müşküllerimi çözdüğün vakit beni o derece sevindiriyorsun ki, şüphelerim bilgilerim kadar bana zevk veriyor. Az geriye dön de murabahanın Allahın lutfuna karşı saldırı demek olduğunu söylediğin noktaya gel ve bu müşkülü de çöz.

O cevap verdi:

— Felsefe, onu iyi anlıyanlara, hemen her yerinde, tabiatın gidişini Cenabı Hakkın zekâ ve sanatına göre ayarladığını öğretir. *Physika*'nı iyice okursan, daha ilk sayfalarda görürsün ki, talebenin hocasının peşisıra gitmesi gibi, sizin sanatınız da tabiatı mümkün olduğu kadar yakından izlemekte, şöyle ki, o, Allahın âdeta torunu(16) mevkiindedir. Tekvinin başında neler yazılı olduğunu hatırlarsan görürsün ki(17), insanoğlu geçimini

---

(14) **Ethika'n:** Nitekim Aristo bu kitabının bir yerinde (VII, I) şöyle der: "Ahlâk konusunda kaçınılması gereken üç kusur vardır ki onlar da şunlardır: kötülük, imsâksizlik ve behimîlik."

(15) **Bu zindanın dışında ceza görenler...:** İmsâksizlik, nefse galebe çalamama günahlarını işlemiş olanlar.

(16) **Allahın âdeta torunu mevkiindedir:** Tabiat ilk hızını Allahtan almıştır, bu bakımdan Allahın kızı mevkiindedir; sanat ta tabiatı (bir başka deyimle Allahın kızını) işlediğine göre, sanat

sağlamak ve servetini artırmak için bu iki kaynağa başvurmak zorundadır. Gelgelelim murabahacı, başka kapılara bel bağlamak suretiyle, apayrı bir yol tutmuş, tabiatı ve onu taklit eden sanatı hiçe saymıştır.

"Şimdi gel artık beni izle, çünkü yolumuza devam etmek istiyorum. Balık takımyıldızı(18) ufukta yüzerek yükseliyor, Büyük Ayı burcu bütüniyle Caurus'un(19) üzerine yaslanmış. Dik yarın inilecek yerine ise daha bir hayli yol var."

---

tabiatın çocuğu, dolayısiyle Allahın torunu oluyor demektir. — Dante Aristo'nun **Physika**'sı üzerinde çok derin araştırmalar yapmıştı.

(17) İnsanoğlu çalışmak suretiyle, alınteri dökerek tabiattan ve sanattan ekmeğini çıkarmalı ve servet yapmalıdır (Bk. **Tekvîn**, II, 15; III, 19).

(18) **Balık takımyıldızı:** İki Şairin Ahret yolculuğu başladığı sırada güneş Koç takımyıldızında bulunuyordu. Balık takımyıldızı Koç takımyıldızının önüsıra gittiğine göre Balık takımyıldızı sabahın saat 2-4 ü arasında ufukta görünür. Demek oluyor ki saat sabahın üçüne yaklaşmaktadır.

(19) **Caurus:** Kuzey-batı yönünde esen rüzgârlar.

ON İKİNCİ MANZUME

YEDİNCİ DAİRE :
SALDIRGANLAR

BİRİNCİ BÖLÜM

SOYDAŞLARINA KARŞI ZOR KULLANANLAR

İki Şair altıncı daireden yedinci daireye inilecek yere gelmişlerdir. Geçit Minotauros'un muhafazasındadır. Fakat bu yarı insan, yarı boğa olan devin gazaba gelerek sıçramaya başlamasından yararlanan Vergilius, Dante'ye peşinden gelmesini tembih ederek kendisini dik yardan aşağı koyuverir.

Aşağıda sürüler halinde Kentauros'lar dolaşmaktadır. Bunlar Vergilius'la Dante'nin geldiğini görünce dururlar ve bir ara içlerinden birkaçı oklariyle nişan almaya kalkışırlarsa da, Vergilius onları yatıştırmayı ve hattâ yardımlarını bile sağlamayı başarır.

Böylece bir Kentauros'un yanında ve himayesinde, fokur fokur kaynayan kan nehrine varırlar.

Bu, Phlegethon denilen nehirdir.

Soydaşlarının mal ve canlarına el uzatmış olanlar, cezalarının ağırlığına göre, bu kaynar kan deryasına derece derece batmış durumda azap çekmektedirler.

Dante, kendilerine yol gösteren Kentauros'un sırtında nehrin en sığ yerinden karşı sahile geçer. Vergilius uçarak Phlegethon'u açmıştır.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi günü, saat sabahın 3 ile 4 ü arasıdır.

★

Yarın inilecek noktasına varmıştık. Burası sarp bir yerdi ve orada duranın(1) meydana getirdiği manzara öyle bir manzara idi ki, görmemek için bütün bakışlar başka tarafa çevrilirdi.

Trento'nun berisinde deprem yüzünden veya toprağın çökmesi sonunda dağın tepesinden koparak ovaya kadar inen ve Adige'nin bir kıyısına bindiren kaya o şekilde düşmüştür ki, tepesinde bulunan bir kimsenin kendine yol bulup aşağı inmesi mümkündür(2). İşte o yardan iniş te buna benziyordu ve bu yıkılmış kayanın başında, sahte inekten olma yüzkarası Girit ucubesi (3) uzanmış yatı-

(1) **Orada duran:** Minotauros.

(2) **Trento'nun berisinde...:** sözü edilen kayanın düştüğü yer hakkında eski ve yeni yorumcular arasında tam bir söz birliği yoktur. Benvenuto d'Imola'ya göre, Trento ile Verona şehirleri arasında, Rovereto yakınlarında bulunan **Slavini di Marco** adiyle anılan yerin söz konusu olması kuvvetle muhtemeldir.

(3) **Sahte inekten olma yüzkarası Girit ucubesi...:** Minotauros. Bu, vücudunun yarısı insan, yarısı boğa olan esatirî bir yaratıktır. Girit'te dünyaya gelmiştir. Minos'un karısı Pasiphae boz renkte bir boğaya gönül verir. Emeline erişmek amaciyle yaptırdığı tahtadan bir ineğin içine girmek suretiyle boğa ile çiftleşir. Minotauros, işte bu çirkin münasebetin meyvasıdır ve muhafazasına bırakılmış olan cehennemliklerin kimlik ve karakterlerine tam anlamiyle uygun bir bekçidir. İlerde göreceğimiz, vücutlarının yarısı insan, yarısı at olan Kentauros'lar için de aynı şey söylenebilir.

yordu. Bizi görünce, içten içe öfkeyle tutuşan bir kimse gibi kendi kendini ısırdı.

Bilge rehberim:

— Seni dünyada iken öldüren Atina dukasının(4) geldiğini mi sandın yoksa? diye haykırdı. Defol şuradan, yabani! Kızkardeşinin verdiği talimata uyarak gelmiyor buraya(5). Çektiğiniz azapları görmek için bu yolculuğa katlanıyor.

Öldürücü bir darbe yiyen bir boğa, darbeyi yediği anda iplerini nasıl koparır ve ne tarafa gideceğini kestiremediği için de sağa sola sıçrar durursa, Minotauros'un da aynı şekilde sıçradığını gördüm. Üstadım uyanık bulunuyordu, haykırdı:

— Geçide koş! Hazır azgınlığı üzerindeyken, durma, bayırdan inmeğe bak!

İlk defa rastladıkları ağırlığın(6) etkisiyle ikide birde ayaklarımın altında kayan taşlara basa basa kaya yıkıntısından aşağı inmeğe başladım.

Hem iniyor, hem düşünüyordum. Şair :

— Az evvel altettiğim o hayvan gazabının muhafazasına bırakılan yıkıntıyı(7) düşünüyorsun galiba, dedi.

---

(4) **Atina dukası** : Theseus, Minotauros'u öldürmüştür.

(5) **Kızkardeşinin verdiği talimata uyarak...** : Minos'la Pasiphae'nin kızları Ariadne, sevgilisi Theseus'u, anası tarafından kardeşi olan Minotauros'u öldürmesi için kandırmış ve plânın gerçekleşmesine yarayacak bütün yardımları yapmıştı.

(6) **İlk defa rastladıkları ağırlığın...** : Dante gibi canlı bir insanın oradan geçmesi ilk defa görülen bir olaydır (Bk. **Cehennem**, VIII).

(7) Hz. İsa öldüğü zaman Cehennemde iki yıkılma olayı olmuştur. Burada sözü geçen bunlardan biridir. Metâ (XXVII, 51) şöyle der : "Dünya sarsıldı, kayalar yarıldı, mezarlar açıldı..." Bu depremin etkileri Cehennemde de kendini gösterdi. Hz. İsa'nın öldürülmesinde en büyük rolü oynamış olanların bulundukları bölümde, yani saldırganlarla iki yüzlüler bölümünde, bu deprem bilhassa kuvvetle kendini göstermiştir. (Bak. **Cehennem**, XXI).

Öyleyse şunu bil ki, ben Cehennemin alt katlarına ilk defa indiğim sıralarda(8) bu kaya daha çökmemişti. Yanılmıyorsam, Dite'nin(9) elinden birinci dairedeki o büyük ganimeti alan kişi(10) gelmezden az evveldi, bu pis kokulu derin vadi baştan başa sarsıldı; Kâinat, bazılarına göre(11), dünyayı defalarca kaos haline getirmiş olan aşkla titriyor sandım. İşte burada ve daha başka yerlerde ihtiyar kayalar yıkıldı. Şimdi vadiye dikkatle bak. Çünkü zor kullanmak suretiyle başkalarına fenalık etmiş olanların fokur fokur kaynadıkları kan nehrine(12) yaklaşıyoruz.

Ey şuursuz hırs ve tamah! Ey ölümlü hayatımızda bizi fenalık yapmaya sürükleyen ve sonra da ebedî hayatımızda böyle gaddarcasına kanlar içine batmamıza sebep olan çılgın öfke!

Rehberimin evvelce açıkladığı gibi ovayı kuşatarak yay biçiminde kavislenen geniş bir hendek gördüm. Bu hendekle yarın dibi arasında Kentauros'lar(13); yeryüzünde bulundukları sırada avlanmaya gittikleri zaman nasıl yapıyorlarsa, aynı şekilde ellerinde okları, sıra olarak koşuyorlardı. Bizim ovaya doğru indiğimizi görünce, durdular; içlerinden üçü, ellerinde önceden hazırlanmış okları ve yayları olduğu halde, kafileden ayrıldı.

---

(8) Vergilius ölümünden az sonra Cehenneme indiği sıralarda Hz. İsa henüz çarmıha gerilmemişti. (Bk. **Cehennem**, IX).

(9) **Dite** : Veya Lucifer (Bk. **Cehennem**, IV).

(10) **Kişi** : Mesih. Bilindiği gibi Hz. İsa Cehenneme inmiş ve Limbus'ta bulunan ruhlardan bazılarını alarak Cennete götürmüştür.

(11) **Bazılarına göre** : Agrigentum'lu Empedokles ve öğrencilerinin kuramlarına göre.

(12) **Kan nehri** : Phlegethon, Cehennem nehirlerinin üçüncüsü.

(13) **Kentauros'lar** : Bunlar mitolojik yaratıklardır. vücutlarının yarısı insan, yarısı attır.

Bunlardan biri uzaktan haykırdı :

— Hey, siz, yamaçtan inenler, ne biçim azap çekmeğe geliyorsunuz bakalım? Olduğunuz yerden cevap verin, yoksa yayı çekerim ha!

Üstadım dedi ki :

— Kheiron'a veririz cevabımızı, hele bir yanına varalım. Arzularında bu kadar acele edişin hep zararına oldu senin ya neyse!

Sonra beni dürterek ekledi :

— Bu, Nessos'tur, güzel Deianeira'nın uğrunda can veren ve ölümünün öcünü yine kendisi alan Nessos(14)... Ortada, başı göğsüne eğik duran, Akhilleus'u büyütmüş, yetiştirmiş olan büyük Kheiron'dur(15); öteki de Pholos(16), öfkeden, hiddetten baş kaldıramıyan Pholos... Bunlardan binlercesi dolaşır hendeğin çevresinde, bir ruh günahının gerektirdiği seviyeyi aşıp kandan dışarı çıkmasın, hemen oklarla vurup yaralarlar.

Biz, bu atik canavarlara yaklaştık. Kheiron eline bir ok aldı, sakalını gezi ile çenesinin arkasına itti. Koskoca ağzı meydana çıkınca, arkadaşlarına şöyle dedi :

— Dikkat ettiniz mi, geriden gelen dokunduğu şey-

---

(14) **Nessos** : Heraklesin karısı Deianeira'yı kaçırmış, Herakles de Nessos'u öldürmek suretiyle öç almıştır. Fakat Nessos Deianeira'ya kendi kanına bulanmış gömleğini vermiş, onu sırtına geçirenleri delice âşık eden bir hassaya malik olduğunu söylemiştir. Deianeira kocasını Euryatos'un kızı Iola'dan kıskanması üzerine Nessos'un gömleğini Herakles'e giydirmiş, Herakles aklını oynatarak ölmüştür. (Ovidius, **Metam**, IX, 101). Böylece **Nessos ölümünün öcünü yine kendisi almış** oluyor.

(15) Kentauros'ların en tanınmışı olan Kheiron Achilleus'un eğitimi ile görevlendirilmişti. (Bk. **Araf, IX**).

(16) **Pholos** : Arkadaşlariyle birlik olup Peirithous'la Hippodamia'nın düğünleri yapılırken Lapithae kadınlarını kaçırmaya kalkışmıştır (Bk. **Metam**, XII. 210).

leri yerinden oynatıyor? Bu, ölülerin ayaklarının işi değil.

Sevgili rehberim iki ayrı yaratık vücudünün birleştiği yer olan Kheiron'un göğsü hizasına gelmişti. Cevap verdi :

— Evet, canlı. Bana gelince, ona tek başıma bu karanlık vadiyi göstermekle görevliyim. Eğlence için değil, zorunluluk yüzünden buralara geliyor. Bu yeni görevi bana vermek için bir kadın(17) söylediği *alleluia*'yı(18) yarıda bıraktı. Ne o bir hayduttur, ne de ben bir hırsızın ruhuyum. Beni böyle sarp bir yolda yürüten tanrısal kudret aşkına, ne olur adamlarından birini kat yanımıza, bize nehrin sığlık bir yerini gösterin, ruhlar gibi havada uçamıyan arkadaşımı sağrısında taşısın.

Kheiron sağına döndü ve Nessos'a dedi ki :

— Haydi dön geri, yol göster bunlara, istediği olsun, başka kafilelerle karşılaşırsanız, bir kenara çekersin kendilerini.

Bunun üzerine sadık rehberimizin yanısıra, günahkârların tiz çığlıklar atarak haşlandıkları bu fokur fokur kaynıyan kızıl nehir boyunca yürüdük. Gözleri hizasına kadar bu kan deryasına batmış günahkârlar gördüm orada.

Dev cüsseli Kentauros dedi ki :

— Ellerini başkalarının kaniyle, maliyle kirletmiş olan müstebit hükümdarlardır bunlar. Burada işledikleri insafsızca cinayetlere ağlıyorlar, İskender(19, Sicilia'ya

---

(17) **Bir kadın** : Beatrice (Bk. **Cehennem**, II).

(18) **Alleluia** : Bir ibranice kelimedir, elhamdülillâh anlamına gelir. Bir başka deyimle : Cennetteki durağını bıraktı, demek istiyor.

(19) **İskender** : Makedonya kralı büyük İskender olması kuvvetle muhtemeldir.

acı yıllar yaşatmış olan zalim Dionysios(20) hep buradalar. Azzolino'dur(21) şu alnı simsiyah saçlarla örtülü olan. Sarışını Obizzo da Esti'dir(22); evet, dünyada piç oğlu tarafından öldürüldüğü (23) doğrudur.

Bunun üzerine Şair'den tarafa döndüm, o şöyle dedi :

— Şu anda rehberin ben değil, Nessos'tur.

Az daha ilerde Kentauros, boğazlarına kadar kana batmış kimselerin önünde durdu. Herkesten uzakta tek başına duran bir görüntüyü(24) göstererek dedi ki :

— Şu gördüğün yok mu, Taymis kıyılarında bugün hâlâ sevgi ve saygı ile anılan kalbi Allahın evinde delen kimsedir o.

---

(20) **Dionysios :** Aynı ismi taşıyan iki Siracusa'lı müstebit hükümdarın en tanınmışıdır. M. E. 405-362 yılları arasında yaşamıştır. Hastalık derecesinde işkilli olduğu için elbiselerinin altında zırh kuşanır, huzura çıkanların üstlerini, başlarını arattırır, traş olmak için berbere güvenemez, nutuk söyleyeceği zaman halka, yüksek bir kulenin tepesinden seslenirdi. Kayaları oymak suretiyle yaptırdığı zindanda bulunan tutukluların konuşmalarını, şikâyetlerini özel bir tertibat sayesinde dinleyen Dionysios kim dost, kim düşman kolayca ayırt eder ve amansızca cezalandırırdı.

(21) **Azzolino :** Onara kontu Ezzolino da Romano, Padova hükümdarı idi, 1259 da tutulu bulunduğu zindanda ölmüştür (G. Villani, **Cronica.** VI, 72).

(22) **Obizzo da Esti :** II. Obizzo, Ferrara markisi. Rivayete göre, bazılarınca meşru, bazılarınca gayrı meşru oğlu VIII. Azzo tarafından boğdurularak öldürülmüştür (1293 yılında). Hemen çoğu tarihçiler bu suçlamaların esassız ve uydurma iddialar olduğunu söylüyorlar.

(23) **Piç oğlu :** Aslında **figliastro,** ahlâksız, kötü evlât anlamına da gelebilir.

(24) **Tek başına duran bir görüntü... :** Öteki cehennemlikler ondan uzak kalmak istiyorlar, çünkü o, Allahın evinde, elini bir masumun kanına bulamış zavallının biridir! — Söz konusu kimse Gui de Monfort'dur. Gui, bir ayin sırasında İngiltere Kralı Richard'ın oğlu Henry'yi öldürmüştür. Olay 1272 de Viterbo'da geç-

Daha sonra birtakım görüntüler gördüm ki, başlarını ve göğüslerini kan nehrinden dışarda tutuyorlardı. Bunlardan birçoğunu tanıdım. Kanlar gitgide alçalıyor ve ayaklardan başka bir yeri yakmaz oluyordu. O noktada hendeği geçtik.

Kentauros dedi ki :

— Görüyorsun ya, kaynar nehir bu taraflarda, derece derece alçalıyor. Ama, inan bana, beri tarafta, müstebitlerin azap çekmeleri için gereken derinliği bulana kadar seviyesi gitgide artmaktadır. Tanrısal adalet Pyrrhos'u(25), Sextus'u(26 ve yeryüzünde bir âfet olan Attilâ'yı işte orada cezalandırmakta; ana yollar üzerinde yaptıkları şakilikleriyle ortalığı kasıp kavuran Rinier da Corneto ile Rinier Pazzo'nun(27) gözlerinden ebedî yaşları orada, kaynar hamamda akıtmaktadır.

Ve sonra sığlığı geçerek geri döndü.

---

miştir. Henry'nin ölüsü kardeşi I. Edouard tarafından Londra'ya nakledilmiş ve kalbi, Taymis köprülerinden biri üzerinde bulunan bir heykelin avucunun içine konulmuştur.

(25) **Pyrrhos** : Akhilleus'un oğlu Pyrrhos olması muhtemeldir (Bk. **Aeneis**, II. 526).

(26) **Sextus** : Bazılarına göre büyük Pompeius'un oğlu, bazılarına göre de Tarquinius'un oğlu Sextus Tarquinius.

(27) O devirlerde türemiş olan azılı haydutlardan ikisi.

ON ÜÇÜNCÜ MANZUME

YEDİNCİ DAİRE :

SALDIRGANLAR

İKİNCİ BÖLÜM

KENDİ KENDİLERİNE KARŞI ZOR KULLANANLAR

Vergilius'la Dante Phlegethon nehrini geçmişler ve kendilerini garip bir ormanda bulmuşlardır. Bu ormandaki her ağaç, intihar ederek canına kıymış bir günahkârın ruhundan başka bir şey değildir. Çıplak dallar arasında, yüzleri genç kız yüzüne, vücutları kuşa benzeyen Harpyialar, ortalığı garip ötüşleriyle çınlata çınlata, uçmaktadır.

Dante, ağaç haline gelmiş ruhlardan biri, yani Pier della Vigna ile konuşur. Bundan sonra, aynı ormanda cezalandırılan aşırı israf yüzünden mallarını, mülklerini heba etmiş günahkârların, aç dişi köpekler tarafından kovalanışları ve parçalanışları sahnesine şahit olurlar.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, sabaha karşı.

★

Nessos daha karşı kıyıya varmamıştı ki biz, içinde patikadan eser bulunmıyan bir ormana girdik.

Buradaki ağaçların yaprakları yeşil değil siyahtı; dallar düz olacaklarına eğri büğrü ve budaklı idiler; üzerlerinde meyva yerine zehirli dikenler vardı. Ekili yerlerden uzaklara kaçan vahşi hayvanlar, Cecina ile Corneto arasında(1) buradaki çalılıklardan daha dikenlisini ve daha sık olanını bulamazlar. Kendilerini bekleyen hazin sonu önceden haber vererek Truvalıları Strophades adalarından kovan çirkin Harpyia'lar(2) yuvalarını burada kurmuşlardı. Geniş kanatları, insanı andıran boyun ve yüzleri, pençeli ayakları, tüylü geniş karınları vardı. Bu acayip ağaçların üzerinde hıçkırır gibi ötüyorlardı.

Sevgili üstadım dedi ki :

— Buradan daha içerlere girmezden evvel şunu bil ki, şimdi ikinci bölümde(3) bulunuyorsun ve korkunç kumlara varana kadar, da aynı bölümde olacaksın. Çevrene iyi bak, öyle şeyler göreceksin ki, söylesem belki de inanmazsın.

Kulağıma her taraftan çığlıklar geliyor, fakat haykı-

---

(1) **Cecina ile Corneto arasında...** : Kuzeyde Cecina, güneyde Corneto, Maremma Toscana denilen bataklık mıntıkayı sınırlandırırlar. Bilindiği gibi Maremma, İtalya'da sahil boyunca uzanan bataklık ve sıtmalık yerlere verilen isimdir. Bugün bu yerlerde şirin, modern şehir ve kasabalar yükselmektedir.

(2) **Çirkin Harpyia'lar** : (Bk. **Aeneis**, 209). Vergilius'un anlattığına göre Aeneas'la arkadaşları, Truvadan ayrıldıktan sonra Yunan denizinde bulunan Strophades adalarına gelirler. Yüzleri genç kız yüzüne benzeyen **"virginei volucrum voltus"** korkunç birtakım kuşlar olan Harpyia'lar bulundukları yere saldırırlar ve kurulu masaların üzerindeki yemekleri tersleriyle kirletirler. İçlerinden bir tanesi, Kelaino, Harpyia'lara ait birkaç öksüzün Aeneas'ın arkadaşları tarafından öldürülmüş olmasının öcünü almak amaciyle, Truvalılara, kendilerini bekleyen büyük kıtlık haberini verir.

(3) **İkinci bölümde...** : Yedinci dairenin ikinci bölümünde.

ranları bir türlü göremiyordum. Hayretler içinde olduğum yerde durdum. Zannedersem üstadım bu seslerin ağaçların arkasında saklanmış ruhlardan geldiğini sandım zehabına kapıldı ve :

— Hele şu ağaçların birinden ince bir dal kopar, fikrini hemen değiştirirsin, dedi.

O zaman elimi biraz uzattım, iri bir böğürtlenden ince bir dal kopardım. Ağaç :

— Beni niye kopardın?

Diye haykırdı. Ve sonra, kan hücumundan mosmor kesilmiş bir halde sözüne devamla :

— Beni niçin kırıp incittin? Sende merhametten eser yok mu? Bir vakitler biz de insandık, şimdi birer çalı olduk. Yılan ruhu bile olsak, elin bize karşı daha merhametli olmalıydı.

Bir ucundan yanan yaş bir dal, çıkan havanın etkisiyle nasıl öbür ucundan iniltiye benzer sesler çıkarır ve ıslıklar çalarsa, kırılan bu daldan da öylece kan ve kelimeler aynı zamanda fışkırıyordu.

Dalı elimden yere düşürdüm, korkumdan olduğum yerde kalakaldım.

Bilge rehberim ona şöyle dedi :

— Ey yaralı ruh! Yalnız benim mısralarımdan okuyup öğrendiği şeylere(4) önceden inanabilmiş olsaydı, el uzatmazdı sana. Bu inanılmaz şey beni böyle yapmaya zorladı ama yaptığıma ben de pişman oldum. Fakat kim olduğunu ona söylersen, geri döneceği dünyada anını canlandırmakla sana ettiği fenalığı gidermeye çalışır.

---

(4) **Yalnız benim mısralarımdan...** : Vergilius'un, **Aeneis'in** III. Manzumesinin başında anlattığına göre. Aeneas Trakya'da bulunduğu sırada, bir mihrabı süslemek için bazı küçük ağaçlardan dallar koparır, fakat hayretler içinde dalların kırıldığı yerden siyah kanların fışkırdığını görür. Bir daha, bir daha dener. Üçüncüsünde, Polymnestor tarafından öldürülmüş olan Priamos'un oğlu Polydoros'un sesini işitir.

Ağaç dedi ki :

— Tatlı sözlerin beni pek duygulandırdı, onun için susmak elimde değil. Sizinle biraz konuşur da başınızı ağrıtırsam beni mazur görün.

"Ben Federico'nun kalbinin anahtarlarının ikisini de elinde tutmuş kimseyim(5). Açıp kapamak için bu anahtarları öyle tatlılıkla çevirdim ki, Federico'nun mahremiyetine hemen hemen kimse giremez oldu. Şerefli görevimi büyük bir bağlılıkla yaptım, bu yüzden uykularım kaçtı, sağlığım bozuldu. Hayasız gözlerini Caesar'ın sarayından asla ayırmıyan, insan soyunun yıkıcısı sarayların yüzkarası dişi dalkavuk(6), bütün kapleri bana karşı çevirdi. Kendileri ateşlenince Augusto'yu(7) da öylesine ateşlediler ki, hükümdarın beni mutluluğa gark eden sevgisi acıklı bir mateme çevrildi.

"Bu durum karşısında büyük bir hiddete kapılan ruhum, ölürse kazandığı nefretten kurtulacağını sandı ve beni haklı iken haksız duruma düşürdü. Şu ağacın acayip kökleri hakkı için size yemin ederim ki, tam anlamiyle saygı değer bir kişi olan efendimin güvenini asla kötüye kullanmadım! Şayet birinizden biri yeryüzüne dönecek olursa, hasedin indirdiği darbe ile hâlâ kendine gelemiyen anımı savunsun!"

Şair bir an bekledi, sonra bana dedi ki :

— Susmasından faydalanarak, sormak istediğin şey-

---

(5) **Ben Federico'nun...** : Pier della Vigna konuşuyor. 1190 yılında Capa'da dünyaya gelen Pier della Vigna II. Federico'nun mühürdarlığını yapmış ve 20 yıldan fazla bir süre büyük itibar görmüştür. İhanetle suçlandırılması üzerine hapse atılmış, imparatorun emriyle gözleri oyulmuştur. 1249 da intihar eden Pier della Vigna'nın gözden düşmesine sebep olan asıl olay gizli kalmıştır.

(6) **Dişi dalkavuk** : Haset.

(7) **Augusto** : II. Federico. — Az yukarda Ceasar deyiminl kullanmıştır.

ler varsa vakit kaybetmeden sormaya bak.

Ben cevap verdim :

— Öğrenmekle memnun olacağımı bildiğin şeyleri sen kendin sor. Merhamet kalbimi altüst etti(8), soru soracak halde değilim.

Bunun üzerine rehberim tekrar söze başladı :

— Ey mahpus ruh, arzun, dilediğin şekilde yerine getirilecek! Ne olur sen de ruhun şu budaklı ağaçlarla ne şekilde birleştiğini bize anlatıver; mümkünse, bu uzuvlardan hiç kurtulan olmuş mu, bu noktayı da açıklayıver.

O zaman ağaç kuvvetle soludu ve soluk şu kelimelere çevrildi :

— Kısaca cevap vereyim size. Zalim bir ruh, kendi isteği ile ayrıldığı bedeninden çıktı mı, Minos onu yedinci çukura gönderir(9). Ruh ormana düşer. Kendisine ayrılmış bir yer yoktur, fakat kaderin onu fırlatıp attığı yerde, bir kızılca buğday tanesi gibi, filiz verir, gelişerek sap, daha sonra da yabani ağaç olur Harpyia'lar sonradan yapraklarını yer, canını acıtırlar ve bu acıya bir menfez sağlarlar. Öteki ruhlar gibi biz de kalıblarımızı aramaya gideceğiz, fakat hiç birimiz bunlara bürünemiyeceğiz, çünkü insanın elinden çıkardığı şeye tekrar kavuşması doğru değildir. Buraya sürükleyeceğiz kalıplarımızı ve onları, bu kasvetli ormanda, içinde kendi düşmanımız olan görüntümüzün bulunduğu böğürtlene asacağız.

---

(8) **Merhamet kalbimi altüst etti...** : Mutaassıp Dante'nin gözünde intihar büyük bir günahtır ve cezayı gerektiren bir davranıştır. Böyle olmakla beraber, Dante intihar etmiş olmasına rağmen Cato'yu Cehenneme sokmıyacaktır. (Bk. **Araf**, I). — İntihar eyleminin bir günah olduğunu bile bile bir vatandaş ve bir politikacı sıfatiyle Dante yine de Pier della Vigna'yı beğenmekten, takdir etmekten kendini alamıyor.

(9) **Minos onu yedinci çukura gönderir** : (Bk. **Cehennem**, V ve XXVII).

Daha başka şeyler söyler ümidiyle hâlâ dikkatle kütüğe bakıyorduk. O sırada bir gürültü işiterek irkildik(1). Gizlendiği yerden yaban domuzunun ve onu kovalıyan avcıların geldiğini duyan ve hayvanlarla dalların çıkardığı sese kulak veren bir kimsenin işittiği hışırtıyı andırır bir gürültüydü, bu. Ve işte, solumuzda iki cehennemlik belirmişti(11). Parça parça olmuş çıplak vücutlariyle alabildiklerine kaçıyor ve birbirilerine sarmaş dolaş olmuş dalları kırıp koparıyorlardı.

Öndeki :

— Ölüm, nerelerde kaldın, imdadıma yetişsene! diye haykırıyor, öteki ise çok geride kaldığını sanarak :

— Hey, Lano, ayakların Toppo cirit oyununda hiç te böyle çevik değildi hani! diye sesleniyordu.

Derken nefesi kesilmiş olacak ki, bir çalının dibine

---

(10) **O sırada bir gürültü işiterek...** : Manzumenin bu noktasında sahneye mallarını mülklerini har vurup harman savurmuş günahkârlar giriyor. İntihar ederek canlarına kıyanlarla delice israflar yapmış olanların bir arada cezalandırılmaları fikri Dante'ye Aristo'nun **Ethica Nikomakheis** adlı yerinden gelmiş olsa gerektir. Nitekim bu eserin bir yerinde aynen şöyle denilmektedir: "Aşırı israf yaparak malının altından girip üstünden çıkmak, bir insan için kendi kendisini yok etmekle eşittir, çünkü hayat mal ile kaimdir." Aquino'lu Aziz Tommaso aynı sözlerden esinerek der ki : "Corruptio divitiarum, per quas homo viyit, est quaedam ipius esse perditio" **(Sum, Theol...** IIa IIae CXIX, III, I). İslâm dini de israfı haram sayar. — Dante **basit** müsrifleri dördüncü dairede (Bk. **Cehennem,** VII) cezalandırdığı halde aşırı israfa kaçmış olanları çok daha ağır işkencelere sahne olan Dite'nin içinde azap çekmeğe mahkûm etmiştir!

(11) **Ve işte...** : Sahneye giren iki cehennemlikten önde koşanı Sienal'lı Lano, arkadan geleni de Giacomo da Sant'Andrea'dır. Lano, Toppo savaşında ölmüştür. Rivayete göre, muhakkak suretle ölmek istediği için düşman safları arasına dalmış ve gayet tabiî olarak da öldürülmüştür. Kaçmak isterken yakayı ele vererek ölmüş olması da ihtimal dışında değildir.

çöküp kaldı. Arkalarındaki orman, zincirden boşanmış tazılar gibi hızla koşan kuzgunî, aç dişi köpeklerle kaynaşıyordu(12). Yere çökmüş olan görüntüye dişlerini geçirdiler, etlerini lime lime kopardılar ve sonra, bu acıyan uzuvları alıp götürdüler.

O zaman rehberim elimden tutarak beni boş yere kanayan yaralariyle ağlıyan çalıya götürdü(13).

— Ey Giacomo da Sant'Andrea, diyordu çalı; arkama sığındın da sanki ne geçti eline? Senin cinayetlerinden sorumlu ben miyim?

Üstadım önünde durmuştu, sordu :

— Kimdin sen? Sen ki, sayısız yaralarından fışkıran kanlarla beraber bu acıklı sözleri söylüyorsun?

— Siz ki, beni şahit olduğunuz şekilde yapraklarımdan yoksun eden gaddar muameleyi görmeğe gelmiş ruhlarsınız, diye cevap verdi, onları şu boynu bükük duran çalının dibine toplayın! Benim memleketim, ilk koruyucusunu bırakıp yerine Battista'yı getirmiş olan şehirdir(14). Bunun için de onun sanatı şehri daima felâketten felâkete sürükleyecektir. Arno üzerindeki köprü-

---

(12) **Dişi köpeklerle kaynaşıyordu :** Dişi köpeklerin sembolik anlamı üzerinde durarak sayfalar dolduran eleştirmeciler eksik değildir. Alaycı bir yazar dişi köpeklerin alacaklılar (!) olabileceğini ileri sürüyor ve : "Dante böyle bir şeyi ihtimal hatırından bile geçirmemiştir" diye de hemen ekliyor.

(13) Çalı, kendini öldürmüş birinin ruhudur. Dante kimin ruhu olduğunu söylememişse de, bazılarına göre bir hukuk bilgini olan Lotto degli Agli'nin, bazılarına göre de iflâs etmiş tüccar Rucco de Mozzi'nin söz konusu olması muhtemel görülüyor.

(14) **Batista'yı getirmiş olan şehir:** Floransa. — **İlk koruyucusu :** Mars. — **Battista :** Aziz Giovanni Battista. Floransa, paganlık devrinde kendisine koruyucu olarak savaş tanrısı Mars'ı seçmişken, Hıristiyanlık çıktıktan sonra azizlerden Aziz Giovanni Battista'yı Mars'ın yerine getirmiştir.

de(15) ondan bir iz kalmamış olsaydı, bu şehri Attilâ'nın bıraktığı küller(16) üzerinde yeniden kuranların emekleri boşa gitmiş olacaktı.

"Ben, evimi kendime darağacı yapmış bir kimseyim(17)."

(15) **Arno üzerindeki köprü...**: Ponte Vecchio diye anılan köprü. Köprünün üstünde bulunan Mars'ın eski bir heykeli Arno nehrine düşmüş, heykel az çok hasara uğramış bir halde nehirden çıkarılarak köprüdeki eski yerine dikilmişti.

(16) **Attilâ'nın bıraktığı küller...** : Eski bir efsaneye göre Attilâ 548 yılında Floransa'yı yakıp yıkmıştır (G. Villani, **Cronica,** II, I; III, I).

(17) Evimde kendimi astım, demek istiyor.

ON DÖRDÜNCÜ MANZUME

YEDİNCİ DAİRE :

SALDIRGANLAR

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALLAHA SALDIRANLAR

Hiç bir zorlukla karşılaşmadan yedinci dairenin ikinci bölümünden üçüncü bölümüne geçen iki Şair, kendilerini gökyüzünden yağan kor altında göz alabildiğine uzanan çorak bir kum sahrasında bulurlar.

Burada, Allaha başkaldırmış olanlar, günahlarının kefaretini ödemektedirler.

Allaha karşı gelenler yerde, sırtüstü yatmaktadır. Tabiata karşı gelenler, durup dinlenmeden çölde bir aşağı, bir yukarı dolaşmakta; Sanata karşı gelenler ise, yerde çömelmiş olarak durmaktadırlar.

Kapaneus, Allahı ve Onun verdiği cezayı küçümseyen bir tavırla hiç bir şey olmuyormuş gibi, ateş yağmurunun altında azametle oturmaktadır...

Vergilius'la Dante küçük bir ırmağa varırlar. Vergilius, Cehennem nehirleri üstüne Dante'ye etraflı bilgi verir.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi sabahının ilk saatleri.

★

Vatan aşkiyle içim sızlıyarak(1), dağılmış yaprakları topladım, artık sesi çıkmıyan çalıya geri verdim.

Oradan, ikinci bölümün üçüncü bölümden ayrıldığı ve tanrısal adaletin müthiş bir şekilde belirdiği noktaya geldik.

Bu yeni şeyleri iyice anlatabilmek için, toprağında hiç bir bitki yetişmiyen çorak bir sahraya geldiğimizi söylemeliyim. Hüzünlü hendek ıstırap ormanını, orman da bu sahrayı çepeçevre kuşatıyordu. Hendeğin sınırına yakın bir yerde durduk.

Zemin, Cato'nun bir vakitler çiğnediği kumlara(2) benziyordu ve tıpkı o kumlar gibi kuru ve sıktı.

Ey tanrısal intikam! O anda gözlerimin önünde beliren şeyleri okuyacak olanlar, senden ne kadar korksalar yeridir!

Çıplak ruhlardan(3) meydana gelmiş sürüler gördüm ki, hepsi de acı acı ağlaşıyorlar ve ayrı kanunlara bağlı görünüyorlardı. Kimi serilmiş sırtüstü yerde yatıyor; Kimi çömelmiş olarak duruyor; kimi de durmadan, din-

---

(1) **Vatan aşkiyle..** : Köpeklerin saldırmasiyle yaprakları dökülen ağacın içindeki ruh Floransalı idi. Bu vesile ile bir hemşehrisini gören Dante'nin vatan aşkiyle bir kere daha içi sızlıyor!

(2) **Cato'nun bir vakitler çiğnediği kumlar...** : Libya çölleri. Utica'lı Cato, Numidia kralı Juba'ya Pompieus ordusunun sağ kalan askerlerini bu çöllerden aşarak getirmişti. (Bk. Lucanus, **Pharsalia,** IX. 382).

(3) **Çıplak ruhlar** : Cehennemdeki bütün ruhlar çıplaktırlar (Bk. **Cehennem,** III, VII, XIII. XVII, XXIII, XXIV. XXX). Dante, çektikleri azabın şiddetini belirtmek gerektikçe, ruhların bu durumunu bir kere daha işaret etmektedir. Buradaki ruhlar ateş yağmuru altında işkence çekiyorlar, çıplak oluşlariyle acıları bir kat daha artmış bulunuyor.

lenmeden yürüyordu(4). Dairede bir aşağı, bir yukarı dolaşanlar sayıca daha kabarıktı. Yere serilmiş halde azap çekenler az olmakla beraber, acı bunları daha fazla haykırtıyordu.

Rüzgârsız zamanlarda Alp dağlarına nasıl lapa lapa kar yağarsa, kumların üzerine de iri ateş parçaları öylece düşmekteydi. Hindistan'ın o sıcak bölgelerinde ordusu üzerine ateş yağdığını ve bu ateş parçalarının sönmeden yere kadar indiğini gören İskender(5), ayrılan kor parçaları daha kolay söndükleri için, askerlerine ayaklariyle yeri çiğnemelerini emretmişti. İşte o ebedî alevler de gökten öylece dökülüyor; kumlar çakmak taşiyle tutuşan kavlar gibi, ateş alıyor, ruhların acısı da bir kat daha artıyordu. Sefil ellerini durmadan oynatarak şuralarına, buralarına götürüyorlar, düşen son kor parçasını etlerinden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı.

— Üstad, dedim, sen ki, kapıda karşımıza dikilen inatçı zebanilerden gayrı(6) her şeyin hakkından geliyorsun; âdeta tehdit eden bir tavırla alevi umursamadan serilmiş yatan, ateş yağmurunun bile yola getiremediği şu heybetli adam kimdir, bana söyler misin?

---

(4) Günahlar ve bunların gerektirdiği cezalar arttıkça ceza çeken günahkârların sayısı azalmaktadır. Buradaki günahkârlar şöyle sıralanmışlardır: Allaha sövenler, murabahacılar, sodomitler. Sodomitler murabahacılardan, murabahacılar da Allaha sövenlerden daha çoktur.

(5) İskender'den Aristo'ya yazıldığı rivayet edilen doğruluğuna güvenilmeyen bir mektupda, İskenderin askerlerine çiğnettiği söylenen şey kor parçaları değil, kar parçalarıdır. İskender, ateş yağmuruna karşı, korların üzerine elbiselerini atarak savaşmalarını, askerlerine emretmiştir. Dante yukarda verdiği bilgiyi muhtemelen Albert le Grand'ın **De Meteoris** (I, IV, 8) adlı eserinden almıştır. Nitekim bu eserde bu iki olay karışık bir şekilde anlatılmıştır.

(6) Bk. **Cehennem**, VIII.

O(7) rehberime kendisinden bahsettiğimi anlayınca, haykırdı :

— Hayattayken neysem, öldükten sonra da oyum! Iuppiter gazaba gelerek son günümde beynime yediğim keskin yıldırımı elinden aldığı demircisini yorsa da; Phlegra savaşında yaptığı gibi : "İyiliksever Vulcanus, imdat, imdat!" diye haykırarak Mongibello'daki işçilerini de isli demirhanesinde nöbetleşe işe sürse de; var gücüyle vücudümü oklariyle delik deşik etse de, benden öç almanın zevkini asla tadamıyacak!(8)

O zaman rehberim öyle sert bir sesle bağırdı ki, hiç böyle yaptığını görmemiştim.

— Kapaneus, gurur ve azametinin kırılmaması, çarpıldığın cezayı şiddetlendiriyor. Senin köpürüşüne yakışan azap, yine senin kendi çılgınlığındır!

Sonra, daha sakin bir yüzle bana dönerek ekledi:

— Bu adam, Thebai şehrini kuşatan yedi hükümdardan biridir. Allahı küçümserdi, görünüşe bakılırsa hâlâ küçümsemekte. Hiçe sayar gibi bir hali var Allahı. Fakat, kendisine de söylediğim gibi, öfkesi ona çok yaraşan bir süs oluyor. Şimdi beni izle ve sakın ayaklarını kızgın

---

(7) **O :** Kapaneus. Polyneikes, erkek kardeşi Eteokles'e ait olan Thebai şehrini elde etmek isteyince bu işi başarabilmek için bazı hükümdarlara başvurmuş, bunun üzerine şehir, aralarında Kapaneus'un da bulunduğu yedi kral tarafından muhasara edilmiştir. Kapaneus, Thebai'nin savunması işinde Iuppiter'e meydan okuması üzerine yıldırımla vurularak öldürülmüştür.

(8) **Phlegra :** Tessalya vadisi, Iuppiter burada devleri yıldırımlariyle vurmuştur. — **Mongibello :** Etna yanardağı. — **Vulcanus :** Ateş tanrısı. **Öteki işçileri :** Vulcanus'un Kyklopları. Bilindiği gibi Kykloplar alınlarının ortasında tek gözü olan devlerdir ki Etna yanardağında, Vulcanus'un emri altında çalışırlar ve Iuppiter'e yıldırım hazırlarlardı (Mitoloji).

kumlara değdireyim deme, ormanın(9) kenarından yürümeğe bak.

Konuşmadan bir yere geldik. O noktada küçük bir ırmak(10) ormandan dışarı fışkırıyordu. Kızıl sularını hatırladıkça hâlâ ürperirim. Bulicame'den çıktıktan sonra(11) fahişelerin paylaştıkları ırmağı andıran bu nehir, kumluktan aşağı akıp gidiyordu. Yatağı, iki sahili ile kenarları taştandı. Anladım ki, o noktadan geçmemiz gerekiyordu(12).

— Herkese açık duran kapıdan(13) geçtiğimiz andan beri gözlerin, sana gösterdiğim şeyler arasında, üzerine düşen bütün kor parçalarının söndüğü bu nehir kadar dikkate değer hiç bir şey görmedi.

Rehberim böyle dedi. Bunun üzerine, bende uyandırdığı merakı gidermesini kendisinden rica ettim.

— Denizin(14) orta yerinde, adına Girit denilen ve şimdi harap bir halde olan bir memleket vardır ki, bir vakitler, hükümdarının saltanat sürdüğü devirlerde dünya lekesiz, sâf bir ömür sürmüştür(15). Orada eskiden suların, yeşilliklerin bezediği Ida(16) denilen bir dağ vardır ki, şimdi köhne bir şeymiş gibi kendi haline bırakıl-

---

(9) **Orman :** İntihar edenler ormanı.

(10) **Küçük bir ırmak :** Kan nehri Phlegethon (Bk. **Cehennem,** XII.)

(11) **Bulicame'den çıktıktan sonra.. :** Bulicame, Viterbo yakınlarında bulunan bir ılıcadır. Rivayete göre, kaynaktan sıcak olarak çıktıktan sonra soğuyan sularında fahişeler yıkanırlarmış.

(12) **Anladım ki... :** Ayaklarının sıcak veya kaynar kan nehrinde yanmaması için o noktadan geçmek işlerine uygun geliyor (Bk. **Cehennem,** XV).

(13) **Herkese açık duran kapı... :** Cehennem kapısı (Bk. **Cehennem,** III.)

(14) **Denizin :** Akdenizin.

(15) **Hükümdarı :** Saturnus. Saturnus, dünyanın yaşamış olduğu altın devrin kralıdır.

mıştır. Rhea(17) vaktiyle burayı oğluna emin beşik olarak seçmiştir; ağladığı zaman onu daha iyi saklayabilmek için dağda gürültüler koparttırırdı.

"Dağın içinde, ayakta dimdik duran heybetli bir ihtiyar vardır ki, sırtını Dimyata çevirmiştir ve aynaya bakar gibi Roma'ya bakmaktadır(18). Başı som altından, kalçalarına kadar olan kısmı ise bakırdandır. Oradan aşağısı halis demirden yapılmıştır, yalnız sağ ayağı balçıktandır. Öteki ayağından çok bu ayağı üzerinde durur. Altından olan kısmı hariç, vücudünün her bir yanında birer yarık vardır. Buradan damla damla akan gözyaşları(19) birikerek bu mağarayı oymuşlardır. Kayadan kayaya atlıyarak bu vadiye ulaşırlar; Akheron, Styx ve Phlegethon nehirlerini(20) meydana getirirler ve nihayet bu dar kanaldan süzülerek, daha ileri geçilmesi mümkün

---

(16) **Ida** : Girit'te bir dağ.

(1) **Rhea** : Saturnus'un karısı. Iuppiter'i, babası Saturnus'un eline geçmemesi için bu dağda saklıyarak büyütmüş; çocuk ağladığı zaman Saturnus duymasın diye de Koribantlara dağda gürültüler kopartmalarını emretmişti.

(18) **Heybetli bir ihtiyar** : Dante'nin bahsettiği bu ihtiyar az çok, Nabuchodonosor'un rüyasında görüp Danyal tarafından tâbir edilen heykeli andırmaktadır (Bk. Danyal, II, 31). — İhtiyar, arkasını doğuya (Dimyata), yüzünü batıya (Romaya) çevirmiş olarak durmaktadır.

(19) **Buradan damla damla akan gözyaşları...**: Bu gözyaşları burada insanlığın işlediği hataların bir sembolüdür. Bu yaşlar, **altından olan kısım hariç,** ihtiyarın her yanından damla damla akmaktadır. Burada bu heybetli ihtiyar, insanlığın geçirdiği çeşitli çağları temsil etmektedir. Altın devrinde insanlık **sâf ve lekesizdi,** bu sebepten heykelin yalnız altından olan kısmından yaş gelmiyor. Heykelin ayakları çeşitli ve değişik yorumlara yol açmıştır. Bazılarına göre balçıktan olan ayak İmparatorluğu, demirden olanı ise Papalığı temsil etmektedir.

(20) **Akheron** : Bk. **Cehennem,** III, **Styr**: Bk. **Cehennem,** VIII; **Phlegethon** : Bk. **Cehennem.** XII.

olmıyan noktaya inerler ve orada Kokytos'u(21) meydana getirirler. Neymiş bu göl, gözlerinle göreceksin. Bu sebeple ondan şimdilik burada bahsetmiyelim.

Sordum :

— Mademki bu ırmak tarif ettiğin şekilde dünyamızdan çıkıyor, onu neden yalnız burada görmek mümkün oluyor?

Cevap verdi :

— Biliyorsun ki, burası yuvarlak bir yerdir, aşağıya inişin sırasında sol tarafı izleyerek bir hayli yol almış olmana rağmen, dairenin henüz her tarafını dolaşamadın. Şu halde, yeni bir şey görecek olursan, yüzünde hayret belirtisi görülmesin.

— Üstad, dedim, Phlegethon ile Lethe ne tarafta kalıyorlar? Birinden bahsetmiyorsun, ötekinin bu gözyaşı yağmurundan meydana geldiğini söylüyorsun.

Cevap verdi :

— Bütün bu sorularınla şüphesiz ki hoşuma gidiyorsun, yalnız şu var ki, fokur fokur kaynıyar kızıl sular(22) sorduğun soruların birinin olsun cevabını vermeliydi sana. Pişmanlık getirdikleri için günahları affedildiği zaman girip içinde yıkandıkları Lethe'yi(23) burada değil, bu uçurumun dışında göreceksin.

Ve sonra ekledi :

— Ormandan uzaklaşmak zamanı geldi artık. Peşimden ayrılma. Kızgın olmıyan kıyılar yol görevini yapıyor. Bunların üzerine düşen bütün kıvılcımlar söner.

---

(21) Bk. **Cehennem**, XXXII-XXXIV.

(22) **Fokur fokur kaynayan kızıl sular...** : Phlegethon; yanmak anlamına gelen bir yunanca kelimeden türemiştir.

(23) **Lethe'yi... bu uçurumun dışında göreceksin** : Arafta. (Bk. **Araf**, XXVIII-XXX).

ON BEŞİNCİ MANZUME

YEDİNCİ DAİRE :

SALDIRGANLAR

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TABİATA KARŞI ZOR KULLANANLAR

Vergilius'la Dante Pylegethon nehri boyunca ilerlemeğe devam ederler. Garip bir atmosfer olayı sayesinde, gökten inmekte olan ateş yağmuru kendilerine dokunmaz.

Yolda bir günahkâr kafilesine rastlarlar. Bunlardan biri Dante'yi tanır. Bu, hayattayken Dante'ye ölmezliğe nasıl erişileceğini öğretmiş olan Brunetto Latini'nin görüntüsüdür. Doğrudan doğruya Allaha karşı gelmemekle beraber, Allahın insanlara bahşettiği Tabiata karşı zor kullanmış günahkârlar arasında ceza çeken Brunetto Latini, öteki arkadaşları gibi, durup dinlenmek imkânından yoksundur. Dante ile konuşmak, ondan Floransa hakkında bilgi alabilmek için kafileden ayrılarak Dante'nin yanısıra yürümesi gerekir.

Yolda çeşitli meselelerden bahsederler. Bir ara Dante'ye kendisini bekleyen felâket haberini verir. Karşıdan bir başka kafile sökün etmiştir... O zaman arkadaşlarına yetişmek üzere koşarak yanlarından uzaklaşır.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi sabahı, aynı saatler...

★

Şimdi yalçın kıyılardan biri üzerinde ilerliyoruz; nehirden yükselen buhar, nehrin suyunu ve kıyılarını ateşten koruyan bir gölgelik yapıyor.

Flâmanlılar, Wissant'la Bruges arasında(1) üzerlerine saldıran dalgalardan korktukları için denizi uzaklaştırmak amaciyle nasıl setler yapıyorlarsa; Padovalılar Chiarentana sıcağı duymazdan evvel(2), şehirlerini, şatolarını korumak amaciyle Brenta(3) boyunca nasıl engeller vücuda getiriyorlarsa, bu nehrin kıyıları da öyle idi, şu farkla ki, yapıcısı, her kimse(4), bunları o kadar yüksek ve geniş yapmak istememişti.

Arkama dönüp baksam yine de nerede olduğunu göremiyeceğim kadar ormandan uzaklaşmıştık ki, kıyı boyunca ilerleyen bir ruh kafilesine rastladık. Ruhlar bizi, akşam üzeri hilâl halindeki ay ışığında birbirinin yüzüne bakan kimseler gibi süzüyorlar; ihtiyar bir terzinin iğnesine iplik geçirirken yaptığı gibi, gözlerini kırpıştırıyorlardı.

Ruhların beni dikkatli süzdükleri sıradaydı, içlerin-

---

(1) **Wissant'la Bruges arasında:** Ortaçağın işlek iskelelerinden biri olan Wissant limanı Flandra'nın batı sınırını meydana getirmektedir. Dante'nin zamanında bugünküne kıyasla denize daha yakın bir yerde bulunan Bruges ise Flandra'nın doğu sınırını göstermektedir.

(2) **Chiarentana sıcağı duymazdan evvel... :** Brenta nehrinin taşmasına sebep olan buzlar erimezden evvel, anlamına.

(3) **Brenta :** Padova şehrinden geçerek Adriyatiğe dökülen bir nehir.

(4) **Yapıcısı :** Allah. — Dante yapıcısının Allah olduğunu bile bile, başka yerlerde olduğu gibi, **her kimse** demekle bunu şüpheli bırakıyor.

den biri beni tanıdı, eteğimden tuttu : "Bu nasıl bir mucize böyle!" diye haykırdı. Kolunu bana doğru uzattığı zaman, yanık yüzüne dikkatle baktım; bu yanık yüz onu tanımama engel olmadı. Elimi yüzüne uzatarak cevap verdim :

— Ser Brunetto(5), demek siz buradasınız?

O :

— Evlâdım, dedi, Brunetto Latini kafileden ayrılıp da yanınsıra biraz geri dönerse darılma sakın!

— Bütün kalbimle bunu asıl ben rica ederim sizden, diye cevap verdim. Rehberim olan kişi müsaade ederse, siz istedikten sonra yanınızda da oturabilirim.

— Evlâdım, dedi, bu sürüdekilerden biri bir lâhza-

(5) **Brunetto Latini** : 1212-1294 yılları arasında yaşamış Floransalı bilgin ve siyaset adamı. Yazdığı birçok eserler arasında Fransızca **Trésor-Hazine** bilhassa dikkate değer. Zamanın ünlü vakanüvisi G. Villani'ye göre (**Cronica,** VIII) Brunetto Latini "Büyük bir filozof ve seçkin bir retorik üstadı idi... Floransalılara nezaket öğreten, iyi konuşmayı, cumhuriyeti siyaset kurallarına uygun bir şekilde yürütmeyi belleten ilk hoca o olmuştur." — Brunetto Latini ne şekilde Dante'ye öğretmenlik etmiştir? Burası belli değildir. Dante onun halk dilinde yazmış olduğu eserlerini beğenmezdi ve **De vulgari eloquentia** adlı kitabında onu çok sert bir dille tenkit etmekten geri kalmamıştır. Bu itibarla Dante'ye ettiği öğretmenlik edebiyat dışında kalan konulara inhisar etse gerektir. Esasen az aşağıda bizzat Dante "nasıl ölmezliğe erişildiğini" Brunetto Latini'den öğrendiğini itiraf ediyor. — Latini'nin Fransızca yazdığı **Trésor** adlı eseri zamanın hatırı sayılır ansiklopedik eserlerinden biri ve hiç şüphesiz başta gelenlerden bir tanesidir. Böyle olmakla beraber, Dante'nin yukardaki mısraları olmasa idi Brunetto Latini'nin adını ve ününü borçlu sandığı **Trésor**'u bugün çoktan hâfızalardan silinip gitmişti. Gerçi Dante verdiği sözü tutmuş, dünyaya dönüşünde ona "karşı olan büyük minnettarlığını" sözleriyle duyurmasına duyurmuştur. Fakat ne garip bir tecellidir ki Dante, hiç değilse manevî öğretmeni saydığı Brunetto Latini'yi, belki de istemiyerek olumsuz bir yönden, yani sodomit olarak ebedileştirmiştir.

cık duracak olsa, bir yere kıpırdayamadan üzerine yağan ateşlerin altında tam yüzyıl serili kalır Haydi yürü, ben yanınsıra geliyorum. Sonra, ebedî felâketlerine ağlıyan arkadaşlarıma yetişirim.

Nehrin kıyısından aşağı inip yanısıra yürümeğe cesaret edemiyor; saygı ile ilerleyen bir kimse gibi, başımı önüme eğiyordum.

Konuşmaya başladı :

— Nasıl bir tesadüf, nasıl bir kısmettir ki, son saatin çalmadan buralara geliyorsun? Sana yol gösteren o kişi kim?

Ben cevap verdim :

— Yukarda, yeryüzünde, o sakin ömrün sürüldüğü yerde, yaşım daha olgunlaşmadan bir vadide yolumu şaşırmıştım(6). Daha dün sabah arkamda bıraktım o vadiyi. Bu kişi, oraya girdiğim sırada karşıma çıktı, beni bu yoldan evime götürüyor(7).

O bana dedi ki :

— Mutlu günlerimde yaptığım tahminler doğru ise, yıldızını izlersen şerefli limana ulaşman muhakkak. Çok evvel ölmemiş olsaydım(8), Allahın bu derece lûtfuna erişmiş olduğunu görerek, çalışmalarında sana gayret vermekten uzak kalmazdım. Fakat vaktiyle Faesulae'den inen, dağlı, yabani olmaktan bir türlü kurtulamıyan nankör, kötü millet(9), meziyetlerinden ötürü sana düşman

---

(6) **Yaşım daha olgunlaşmadan :** Bir başka deyimle : Yaşım daha otuzbeşini bulmadan (Bk. **Cehennem,** I). — **Bir vadide... :** "Karanlık ormanda" (Bk. **Cehennem,** I).

(7) **Beni... evime götürüyor :** Cennete götürüyor, anlamına. İnsan daima ve her yerde Cenneti arar, çünkü mutlak mutluluk ancak Cennette mümkündür.

(8) **Çok evvel ölmemiş olsaydım :** Dante, Brunetto Latini öldüğü sırada 29 yaşında idi.

(9) **O nankör, kötü millet :** Floransalılar. — Rivayet edildiğine göre Floransa eskiden bir Roma kolonisi imiş. Faesulae hal-

olacak. Haklıdırlar böyle yapmakta, çünkü buruk üvez ağaçlarının arasında tatlı incir meyva veremez(10)!.

"Eski bir şöhret dünyada adlarını köre çıkarmıştır onların(11); açgözlü, kıskanç, gururlu kimseler hepsi de(12). Huylarından huy kapmamaya bak(13). Talih sana öyle büyük şeyler hazırlıyor ki, her iki taraf da seni

---

kının şehre girip yerleşmelerine müsaade edilmiş. Demek oluyor ki Floransa ayrı ırktan iki halk topluluğundan meydana gelmiş bir şehirdir. "Asîl Romalılar ne kadar erdemli kimselerse, Faesulae'liler de tersine o derece sert karakterli ve kana susamış insanlardır" (G. Villani: **Cronica**, I, 38). Floransa'da ardı arası kesilmiyen anlaşmazlıklara, çarpışmalara, huzursuzluğa, bu şehir halkının bağdaşıp kaynaşmak imkânı olmıyan ayrı iki ırktan gelmiş olmaları sebep gösterilmiştir.

(10) Üstü kapalı bir şekilde Dante'ye kendisini bekliyen sürgünü haber veriyor. Daha evvel Ciacco (Bk. **Cehennem**, VI) ile Farinata da (Bk. **Cehennem**, X) aynı kara haberi vermişlerdi.

(11) **Eski bir şöhret adlarını...** : Bu konuda iki rivayet vardır. Bunlardan bir tanesine göre Floransalılar Totila'nın vaatlerine kanmışlar ve ona şehrin kapılarını açmışlardır. Totila ise şehre girdikten sonra binaları yakıp yıkmış, Floransa'yı bir harabeye çevirmiştir. Öteki rivayete gelince : Nakledildiğine göre Floransalılar Pisa'lıların gönderdiği iki somaki sütunu kabul etmişlerdir. Oysa sütunlar, ateşte yakılmak suretiyle kıymetlerinin hemen hepsini kaybetmiş bulunuyordu (G. Villani : **Cronica**, II, 1; IV, 31).

(12) **Açgözlü kıskanç, gururlu...** : Bunlar, Ciacco'nun Floransalılara yüklediği üç suçtur. (Bk. **Cehennem**, VI).

(13) **Huylarından huy kapmamaya bak** : Nitekim Dante Brunetto Latini'nin bu çok kıymetli baba öğütünü tutmuş, ahlâk ve karakter bakımından değil, yanız doğduğu yer bakımından Floransalı olmaya çalışmış ve bunu her fırsatta ilân etmekten büyük bir zevk duymuştur. Dante **İlâhî Komedya**'nın ilk sayfasına şu ibareyi koymakla düşüncelerinde ne kadar samimî olduğunu bir kere daha açıkça göstermiş oluyor: **"İncipit Comedia Dantis Alagherii, Florentini natione, non moribus"** (Örf ve âdet bakımından değil, sadece milliyet bakımından Floransalı olan Dante Alighieri'nin Komedya'sı başlıyor). Öte yandan Can Grande della Scala'ya yazdığı bir mektupta aynen şöyle der : **"Devotissimus suus Dantes**

yok etmeğe çalışacak(14), fakat gagalarını ota değdiremiyecekler! Faesulae hayvanları varsın kendi kendilerini yiyip bitirsinler ve şayet gübreliklerinde kazara bir bitki yeşerirse, bu zındıklar yuvası kurulduğu zaman orada kalan Roma'lıların kutsal tohumunu ihya edecek olan o bitkiye el sürmesinler(15).

Cevap verdim :

— Duam kabul olsaydı, siz hâlâ dünyada olurdunuz, çünkü dünyada iken her fırsatta nasıl ölmezliğe erişildiğini bana öğrettiğiniz zamanki bir baba yüzüne benzeyen ama şimdi bana hüzün veren iyi, sevgili yüzünüz hafızama kazılmıştır. Yaşadığım sürece, size karşı olan büyük minnettarlığımı sözlerimle duyuracağım herkese. Gelecek hakkında söylediklerinizi kaydediyor ve saklıyorum. Bir Kadın var ki(16) ona kadar erişmek nasibimse, bir başkasının söylediği sözlerle(17) birlikte kendisinden açıklamasını istiyeceğim. Bunu yapmak onun elinde olan bir şeydir. Yalnız şunu iyice bilmenizi isterim : Ben Talihin arzularına boyun eğmeğe hazırım, yeter ki vicdanım rahat olsun. Sizin gelecek hakkında söylediğiniz şey-

---

Alagherii, Florentinus natione, non maribus" (karakteri bakımından değil, yalnız milliyeti bakımından Floransalı olan büyük takdirciniz Dante Alighieri).

(14) **Her iki taraf ta...** : Nitekim Siyahlar Dante'yi sürgün ve hattâ ölüme mahkûm edecek. Beyazlar ise verdiği öğütleri tutmamak suretiyle Dante'yi küçümsediklerini açıkça göstereceklerdir (Bk. **Cennet.** XVII).

(15) Dante Brunetto Latini'nin ağzından ailesinin Faesulae'lilerden değil, Romalılardan gelmiş olduğunu bir kere daha ilân ediyor. Böyle bir iddianın gerçeklik payı hakkında kesin karar verebilmek için elde yeteri kadar belge yoktur.

(16) **Bir kadın** : Beatrice (Bk. **Cehennem,** X).

(17) **Bir başkasının söylediği sözler** : Farinata'nın Dante'ye sürgüne gideceğine dair söylemiş olduğu sözler (Bk. **Cehennem.** X).

ler yabancı değil kulaklarıma. Varsın felek çarkını, rençber çapasını bildiği, dilediği gibi çevirsin, sallasın!

O zaman üstadım arkasına ve sağına dönerek bana baktı. Sonra dedi ki :

— İşittiği şeylerden faydalanmasını bilen bir kimse, dinlediğini iyi dinlemiş demektir.

Hem yürüyor, hem ser Brunetto ile konuşmaya devam ediyordum. Arkadaşları içinde en tanınmış ve en seçkinlerinin kimler olduğunu sordum.

— Bunlardan birkaçını öğrenmen fena olmaz, diye cevap verdi; ötekilerden bahsetmesek de olur, çünkü hepsinin ismini saymaya vaktimiz yetmez. Kısaca şunu bil ki, hepsi de din adamı, büyük yazar ve ün sahibi kimselerdir. Dünyada bulundukları sırada hep aynı günahı işlemişlerdir(18). Priscianus ile Francesco(19) d'Accorso bu sefiller kafilesine dahildirler. Eğer aşağılık bir arzuya kapılsaydın, bendeler bendesi tarafından Arno'dan Bacchiglione'ye nakledilip hasta sinirlerini orada bırakan kişiyi de onlar arasında görebilirdin(20). Daha başka şeyler de söylemek mümkündür ama yanında uzun boylu kalıp konuşmam kabil değil, çünkü ilerde, kumlardan doğru bir başka toz bulutunun yükseldiğini görüyorum. Başka-

---

(18) **Aynı günahı işlemişlerdir** : Yani sodomittirler, anlamına.

(19) **Priscianus** : Tanınmış latin gramercilerindendir, **Institutiones grammaticae** adlı eserin yazarıdır. V. ve VI. yüzyılda yaşamıştır. — **Francesco d'Accorso** : 1225-1293 yılları arasında yaşamış Bologna'lı hukukçu. Oxford ve Bologna üniversitelerinde hukuk okutmuştur.

(20) Adı geçen, Floransa piskoposu Andrea dei Mozzi'dir. — **Bendeler bendesi** : yani papa (VIII. Bonifazio) tarafından Floransa'dan (Arno Floransa'dan geçen bir nehirdir) Bacchiglione'ye (Vicenza'ya; Bacchiglione : bu şehirden geçen bir nehir) nakledilen Andrea dei Mozzi 1296 yılında Vicenza'da ölmüştür (**hasta sinirlerini orada bırakmıştır**).

ları geliyor(21), benim onlarla bir arada bulunmama cevaz yok. *Hazine*'mi sana emanet ediyorum. Ben hâlâ yaşıyorum o eserimde. Senden isteğim bu kadar.

Böyle diyerek bize arkasını döndü. Verona'da, çayırlıkta yapılan yeşil bayrak yarışındaki koşucular gibi seğirtti, gitti(22); kaybeden değil, kazanan bir kimsenin hali vardı üzerinde.

(21) **Başkaları geliyor :** Gelenler siyaset adamlarıdır.

(22) Sözü geçen bayrak koşuları Verona'da, Santa Lucia banliyösünde yapılır, yarışı kazanana ödül olarak yeşil bir bayrak verilirdi.

ON ALTINCI MANZUME

YEDİNCİ DAİRE :

SALDIRGANLAR

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TABİATA KARŞI ZOR KULLANANLAR

Vergilius'la Dante Phlegethon nehrinin kenarında ilerlemeğe devam ederler ve yolda bir başka sodomit kafilesine rastlarlar. Bunlardan üç Floransalı Dante'den Floransa hakkında bilgi isterler.

Yollarına devam eden iki Şair yedinci dairenin kenarına varırlar. Kan nehri bu noktada müthiş bir şelâle gürültüsiyle aşağıya boşanmaktadır.

Vergilius, Dante'nin belinde dolalı tuttuğu ipi boşluğa sarkıtır, uçurumda bulunan birine işaretler yapar. Bunun üzerine korkunç bir yaratık kayaların kenarında belirir. Vergilius'la Dante bu ejderin sırtında aşağı kata ineceklerdir...

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, sabahın ilk saatleri.

★

Öyle bir yere gelmiştik ki, öteki daireye akan suyun gürültüsü bir arı kovanının uğultusunu andırıyordu. O sırada, şiddetli bir işkence yağmuru altında ilerliyen bir

kafileden birden üç görüntü koşarak ayrıldı. Bize doğru geliyorlar ve şöyle haykırıyorladı :

— Dur hele, sen ki, kılık kıyafetine bakınca günahlar beldemiz halkından olduğun anlaşılıyor(1)!

Heyhat! Yalımlardan meydana gelmiş nice yeni ve eski yanıklar gördüm vücutlarında! Bunu sadece hatırlamak bile hâlâ yüreğimi sızlatıyor.

Rehberim, seslenmeleri üzerine durdu, yüzüme baktı ve dedi ki :

— Hele dur! Bunlara nezaketle muamele etmek gerekir. Bu yer tabiatı gereği alevler saçmasaydı, acele etmek onlardan çok sana düşerdi doğrusu.

Biz durunca ruhlar yeniden başladılar ezelî feryat ve figanlarına. Yanımıza geldikleri zaman üçü de tekerlek gibi dönmeğe koyuldular.

Güreşçiler yağlı vücutlariyle, hücuma geçip boğuşmaya başlamazdan evvel hasmın tutulacak yerini ve bunun kendilerine sağlıyacağı faydayı nasıl savullarlarsa, bu görüntüler de aynı şekilde dönüyor ve yüzlerini benden tarafa çeviriyorlardı, öyle ki, boyunlariyle ayakları hep aksi yönde gidiyordu.

İçlerinden biri söze başladı :

— Bu kum çölünde gördüğün sefalet manzarası ve derisi yüzülmüş yanık yüzlerimiz bizi ve ricalarımızı şayet hor gösteriyorsa sana, bari ünümüz olsun bize kim olduğunu söylemeğe gönlünü razı etsin, sen ki, ayaklarınla diri diri ve büyük bir güvenle Cehennemde dolaşıyorsun. Peşisıra gittiğimi gördüğün şu kişi, her ne kadar çıplak ve derisi soyulmuş da olsa, sandığından daha yüksek bir mevkiie sahipti. Gualdrana'nın, o melek insanın torunu idi o. Adına Guido Guerra(2) derlerdi. Yaşadığı

(1) Floransalı olduğun anlaşılıyor.

(2) **Guido Guerra** : 1255 de Arezzo'lu Ghibellin'lere karşı koyan Guerra Floransalı Guelf'lerin şefi bulunuyordu. Montaperti

sürece zekası ve kılıcı ile büyük işler başarmıştı. Arkamdan gelen Tegghiaio Aldobrandidir(3). Sözlerini yukarda, dünyada, dikkatle dinleselerdi iyi olurdu. Onlarla birlikte aynı işkenceyi çeken bana gelince, ben Iacopo Rusticucci(4) idim. Başkalarının ettiği fenalıklar zalim karımın elinden çektiklerimin yanında hiç kalır.

Ateşten korunabilseydim aşağıya atlıyacak, aralarına katılacaktım. Öyle sanırım ki böyle yapmama üstadım da ses çıkarmıyacaktı. Fakat işin içinde yanmak, kavrulmak vardı, kendilerini kucaklamak için duyduğum şiddetli arzuya rağmen korku iyi niyetlerime galebe çaldı.

Cevap verdim :

— Üstadımın sözlerinden sizin gibi değerli kimselerin gelmekte olduğunu anlayınca durumunuz küçümseme değil, ıstırap uyandırdı içimde, öyle bir ıstırap ki uzun zaman kalbimden silinmiyecek. Ben de sizin, vatanınızın

---

savaşından sonra 1260 da sürgün edilmiş, 1267 de tekrar Floransa'ya dönmüş ve 1272 de burada ölmüştür. Büyük annesi Gualdrana, eski Floransa'da çok sevilen Bellincion Berti dei Ravignani'nin kızı idi.

(3) **Tegghiaio Aldobrandi** : Dante Tegghiaio hakkında daha evvelce Ciacco'dan bilgi istemişti (Bk. **Cehennem,** VI). Tanınmış Adimari ailesine mensuptu. Boccacio'ya göre (**Comm. III, 216**) Tegghiaio, Siena'lılara karşı felâketle biten Montaperti savaşını açmamalarını Floransalılara tavsiye etmiş fakat kendisini dinleyen olmamıştır. 1266 da ölen Aldobrandi'nin sodomit olduğu yalnız Dante tarafından ileri sürülmüş bir iddiadır. Bu, Guida Guerra için de böyledir.

(4) **Jacopo Rusticucci** : Bu kişi hakkında bilgimiz kıttır. 1254 de Toscana şehirleriyle konuşmalar yapmaya memur edilmiştir. 1266 da daha hayatta bulunuyordu. Eski yorumcular daha çok onun özel hayatından bahsederler. Rusticucci'nin çok zalim bir karısı vardı. Aile hayatını zehirleyen bu kadın yüzünden — rivayete göre — Rusticucci koyu bir kadın düşmanı kesilmişti.

çocuğuyum, menkibelerinizi ve şanlı adlarınızı hep sevgi ile tekrarladım ve dinledim. Ben, zehri bırakıp gerçek rehberimin vaatettiği tatlı meyvaları aramaya gidiyorum. Fakat daha evvel ta, merkeze kadar inmem gerekiyor.

O dedi ki :

— Dilerim ruhun daha uzun yıllar cismini taşısın, ünün senden sonra da sürüp gitsin! Fakat söyle bize, nezaket ve kahramanlık eskisi gibi şehrimizde duruyor mu, yoksa yerlerinde yeller mi esiyor? Çünkü az bir zamandır azaplarımızı paylaşan ve arkadaşları ile birlikte şu tarafa doğru gitmiş bulunan Guglielmo Borsiere(5) sözleriyle bizi pek çok üzüyor(6).

— Sonradan ve kolay kazançlar şimdi acı acı şikâyet ettiğin gurur ve aşırılığa sürükledi seni, ey Floransa(7)!

Bu sözleri başımı kaldırarak haykırdım; cevabımı işiten üç görüntü, gerçeğin yüzüne bakar gibi, gözgöze bakıştılar.

Hep bir ağızdan cevap verdiler :

— Başkalarını tatmin etmen sana bu kadar kolay

---

(5) **Guglielmo Borsiere** : Dante'nin 1300 yılından az evvel öldüğünü söylediği bu adam hakında hemen hemen hiç bir bilgimiz yok. Boccaccio ondan **Decameron**'unda mahsetmiştir (I, 8).

(6) **Sözleriyle bizi pek çok üzüyor** : Çeyrek yüzyıl önce gözlerini dünyaya yummuş olan bu üç tanınmış Floransalı, Guglielmo Borsiere'nin Floransa'daki ahlâk düşüklüğü üstüne anlattıkları şeylerin doğru olup olmadığını bir kere de Dante'den sorup öğrenmek istiyorlar.

(7) **Sonradan gelenler...** : Floransa'ya dışardan, köy ve kasabalardan gelenler. Bu konu **Cennet**'te (XV, XVI) daha etraflı bir şekilde ele alınacaktır. — **Kolay kazançlar...** XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başında Floransa'nın başardığı iktisadî kalkınma kastediliyor. — **Gurur ve aşırılığa sürükledi** (Bk. **Cehennem**, VI, XV).

geliyorsa, düşündüğün gibi konuştuğun için doğrusu mutlusun! Bu karanlık yerlerden çıkar da güzel yıldızlara kavuşursan "Orada bulundumdu" dediğin vakit bizden de bahsetmeyi unutma.

Bunun üzerine tekerlek gibi dönmekten vazgeçerek dağıldılar, kanat gibi çevik ayaklariyle uçup gittiler, "Amin" demekten daha kısa zamanda gözden kayboldular. Üstadım da yolumuza devam etmemizi uygun gördü.

Peşinden yürüdüm. Çok gitmemiştik ki suyun gürültüsü yakından gelmeye başladı, o kadar yakından ki nerdeyse konuştuklarımızı işitmiyecektik.

Apenin dağlarının sol yamacında, Viso dağından itibaren doğuya doğru kendi yatağında akan, ovaya ulaşmadan evvel, adı yukarda Acquaqueta iken Forli'de bu ismi kaybeden nehir, dağların tepesinden Aziz Benedetto üzerinden bir uçuruma, bin kişi barındırabilecek genişlikteki bir yere dökülürken nasıl uğuldarsa(8), bu renkli suyun sarp bir kayalığın aşağısında çıkardığı gürültü de o kadar şiddetli idi ki az zamanda insanın kulağını sağır edebilirdi.

Belime doladığım bir ipim vardı(9), hattâ bir defa-

---

(8) **Kendi yatağında...** : Bu nehir Po'ya karışmadan doğruca denize dökülür. — **Aziz Benedetto** : Benedettini manastırı, Apenin dağlarının Forli şehrinin yukarısında kalan kısmında bulunmaktaydı. — **Bu ismi kaybeden...** : Çünkü oradaki adı Montone'dir. — **Bin kişi** : Bu noktada fikir birliği yoktur. Bazı yorumcular Acquaqueta'nın bin kolu olsaydı sular sakin sakin akmak imkânını bulacak ve o muazzam kaskat meydana gelmiyecekti, denilmek istendiğini ileri sürüyorlar.

(9) **Bir ipim vardı** : Dante'nin belinde bir ip olduğunu ve bununla karanlık ormanda karşısına çıkan parsı tutmaya çalıştığını ilk defa burada öğreniyoruz. Bu ip, yorumcular arasında, en aşağı 20 değişik yoruma yol açmıştır. Buti'ye göre (Bk. **Commento sopra la D. C. di D. A.**, Nisa, 1858 - 1862) Dante "frères mineurs" tarikatına mensuptu.

sında derisi alacalı parsı bununla tutmağı düşünmüştüm. Üstadımın emrine uyarak ipi belimden çözdüm, halka halka edip bağladıktan sonra kendisine uzattım.

O zaman sağa döndü ve ipi kayanın kenarından az uzağa, derin uçuruma sarkıttı.

İçimden düşünüyordum :

— Üstadımın gözleriyle dikkatli dikkatli izlediği bu garip işarete her halde görülmedik bir şey karşılık verecek!

Ah! Yalnız tutumumuzu, davranışımızı görmekle kalmayıp zekâlariyle düşüncelerimizi de okuyan kimselerin yanında ne kadar ihtiyatlı olunsa yeridir!

Üstadım dedi ki :

— Benim beklediğim, senin de ne olduğunu düşündüğün o şey çok geçmeden yukarda, gözlerinin önünde serilmiş olacak.

İnsan, yalana benziyen gerçeğe imkân nispetinde ağzını kapalı tutmalıdır, çünkü kabahati olmadan da mahçup duruma düşebilir(10). Böyle olmakla beraber, ben burada susamayacağım. Ey okur! Uzun zaman rağbet görmelerini dilediğim bu Komedya'nın mısraları üzerine yemin ederim ki, bu karanlık, yoğun havanın içinde, en cesur yürekleri bile titretecek kadar korkunç bir cismin(11) aşağıdan yukarıya doğru gelmekte olduğunu gördüm. Bir taşa veya denizdeki başka bir cisme takılan çapayı kurtarmak için suya dalan bir kimse nasıl kollarını yukarı uzatıp ayaklarını kendine çekerek suyun yüzüne çıkarsa, bu da öylece yukarıya geliyordu.

---

(10) **Mahçup duruma düşebilir** : Adı yalancıya çıkar.

(11) **Korkunç bir cisim** : Geryon (Bk. **Cehennem**, XVII).

ON YEDİNCİ MANZUME

YEDİNCİ DAİRE :

SALDIRGANLAR

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANATA KARŞI ZOR KULLANANLAR

Boşlukta Geryon belirmiştir.

Geryon hilenin sembolüdür.

Vergilius, sırtında aşağı inmelerine müsaade etmesi için Geryon'u kandırıncaya kadar Dante'ye, gidip üçüncü bölümün kenarında oturmakta olan murabahacıları görmesini söyler. Dante bu teklifi memnunlukla kabul eder.

Geri döndüğü zaman Vergilius'u Geryon'un sırtına binmiş, kendisini bekler bulur. Renk vermemeğe çalışsa da müthiş bir korkuya kapılan Dante, ister istemez korkunç canavarın sırtına binmek zorunda kalır.

Geryon geniş kavisler çizerek boşlukta ağır ağır inmeğe başlar.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi sabahı, tan vaktinden az evvel.

★

— İşte dağları aşan, kaleleri ve zırhları kırıp deviren, sivri kuyruklu canavar(1); işte, kâinatı bozan yaratık!

Rehberim bana böyle dedi ve ona, üzerinde yürüdüğümüz kayanın kenarına(2) yaklaşmasını işaret etti. Hile ve düzenin bu iğrenç timsali yanımıza geldi, başını ve gövdesini uzattı, fakat kuyruğunu kıyıya çekmedi.

Öyle yumuşak görünüşü vardı ki yüzü doğruluktan ayrılmıyan bir insanın yüzünden farksızdı, ama vücudünün geriye kalan kısmı yılan vücudüydü. Koltuklarına kadar kıllı iki pençesi vardı; sırtı, göğsü ve iki yanı düğümlerle, yuvarlak beneklerle alacalı bulacalı idi. Ne Türkler, ne Tatarlar(3) renk ve şekil bakımından bu kadar çeşitli kumaş asla yapmamışlar, Arakhne(4) dokumanın böylesini tezgâhından asla çıkarmamıştır.

O iğrenç hayvan, yarısı karada kalacak şekilde kıyıya çekilmiş kayıklar veya obur Almanlar(5) diyarında, avını yakalamak için büzülüp pusuda bekleyen kunduz gibi, kum çölünü kuşatan kayanın kenarına yapışmıştı. Kuyruğu boşlukta sallanıyor, akrep kuyruğu gibi tepesinde bulunan zehirli çatal ucu yukarı dikiliyordu.

---

(1) Hileye karşı etkili bir çare, güvenilir bir tedbir bulunmadığına işaret ediliyor.

(2) **Kayanın kenarı...** : Phlegethon nehrinin kenarı.

(3) Ortaçağda doğulular iyi dokumacı olmakla ün almışlardı.

(4) **Arakhne** : Ovidius şöyle der : "Arakhne'nin dokuduğu kumaşlar binbir renkte idi ve bu renkler o şekilde karıştırılmıştı ki göz, birinden ötekine geçildiğini fark edemezdi" (**Metam**, VI 63-67). Bu talihsiz Lidyalı genç kız, Minerva'ya karşı geldiği için Tanrıça tarafından örümceğe çevrilmiştir.

(5) **Obur Almanlar** : Almanlar için hiç te hoşa gider bir yanı olmıyan bu sıfatı Dante'ye şu olay telkin etmiş olsa gerektir : Manfredi tarafından sürgün edilmiş bulunan Floransalıların yardımına gönderilen Almanları Farinata şarap içirerek sarhoş etmiştir. (Bk. G. Villani : **Cronica**, VI, 75).

Rehberim :

— Şimdi, şurada duran hayvanın yanına gitmek için yolumuzun yönünü biraz değiştireceğiz, dedi.

Böylece sağa indik(6), kumlardan ve yalımlardan korunmak için kayanın tâ kenarında on adım ilerledik.

Yanına geldiğimiz zaman birtakım insanların, az ilerde, uçurumun kenarında kumların üzerinde oturduklarını gördüm(7).

Buraya gelince üstadım bana şöyle dedi :

— Ne halde olduklarını git gör ki bu daire hakkında tam bir fikir edinebilesin. Yalnız konuşmanı kısa kesmeğe bak. Ben de, sen gelene kadar, bizi kuvvetli sırtında taşıması için şu hayvanı kandırmaya çalışacağım.

Bu mahzun görüntülerin oturdukları yedinci dairenin buçu üzerinde tek başıma yürüdüm(8).

Acıları gözlerinden okunan kimselerdi bunlar. Ellerini şuralarına, buralarına götürerek vücutlarını, kâh kıvılcımlardan, kâh yakıcı zeminden korumaya çalışıyorlardı. Yazın pire, sinek veya atsinekleri etlerini soktukça köpekler de ağız ve ayaklariyle tıpkı böyle yaparlar.

---

(6) **Sağa indik...** : Vergilius'la Dante Cehennemde hep sol kolu izleyerek ilerlerler (Bk. **Cehennem,** XIV). Bu kurala ilk ayrıklığı IX. Manzumede görmüştük, buradaki ikinci ayrıklıktır. Vergilius niçin sağa iniyor? Hileye karşı koymak için en iyi silâhın doğruluktan ayrılmamak olduğundan mı? Yine bir sürü tahmin ve iddialarla karşı karşıyayız.

(7) Sanata karşı zor kullananlar, yani murabahacılar.

(8) **Tek başıma yürüdüm** : Şimdiye kadar ikinci defadır ki Dante Vergilius'tan ayrılarak kendi kendisine davranmak imkânını buluyor. Hatırlanacağı gibi ilk defasında Dite şehrinin kapısında Vergilius Dante'yi yalnız bırakmıştı. (Bak. **Cehennem,** VIII). — **Yedinci dairenin...** : Bundan sonra sekizinci daire başlamaktadır. Sekizinci dairede hileciler cezalandırılmaktadırlar. Bu iki günah biribirine çok yakın olduğu içindir ki murabahacılarla hileciler yanyana duran iki ayrı dairede günahlarının kefaretini ödüyorlar!

Üzerlerine yakıcı ateşin yağdığı bu cehennemliklerden birkaçının yüzüne dikkatle baktımsa da, tanıdık bir çehreye rastlıyamadım(9); fakat boyunlarında başka başka renkte ve üzerlerinde belirli işaretler bulunan birer kese asılı olduğunu fark ettim. Gözleri keselerinden hiç ayrılmıyordu(10).

Baka baka aralarından geçiyordum, sarı bir kesenin üzerinde yüzü ve duruşu aslanı andıran mavi bir şekil gördüm(11). Sonra gözlerimi çevrede gezdirmeye devam edince, kan kırmızısı bir başka kesenin üzerinde, tereyağından daha ak bir kaz gözüme ilişti(12).

Üzerinde mavi renkte semiz bir dişi domuz resmi çizilmiş beyaz keseli bir başkası(13) bana şöyle seslendi:

— Ne arıyorsun bu çukurda? Çabuk, çekil git buradan! Daha canlı olduğun için şunu bil ki komşum Vitaliano(14) gelip burada, benim solumda oturacak. Bu kadar

---

(9) Dante, hasisler içinde de tanıdık bir yüze rastlıyamamıştı (Bk. **Cehennem**, VII).

(10) **Gözleri keselerinden...**: Bu günahkârlar dünyada ne iseler ahrette de odurlar. Şu farkla ki burada cismanî işkencelerine bir de manevisi eklenmiş bulunuyor!

(11) Floransalı Gianfigliazzi ailesinin arması: Sarı zemin üzerinde mavi aslan. Buradaki, bu ailenin kimidir, belli değil.

(12) Floransalı Obriachi'ler ailesinin arması: Kırmızı zemin üzerinde süt beyaz kaz resmi. Bazılarına göre buradaki kişi, Ciappo Obriachi'dir.

(13) Padovalı Scrovegni ailesinin arması; buradaki kişinin Reginaldo değil Scrovegni olması muhtemeldir. — Reginaldo'nun oğlu Enrico, Padova'da Santa Maria dell' Arena kilisesini yaptırmış, resim ve tasvirlerini de Giotto çizmişti. O yıllarda, böyle olaylar pek sık görülürdü: Haram paralarla güzel kiliseler inşa ettirilir, böylelikle zenginler, atalarının veya kendilerinin işlemiş oldukları günahların kefaretini ödediklerini sanırlardı.

(14) **Komşum Vitaliano**: Podova'lı Vitaliano del Dente. Bu adam 1307 de Padova **Podestà**'sı bulunuyordu. — Dante burada ilk

Floransalının arasında Padova'lı bir ben varım(15). Bunlar ikide birde: "Üç gagalı keseyi getirecek olan şövalyeler kralı gelsin(16)!" naraları ile kulaklarımı sağır ediyorlar.

Ağzını buruşturdu ve burnunu yalayan bir öküz gibi dilini çıkardı.

Ben daha çok oyalanırsam orada fazla kalmamamı tembih eden rehberimi gücendirmekten çekindiğim için, bu bitik ruhlardan ayrılarak geri döndüm.

Rehberimi vahşi hayvanın sırtına binmiş buldum. Bana dedi ki:

— Metin ve cesur ol! Bundan böyle bu kabil merdivenlerden ineceğiz. Sen öne bin! Kuyruğunun sana zarar vermemesi için ben ortada oturacağım.

Sıtma nöbetinin yaklaştığını duyan kimsenin tırnakları nasıl morarır ve sadece serin bir gölgelik görmek bile vücudunu nasıl baştan aşağı titretirse, bu sözler üzerine ben de tıpkı öyle oldum. Fakat utanç karşıma dikildi, o utanç ki hizmetkârı cesur efendisinin karşısında cesur olmaya zorlar.

Canavarın korkunç sırtına oturdum. "Beni kollarınla sar!" diyecektim ama sesim istediğim gibi çıkmadı. Beni defalarca birçok tehlikelerden korumuş olan üstadım

---

defa olarak günahkârların kâhinlik hassalarından faydalanarak 1300 yılında çıktığı ahret yolculuğu sırasında daha hayatta olan kimseleri bekliyen son hakkında tahminler yürütüyor.

(15) Padova, Guelf'leri tutan, imparatora isyan eden ve Cane della Scala'ya karşı gelen bir şehirdi. Bu sebepten Dante Padova'yı sevmezdi. Dante, murabahacılığı temsil etmesi için Floransa ile beraber Padova'yı da Cehenneme koymuştur.

(16) **Üç gagalı kese:** Buiamonti ailesinin arması: Üç çaylak gagasını taşırdı. — **Şövalyeler kralı:** Giovanni del Buiamonti Floransa'da vatandaşları arasında şövalye geçinir, fakat murabahacılar arasında bunların **ustası, kralı** yerindedir, çünkü hepsinden üstündür!

canavarın sırtına binince beni kollariyle sardı, sıkı sıkı tuttu ve dedi ki:

— Geryon(17), haydi yürü bakalım! Geniş kavisler yaparak ağır ağır in. Sırtında her zamankinden başka bir yük taşıdığını unutma!

Gemi nasıl geri geri giderek limandan ayrılırsa, o da oradan öylece uzaklaştı, tamamen serbest kaldığını duyunca kuyruğunu az evvel göğsünün bulunduğu tarafa çevirdi ve bir yılan balığı gibi dimdik oynatmaya başladı, pençeleriyle havayı kendine çekti.

Phaethon(18) dizginleri elinden kaçırıp da gökyüzü bugün hâlâ görüldüğü gibi tutuştuğu zaman(19), veyahut ta talihsiz Icaros(20) balmumunun erimesiyle tüylerin kanatlarından döküldüğünü fark ettiği, babası: "Tuttuğun yolu beğenmiyorum!" diye haykırdığı vakit, kendimi boşlukta duyup ta çevremde havadan başka bir şey göremeyince benim o anda duyduğumdan daha büyük bir korku duymuş olamazdı.

O yüzerek ağır ağır ilerliyor, kavisler çize çize iniyordu. Fakat bunu ben ancak aşağıdan yüzüme çarpan hava esintisinden anlayabiliyordum.

Altımızdaki şelâlenin müthiş şarıltısını sağ tarafta

---

(17) **Geryon:** Aeneis'de Geryon üç vücutlu bir ejder şeklinde tasvir edilmiştir (Bk. **Aeneis,** VI, VII).

(18) **Paethon:** Phoibus'un oğludur. Babasından güneş arabasını gütmek müsaadesini almış, fakat iyi idare edemiyerek küremizin üzerine düşmüştür (Bk. **Ovidius,** Metam II, 47).

(19) Saman yolu kastediliyor. Mitolojiye göre gök, Phaethon'un iyi idare edemediği Güneş arabasının etkisiyle tutuşmuş ve saman yolu, bu yanma sonucunda meydana gelmiştir.

(20) **Icaros:** Babası Daidalos'un sazlardan ve balmumundan yaptığı kanatlarla gökyüzüne yükselen Icaros, güneşe fazla yaklaşmasiyle balmumunun erimesi üzerine denize düşerek ölür (Bk. Ovidius, **Metam,** VIII, 231-233).

daha şimdiden duymaya başlamıştım(12). Görmek için gözlerimle beraber başımı da eğerek aşağı baktım. O zaman düşmekten büsbütün korktum, çünkü orada ateşler görmüş, iniltiler işitmiştim; titreyerek olduğum yerde büzüldüm kaldım.

Dört bir yandan yaklaşmakta olan büyük ıstırapları görünce evvelce fark etmediğim bir şeyi, yani kavisler çizerek aşağıya inmekte olduğumuzu gördüm.

Nasıl ki şahin uzun süre uçtuktan sonra düdük sesi alamayınca veya kuş göremeyince sahibine: "Ne o? İniyor musun?" dedirtir ve hızla havalandığı noktaya, yüzlerce kavis çizerek öfkeli ve asi bir tavırla gelip sahibinden uzakça bir yere yorgun argın konarsa, Geryon da bizi uçurumun dibine, dik kayanın alt başında öylece yere bıraktı ve bizi indirmesiyle yayından fırlıyan ok gibi gözden kaybolması bir oldu.

(21) Dante Phlegethon nehrinin sekizinci daireye döküldüğü yere yaklaşıyor.

ON SEKİZİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

BİRİNCİ HENDEK :

BAŞKALARI VEYA KENDİLERİ İÇİN
ALDATMA EYLEMİNİ
YAPMIŞ OLANLAR

İKİNCİ HENDEK :

DALKAVUKLAR

Dante, Vergilius'un ağzından sekizinci dairenin kuruluşu hakkında kısaca bilgi verdikten sonra ahret yolculuğuna devamla gördüklerini anlatmaya başlar.

Geryon'un sırtından indikten sonra iki Şair sola yönelirler ve on hendekten birincisine kuşbakışı göz atarlar. Burada; zebanilerin uzun kırbaçlarla dövdükleri iki ayrı günahkâr grubu yer almıştır. Hendeğin yarısında, başkalarının nam ve hesabına aldatma işini yapanlar, öteki yarısında ise bu suçu sırf kendileri için işliyenler bulunmaktadır.

Dante burada kızkardeşini markinin arzularına boyun eğmeye zorlamış olan Venedico Caccianimico ile konuşur. Daha sonra, Vergilius'un işareti üzerine, eski zamanların ünlü kahramanı Iason'u uzaktan görür.

Yollarına devamla ikinci hendeğin üzerindeki köprüye gelirler. Burada dalkavuklar, pislik deryasına batmış bir halde, azap çekmektedirler. Dante Lucca'lı Alessio ile konuşur ve uzaktan Thais'i görür. O dünya güzeli füsunlu Thais iğrenç bir cadı olmuştur...

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi günü sabahı, tan vakti.

★

Cehennemde Malebolge(1) denilen bir yer vardır ki etrafını çepçevre kuşatan kayaların meydana getirdiği daire gibi bir baştan bir başa taştandır ve rengi demir rengindedir.

Bu lânetli yerin tam ortasında çok geniş ve derin bir kuyu vardır; sırası gelince kuruluşu hakkında bilgi vereceğim(2). Kuyu ile yüksek kayalığın dip kısmı arasında kalan alan yuvarlaktır ve on küçük vadiye(3) ayrılmıştır.

Hisarları korumak için kale duvarlarını kuşatan sıra sıra hendeklerin şekli nasılsa bu vadilerin görünüşü de tıpkı öyledir. Ve nasıl kalelerin eşiklerinden hendeklerin dışına köprüler uzatılırsa, aynı şekilde kayalığın dibinden kayalar çıkıyor, setleri, hendekleri aşarak kuyuya kadar uzanıyor ve orada son buluyordu(4).

---

(1) **Malebolge:** Dante tarafından uydurulmuş ve **kötü cepler** anlamına gelen bir kelimedir.

(2) **Sırası gelince:** Bk. **Cehennem,** XXX- XXXIV.

(3) **On küçük vadiye...:** veya hendeğe ayrılmıştır. Bu hendeklerin her birinde hilenin bir şeklini yapmış olanlar gruplar halinde cezalandırılmaktadır.

(4) Dante kaç köprü veya kaya bulunduğunu bize söylemiyor. Köprülerin sıralanışı bir araba tekerleğinin parmaklarını andırmaktadır. Her köprünün on tane kemeri vardır, fakat altıncı kemer yıkıldığı için aslında dokuz kemer bulunmaktadır. Şairler

Geryon'un sırtından indiğimiz zaman kendimizi işte bu yerde bulduk. Şair sola yöneldi, ben de peşinden gittim.

Sağımda görülmedik, işitilmedik merhamet sahneleri, yeni yeni işkenceler, yeni yeni cellâtlar gördüm. İlk hendek bunlarla dolu idi.

Hendeğin dibinde, çırılçıplak günahkârlar vardı: Orta yerden itibaren bizden tarafa olanlar bize doğru geliyor, beri taraftakiler ise bizim gittiğimiz yönde, fakat daha hızlı adımlarla ilerliyorlardı. Jübile yılında(5), fazla kalabalık yüzünden, bir koldan gidenlerin yüzlerini Şatoya(6) dönmüş olarak San Pietro'ya(7), öbür koldan gidenlerin ise tepeye(8) doğru yürümelerini sağlamak ama-

---

ilk beş hendeği aynı köprü kemerlerinin üstünden geçerek aşarlar. Sonra kısmen setten, kısmen de hendekten geçmek suretiyle solda bulunan bir sonraki köprüye ulaşırlar. Ve bu köprünün kemerlerinden geçerek son dört hendeği de aştıktan sonra kuyuya varırlar. Dante, ilerde görüleceği gibi, hikâyesine gerçekten yapılmış bir yolculuk çeşnisi sindirmek amaciyle en ince ayrıntılariyle bu noktaları ayrı ayrı belirtmektedir.

(5) **Jübile yılında...:** Papa VIII Bonifazio bir yazılı buyrukla ilk Jübileyi 1300 yılında açtı. Günahlarının papa tarafından affını elde etmek için Roma'ya büyük bir hacı akını olmuştu. Villani bu konuda şöyle der: "Bütün bir sene, şehrin asıl halkından ve gelip gidenlerden başka, Roma'da 200.000 hacı bulunuyordu." Kitabın bir başka yerinde de aynen şöyle yazar: "Bu, görülmüş şeylerin en güzeli idi" (**Cronica,** VIII, 36). Dante **İlâhî Komedya**'nın üç yerinde daha Jübileden bahsedecektir (Bk. **Araf,** II; **Cennet,** XXX). — Giotto, Villani gibi Dante'nin de Jübileye katılmak üzere Roma'ya gitmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

(6) **Şato:** Roma'da, Tevere nehri üzerinde bulunan Castel Sant'Angelo. Fatihin talihsiz şehzadesi Cem Sultanın bu şatoda hapsedildiği rivayet edilir.

(7) **San Pietro:** Roma'daki ünlü San Pietro kilisesi.

(8) **Tepe:** Giordano tepesi.

ciyle köprüden geçiş sırasında Romalıların halka verdirdikleri düzen gibi bir şey.

Boynuzlu zebanilerin yer yer siyah kayaların üzerinde ellerindeki büyük kırbaçlarla cehennemliklerin sırtlarına kıyasıya vurduklarını gördüm. Ah! Daha ilk darbeyi indirmeleriyle öyle bir kaçırış kaçırıyorlardı ki onları! İkinci, üçüncü kırbacın inmesini bekleyen yoktu.

Yürürken gözlerim bunlardan birine ilişti, derhal:

— Bunu benim daha evvel de görmüşlüğüm var, dedim.

Ve durarak incelemeye koyuldum. Sevgili üstadım da durdu ve biraz geri dönmeme müsaade etti. Kırbaçla dayak yiyen bu adam, başını eğerek kim olduğunu benden saklamaya yeltendiyse de istediği olmadı, çünkü ona şöyle dedim:

— Ey gözlerini yere eğen adam, yüzün beni aldatmıyorsa, sen Venedico Caccianimico'sun(9). Fakat bu kadar şiddetli azaba çarpılmana sebep ne?

O bana cevap verdi:

— İstemiye istemiye itiraf ediyorum. Bana o bir vakitki dünyayı hatırlatan açık sözlerin buna zorluyor beni. Ghisolabella'yı(10), Markinin(11) arzularına boyun eğmeye ben zorladım, bu iğrenç hikâye hakkında ne derlerse desinler meselenin içyüzü budur. Burada gözyaşı döken tek Bologna'lı bir ben değilim; aksine burası Bologna'lılarla(12) o kadar dolu ki Savena ile Reno arasında

---

(9) **Venedico Caccianimico**: 1273-1288 yılları arasında Modena, Imola, Milano ve Pistoia'da birçok önemli görevlerde bulunan Caccianimico Bologna Guelf'lerinin şefi idi.

(10) **Ghisolabella**: Venedico'nun kızkardeşi.

(11) **Marki**: Büyük bir ihtimalle Ferrara'lı Obizzo d'Este. Onu kaynar kan nehrinde görmüştük (Bk. **Cehennem**, XII).

(12) Venedico bu sözleriyle Dante tarafından tanınmış olmanın öcünü almak istiyor ve âdeta: "Ne yapayım, bütün Bologna'lı-

şimdi *sipa* diyen dillerin sayısı buradakilerden daha azdır. Buna delil, tanıklık mı istiyorsun? Cimriliğimizi hatırla yeter.

O böyle konuşurken bir zebani kamçısiyle ona vurdu:

— Yürü bakalım, kadın tüccarı! diye haykırdı. Burada satılık kadın yok.

Rehberimin yanına döndüm, birkaç adımlık yol gittikten sonra sahilden bir taş köprünün çıktığı yere geldik. Köprüye kolayca tırmandık. Zemini engebeli köprüde sağa dönerek bu ebedî dairelerden uzaklaştık.

Kırbaçlarla dayak yiyenlerin geçebilmeleri için köprünün kemer yaptığı noktaya vardığımız zaman üstadım dedi ki:

— Burada dur da, bizim gittiğimiz yönde yürüdükleri için yüzlerini görmediğin öteki sefillere bak.

Karşıdan bize doğru gelen ve kırbaçların ötekileri olduğu gibi şiddetle kovaladığı kafileye(13) bu eski köprünün üzerinden bakıyorduk.

Sevgili üstadım benim sormamı beklemeden dedi ki:

— Bize doğru gelen ve canı acıdığı halde bir damla gözyaşı dökmüyor gibi duran şu iri yarı adama bak. Hâlâ ne heybetli duruşu var! Iason'dur(14) bu, cesareti ve zekâsiyle Kolkhis'lilerin elinden altın tolgayı alan Iason.

---

lar fenadır, hepsi de benimle beraber burada bulunuyorlar!" demeğe getiriyor. — **Savena ile Reno...** Bologna şehrinin doğu ve batısından geçen iki nehir. — **Sipa:** Bologna lehçesinde "evet" anlamında kullanılır.

(13) Bu, başkalarını kendileri için ayartmış olanların bulundukları kafiledir.

(14) **Iason:** Eski devirlerin en tanınmış kahramanlarından biri olan Iason Argonaut gemileriyle yola çıkmış ve sonradan yüzüstü bıraktığı karısı Medeia'nın yardımiyle vahşi boğaları ve ejder-

Gözü pek, zalim kadınların erkeklerini öldürdükleri tarihten sonra idi. Iason Limni adasına uğramıştı. Orada, evvelce ne kadar genç kız varsa hepsini aldatmış olan Hypsipyle'yi tatlı sözler ve hareketlerle ayarttı ve sonra da onu, karnında çocuğu ile yüzüstü bıraktı (15). Bu günahı yüzünden böyle bir azaba çarptırılmış bulunuyor, aynı zamanda Medeia'nın (16) öcü de alınmış oluyor. İnsanları aynı şekilde aldatanların hepsi de onunla beraber gidiyorlar. Birinci vadi ve orada cezalandırılanlar hakkında bu kadar öğrendiğin yeter.

Dar patikanın ikinci setle çaprazlaştığı ve bir başka kemer yapmak için bu settin üzerine dayandığı noktaya gelmiştik. Oradan, ikinci hendekte bulunanların iniltilerini işittik. Bunlar burunlarından soluyorlar ve avuçlariyle vücutlarına şamarlar indiriyorlardı.

---

hayı öldürmüş, Kolkhis'lilerin elinden, Phrixus'un öldürdükten sonra Ares ormanında bir yere asmış olduğu koçun postunu (altın tolgayı) almıştır.

(15) Iason altın tolga fütuhatına çıktığı sırada yolu üzerindeki Limni adasına uğramıştır. Buradaki kadınlar, kendilerine karşı gösterdikleri ilgisizliğin öcünü almak amaciyle erkeklerini öldürmüş bulunuyorlardı. İçlerinden yalnız bir genç kız, Hypsipyle, diğer bütün kadınları kandırarak, babasının bu kırımda kurban gitmesini önler. Babasını gizlice adadan uzaklaştıran Hypsipyle'ye âşık olan Iason onunla evlenirse de, az sonra karısını karnında çocuğiyle yüzüstü bırakır ve adadan ayrılır. Iason gittikten sonra Hypsipyle iki çocuk dünyaya getirir. Babasını öldürmeyip kaçırdığı anlaşılınca çocuklariyle birlikte adadan kaçmak zorunda kalır.

(16) **Medeia:** Kolkhis kralının kızı. Altın tolgayı elde etmek için Iason'a büyük yardımları dokunmuş ve peşisıra Yunana gelmiştir; fakat sonradan Korent kralının kızı Kreusa'ya âşık olan Iason tarafından yüzüstü bırakılmıştır (Bk. **Cennet**, II; **Metam**, VII, 1; Statius: **Thebaidae** V, 335; Valerius Flaccus: **Argonautae**, II, 77).

Hendeğin duvarları, aşağıdan yükselen buharlaşmadan hasıl olup hamur gibi oraya yapışmış, görünüşü ve kokusu insana tiksinti veren bir küf tabakasiyle kaplıydı. Dibi öylesine karanlıktı ki, kayanın en yüksek yeri olan kemerin üstüne çıkmadan içini görmek mümkün olamıyordu.

Oraya vardık. Aşağıya bakınca hendeğin içinde, insan helâlarından getirilmişe benzeyen pisliklere batmış kimseler gördüm. Hendeği incelemekle meşgul olduğum bir sırada gözüme biri ilişti; başı o derece pisliğe bulanmıştı ki layik mi, ruhani mi olduğu belli olmuyordu.

Beni, şöyle diyerek azarladı:

— Neden öteki murdarlardan çok benim yüzüme bakıyorsun öyle dikkatli dikkatli?

— Çünkü, diye cevap verdim, hafızam eğer beni yanıltmıyorsa, seni saçların kuru halinle de görmüştüm. Sen Lucca'lı Alessio Interminelli'sin(17); seni bunun için ötekilerden daha büyük bir dikkatle süzüyorum.

Bunun üzerine başını yumrukladı:

— Dilimin bıkıp usanmadan söylediği övgüler buraya atılmama sebep oldu, dedi.

Bunun üzerine rehberim bana:

— Gözlerini biraz daha uzağa çevir ki, dedi, şura-

---

(17) **Alessio Interminelli:** Bu kişi hakkında hemen hemen hiç bir bilgimiz yoktur. Beyazlar partisinden olduğu ve 1295 yılında daha hayatta bulunduğu rivayet ediliyor.

(18) **Thais:** Atinalı tanınmış fahişe. Trentius **Hadım** adlı piyesinde Thais'i sahneye koymuştur. Fakat piyeste konuşma Thais'in sevgilisi Thrason ile kadın ticareti yapan Gnathon arasında geçer. Thrason, Gnathon aracılığı ile Thais'e bir genç kız armağan etmiştir, konuşma şöyledir:

"Thrason - Magnas vero agere gratias Thais mihi (Demek Thais bana çok çok teşekkürler ediyor?)

"Gnathon - Ingentes (Dünyalar kadar). (**Hadım**, III, 1). — Fa-

da, kâh yere çömelen, kâh ayağa kalkan ve kirli tırnaklariyle kaşınan, saçları darmadağın pis kızın yüzünü iyice göresin. Âşıkının: "Beni seviyor musun?" sorusuna: "Çok, pek çok!" şeklinde karşılık veren fahişe Thais'tir(18) bu.

"Gözlerimizin burada gördükleri yeter."

---

kat muhtemeldir ki Dante bu pasajı doğrudan doğruya aslından değil de, Cicero'nun **De Amicitia** (XXVI) adlı eserinden okumuştur. Bu eserde, kişiler kolayca birbiriyle karıştırılabilir.

ON DOKUZUNCU MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :
HİLECİLER
ÜÇÜNCÜ HENDEK :
RÜŞVET YİYENLER

Vergilius'la Dante üçüncü köprünün en yüksek yerinden üçüncü hendekteki günahkârlara kuşbakışı bakarlar.

Dante'nin dikkati, diğerlerinden çok acı çektiği her halinden belli olan bir günahkârın üzerinde toplanmıştır. Vergilius, bu günahkârı daha yakından görebilmesi için Dante'ye aşağı inmelerini teklif eder. Şimdi, baldırına kadar bir deliğin içinde tepesi aşağı bir durumda çile dolduran günahkârın yanındadırlar.

Dante onunla konuşur. Bu adam dehşetli para canlısı olmakla ün yapmış Papa III. Niccolo'dan başkası değildir. Niccolo'dan öğreniyoruz: Aynı delik yakında Papa VIII. Bonifazio, ondan sonra da Papa V. Clemente tarafından işgal edilecektir!... Sıralarını savanlar daha derinlerde işkence çekmeye devam ediyorlar ve artık dışarda görünmez oluyorlarmış.

Dante Niccolo'yu çok acı ve dikenli sözlerle azarlar. Konuşma bitince iki Şair tersyüzüne yukarı çıkar ve yola koyulurlar.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi günü sabahı, saat 5 ile 6 arası...

★

Ey sihirbaz Simon(1) ve ey yalnız iyilikle birleşmeleri gereken Allahın nimetlerini altın ve gümüş uğrunda soysuzlaştıran Simon'un açgözlü, sefil müritleri! Üçüncü hendekte olduğunuz için sırası geldi, şimdi boru sizler için çalacak.

Berikinden sonra gelen mezarın üzerine, hendeğin tam ortasına rastlıyan kayanın en yüksek yerine varmıştık şimdi(2).

Ey Tanrının yüce hikmeti! Göklerde, yeryüzünde ve Cehennemde beliren bilimin ne kadar yüce ve verdiğin hükümler ne kadar adaletli!

Hendeğin duvarlarında ve zemininde, üzerinde aynı genişlikte yuvarlak delikler bulunan esmer taşı gördüm. Bu delikler, benim güzel San Giovanni'mde(3) vaftiz yapanlar için açılmış deliklerden ne daha küçük, ne daha büyük görünüyorlardı. Daha geçenlerde, içinde boğulmak üzere olan birini kurtarmak amaciyle bunlardan bir tanesini kırmıştım(4). Bu sözlerim, aksini düşünenlerin fikirlerini çeler inşallah!

Bu deliklerden her birinin ağzından, baldırına kadar

---

(1) **Ey sihirbaz Simon!**: Hz. İsa'nın havarilerine verdiği vaftiz yetkisini para karşılığında elde edeceğini sanan adamdır. Bu konuda yaptığı teklif Aziz Pietro'nun şu sözleriyle karşılandı: "Allahın armağanını para ile satın alabileceğini sandığın için sen de, paraların da inşallah cehenneme gidersiniz" **(Atti degli Apostoli,** VIII, 9-20).

(2) Köprü kemerinin en yüksek yerine, anlamına.

(3) **Benim güzel San Giovanni'm...**: Floransadaki ünlü kilise.

(4) Bu konu etrafında Dante'nin kendi dediklerinden başka bir şey bilmiyoruz. Eğer bu delikler, halkın baskısından kurtulsunlar diye papazların içine girerek vaftiz yapmaları amaciyle yapılmış hücrelerse, içlerinde su bulunmamak gerekir. Mümkündür ki **boğulmak** fiili burada suda değil de, havasızlıktan boğulmak yerine kullanılmıştır.

bir günahkârın ayaklariyle bacakları dışarı çıkıyor, vücudun geriye kalan kısmı deliğin içinde kalıyordu. Günahkârların tabanlarının ikisi de yalım yalım yanıyor, oynak yerleri, ip ve halatları koparacak şiddette kasılıyordu. Yalım, üzeri yağlı cisimlerin yüzlerini nasıl yalarsa, bunların da topuklarından ayaklarının ucuna öylece süzülüyordu.

— Üstad, diye sordum. Öfkesi, hiddeti içinde arkadaşlarından fazla debelenen ve daha kızıl bir alev emen şu adam da kimdir?

Cevap verdi:

— İstersen daha az dikine inen şu duvarboyunca seni aşağıya götüreyim de kimliğini ve günahlarının neler olduğunu kendisinden öğren.

— Senin istediğini ben de seve seve isterim, diye cevap verdim. Sen benim efendimsin, bilirsin ki asla sözünden dışarı çıkmam, sen benim söylemediğim şeyleri de anlarsın(5).

Bunun üzerine dördüncü sete geldik, döndük ve sol taraftan, üzerinde delikler bulunan dar bir hendeğe indik.

Sevgili üstadım, bacaklarını oynatmak suretiyle ağlıyan adamın bulunduğu deliğin yanına kadar beni kollariyle sararak bir yarı üzerinde götürdü.

Ben söze şöyle başladım:

— Ey, bir kazık gibi tepesi aşağı yere gömülü duran acıklı ruh, kim olursan ol, eğer mümkünse bana cevap ver.

Yarı beline kadar toprağa gömülmüş olduğu halde ölüm anını geciktirmek için papazı yanına çağıran kötü

---

(5) **Sen benim efendimsin:** Bk. Cehennem, II. — **Sen benim söylemediğim şeyleri de anlarsın:** Bk. Cehennem, X.

bir katile(6) günah çıkartan bir rahip gibi orada duruyordum.

O şöyle haykırdı:

— Sen misin orada ayakta duran, Bonifazio(7), sen misin orada ayakta duran? Zayiçe beni birkaç sene yanılttı demek? Uğrunda, güzel kadını hileyle, düzenle elde etmekten ve sonra da parça parça doğramaktan çekinmediğin altına bu kadar çabuk mu doydun(8)?

Ben, söylenen şeylerden bir şeycikler anlamadıkları için ne cevap vereceklerini bilemeyen kimseler gibi şaşırmış, kalmıştım.

O zaman üstadım bana dedi ki:

— Çabuk cevap ver: "Ben, senin sandığın o kimse değilim" de.

Ben de bana emredildiği şekilde cevap verdim.

Bunun üzerine ruh ayaklarını şiddetle kastı ve içini çekerek ağlamaklı bir sesle:

— O halde benden ne istiyorsun? diye sordu. Tek kim olduğumu merak ettiğin için setten aşağı inmek zahmetine katlandınsa, bil ki ben kutsal kaftanı giymiş bir kimseyim(9). Gerçekten Ayı oğlu idim(10) ve küçük ayı-

---

(6) **Kötü bir katile...:** Eski bir Floransa kanununda şöyle denilmektedir: "Katil ceza yerine katır veya eşek kuyruğuna bağlı olarak yerde sürütüle sürütüle getirilir, oraya gelince can verene kadar tepesi aşağı toprağa gömülür" (Scartazzini - Vandelli tarafından zikredilmiştir).

(7) **Bonifazio:** VIII. Bonifazio, 1300 yılında papalık makamına getirilmiş ve 11 Ekim 1303 de ölmüştür. 1300 yılında olduğumuza göre Bonifazio zayiçenin bildirdiğinden tam 3 sene evvel ölmüş olmalıdır ki Cehennemde kendisine ayrılan yeri almaya gelebilsin!

(8) **Güzel kadın...:** Kilise. Dante'ye göre Bonifazio papalık makamını yalanla, düzenle elde etmiş (Bk. **Cehennem**, III) ve sonra da orunları para ile satarak onu **parça parça doğramıştır.**

(9) **Kutsal kaftan:** Papalık makamı. Konuşan III. Niccolo'-

larımı zengin etmek için o derece açgözlülük ettim ki hayattayken altınları nasıl keseye koydumsa şimdi de burada kendim girdim kesenin içine. Benden evvel gelen öteki haram yiyiciler bu taşın delikleri içerisinde, benim başımın altında, yamyassı ezilmektedirler. Seni kendisine benzettiğim için demin o anî soruyu sorduğum kişi gelince ben de daha derinlere, onların yanına düşeceğim. Fakat benim ayaklarım yanar halde böyle tepesi aşağı kaldığım süre, onun kıpkırmızı olmuş ayaklariyle yerde gömülü kalacağı süreye kıyasla çok uzundur; çünkü onun peşinden batıdan gelecek olan daha alçakça işlemiş bir ruhanî reis onu da, beni de mat edecek(11). Bu, Machabei'ler kitabında bahsi geçen yeni bir Iason olacak ve Iason'a karşı kralı nasıl zaaf gösterdiyse, Fransa kralı da ona karşı aynı şekilde gevşek davranacak(12).

---

dur, 25 Kasım 1277 den 22 Mayıs 1280 yılına kadar papalık etmiştir.

(10) **Ayı oğlu...:** Giovanni Gaetano Orsini (**de filiis Ursi** veyahut ta **de filiis Ursae**). G. Villani şöyle yazıyor: "O (yani Papa III. Niccolo) sarayında herkesin içinde rüşvet alan papaların ilki veya ilk olanlarından biridir" (**Cronica**, VII, 54). Burada Dante iki kelime oyunu yapıyor: **Küçük ayıların** ve **kesenin içine girdim. Ayı oğlu:** soyadından ötürü kendisine böyle diyor.

(11) VIII. Bonifazio 1303 yılından Cehennemdeki yerini almaya geleceğine göre III. Niccolo **ayakları yanar halde** yirmi sene beklemiş oluyor. — Bonifazio o kadar uzun zaman beklemiyecektir, çünkü 1314 yılında (o durumda onbir sene kaldıktan sonra) batıdan gelecek olan Papa V. Clemente onun yerini alacaktır. Bordeaux piskoposu olan Bertrand de Got 5 Haziran 1305 de V. Clemente adiyle papa olmuş ve papalık makamını Roma'dan Avignon şehrine naklettirmiştir. G. Villani bu adam hakında şöyle yazıyor: "Son derece para canlısı ve rüşvet düşkünü bir insandı Para karşılığında ondan elde edilmiyecek hiç bir orun yoktu" (**Cronica**, IX, 59).

(12) Bk. II. Machabei, IV, 7-26. Iason, papa olabilmek için Suriye kralı Antiokhus Epiphanes'e para vaat etmiştir. Bu kral

Bunu söylemesi üzerine, ona şöyle bir soru sormakla fazla ileri mi gittim, bilmiyorum:

— Bana söyler misin, Aziz Pietro'ya anahtarları teslim etmezden evvel karşılık olarak Hz. İsa ne kadar para istedi idi? Hiç şüphesiz ona sadece: "Beni izle(13)!" demiştir. Kader, hainin(14) elinden kaçırdığı yere Mathias'ı getirince, Pietro gibi ötekiler de ondan altın veya gümüş istemediler. Öyleyse hakkına razı ol, çünkü cezan yerinde bir cezadır. Hem sonra senin Charles'a direnmene sebep olan haram altınlarını da iyi saklamaya bak(15). Dünyada iken sana emanet edilen kutsal anahtarlara karşı beslediğim saygı engel olmasa, daha ağır sözler de söylerdim, çünkü sizin hasisliğiniz, iyileri süründürüp kötüleri yükseltmekle dünyayı inim inim inletiyor. Suların üzerinde bulunan ve yedi başlı olarak yaratılan, kocası (16) erdemi kendine şiar edindiği sürece kuvvet ve kudretini on boynuzundan almış olan kadının(17) krallarla zina ettiğini görünce, İncili yazan Ha-

---

Iason'a karşı nasıl zaaf gösterdiyse, Fransa kralı Philippe le Bel de V. Clemente'ye aynı şekilde **gevşek davranacak** ve bazı özlük yararlar karşılığında papalık makamının Roma'dan Fransa'ya nakline göz yumacaktır.

(13) Hz. İsa Pietro ile Andrea'ya şöyle demiştir: "Peşimden gelin. Ben sizi insanların dinini değiştirebilen kimseler haline getireceğim" (**Metâ.** IV, 19).

(14) **Hain:** Yahuda.

(15) **Haram altınlarını...:** Bir rivayete göre — ki kesinlikle ispat edilmiş olmaktan çok uzaktır — III Niccolo, ilk Sicilia kralı Charles 1er d'Anjou'ya karşı, savaş açmak amaciyle, 1280 de Giovanni da Procida eliyle Doğu İmparatorundan para almıştır. Dante'nin bu rivayetlere dayanarak metindeki sözleri söylemiş olması muhtemeldir. Papanın Charles'a olan düşmanlığına, akrabasından bir kızı kralın almak istemeyişi sebep gösterilmiştir.

(16) **Kocası:** Papa.

(17) **Kadın:** Kilise.

vari(18) siz ruhanî reisleri görmüş olmalıdır. Siz kendinizi altın ve gümüş tapacağı yaptınız. Puta tapan bir kimseyle sizin aranızda, onun bir saneme, sizin ise yüz saneme tapmanızdan başka ne fark var ki? Ah, Constantinus! Senin mezhep değiştirmen değil, fakat sonradan zengin olan ilk papanın senden aldığı o çeyiz(19) nice fenalıklar doğuran bir ana oldu!

Ben ona bunları söylerken o öfkesinden veya vicdan azabından, iki ayağını birden şiddetle sallıyordu.

Öyle sanırım ki rehberim söylediklerimi uygun buluyordu, çünkü gerçeğin ifadesinden başka bir şey olmıyan sözlerimi memnun bir yüzle dinlemişti. Beni kollarının arasına aldı, göğsüne bastı, indiği yoldan tersyüzüne yukarı çıktı. Dördüncü setten beşinciye geçilen köprü kemerinin tam ortasına gelinceye kadar beni sıkı sıkı tutmaya devam etti. Orada, sevgili yükünü, keçilerin bile geçmekte güçlük çekeceği bir yol olan sarp ve engebeli kayalığın üzerinde yavaşça yere bıraktı.

Oradan gözlerimin önüne bir başka vadi seriliyordu.

---

(18) **Havari: Aziz Giovanni.**

(19) **Çeyiz:** Dante de, o devirde yaşıyanların hemen hepsi gibi, kilisenin içinde yüzdüğü soysuzlaşmanın, bozukluğun kökünü, Constantinus'un Papa I. Silvestro'ya hibe ettiği rivayet olunan arazi bağışlarında görmek eğilimindedir (Bk. **Araf, XXXII; Cennet, XX**).

YİRMİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER
DÖRDÜNCÜ HENDEK
KÂHİNLER

İki Şair, dördüncü hendeğin üzerinden geçen köprü kemerinden aşağıya bakarlar.

Burası, kâhinlerin cezalandırıldığı yerdir. Değil mi ki ölümlü hayatlarında ilerisini görebileceklerini vehmetmişlerdir; şimdi de ebediyen, başları arkalarına dönük bir durumda hep geriye bakacaklar ve önlerini göremeden yürüyeceklerdir...

Bunların arasında, Vergilius'un vatanı olan Mantova şehrinin kurucusu Manto da vardır. Vergilius Dante'ye Mantova'nın kuruluşu hakkında etraflı açıklamalar yapar.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi günü, sabahın saat 6 sı.

★

Şimdi de başka azapları nazma geçirmem ve cehennemliklerden bahseden birinci *Canzone*'min(1) yirminci manzumesinin konusunu ele almam gerekiyor.

---

(1) **Canzone:** İtalyancada "manzume" demiye gelir. **Canzone**, "dolce stil nuovo" mektebi lirik tarzının en asîl bir şekli olarak kabul edilmiştir. Dante bu deyimle **Cehennem, Âraf** ve **Cennet**'ten ibaret olan **İlâhî Komedya**'nın bu bölümlerinden birini kastediyor. **Cantica** deyimini de aynı anlamda kullanmıştır (Bk. **Âraf**, XXXIII).

Önümde açılmış duran ve ıstırap gözyaşlariyle sulanan hendeğe dikkatle bakıyordum. Birtakım ruhların, daire şeklindeki vadiden doğru, sessiz sedasız, ağlıyarak, tıpkı dünyamızdaki dinî ayinlerde olduğu gibi, ağır adımlarla geldiklerini gördüm.

Bakışlarım aşağılara, bu günahkârlara doğru uzanınca, garip bir manzara ile karşılaştım. Bu günahkârların çeneleri, gövdelerinin üst kısmından arkalarına bükülü idi. Yüzleri sırtlarına dönmüş olduğundan, önlerini göremedikleri için geri geri yürümek zorunda kalıyorlardı. Mümkündür ki inme insanı bu hale getirsin; ama ben görmedim, böyle bir şeyin olabileceğine de ihtimal vermiyorum.

Ey okur! Dilerim, Tanrı okuduğun şeylerden seni faydalandırsın(2)! Fakat gözlerinden akan yaşlar sırtından süzülerek kaba etlerini ıslatan soydaşlarımı bu kerte çarpılmış bir halde yakından görünce, gözyaşlarımı tutmak elimde mi idi, bunu artık sen kendin takdir et!

Elbette ki, yalçın kayanın bir taşına yaslanmış ağlıyordum ve öylesine hıçkırıyordum ki, rehberim:

— Sen de şuradaki izansızlardan mısın? diye bana çıkıştı. Merhamet tamamen öldüğü zaman yaşar burada. Allahın verdiği hüküm karşısında acıyan bir kimse kadar fena bir insan tasavvur edilebilir mi(3)? Kaldır, kal-

---

(2) Dante, gelecekte olacak şeyleri evvelinden bilmeğe, günah işlemek, gülünç olmak pahasına ipe sapa gelmez yalanlar uydurmaya heves etmemelerini okurlarına yürekten ihtar ediyor!

(3) Vergilius, cehennemliklerin azapları karşısında teessüre kapılan, merhamete gelen Dante'ye her zaman böyle sert bir tavır takınmamış ve onun Francesca (Bk. **Cehennem,** V) Ciacco (Bk. **Cehennem,** VI) ve Brunetto Latini'ye (Bk. **Cehennem,** XV) karşı derin bir merhamet duymasına ve hattâ bir defasında kendinden geçerek bayılmasına ses çıkarmamıştır. Fakat burada mesele büsbütün başkadır. Vergilius insan akıl ve mantığını temsil ettiğine

dır başını da yer yarılıp Thebai'lilerin gözleri önünde yere geçen adamı gör! Thebai halkı: "Amphiaraos(4), nereye göçüyorsun? Savaşı niçin bırakıyorsun?" diye haykırırken o, uçurumda yuvarlana yuvarlana, bütün günahkârları toplıyan Minos'un(5) önüne kadar geldi. Bak, göğsü nasıl sırt olmuş! İlerisini çok fazla görmek istediği için şimdi arkasına bakıyor ve geri geri yürüyor. Vücudunun bütün organları şekil değiştirerek, erkek iken kadın olan Teiresias'a(6) bak; o Teiresias ki yeniden erkek olabilmek için birbirine sarılmış iki yılana değneğiyle bir kere daha vurmak zorunda kalmıştır.

"Sırtını karnına dayayarak peşinden gelen de Aruns'tur(7); o ki, aşağılarda oturan Carrara'lı köylünün çalı çırpı kestiği Luni dağlarından(8) beyaz mermerler arasındaki mağarayı kendine mesken yapmış ve oradan, engelsiz, denizi ve yıldızları seyredebilmişti. Senin göremediğin memelerini dağınık saçlariyle örten ve derisinin kıl-

göre, insan oğlunun ilerisini görmek gibi elinde olmıyan bir hassaya malik olduğunu sanarak birtakım budalaca kâhinlikler savurmak suretiyle gülünç duruma düşmüş ve sonunda mahkûm olmuş kimselere Dante'nin acınmasını hoş göremezdi. Vergilius'un Dante'ye sert ihtarını bu düşüncenin ışığında görmek gerekir.

(4) **Amphiaraos:** Polynekes'i Thebai tahtına geçirmek amaciyle Thebai şehrine sefer açan yedi kraldan biri. Savaşta öleceğini haber aldığı için kaçmak istemiş fakat **Thebai'lilerin gözleri önünde** yer yarılmış ve Iuppiter onu yerin içine sokmuştur (Statius, **Thebais,** VII, 690; VIII, I).

(5) **Minos:** Bk. **Cehennem,** V.

(6) **Teiresias:** Truva savaşlarında Yunanlılara kâhinlik eden adam (Bk. **Metam.** III, 322).

(7) **Aruns:** Etrüsklerin kâhini. Caesar ile Pompeius arasında kopacak iç savaşı bu adam haber vermiştir (Bk. Lucanus, **Pharsalia,** I, 580).

(8) **Luni dağları:** Lunigiana dağı. Dante 1306 da bir süre burada kalmıştır. — Carrara mermerlerinin dünyaca tanınmış oldukları malûmdur.

lı kısımları ön tarafında kalan şu kadın da Manto'dur(9) ki, diyar diyar dolaştıktan sonra sonunda benim doğduğum yerde konaklamıştı. Bu sebeple beni biraz dinlemeni isterim.

"Babası ölüp de Bacchos'un şehri esaret altına(10) girince, Manto uzun yıllar şurada burada dolaştı, durdu. Güzel İtalyanın yukarı kesiminde, Almanyanın sınırını çizen Alpların eteğinde, Tyrol(11) üzerinde bir göl vardır, adına Benaco(12) derler. Sanırım binden fazla kaynaktan çıkan sular, Garda ile Val Camonica(13) arasında Pennino dağını(14) suladıktan sonra, gelip bu göle dökülür. Orta yerde bir nokta vardır ki Trento, Brescia ve Verona piskoposları, bu yoldan gelseler, orada ayin yapabilirler(15). Yüzeyin en alçak noktasında, Brescia'lılarla Bergamo'luların saldırılarını başarısızlığa uğratmak

---

(9) **Manto:** Teiresias'ın kızı. Creon'un zulmünden kurtulmak için Thebai'den, **Bacchos'un şehrinden,** kaçmış ve İtalyada yerleştiği yerde sonradan Mantova şehri kurulmuştur. Bilindiği gibi Mantova Vergilius'un vatanıdır.

(10) **Esaret altına...:** Creon'un tahakkümü altına, anlamına.

(11) **Tyrol:** Bazı yorumcular Tyrol değil de Tiralli şatosundan bahsedildiği kanısındadırlar. Bu şato, sınırın beri tarafında, Alman toprakları üzerinde bulunmaktaydı.

(12) **Benaco:** Garda gölünün eski adı.

(13) **Val Camonica:** Lombardia'da bulunan bir vadi. Oglio çayı buradan akar ve Garda gölünün batısında Isco gölünü meydana getirir.

(14) **Pennino dağı:** Bu dağın hangi dağ olduğu kesin olarak bilinmiyor. Apenin dağları olmadığı muhakkaktır. Dante'nin, eski coğrafyacıların verdikleri yanlış bilgiye dayanarak Val Camonica'nın uzağında bulunan Apenin dağlarından bahsetmiş olması muhtemeldir. Bu konu hâlâ tartışmalıdır.

(15) Bu nokta da tartışma konusu olmakta devam ediyor. Dante, bugünkü adı Lecchi olan Isola dei Frati'yi mi, yoksa Campione veya başka bir yeri mi kastetmiştir, belli değildir.

için kuvvetli ve şirin Peschiera kalesi(16) yükselir. Benaco'nun içine sığdıramadığı sular oraya boşanır ve aşağıda yeşil çayırlar arasında bir nehir haline gelir. Sular akmaya başlayınca adı artık Benaco değil, Po nehrinin döküldüğü noktaya, yani Governo'ya(17) kadar Mincio'dur. Fakat çok gitmeden önüne basık bir ova çıkar, oraya yayılır, bazan yazları hastalık kaynağı olan bir bataklık halini alır.

"Vahşi bakire oradan geçerken bataklığın orta yerinde çıplak, ıssız bir kara parçası gördü. İnsanlarla her türlü temastan uzak kalmak için, hizmetkârlariyle birlikte orada yerleşerek sanatını icra etti; orada yaşadı ve ruhsuz na'şını orada bıraktı.

"Civarda dağılmış olan insanlar sonradan, bataklığın çepçevre kuşatarak koruduğu bu yerde toplandılar ve ölünün kemikleri üzerinde bir şehir kurdular; ve başka isim aramaya lüzum kalmadan, ilk defa o yeri seçen kadının adına bakarak oraya Mantova dediler.

"Eskiden, budalalığı yüzünden Casalodi Pinamonte tarafından aldatılmazdan evvel(18) çok daha kalabalıktı oranın ahalisi. Memleketimin kuruluşunu başka türlü anlatanları duyacak olursan, gerçeğin yalanla değiştirilmemesi için, seni uyarıyorum(19).

---

(16) **Peschiera:** Garda gölünün güney - batısındaki istihkâmlı yer.

(17) **Governo:** Bugünkü adiyle Governolo; Mincio'nun sağ kıyısında kurulu küçük bir Lombardia kasabası.

(18) **Casalodi:** Guelf'ler tarafından olan Alberto da Casalodi, Ghibellin'li olan Pinamonte Bonaccorsi'nin tavsiyesine uyarak, halkın sempatisini kazanırım düşüncesiyle, asil aileleri sürüp şehirden çıkarmıştır. Böylece şehrin tek hâkimi durumuna gelen Pinamonte 1269 da eline geçirdiği seigneurie'yi 1291 yılına kadar kimseye kaptırmamıştır.

(19) Mantova'nın kuruluşunu Vergilius bizzat kendisi baş-

— Üstadım, dedim, yaptığın açıklamalar bana o kadar kesin görünüyor ve onlara öyle içten inanıyorum ki, ne söylerse söylesinler, gözümde hepsi de sönmüş kömürden farksızdır. Fakat söyler misin bana, gelen şu insanlar arasında, sence üzerinde durulmaya değer bir tek kişi olsun yok mu? Çünkü zihnimi bidüziyekur calıyan tek düşünce varsa o da bu.

O zaman üstadım şöyle dedi:

— Şu, sakalı yanaklarından esmer omuzlarına dökülen adam yok mu, Yunanistanın, beşikteki oğlan çocuklarından başka erkek kalmamak üzere boşaldığı devirlerde(20) orada falcılık yapardı. Aulis'te, Kalkhas'la beraber ilk demir al işaretini veren de odur. Adı Eurypyles'di(21). Büyük trajedim(22) bir yerinde onu bu şekilde terennüm eder. Eserimi başından sonuna kadar ezbere bildiğin için böyle olduğunu pekâlâ sen de bilirsin.

"Şu çok zayıf adam Michel Scot'tur(23), büyü, sihir işlerinde gerçekten çok usta bir kimseydi. Şu gördüğün Guido Bonatti'dir(24); şu da Asdente(25): Keşke elim

---

ka şekilde anlatmıştır (Bk. **Aeneis**, X, 198). Nitekim Mantova'nın ilk defa temelini atan, Manto ile Tiber'in oğulları Ocnus'tur ki şehre annesinin adını vererek Mantova demiştir. Dante Vergilius'un sözlerini yine kendisine düzelttirmiş oluyor!

(20) Truva savaşları kastediliyor.

(21) **Eurypyles:** Yunanlı kâhin, uygun zamanın geldiğini görünce Yunan gemilerine demir aldırmıştır.

(22) **Büyük trajedim...: Aeneis**, II, 114-121.

(23) **Michel Scot:** İskoçyalıdır, II. Federico'nun hekimi ve astrologu idi. Aristo'nun birçok eserlerini Arapçadan Latinceye çevirmistir.

(24) **Guido Bonatti:** Forlì'li astrolog. **Decem Tractatus Astronomiae** isimli eseri yazarına XIII. yüzyılın sonlarına kadar devam eden büyük bir ün sağlamıştır.

(25) **Asdente:** Parma'lı ayakkabıcı. Okuması yazması olmıyan bu adamın asıl adı muhtemelen Benvenuto idi. Kâhinlik yaptığı rivayet edilir.

kösele ile bezinden başka bir şey tutmasaydı, diyor ama neyleyeyim ki son pişmanlık kâr etmiyor.

"Şu gördüğün bahtsızlar da, iğne, mekik ve iği bir yana bırakıp sihirbazlık yapmaya koyulmuş, otlarla, tasvirlerle büyücülük etmiş kadınlardır.

"Fakat artık yürü gidelim; çünkü Kabil dikenleriyle(26) iki yarım kürenin sınırına erişmiş bulunuyor ve Sevil'in altında, denize değiyor(27). Dün gece ayın on dördü idi; bunu iyice hatırlaman gerekir, çünkü ay birkaç defa senin yardımına koşmuştu."

Üstadım böyle söylerken yol almış, gidiyorduk bile.

(26) **Kabil dikenleriyle...:** Ay ve lekelerinin, kucağında dikenleriyle Kabil'i temsil ettikleri ortaçağda halk arasında yayılmış bir inançtı (Bk. **Cennet**, II).

(27) Sevil kürenizin en batı kesiminde bulunduğuna göre (Bk. **Cehennem**, XXVI) ay Sevil'deyken zenith noktasında bulunur. Kuzey yarım kürenin doruğunda bulunan Kudüs'te ise ay batmıştır. Geçen gece ayın on dördü olduğuna göre şimdi sabahın saat altısıdır.

YİRMİ BİRİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

BEŞİNCİ HENDEK :
RÜŞVET YİYENLER, PARA ÇALANLAR

Vergilius'la Dante köprünün üzerinden, aşağıdaki hendeğe bakarlar.

Hendek, fokur fokur kaynıyan ziftle doludur. Bu kaynar ziftin içinde azap çeken günahkârlar, para karşılığında birtakım karanlık işler çevirmiş veya para çalmış kimselerin ruhlarıdır. Bu zavallılar vücutlarının bir kısmını ziftten dışarı çıkarmasınlar! Zebaniler ellerindeki uzun zıpkınlarla bunları şişlemeğe hazır halde zift deryasının iki kıyısı boyunca nöbet beklemektedirler.

Vergilius, bu zebanilerin başı olduğu anlaşılan Malacoda ile konuşur ve kendilerine dokunmamalarını ve mümkünse yol göstermelerini rica eder. Malacoda bu isteği kabul eder görünürse de, ilerde göreceğimiz gibi, yanlış yol salık vererek Şairleri pusuya düşürmek ister.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi sabahının saat yedisi.

★

Böylece, Komedyamın terennüm etmediği başka şeylerden bahsede ede, köprüden köprüye geçtik. Malebolge'nin başka yarığını(1) ve sonuçsuz kalmaya mahkûm daha başka gözyaşlarını görmek üzere kemerin en yük-

(1) Beşinci hendek.

sek noktasında durduk. Bu yarık bana zifirî karanlık göründü.

Kışın, denize çıkılmadığı için onarılmaya muhtaç gemileri kalafata yarıyan yapışkan zift Venedik tersanesinde nasıl kaynar ve sefere çıkacakları yerde nasıl kimi gemisini esaslı bir şekilde onarır, kimi de birçok seferler yapmış başka bir gemiyi kalafatlarsa; kimi geminin provasına, kimi de pupasına çekiçle vurur ve nasıl bazıları kürek yapar, halat büker, bazıları da mizena ve randa yelkenlerini onarırsa; aynı şekilde burada, bu hendeğin dibinde de koyu bir zift, ateşin etkisiyle değil, fakat tanrısal bir sanat sonucunda öylece kaynıyor ve dört bir yandan hendeğin kenarlarını kaplıyordu.

Zifti görmesine görüyordum ama içinde, kaynamaktan meydana gelen ve şişip sönen kabarcıklardan başka bir şey seçemiyordum.

Dikkatle dibe baktığım bir sırada rehberim:

— Aman çekil, çekil! diye haykırdı ve beni bulunduğum yerden çekti.

O zaman, kaçılması gereken tehlikeyi görmek için can atan ve anî bir korku ile kolu kanadı kesilerek bir yandan kaçarken, bir yandan yine de bakmaktan kendini alamıyan, bir kimse gibi, döndüm ve arkamızdan, köprü yönünden siyah bir zebaninin koşarak gelmekte olduğunu gördüm. Ne korkunç bir yüzü ve açık kanatlariyle, insana yere değiyormuş sanısını veren ayaklariyle ne zalim bir görünüşü vardı! Yüksek, sivri omuzunda, kalçalariyle buraya abanmış bir gânahkârı götürüyor ve onu sıkı sıkı bacaklarından tutuyordu.

Üzerinde bulunduğumuz köprüden:

— Malebranche'ler(2)! diye seslendi. İşte size Azize

(2) **Malebranche:** Male, fena, kötü, **Branche,** pençe kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelmiş bir isim. — Hendekte bulunan bütün zebanilere bu isim verilmiştir.

Zita kodamanlarından birini(3) getirdim! Hele atın şunu dibe! Ben yine oraya gidiyorum; iş mi istersin, tümen tümen! Bonturo'dan(4) başka herkes dalavere ile meşgul; para hatırı için "hayır" "evet" oluveriyor orada(5).

Cehennemliği fırlattı attı ziftin içine ve sarp kayadan tersyüzüne geri döndü; bir çoban köpeğini hırsızın peşinden salıversen bundan daha hızlı koşamazdı!

Öteki ise zift deryasının içine daldı, yüzünün çizgileri gerilmiş olduğu halde tekrar ziftin yüzüne çıktı. Fakat köprünün altında duran zebaniler haykırdılar:

—Burada imdadına çağırmakta fayda yok Santo Volto'yu(6)! Burada Serchio'daki gibi yüzülmüyor(7)! Çengellerimizin beyninde bitmesini istemezsen ziftin yüzüne çıkmamaya bak!

Sonra onu yüzden fazla zıpkınla dürtüşlediler:

— Burada kapalı yerde raksetmek zorundasın(8)!

---

(3) **Azize Zita:** Lucca şehrinin çok sevdiği ve saydığı azizesinin ismi. Azize Zita burada Lucca şehri yerine kullanılmıştır. — **Azize Zita kodamanlarından biri...:** Lucca'lı mülkiye amirlerinden biri anlamına. Toscana'da o devirde **anziano** diye rektör ve halk idarecilerine denirdi. Lucca'da **anziano** olarak on kişi bulunurdu. Burada sözü edilen **kodaman** belki Martino Bottaio adında bir kişidir ki 1300 yılının mübarek cumartesi günü ölmüştür.

(4) **Bonturo:** Lucca'nın ileri gelenlerinden biri. Bonturo bir dalavereci olarak ün kazanmıştı. Eski yorumculardan biri ona **arcihibaratarius** lakabını takmıştır.

(5) Para için olmıyacak iş, yenilmeyecek müşkül yoktur, anlamına.

(6) **Santo Volto:** Lucca katedralinde muhafaza edilmekte olan İsa'nın tahta üzerine oyulmuş tasviri. Bir hurafeye göre bu tasvir kısmen tanrısal bir el tarafından meydana getirilmiştir.

(7) **Serchio:** Lucca'nın az uzağından geçen bir ırmak. Yaz aylarında Lucca'lılar burada yıkanırlardı.

(8) **Kapalı yerde raksetmek zorundasın:** Bir başka deyimle: Ziftin içinde raksedeceksin. Raks kelimesinin mizah anlamında kullandığını belirtmeğe bile lüzum yoktur.

dediler. Elindeyse gizlice dolap çevir bakalım!

Aşçılar, tencerenin yüzüne çıkmasını önlemek için eti yamaklarına tıpkı böyle çatallarla dibe ittirirler!

Sevgili üstadım dedi ki:

— Senin burada olduğunu görmesinler. Haydi git, bir kayanın arkasına gizlen. Bana ne kadar sövüp sayarlarsa saysınlar, sakın korkayım deme. Bu işler ilk defa başıma gelmiyor, bir başka seferinde de tıpkı şimdi olduğu gibi onlarla çatışmıştım.

Sonra, köprü başının ötesine geçti, fakat altıncı sete varınca cesur bir tavır takınmak zorunda kaldı.

Sadaka istemek için giderken duran bir dilencinin üzerine bir kasırga hışımiyle saldıran köpekler gibi, zebaniler de köprünün altından öylece fırladılar, ellerindeki zıpkınları üzerine çevirdiler; fakat o:

— Sakın kimse hainlik etmeğe kalkışmasın, diye haykırdı. Zıpkını bana saplamadan evvel içinizden biri gelsin, beni dinlesin, şişliyecek misiniz, şişlemiyecek misiniz, kararınızı sonra verirsiniz.

Hep bir ağızdan:

— Malacoda(9) gitsin! diye haykırdılar. Bunun üzerine ötekiler oldukları yerde kaldılar, içlerinden biri rehberime doğru yürüdü, sordu:

— Ne istiyorsun?

— Malacoda, dedi üstadım. Allahın iradesi ve kaderin müsaadesi olmasaydı kurduğunuz bütün pusulara rağmen buraya kadar sağ ve sağlam gelebilir miydim, böyle bir şeyi aklın kesiyor mu? Bırakın bizi, geçelim; çünkü bu sarp yolu cennetin emriyle bir başkasına göstermem gerekiyor.

O zaman zebaninin gururu öyle bir kırılış kırıldı ki

---

(9) **Malacoda: Mala**, kötü, **coda**, kuyruk (Bk. 2 No. lu nota).

zıpkını elinden yere düşürdü ve arkadaşlarına dönerek:

— Sakın kimse vurmasın bu adama! dedi.

Rehberim bana seslendi:

— Köprünün kayaları arkasında sinmiş bekleyen adam! Korkma, gel bana.

Ben ayağa kalktım, koşar adım ona doğru ilerledim. Fakat zebaniler hep birden üzerime yürüdüler, sözlerinde durmıyacaklar diye korktum.

Teslim olarak Caprona'dan(10) çıkan askerlerin, çok sayıda düşmanla sarılmış olduklarını görünce tıpkı benim gibi titrediklerini görmüştüm. Gözlerimi, onların insana hiç de güven vermeyen yüzlerinden ayırmaksızın, bütün vücudumla sımsıkı rehberime sarıldım.

Onlar zıpkınlarını yere indirmişlerdi. Aralarında şöyle konuşuyorlardı:

— Şunun kamburuna dokunayım mı dersin?

— Şişle de görsün gününü!

Fakat rehberimle konuşan zebani(11) birden döndü ve haykırdı:

— Dur, dur hele, Scarmiglione(12)!

Sonra bize dedi ki:

— Bu köprüyü izleyerek daha öteye gitmeniz mümkün değil, çünkü altıncı kemer tamamen yıkılarak dibe çökmüştür. Fakat daha ileri gitmek istiyorsanız, şu seti izleyin; az ötede bir başka köprü bulacaksınız, oradan geçebilirsiniz. Dün, şimdi bulunduğumuz saatten beş saat sonra, bu yol yıkılalı aradan tam bin iki yüz altmış altı

---

(10) **Caprona:** Campaldino savaşından sonra (11 Haziran 1289) Floransalılarla müttefikleri Pisa'lı Ghibellin'ler üzerine yürürler. Bu sırada Caprona kalesini savunanlar teslim olurlar. Pisa üzerine yürüyen kuvvetler arasında Dante de bulunuyordu.

(11) Malacoda.

(12) **Scarmiglione:** Ortalığın altını üstüne getiren kimse anlamına gelir. Dante tarafından uydurulmuş bir soyadıdır.

sene geçti(13). Ziftin içinden çıkan cehennemlik var mı, anlamak için adamlarımdan birkaçını o tarafa gönderiyorum. Onlarla beraber gidin, size bir fenalıkları dokunmaz.

Ve onlara şöyle dedi:

— Haydi bakalım, Alichino, Calcabrina, Cagnazzo. Kafileye Barbariccia kumanda edecek. Libicocco, Draghignazzo, çengel dişli Ciriatto, Graffiacane, Farfarello ve kaçık Rubicante(14) de sizinle gelecekler. Kaynar zift deryasını bir dolanıverin. Bu iki kişinin, inlerin üzerinden geçen sağlam köprüye kadar sağ sağlam varmalarını da sağlayın.

— Üstadım, eyvahlar olsun! dedim. Neler görüyorum? Yolu biliyorsan gel biz kendimiz gidelim, yanımıza muhafız almıyalım. Ben kendi hesabıma muhafız filân istemem. Her zaman olduğun gibi dikkatli isen, şunlar nasıl dişlerini gıcırdatıyorlar ve bizi bakışlariyle tehdit ediyorlar, görüyor musun?

Cevap verdi:

---

(13) Malacoda yalan söylüyor, çünkü kemerlerden bir tanesi değil fakat köprünün bütünü o kesimde yıkıktır. Yıkılmasına sebep te İsa'nın Limbus'a inmesidir (Bk. **Cehennem, XII**) İsa 34 yaşında ölmüştür. 1300 yılının 9 Nisanında olduğumuza göre aradan 1266 sene geçmiş oluyor. İsa'nın öldüğü saatle şimdi bulunduğumuz saat hesaplanacak olursa, Malacoda'nın verdiği küsurat meydana çıkar. Bazı araştırıcılara göre daha dikkatli hesapladığı takdirde verilen rakamın doğru olmadığı kolayca anlaşılmaktadır. Böyle olunca da Dante'nin bu rakamı yanlış bir takvimden aldığını kabul etmek gerektir.

(14) Bütün bu adlar ait oldukları kişilerin kimliklerinden başka onların sıfat ve özelliklerini de belirtmektedir. **Alichino:** Basıkkanat; **Calcabrina** Kırağıçiğneyici; **Cagnazzo:** Kötüköpek; **Barbariccia:** Kıvırcıksakal; **Libicocco:** Libyalı; **Draghignazzo:** Kötüejder; **Ciriatto:** Domuz; **Graffiacane:** Köpektırmalayıcısı; **Farfarello:** Farfara, Delişmen; **Rubicante:** Kızıl.

— Korkmanı istemem.Varsın istedikleri kadar dişlerini gıcırdatsınlar. Hem onlar dişlerini ziftin içinde pişen zavallılara gıcırdatıyorlar.

Zebaniler setin üzerinde sola döndüler; fakat yola koyulmazdan evvel hepsi de dişlerinin arasından reislerine işaret makamında dillerini çıkardılar.

Malacoda ise gerisini borazan gibi öttürüyordu.

YİRMİ İKİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

BEŞİNCİ HENDEK :

RÜŞVET YİYENLER, PARA ÇALANLAR

İki Şair on zebaninin yanısıra, rüşvet yiyenlerle para çalanların bulundukları hendeğin duvarı boyunca yollarına devam ederler.

Kaynar zift deryasında azap çekenlerden biri, vaktinde davranıp ziftin içine dalamamış ve Graffiacane'nin eline düşmüştür. Bu, Novarra'lı Ciampolo'dur. Vergilius, Dante'nin ricası üzerine, ondan arkadaşları hakkında bilgi ister. Zebaniler zavallıya işkence yapmak için sabırsızlanmaktadırlar. Ciampolo, uydurduğu bir yalanla zebanileri aldatarak yakasını ellerinden kurtarır ve zift deryasına atlıyarak gözden kaybolur.

Zebaniler Ciampolo'nun oynadığı oyuna çok üzülmüşlerdir. Bu münasebetle iki zebani arasında çıkan kavga, ikisinin birden zift deryasına düşüp haşlanmaları ile sonuçlanır.

Vergilius'la Dante, kargaşalıktan faydalanarak sezdirmeden oradan uzaklaşırlar.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, saat sabahın sekizi.

★

Bir vakitler süvarilerin yürüyüşe geçtiklerini, savaşa tutuştuklarını, geçit resmi yaptıklarını ve bazan da canlarını kurtarmak için kaçtıklarını görmüştüm; ey Arezzo'lular(1)! Sizin diyarda akıncılar görmüştüm; kâh boru, kâh çan sesleriyle, davullarla, kalelerden verilen işaretlerle, kendi göreneklerimize veya başka memleketlerin göreneklerine uygun biçimde akınlar yapıldığını, turnuvalarda çarpışıldığını, mızrak oyunları oynandığını görmüştüm; fakat asla ne süvari, ne piyade ve ne de kara veya yıldız işaretlerine bakarak yol alan bir gemi gördüm ki bu kadar garip bir gayda eşliğinde(2) ilerlesin.

On zebani ile birlikte yürüyorduk. Ne müthiş bir kafileydi bu! Ama ne çare ki kiliseye azizlerle gidilir, meyhaneye de oburlarla(3).

Bütün dikkatimi, çukurun içindekiler ve orada yanan ruhlar görmek için zift deryasının üzerinde toplamıştım. Nasıl ki yunus balıkları(4) yay biçimindeki sırtla-

---

(1) **Ey Arezzo'lular!** : Büyük bir ihtimalle Arezzo'lu Ghibellini'lere karşı açılan, Dante'nin de katıldığı Campaldino savaşı kastediliyor (Bk. **Araf**, V).

(2) **Gayda eşliğinde** : Barbariccia borusunu öttürmeğe devam ediyor.

(3) Eski bir atalar sözü.

(4) **Yunus balıkları** : Eski zamanlarda ve bu arada ortaçağda yunus balıkları hakkında çeşitli rivayet ve efsaneler dolaşırdı. Bu cümleden olarak bunların denizin yüzüne çıkarak gemilere yaklaşmaları, kopmak üzere bulunan fırtınayı haber veren bir çeşit alarm işareti sayılırdı. Brunetto Latini **Trésor** adlı eserinde şöyle yazar "(Yunus balığı) suda yaşıyan yaratıklar içinde insanı en çok sevenidir" (IV, 5).

larını göstererek, gemicilere gemilerini selâmete ulaştıracak tedbirleri almalarını işaret ederlerse, bazı günahkârların da arada bir sırtlarını göstermeleriyle bir şimşek çakmasından daha kısa zamanda kaybolmaları bir oluyordu.

Bir su hendeğinin kenarında, başları dışarda kalacak şekilde ayaklariyle vücutlarını çamurun içinde saklıyan kurbağalar gibi, her taraf günahkârlarla dolu idi(5). Fakat Barbariccia'nın yaklaştığını görünce çarçabuk kaynar ziftin içine dalıp kayboluyorlardı.

Kurbağalardan biri suya dalarken nasıl bir başkası olduğu yerde kalırsa, aynı şekilde bir günahkârın (düşündükçe hâlâ tüylerim ürperiyor) geciktiğini gördüm. Graffiacane ona daha yakın bulunuyordu, kancasını zavallının yapışkan saçlarına doladı ve onu havaya kaldırdı: Bir lutur görüyorum sandım. İblislerin adlarını biliyordum, çünkü kendilerine görevleri verildiği ve birbirlerini isimleriyle çağırdıkları zaman buna dikkat etmiştim.

Bu lânetli yaratıklar hep bir ağızdan haykırıyorlardı:

— Rubicante, zıpkını geçir şunun etine, yüz derisini!

— Üstadım, dedim, kabilse, düşmanlarının eline düşen şu biçarenin kim olduğunu öğreniver.

Rehberim ona yaklaştı, nereli olduğunu sordu. O cevap verdi:

— Ben Navarra krallığında dünyaya geldim(6).

---

(5) Günahkârlar, imkân buldukça, sırtlarını ve başlarını ziftten dışarı çıkararak azaplarını hafifletmeğe çalışıyorlar.

(6) **Navarra krallığında...**: Bu adam aslen İspanyoldur, adının Jean-Paul (Ciampolo) olması muhtemeldir. Annesi asîl bir aileye mensuptu. Babası ise aşağı tabakadan bir aile çocuğu idi, nesi var, nesi yoksa yiyip içip hoş geçmiş, sonunda kendisini asarak öldürmüştü.

Beni, hem servetini, hem kendisini mahveden serserinin birinden peydahlamış olan annem bir senyörün hizmetine koydu. Daha sonra mübarek bir adam olan kral Thibaud'un sarayına girdim(7), para çalmaya orada başladım. Günahlarımın cezasını bu fırında yanmakla çekiyorum.

Ağzının iki yanından bir yaban domuzu gibi birer diş uzanan Ciriatto, bunlardan biri ne kadar keskinmiş, ona gösterdi.

Fare, zalim kedilerin arasına düşmüştü(8); fakat Barbariccia onu kollariyle sardı :

— Ben onu şişlerken hele siz olduğunuz yerde durun, dedi. Sonra üstadımdan tarafa dönerek :

— Parça parça edilmeden, kendisinden daha başka şeyler öğrenmek istiyorsan durma sor, dedi.

Rehberim ona şu soruyu sordu :

— Söyle bana : Ziftin içindeki günahkârlar arasında Latinlerden(9) hiç kimseyi tanıyor musun?

O cevap verdi :

— Az önce birinin yanından ayrıldım, o taraflardandı. Ne olurdu yine onunla beraber örtü altında olsaydım! Ne pençeden korkum olurdu, ne zıpkından!

Libicocco :

— Bu kadar sabır yetişir gayrı! diye haykırdı, çengelini cehennemliğin koluna öyle bir geçirdi ki etinden bir parçayı alıp götürdü. Draghignazzo onu aşağıdan,

---

(7) **Kral Thibaud** : Navarra kralı II. Thibaud, 1290 yılında ölmüştür. Tunus'a karşı açılan haçlılar seferinde Aziz Louis'yi izlemiştir. Bilhassa şairlere karşı eli çok açık bir kral olarak ün yapmıştır.

(8) Eski bir İtalyan atalar sözü.

(9) **Latin:** İtalyan (Bk. **Cehennem**, XXVII, XXVIII, XXIX; **Araf**, XIII; **Convivio**, IV, 92).

bacaklarından şişlemek istediyse de yapamadı, çünkü onbaşıları etrafta tehdit edici bakışlarını gezdirmişti.

Onlar biraz yatışınca rehberim, yarasına bakmakta devam eden günahkâra vakit geçirmeden sordu :

— Kendisinden ayrılıp sahile geldiğine fena ettiğini söylediğin kimdir?

O cevap verdi :

— Rahip Gomita(10), hani şu Gallura(11) yok mu, işte oranın hâkimi. Desise kübü idi bu adam. Efendisinin düşmanlarını tutmuş ve kendilerine o şekilde davranmıştı ki hepsi de hoşnuttur ondan. Paralarını aldı ve onları, kendi ifadesine göre, istedikleri gibi davranmakta serbest bıraktı. Öteki işlerinde de az buçuk değil, tam anlamiyle yüksek kaliteli bir para aşırıcı idi hani. Logoro'lu don Michel Zanche(12) ile iyi görüşürler, Sardenya ağızlarından hiç düşmez. Eyvahlar olsun, şuna bakın, nasıl da dişlerini gıcırdatıyor(13)! Daha neler söylerdim ama onun derimi tırmalamasından korkuyorum.

Reisleri, ona vurmaya hazırlanan ve yan gözle öfkeli öfkeli bakan Farfarello'ya döndü :

---

(10) **Rahip Gomita :** Bu adam hakkında hemen hemen hiç bir bilgimiz yok.

(11) **Gallura :** Sardenya'nın dört "judicature" ünden bir tanesi.

(12) **Miçhel Zanche : Logoro,** Sardenyanın dört "judicature" ünden bir başkasıdır. Michel Zanche, o havalinin valisi bulunan II. Federico'nun oğlu Enzo ölünce dul karısını alarak Logoro hâkimi olmuştur. **Giud'ce,** hâkim, o devirlerde bir havalinin idaresini elinde tutan idarecilere verilen bir ünvandır. 1275 de damadı Branca d'Oria tarafından öldürülmüştür (Bk. **Cehennem,** XXXIII). — Bir başka rivayete göre ise, Michel Zanche Enzo'nun dul karısını değil, annesini almıştır.

(13) **Nasıl da dişlerini gıcırdatıyor :** Dişlerini gıcırdatan Farfarello'dur.

— Defol şuradan, zalim kuş(14)! diye bağırdı.

Dehşet içinde dona kalan günahkâr sözüne devamla:

— Toscana'lı ve Lombardia'lıları görmek, kendileriyle görüşmek isterseniz, birkaçını buraya getirtebilirim, dedi. Malebranche'ler az beride dursunlar ki günahkârlar üzerlerine saldırmalarından çekinmesinler. Burada tek başıma olduğum halde bir ıslıkla yedi kişi getirtmek benim elimdedir. Bizden biri dışarı çıktı mı âdetimizdir, ıslık çalarız.

Bu sözler üzerine Cagnazzo burnunu havaya dikti, başını salladı :

— Dibe dalmak için şunun bulduğu kurnazlığa bakın! dedi.

Yalan uydurmaktan yana usta olan beriki(15) cevap verdi :

— Evet, bizimkileri daha büyük azaplara sokmak dediniz mi, gerçekten çok kurnazımdır.

Alichino kendini tutamadı, arkadaşlarının itiraz etmelerine aldırış etmeden ona dedi ki :

— Dibe dalmaya kalkışırsan koşarak kovalamam seni, bir kanat vuruşta ziftin üzerinde olurum ha! Gelin sahilden çekilelim, gidip setin arkasına gizlenelim. Bakalım bir başına topumuzu birden mat edebilecek misin?

Ey okuyucu! Şimdi görülmedik bir oyun seyredeceksin.

Onlar setin beri tarafına yürüdüler, bu işte en gaddarca davranmış olan önden gitti.

Navarra'lı punduna getirdi, ayaklarını sıkıca yere bastı ve bir sıçrayışta yakasını ellerinden kurtardı.

Herkes bu işte kendisini kabahatli bularak üzülmüş-

---

(14) **Zalim kuş** : Zebaniler kanatlıdırlar.

(15) **Beriki** : Yani Navarra'lı Ciampolo.

tü; fakat en fazla üzülen hataya sebep olandı (16).

Bunun için :

— Yakan elimde! diye haykırarak atıldiyse de kâr etmedi, çünkü zebaninin kanatları korku ile yarışamamıştı. Günahkâr, ziftin içine daldı, beriki ise göğsünü kaldırdı ve uçarak yükseldi.

Şahinin yaklaştığını gören ördek birden suya tıpkı böyle dalar, şahin de eli boş olarak öfkeli öfkeli havaya tıpkı böyle yükselir.

Kendisine oynanan bu oyuna fena halde içerleyen Calcabrina, kavga çıkarmak için, günahkârın kaçıp kurtulmasını şiddetle arzu ediyordu, zebaninin arkasından o da havalandı. Para aşırıcı gözden kaybolur olmaz, pençelerini arkadaşına geçirdi, gayyanın üzerinde birbirlerine girdiler. Fakat Alichino onu can alacak yerinden vurmak için keskin bakışlı bir atmaca gibi davrandı, ikisi birden kaynar ziftin içine düştüler.

Sıcaklık onları çabucak ayırdı, fakat kanatları zifte öyle bir bulanış bulanmıştı ki bir türlü havalanamıyorlardı. Bu hale ötekiler kadar Barbariccia da üzülmüştü, aralarından dördünü ellerinde zıpkınlariyle çarçabuk karşı yakaya (17) uçurdu. Bunlar şuradan buradan gelip uygun bir yere indiler. Kancalarını, dış tabakalarda olmalarına rağmen iyice haşlanan zifte bulanmış arkadaşlarına uzattılar.

Onları bu belâlı işte yalnız bıraktık.

(16) Alichino.

(17) **Karşı yaka** : Beşinci set.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

ALTINCI HENDEK :

MÜRAİLER

Vergilius'la Dante mümkün olan çabuklukla oradan uzaklaşırken yol boyunca ne yapacaklarını plânlamaya çalışıyorlar. Fakat, avlarını ellerinden kaçırdıklarını nihayet fark eden kara melekler olanca hızlariyle peşlerinden sökün etmişlerdir.

Kaybedecek vakit yoktur. Vergilius Dante'yi kaptığı gibi kendini dik ve yüksek bir kayadan aşağı bırakıvermiştir. Kurtulmuşlardır, çünkü beşinci hendeğin zebanileri, iki Şair'in henüz ayak bastıkları altıncı hendeğe girmek yetkisine malik değildirler.

Altıncı hendek mürailerle doludur. Cehennemlikler hendek boyunca, gözalıcı kaftanlara bürünmüş olarak ağır adımlarla dolaşmaktadırlar. Dışına bakınca son derece zarif ve ziynetli olan bu kaftanların içi kurşun kaplıdır ve sırtlarına giyenleri ağırlığı altında ezmektedir...

İsa'nın çarmıha gerilmesine karar verenlerin ele

başısı olan Kaiphas ile avenesi de burada azap çekenler arasındadırlar.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, sabahın saat dokuzuna doğru...

★

Yolda giden çömezler gibi, yanımızda kimse olmadan tek başımıza(1) sessiz sedasız yürüyorduk, o önde, ben arkada.

Bu kavga bana Aisopos'un kurbağa ile fare hikâyesini(2) hatırlatıyordu. Çünkü başı ile sonu iyice karşılaştırılacak olursa *mo* ile *issa*(3) bu iki olgu kadar birbirine benzemez.

Nasıl ki bir fikirden bir başkası doğarsa, önceki düşünce de içimde ilk korkumu artıran yeni bir düşüncenin belirmesine sebep oldu.

İçimden şöyle diyordum :

— İblisler bizim yüzümüzden aldatıldılar, zarara girdiler ve öylesine alaya alındılar ki buna fena halde içerlemiş olmaları gerekir. Eğer hiddet kötü niyetlerini körükliyecek olursa, tavşanı kovalıyan ve onu dişleriyle yakalıyan bir köpekten daha amansızca arkamızdan koşacaklardır.

---

(1) **Tek başımıza :** Kendilerine yol gösterecek olan zebaniler, ziftin içine düşen arkadaşlarını kurtarmakla meşguldürler.

(2) Hikâye Aisopos'un değildir, fakat Dante'nin devrinde ona atfediliyordu (B. La Fontaine, **Fables**, IV, 11):

La grenouille et le rat :

Tel, comme dit Merlin, cuide engeigner autrui,
Qui souvent s'engeigne soi - meme.

(3) **Mo ile issa :** Bu iki kelime İtalyancada "hemen", "şimdi" demektir, — Masalda kurbağa sıçana bir oyun oynamak ister, tıpkı Calcabrina'nın Alichino'ya yaptığı gibi. Sonunda ikisi de çaylağın eline düşerler, nasıl ki Calcabrina ile Alichino da kaynar zift deryasının içine düşüp haşlanmışlardır.

Korkudan tüylerimin daha şimdiden diken diken olduğunu duyuyor ve bidüziye arkamıza kulak kabartıyordum.

— Üstadım, dedim, kendini de, beni de saklamakta acele etmezsen, Malebranche'lerden(4) korkarım. Peşimizden geliyorlar bile. Hayalimde onları duyar gibi oluyorum.

Cevap verdi :

— Ayna bile olsam, dış görünüşünü, içinden geçenleri okuduğum çabuklukla yansıtamazdım. Az evvel senin düşüncelerinle benimkiler duruş ve şekil bakımından birbirine o kadar tıpatıp uyuyorlardı ki bundan bir tek sonuç çıkardım. Eğer sağdaki setin yüksekliği öteki hendeğe inmemize imkân verecek gibi ise, hayalinde tasavvur ettiğin kovalamadan kurtulabiliriz.

Açıklamasını daha yeni bitirmişti ki zebanilerin kanatları gerili olarak az berimizden bizi yakalamaya geldiklerini gördüm. Üstadım; gürültü üzerine uykudan uyanan ve yanıbaşındaki alevleri görünce çocuğunu kaptığı gibi saniye geçirmeden kaçan, kendinden çok çocuğunu düşünerek sırtına bir gömlek geçirmeyi bile akıl edemeyen bir ana gibi, beni kaparak, kendini sırtı üzerinde kayacak şekilde sarp setin yukarısından, meyil yaparak inen ve öteki hendeğin bir yanını kapıyan yalçın kayalıktan aşağı bırakıverdi.

Karadaki değirmenin çarkını çevirmek için bir arktan akan su, çarkın kanatlarına yaklaştığı sırada, beni bir arkadaş gibi değil de kendi öz evlâdı gibi bağrına basıp bu yamaçtan aşağı kayan üstadım kadar asla hızla dökülmemiştir.

Ayakları çukurun tabanına henüz değmişti ki zebaniler yukarda, üzerimizde göründüler; fakat tehlikeyi at-

(4) **Malebranche'ler** : Zebaniler (Bk. **Cehennem, XXI, XXII**).

latmıştık, çünkü onları beşinci dairenin muhafızlığına getirmiş olan tanrısal hikmet, hiç birine oradan çıkma müsaadesini vermemişti.

Orada, bitkin ve üzgün bir halde ağlıyarak gayet ağır adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşan vücutları nakışlı(5) birtakım insanlarla karşılaştık. Arkalarına Kolonyada keşişler için dikilen kaftanlara benzer cüppeler giymişler, başlıklarını tâ gözlerinin üzerine kadar indirmişlerdi. Kaftanların dışı göz kamaştıracak derecede yaldızlı, fakat içi kurşun olduğundan, o kadar ağırdı ki Federico'nun giydirdiği kaftanlar(6) bunların yanında saman çöpü gibi hafif kalır. Bütün bir ebediyet boyunca taşınacak olan ne yorucu giysi idi bu!

Acıklı iniltilerini dinliye dinliye onlarla beraber biz de sola döndük. Fakat, yorgunluktan bitik halde olan bu ruhlar yüklerinin altında öyle ağır ilerliyorlardı ki, adım başında yanımızda başkalarını görüyorduk.

O zaman rehberime :

— Öyle bir ruh bulmaya bak ki ismiyle veya yaptığı işlerle tanınmış olsun, dedim. Yürürken çevrene göz kulak oluver.

Cehennemliklerden biri Toscana'ca konuştuğumu işitince arkamızdan haykırdı :

— Az daha yavaş gidin, siz ki, bu karanlık havada bu kadar hızla koşuyorsunuz! Sorduğun sorunun cevabını belki benden alabilirsin.

---

(5) **Vücutları nakışlı** : Aslında nakışlı olan vücutları değil, arkalarındaki elbiseleridir.

(6) **Federico** : II. Federico; hükümdarlara karşı suikast tertipliyenlerin sırtına kurşundan bir kaftan giydirtip ve sonra da kurşunu ateşte eritmek suretiyle mahkûmlara işkence yaptırırdı. Bu ceza şeklinin düşmanları tarafından uydurularak Federico'ya yükletilmiş olması da ihtimal dışında değildir.

O zaman rehberim bana döndü :

— Bekle, dedi, sonra adımlarını onunkilere uydurursun.

Durdum; benimle beraber olmak için acele ettikleri yüzlerinden anlaşılan iki günahkâr gördüm. Fakat yükleri ve yolun dar oluşu yüzünden çabuk yürüyemiyorlardı.

Yanımıza geldikleri vakit, tek kelime söylemeden, yan gözle(7) uzun uzun yüzüme baktıktan sonra birbirlerine döndüler :

— Ağzının hareketleri canlı olduğunu gösteriyor, dediler. Yok eğer ölü iseler nasıl oluyor da sırtlarına ağır giysilerini geçirmeden gidebiliyorlar?

Sonra bana dediler ki :

— Ey bahtı kara mürailerin kuruluna gelen Toscana'lı! Tenezzül et de kim olduğunu söyle bize.

Onlara şöyle cevap verdim :

— Ben, güzel Arno nehrinin(8) kıyısında, o büyük şehirde doğdum ve büyüdüm. Öteden beri taşıdığım vücudümle burada bulunuyorum. Ya siz kimlersiniz ki acınız yanaklarınızdan seller gibi yaşlar akıtıyor? Ya cezanız ne biçim bir cezadır ki böyle parıl parıl yanmanıza sebep oluyor?

Bunlardan biri bana şu cevabı verdi :

— Turuncu kaftanlar kurşundandır, öyle ağırdırlar ki yükleri altında işte böylesine terazileri gıcırdıyor. Biz ikimiz de *Godenti* papazı(9), ikimiz de Bologna'lı idik.

---

(7) **Yan gözle** : Gözlerinin üzerine kadar inen uzun başlıklar doğru bakmalarına engel olmaktadır.

(8) **Arno nehri** : Floransadan geçen bir nehir. Dante **Komedya**'nın her yerinde bu nehirden övgü ile bahsetmiştir. (Bk. **Âraf**, XIV).

(9) **Godenti papazları** : Ortaçağda benzerine sıksık rastlanan hem dinî, hem şövalöresk tarikatlardan birine mensup rahiplere verilen isimdir. **(Frati Godenti)**. Santa Maria tarikatı adiyle 1261

Benim adım Catalano'dur, bununki Loderingo. Senin şehrin, asayişi kurmak göreviyle, bizim ikimizi de bir kişiye verilmesi alışılan mevkie getirdi. O şekilde iş yaptık ki bunun semeresini bugün bile Gardingo yakınlarında görmek mümkündür.

— Ey papazlar, sizin çektikleriniz(10)...

Diye başladığım cümleyi tamamlıyamadım, çünkü gözlerim üç kazıkla yere kakılı duran bir günahkâra ilişmişti. Beni görünce bütün organları sarsıldı, sakalının içinden derin derin içini çekti. Bunu gören rahip Catalano bana :

— Şu gördüğün yere çivili duran günahkâr(11), de-

---

de Bologna'da kurulmuş olan bu tarikatın amacı, dul, yetim gibi bakıma muhtaç yoksul kimseleri himaye etmek ve aynı zamanda halk arasındaki anlaşmazlığı gidermekti. Bu tarikata daha çok şehrin tanınmış zengin ailelerine mensup kimseler giriyor ve bunlar, kendi evlerinde, çolukları, çocukları ve maiyetleriyle eskisi gibi yaşamakta devam ediyorlardı. Böylece zamanla soysuzlaşan bu tarikata mensup papazlara, zevk, safa adamı anlamına gelen **Godente** sıfatı takılmıştı. — 1266 da Ghibellin'lerin yenilmesiyle sonuçlanan Benevento savaşından sonra, genellikle bir kişinin üstünde bulunan şehrin yönetimi, Guelf ailesinden Bologna'lı Catalani ile Ghibellin ailesinden Loderingo degli Andalo'ya verilmiş, böylece halkın tarafsızlıkla idaresinin mümkün olacağı sanılmıştı. Loderingo tarikatın kurucusu idi. Fakat bu teşebbüs tam fiyasko ile sonuçlanmış, papazlar "sahte bir riya örtüsü altında umumun menfaatinden çok kendi çıkarlarını" düşünmüşlerdir (Bk. G. Villani, **Cronica** VII, 13). İşte Ghibellin'lerin Guelf'ler tarafından Floransadan sürgün edilmeleri Gardingo civarındaki Uberti'lerin malikânelerinin ateşe verilmesi bu zamana rastlar (Bk. **Cehennem, X**).

(10) **Ey papazlar...** : Dante mahsus cümlesini yarıda kesiyor, bu da mısraa bambaşka bir güç veriyor.

(11) **Yere çivili duran günahkâr** : Kaiphas, İsa'yı muhakeme eden hâkimlerden bir tanesi. Fariziyenlere şöyle demiştir: "Halk uğrunda bir kişinin ölmesi sizin menfaatiniz gereğidir" (Yuhannâ, XI, 50; XVIII, 14). — Kaiphas, İsa gibi çarmıha çivi ile mıhlanmak suretiyle gerilmemiş, yere kazıklarla tesbit edilmiştir. Sırtında her

di, Fariziyenlere, bütün bir milletin selâmeti adına bir adama işkence yapılmasını tavsiye etmiş olan kimsedir. Gördüğün gibi, orada yolun ortasında çıplak yatar ve her geçenin ağırlığını kendi vücudünde duymak zorundadır. Yahudilerin başlarına gelen felâketlerin tohumu demek olan karara uyanların hepsi de, başta kayınbabası (12) olduğu halde, bu çukurun içinde aynı azaba çarptırılmışlardır.

O zaman, utanç verecek bir halde ebedî menfasında haç biçiminde uzanmış yatan bu adama Vergilius'un hayret ifade eden bir bakışla baktığını gördüm. Sonra papaza dönerek şöyle dedi :

— Eğer bir engel yoksa söyler misiniz : Kara meleklerin (13) bizi bu çukurdan çıkarmalarına lüzum kalmadan, acaba sağda ikimizin geçebileceğimiz gibi bir delik var mı?

O cevap verdi :

— Senin umduğundan daha yakında bir taş köprü vardır ki büyük daireden çıkar, bir baştan bir başa bütün Cehennem çukurlarını aşar ve yalnız buraya rastlıyan kısmı yıkıktır. Bu yüzden bu çukurun üstü açıktır. Tabandan itibaren tatlı bir meyille yükselen yıkıntıdan yukarı çıkabilirsiniz.

Rehberim başını eğdi, biraz düşündükten sonra dedi ki :

---

ne kadar kurşundan kaftan yoksa da arkalarında ağır cüppeleriyle yoldan geçen bütün günahkârların ağırlığını vücudunda duymak zorundadır.

(12) **Kayınbabası:** Anna (Yuhannâ, XVIII, 13). — İsa'nın çarmıha gerilmesine karar verenlerin günahını yersiz, yurtsuz kalarak yıllarca perişan bir halde dolaşan Museviler çekmişlerdir.

(18) **Kara melekler :** Beşinci hendeğin zebanileri, Malebranche'ler.

— Ötede, günahkârları şişliyen demek bize yanlış, bir yol salık vermiş.

Papaz :

— İblisin pek çok kötülükleri bulunduğunu ve bu arada yalancı ve düzenbaz olduğunu bana bir vakitler Bologna'da anlatmışlardı, diye mukabele etti.

Bunun üzerine yüzü öfkeyle biraz kırışmış olan rehberim uzun adımlarla oradan uzaklaştı; arkasından ben de bu ağır yükler altında ezilen günahkârların yanından ayrıldım ve onun sevgili ayaklarının izinde yürüdüm.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

YEDİNCİ HENDEK :

HIRSIZLAR

Zebanilerin kovalamasından kurtulmak için inmek zorunda kaldıkları çukurdan çıkmak lâzımdır. Bin zorlukla yıkık bir köprüden yukarı tırmanırlar. Şimdi yedinci setin üzerindedirler. Sarp ve olasıya engebeli bir köprüden geçerek ondan sonraki sete gelirler.

Şimdi yedinci hendeğin önündedirler. Burada hırsızlar cezalandırılmaktadır. Çeşit çeşit, boy boy yılanlar bu günahkârlara akla hayale gelmiyen işkenceler yapmaktadırlar.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, sabah saat on ile on bir arası.

★

Güneşin, saçlarının kızgınlığını Balık takımyıldızının gölgesinde serinlettiği; gecelerin artık hemen hemen gündüzlere eşit olduğu yeni yılın o ilk günlerinde(1); yapısı uzun zaman kalmasına imkân vermese de, kırağının top-

(1) **Yeni yılın o ilk günlerinde...** : Ocak sonu veya şubat başlangıcı. Güneş 21 ocakla 21 şubat arasında Balık takımyıldızında bulunur. Fakat **gecelerin artık hemen hemen gündüzlere eşit olduğundan** bahsedildiğine göre şubatın ortaları kastedilse gerekir.

rak üzerinde beyaz hemşiresinin(2) tasvirini taklit ettiği sıralarda, hayvanları otsuz kalan köylü kalkıp bakar ve her yeri beyaza bürünmüş görerek dövünmeğe başlar; içeri girer, ne yapacağını, ne edeceğini bilmeyen bir kimse gibi şuralarda buralarda, ah, vah eder durur; sonra bir kere daha dışarı çıkınca, dünyanın çok geçmeden şekil değiştirmiş olduğunu görerek ümidi tazelenir, değneğini alır, koyunlarını otlamaya götürür.

Üstadımı suratı asık görünce ben de aynı şekilde korktum, fakat o yüreğime su serpmekte gecikmedi.

Yıkık köprüye geldiğimiz zaman rehberim, onu ilk defa tepenin eteğinde(3) gördüğüm o tatlı bakışlariyle bana döndü. Yıkıntıyı dikkatle gözden geçirdikten sonra kendi kendine kesin bir karar vererek kollarını açtı, beni kucağına aldı. Bir yandan da düşünen ve her şeyi önceden tasarlayıp tedbirini ona göre alan bir kimse gibi, beni iri bir kayanın tepesine doğru kaldırırken, bir başka kayayı savulluyor :

— Haydi şu taşa sıkı sıkı tutun ama önceden bir dene bakalım, seni çekecek gibi mi? diyordu.

Burası sırtlarına kaftan giymiş kimselerin geçebileceği gibi bir yer değildi(4), çünki biz ikimiz, o hafif olduğu, ben de arkamdan itildiğim halde, bir kayadan bir kayaya güçlükle tırmanabiliyorduk. Bu çukurun duvarı ötekinden daha alçak olmasaydı, rehberim ne yapardı orasını bilmem ama ben kendi hesabıma muhakkak yuvarlanırdım.

Fakat Malebolge, hepsinden aşağıda olan kuyunun

(2) **Beyaz hemşiresi** : Kar.

(3) **İlk defa tepenin eteğinde** : Dante'nin Vergilius'la karşılaştığı dağ eteğinde (Bk. **Cehennem**, I).

(4) Altıncı hendekte arkalarında kurşundan ağır kaftanlar bulunan mürailerin böyle sarp ve dik bir yokuşu tırmanmaları ihtimali tabii ki söz konusu olamazdı.

ağzına doğru meyil yaparak indiği için, vadiler o şekilde sıralanmıştır ki duvarlardan biri ötekinden daima daha alçaktır. Nihayet son taş çıkıntısının tepesine de ulaşmıştık. Yukarıya vardığım zaman soluk soluğa idim, daha ileri gidemedim, olduğum yere çöktüm.

Üstadım dedi ki :

— Uyuşukluğu, tembelliği yenmek zamanı geldi artık. Çünkü kuş tüyü üzerinde oturmak, yorgan altında yatmakla üne ulaşılmaz. Hayatını şan, şöhret kazanmadan tüketen bir kimsenin arkasında bıraktığı iz, havadaki dumandan, sudaki köpükten farksızdır. Haydi kalk! Bedeni altında ezilmediği takdirde her türlü savaştan zaferle çıkan cesaretini, gayretini eline al da yorgunluğu yenmeğe bak! Daha uzun bir merdivenden tırmanacağız(5). Gördüklerini geride bırakmakla iş bitmiş sayılmaz. Sözlerimi iyi anladınsa, onlardan faydalanmasını bil.

Bu söz üzerine ayağa kalktım. Kendimi umduğumdan daha güçlü duyuyordum.

— Yürü öyleyse, dedim, kuvvetim de var, cesaretim de!

Köprüyü izliyerek yolumuza devam ettik. Burası, eğri büğrü, dar, aşılması güç, evvelkinden daha sarp bir kaya idi. Yorgunluğumu belli etmemek için hem yürüyor, hem konuşuyordum.

O sırada öteki hendekten, kelimeleri doğru dürüst söyliyemeyen bir ses yükseldi. Hendeğin üzerinden geçen köprünün tam orta yerinde olmama rağmen ne söylediğini anlıyamadım; fakat konuşan kimsenin öfkeli olduğu anlaşılıyordu. Aşağıya eğilmiştim, ama canlı bir insanın gözleri bu karanlıklar içinde dibe kadar uzanamıyordu.

(5) Âraf dağına tırmanacağız.

— Üstadım, dedim o zaman, öteki sete kadar gitmenin çaresine bak, gel duvardan(6) aşağı inelim; çünkü işittiklerimi buradan anlıyamıyor, aşağıda gördüklerimi de iyice seçemiyorum.

— Sana harekete geçerek cevap vereceğim, diye mukabele etti, çünkü haklı arzunun cevabı söz değil, edim olmalıdır.

Köprünün sekizinci setle birleştiği yerden aşağı indik ve ancak o zaman hendeği görmem mümkün olabildi. Orada yılanlar; korkunç bir yığın yapmışlardı o kadar çeşitli türleri vardı ki hatırladıkça hâlâ iliklerim donar.

Libya kum çölleri ile boşuna övünmesin; çünkü istediği kadar kelidr, jakül, pharée, cenchris, amfisben çıkarsın, bütün Habeşistan ve Kızıl Denizin yukarısında kalan sahalarınkileri(7) de bir araya getirseler, yine de buradaki kadar çok sayıda, böylesine korkunç ve zehirlilerini ortaya koyması asla mümkün olamaz. Bu zalim, tüyler ürpertici yığın arasında, sığınacak bir yer veya helyotrop(8) bulabilmek ümidinden yoksun, çıplak birtakım ruhlar dehşet içinde koşuşuyorlardı. Yılanlar ellerini arkalarında kenetliyor, kafalariyle kuyruklarını böğürlerine sokuyor ve önlerinde çörekleniyordu.

O sırada, yanımızda duran bir günahkârın üstüne saldıran bir yılan, boynu ile omuzlarının birleştiği noktadan vücudunu delip geçti. Aradan bir *o* veya bir *i* yazacak kadar zaman geçmeden cehennemliğin tutuşup yanmasiyle yere düşüp kül olması bir oldu. Yerde böylece yokolduktan sonra küller kendiliğinden birleştiler ve bir an içinde görüntünün eski şeklini aldılar.

---

(6) **Duvardan** : Bu köprüden.

(7) **Kızıl Denizin yukarısında kalan sahalar...** : Arabistan.

(8) **Helyotrop** : Helyotrop ağaç veya taşının, yılan sokmasına karşı gelmekten başka insanları görünmez hale getirmek gibi bir özelliği de olduğu sanılırdı.

Büyük bilgeler Anka'nın, beşyüz yaşına gelince, ölüp yeniden dirildiğini söylerler(9). Anka yaşadığı sürece ne ot yer, ne de hububat tanesi; yediği tek şey günlük ve kakule damlalarıdır; kundağının son bezleri ise sümbülle mürrüsafidir.

Yere düşüp de nasıl düştüğünü, bir iblis gücü ile mi, yoksa baygınlık yüzünden mi yere yıkıldığını bilemiyen; ayağa kalktıktan sonra geçirmiş olduğu büyük acının etkisiyle sersemlemiş bir halde çevresine bakınan ve bakarken de içini çeken bir kimse nasılsa, o günahkâr da ayağa kalktığı sırada aynı durumda idi.

Hey Yaradanımın adaleti hey! Öç alırken böylesine darbeler indirmek için sen ne amansız bir adalet olmalısın!

Üstadım ona kim olduğunu sordu. O, şu cevabı verdi:

— Bu korkunç çukura daha geçenlerde Toscana'dan düştüm. Katırlığımdan dolayı insan gibi değil, hayvan gibi yaşamasını severdim. Ben hayvan Vanni Fucci'yim. Pistoia bana yakışan bir indi(10).

— Söyle ona, bir yere ayrılmasın, dedim rehberime. Sor bakalım, neymiş onu buraya sürükliyen kabahati, çünkü ben onu kana susamış, ortalığı kasıp kavuran bir kişi olarak tanımıştım.

---

(9) **Büyük bilgeler :** Şair ve bilginler, anlamına. - Dante burada Ovidius'un söylediği şeyleri izler görünüyor. Latin şairi şöyle demiştir : "Anka kuşu ne meyva yer, ne de ot. Gıdası günlük ve kakule damlalarıdır. Beş asır yaşadıktan sonra yuvasını yapar, içini ince tarçın, sümbül, sinnamon, mürrüsafi dalları ile döşer, oraya uzanır ve güzel kokular içinde ölür" (**Metam,** XV, 393).

(10) **Vanni Fucci : Dante,** 1289 - 1293 de Pisa'ya karşı açılan savaşta Floransalılar safında savaşmış olan Fucci'yi şahsen tanımak imkânını bulmuştu. Pistoia'lı kişizade Fucci dei Lazzeri'nin gayrımeşru oğludur. "Son derece alçak ve her cinayeti işleyebilecek yaradılışta bir adamdı" (Benvenuto). Birkaç defa eşkiya ve şakilerle beraber şehirden sürgün edilmiştir. Siyahlar tarafından olduğu için Dante'nin amansız düşmanı idi.

Bu sözlerimi işiten günahkâr, hiç bir şeyi saklamadı, ruhiyle ve yüzüyle bana döndü, yüzünü acı bir utanç kapladı. Sonra şöyle dedi :

— Sana şu sefil durumda görünmekten duyduğum acı, hayattan ayrılırken duyduğum acıdan daha üstün. Sorunu cevapsız bırakmak elimde değil. Bu kadar aşağıya atılışım, kutsal eşya dolabından o güzelim şeyleri çaldığımdandır(11). Bu suçu haksız yere başkasının üstüne attılar(12). Fakat bir gün olup bu karanlıklar diyarından çıkabilirsen, beni burada gördüğüne sevinmiyesin diye sana gaipten verdiğim şu haberi kulaklarını aç da dinle : "Pistoia'dan ilkin Siyah'lar gidiyor, daha sonra Floransa ahalisini ve kanunlarını değiştiriyor(13). Mars, Val di Magra'dan kara bulutların içine gömülmüş olarak bir şimşek çaktırıyor. Müthiş, kudurmuş bir fırtına arasında Picenum sahralarında(14) savaş olacak. O zaman şimşek sisi birden yırtacak, öyle ki bütün Beyaz'lar yok olacaklar. Bunu sana üzülesin diye söyledim!"

---

(11) **Kutsal eşya dolabı** : Pistoia'daki Aziz Iacopo **Sacrestie**'si.

(12) Nitekim hırsızlığı yapanın Rampino di Tanuccio Foresi olduğu sanılmıştı. Bu hırsızlık olayı o tarihte ve ondan sonraki devirlerde uzun dedikodulara yol açmıştır.

(13) Vanni Fucci, Floransalı Beyazları bekleyen feci akibeti haber vererek Dante'den öç almak istiyor. — Siyahlar 1301 yılında Pistoia'dan kovulacaklardır. Aynı yılın kasım ayının birinde Siyahların başı olan Corso Donati Floransaya muzafferane girecek ve Beyazlar şehir dışı edileceklerdir. Pistoia'lı Siyahlar Floransalılarla anlaşarak 1302 de marki Moroello Malaspina kumandası altındaki **(Val di Magra şimşeği)** kuvvetler Beyazların elinde bulunan Serravalle müstahkem mevkiini zaptedecekler ve nihayet 1306 da Pistoia da yenilerek düşmanlarının eline geçecektir.

(14) **Picenum sahraları** : Pistoia havalisi, anlamına. — Olayların tümü hakkında hemen hemen fikir ve görüş ayrılığı olmamakla beraber, **Picenum sahralarında savaş olacak** denilmekle hangi olayın kastedildiği iyice bilinmiyor. Burada da âdet olduğu gibi, yine bir sürü varsayım ileri sürülmüştür.

YİRMİ BEŞİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

YEDİNCİ HENDEK :

HIRSIZLAR

Aynı sahne : İki şair yedinci hendekte, hırsızlar arasındadırlar.

Hemen hiç konuşmazlar. Sadece dikkat kesilerek, gözlerinin önünde geçen birtakım başkalaşma olaylarını izlerler.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, saat 11 ile 12 arasıdır.

★

Hırsız sözlerini bitirdikten sonra iki elini havaya kaldırarak... işareti yaptı ve :

— Tanrı, al, bu da senin için! diye haykırdı.

Tam o sırada bir yılan (o günden sonra yılanları sevmeğe başladım) — Daha fazla söylenmeni istemiyorum — der gibi boynuna dolandı. Başka bir yılan da kollarına yapıştı, önden sararak kıskıvrak bir bağlayış bağladı ki artık tek hareket bile yapamazdı.

Ah! Pistoia, Pistoia! Mademki kötülükle ceddine rahmet (1) okutuyorsun, niçin kül olup da ortadan kalkmıyorsun? Cehennemin karanlık dairelerinin hiç birinde bir ruh daha görmedim ki Allahın karşısında bu derece azametle dikilsin; hattâ bir vakitler Thebai duvarlarından aşağı yuvarlanan(2) bile böyle yapmamıştır.

O, bir tek kelime eklemeden kaçıp gitti. Pek öfkeli bir kentauros'un(3) : "Nerede, nerede o küstah?" diye bağırarak geldiğini gördüm.

Hiç sanmam ki Maremma'daki(4) yılanlar, insan şeklinin başladığı noktaya kadar onun sağrısını dolduran yılanlardan sayıca daha çok olsun. Sırtında, ensesinin üzerinde, önüne çıkana çatan, ateş püsküren, kanatları açık bir ejder taşıyordu.

Üstadım bana dedi ki :

— Şu gördüğün Cacus'tur, Aventinum dağının kayaları altında birçok defalar kandan göller meydana getirmiş olan Cacus. Kardeşlerinin tuttukları yolda gitmemesine sebep, yakında bulunan büyük sürüyü hileyle çalmış olmasındandır. Fakat çevirdiği dolaplar, Herakles'in lobutu altında tuzla buz oldu. İhtimal yediği yüz lobut darbesinden on tanesini bile duymamıştır(15).

---

(1) **Ceddine rahmet** : Dante'nin yaşadığı devirde birçoklarının inandıkları bir efsaneye göre Pistoia, bozguna uğrıyan Catilina ordusunun kalıntıları tarafından kurulmuştur. Bilindiği gibi Lucius Sergius Catilina Senato'yu devirmeğe kalkışmışsa da bu hareketi Çiçero tarafından ihbar edilmiştir. Catilina Pistoia'da vuruşa vuruşa savaş meydanında can vermiştir.

(2) **Tehebai duvarlarından aşağı yuvarlanan** : Kapaneus (Bk. **Cehennem**, XIV).

(3) Cacus.

(4) **Maremma** : Toscana sahilleri boyunca uzanan sıtmalık araziye verilen ad.

(5) **Cacus** : Ateş ve maden tanrısı Vulcanus'un oğlu. Sonraları üzerinde Roma şehrinin kurulduğu Aventinum tepesinin altın-

Vergilius böyle söylerken öteki(6) çekilip gitmişti. O sırada altımızdan üç ruh(7) çıkageldi; ama ne üstadım, ne ben, onların :

— Siz kimsiniz? diye bağırdıkları ana kadar varlıklarını fark etmemiştik.

Ses çıkarmadık ve bütün dikkatimizi üzerlerinde topladık.

Ben tanımıyordum bu ruhları. Fakat çoğun olduğu gibi, tesadüf bu ya, bunlardan biri bir başkasının ismini söyleyecek oldu :

---

daki mağaralarda yaşamaktaydı. İriyarı bir vücudu vardı, ağzından alevler, dumanlar saçar, oturduğu mağaranın kapısında kesik kanlı başlar sallanırdı. Bir gün Herakles Tevere nehri kıyılarında sürülerini otlatırken uyuyakalır. Bunu fırsat bilen Dev sürüden dört çift öküzü çalar, ayak izlerinden hayvanların gittiği yer belli olmasın diye de bunları kuyruklarından çekmek suretiyle mağaraya geri geri getirir. Herakles uyanınca olup biteni anlamakta gecikmez ve mağaraya gelir, Devi yakalar ve kollarının arasında boğar. Dante Hikâyeyi aynen Vergilius'un anlattığı şekilde nakletmiştir. (Bk. **Aeneis**, VIII, 193), şu farkla ki **Aeneis**'te Cacus boğulmak suretiyle öldürülmüştür, burada ise Herakles'in lobutu altında can veriyor. — **Kardeşlerinin tuttukları yolda...**: Kardeşleri, yakınlarına karşı zor kullanan cehennemliklerin muhafazasına memur edilmişlerdir. (Bk. **Cehennem**, XII). O ise, daha büyük suçlar işlemiş günahkârların cezalandırıldığı cehennem kesiminde bulunmaktadır.

(6) **Öteki** : Cacus.

(7) **Üç ruh** : Bunlar tanınmış Floransalı hırsızlardan Agnello Brunelleschi, Buoso degli Abati ile Puccio Sciancato'dur. Bu sırada Cianfa Donati altı ayaklı bir yılan kılığında yanlarına gelir ve Agnello'nun üzerine saldırır. Yılanla Agnello kaynaşırlar ve bu kaynaşma sonucunda ortaya çıkan garip yaratık ikisine de benzememektedir. Nihayet küçük bir yılan yıldırım hızıyle ikisinden birinin karnına saldırır. Bu Francesco Cavalcanti'dir. Buoso degli Abati ile yılanın birbirine karışması sonucunda yılan insan, insan da yılan olmuştur.

— Cianfa(8) da nerede kaldı? diye sordu.

Ben üstadımı ikaz için parmağımı dudaklarıma götürdüm.

Ey okuyucu, şimdi anlatacağım şeylere inanmakta tereddüt ediyorsan, bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü gözlerimle gördüğüm halde ben bile inanmakta güçlük çekiyorum.

Gözlerimi dikmiş, onlara bakıyordum. Bu sırada altı ayaklı bir yılan, bunlardan birinin(9) üzerine atıldı, vücuduna dolandı. Ortadaki ayaklariyle kollarını tuttu, dişlerini de iki yanağına geçirdi. Arka ayaklarını uyluklarına uzattı, kuyruğunu aradan geçirerek yukarıya, beline doğru kaldırdı. Bu korkunç hayvanın o cehennemliğin vücuduna yapışması gibi kuvvetle ağaca sarılan bir sarmaşık asla görülmemiştir.

Sanki sıcak balmumundan yapılmışlardı, birbirlnin içinde eridiler, sonunda birinin rengi ötekine karıştı; artık ikisi de eskiden olduğu gibi değildi. Kâğıdı yakan alevin önünde uzanan ve ne siyah, ne de beyaz olan o esmer renk gibi bir şey.

Öteki iki ruh ona bakıyor :

— Eyvahlar olsun! diye haykırışıyorlardı: Agnel(10), nasıl da değişiyorsun! Artık ne birsin, ne iki!

Şimdi iki baş bir baş haline gelmiş ve bu iki başın birbirine karışmasiyle içinde artık ikisinden de iz bulunmıyan tek bir yüz ortaya çıkmıştı.

---

(8) **Cianfa** : Cianfa Donati 1282 de Halk kumandanlığı konseyinde üye bulunuyordu. Dante'nin onu ne gibi bir hırsızlıkla suçlandırdığı belli değildir.

(9) **Bunlardan biri...** : Agnello Brunelleschi.

(10) **Agnel...** : Ghibellin'lere bağlı Brunelleschi ailesinden olduğu bilinen bu kişi hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

Dört parçadan iki kol hasıl oldu, uyluklarla bacaklar, karınla göğüs asla görülmedik birer uzuv şeklini aldı. İlk görünüşlerinden eser kalmamıştı; bu acayip şekil iki ayrı yaratığı andırıyor, ama ikisinden hiç birine benzemiyordu. Bu haliyle ağır ağır uzaklaştı.

Yazın en sıcak günlerinde, güneşin müthiş kızgınlığı altında bir çalılıktan bir çalılığa giden kertenkele yoldan nasıl yıldırım hıziyle geçerse, biber tanesi gibi morumsu, siyah bir yılan yavrusu(11) da ateş püskürerek o iki cehennemliğin karınlarına öylece saldırmıştı. Bunlardan birini ilk gıdamızı aldığımız yerden(12) ısırdı ve sonra önüne düşerek yere serildi.

Yaralı tek kelime söylemeden ona baktı; fakat olduğu yerde dursa da, daha şimdiden sıtma tutmuş veya uyku bastırmış biri gibi esnemeğe başlamıştı. O yılana, yılan da ona bakıyordu; birinin yarasından, ötekinin ağzından buram buram duman çıkıyor ve dumanlar karşılaşıyorlardı.

Lucanus sussun artık, bize bahtsız Sabellus'la Nassidius'dan bahsetmeyi bir yana bıraksın da şimdi söyleyeceğim şeyleri dinlesin(13).

Ovidius artık Kadmos'tan, Arethusa'dan dem vurmasın. Şiirlerinde birini yılana, birini de çeşmeye dönüştürmüş olmasını kıskanmıyorum, çünkü ayrı yaradılışta olan iki yaratığı, birbirlerine cevherlerini aktaracak biçimle karşı karşıya getirip asla dönüştürmemiştir.

---

(11) **Yılan yavrusu** : Francesco Cavalcanti.

(12) **İlk gıdamızı aldığımız yer** : Göbek.

(13) Dante açıktan açığa Lucanus (**Pharsalia**, IX, 761) ve Ovidius (**Metam**, IV, 563; V, 572) ile boy ölçüşmeğe kalkışmaktadır. İtalyan şairi bu iki Latin şairinden övüşle bahsetmişti. (Bk. **Cehennem**, IV). Dante kendini beğenmişlik huyundan dolayı ne kadar ceza çekse yeri olacağını **Araf**'da itiraf edecektir (**Araf**, XIII).

İnsanla yılan karşı karşıya geldiler ve birtakım kurallara uyarak yılan kuyruğunu ortasından çatal biçiminde ikiye ayırdı, yaralı da ayaklarını bitiştirdi. Bacaklariyle uylukları birbirine öyle yapışmıştı ki birkaç saniye içinde ortada ek yerlerini belli edecek en ufak bir iz bile kalmamıştı.

İkiye yarılmış olan kuyruk beride kaybolan şeklini alıyor, birinin derisi burada yumuşarken, berikinin derisi ötede sertleşiyordu.

Kolların koltuklarına girdiğini ve berikinin kolları kısalırken hayvanın kısa olan iki ayağının uzamakta olduğunu gözlerimle görüyordum.

Daha sonra, birbirine dolanmış olan art ayaklarından, erkeklerin saklı tuttukları uzuv belirdi; öteki biçarenin uzvu ise ortasından yarılarak iki ayak meydana geldi.

Duman ikisini de yepyeni bir renge bürüyor, birinin vücudunda tüy bitmesine, ötekinin vücudunda ise tüylerin dökülmesine sebep oluyordu. Biri ayağa kalktı, öteki yere düştü. Fakat bütün bu işler olup biterken, gözlerinin önünde değişmekte olan yüzlerinden hain bakışlarını bir an ayırmadılar.

Ayakta olan, yüzünü şakaklarına doğru çekti, o noktada toplanan madde kalıntısından yanaklarında bulunmıyan kulaklar peyda oldu. Arkaya gitmeyip orta yerde kalmış olan madde artığı yüzde burun halini aldı ve dudaklara gereken dolgunluğu verdi.

Yerdeki yüzünü uzattı, sümüklü böcek nasıl boynuzlarını içeri çekerse, öylece o da kulaklarını kafasının içine çekti. Az evvel yekpare ve konuşabilir halde olan dili ortasından ikiye ayrıldı; ötekinin çatal dili ise orta yerinden birleşti, duman da durdu(14).

---

(14) Çünkü biçim değiştirme işi tamam olmuştur.

Yılana dönüşen ruh(15) ıslık çalarak vadiye doğru uzaklaştı; öteki(16) ise, gidenin arkasından tüküre-rek(17) konuşmaya başladı. Sonra, yepyeni sırtını ona döndü ve ötekine(18) seslenerek :

— Muradım Buoso'nun(19) da tıpkı benim gibi bu patikadan dört ayak üzerinde gitmesiydi, dedi.

İşte böylece yedinci batakhane sakinlerinin şekil değiştirmelerine tanık oldum. Eğer sürçü lisan ettimse, karşılaştığım manzaranın acayipliğine bağışlansın. Gözlerim bir hayli bulanmış, zihnim de hayretler içerisinde kalmış olmakla beraber, cehennemlikler kim olduklarını belli etmeden kaçmayı başaramadılar, böylece Puccio Sciancato'yu(20) tanımam mümkün oldu; ilk gelen üç arkadaştan kalıp değiştirmiyen bir o idi.

Ötekine gelince, uğrunda gözyaşı döktüğün kişiydi, ey Gaville(21).

---

(15) Buoso degli Abati.

(16) Francesco Cavalcanti.

(17) **Tükürerek** : Dante devrinde, insan tükrüğünün yılan zehrine birebir geldiği sanılırdı.

(18) Puccio Sciancato.

(19) **Buoso** : Buoso degli Abati; bu kişi hakkında da hiç bir bilgiye sahip değiliz.

(20) **Puccio Sciancato** : Galigai ailesine mensuptu. Topaldı, bu kusuru yüzünden çaldığı malları güçlükle taşıdığı rivayet edilir.

(21) **Gaville** : Yukarı Val d'Arno'da bulunan istihkâmlı bir yer. Bu kasabanın halkı Francesco Cavalcanti'yi (**ötekine gelince** denilen kişiyi) öldürmüşse de Francesco'nun arkadaşları öcünü almakta gecikmemişlerdir.

YİRMİ ALTINCI MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

SEKİZİNCİ HENDEK :

YALANCI MÜŞAVİRLER

Hırsızları görmek için köprünün bir başından sekizinci sete inmiş olan iki Şair, güçlükle tekrar yukarı çıkarlar, sarp ve engebeli köprüyü izliyerek yollarına devam ederler.

Yalancı müşavirlerin işkence çektikleri sekizinci hendeğe köprünün üzerinden bakan Şairler orada belirli kimseler yerine hareket eden birtakım alevler görürler. Her alevin içinde bir veya birkaç günahkârın görüntüsü saklıdır...

Vergilius Dante'nin ricası üzerine Odysseus'la konuşur ve ondan son serüvenleri ve ölümü hakkında bilgi alır.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, vakit öğleye doğru.

*

Sevin, ey Floransa! O kadar büyüksün ki ünün kanatları, denizleri tutmuş, Cehennemde bile senin adın dillere destan olmuş!

Tanınmış beş hemşerini hırsızlar arasında gördüm. Ben kendi hesabıma utandım, bundan her halde sen kendin de şeref duyamazsın.

Fakat eğer sabaha karşı görülen rüyaların doğru çıktığı bir gerçekse, Prato'nun(1) ve daha başkalarının senin hakkındaki temennileri nelermiş, yakında sınayacaksın. Bu, olmuş bile olsa, erken olmuş sayılmaz; ama mademki takdir böyleymiş, ne olacaksa bir an evvel olsun! Çünkü duyacağım acı ihtiyarladığım ölçüde yüreğimi daha çok sızlatacak.

Oradan ayrıldık. Rehberim, inerken bize merdiven görevi yapmış olan kaya çıkıntılarından tersyüzüne yukarı tırmandı, beni de peşinden sürükledi. Issız yol boyunca, köprünün yalçın kayaları ve taş çıkıntıları arasında ilerlerken ayaklarımız, ellerimizin yardımı olmadan ileri gidemiyordu.

O anda kederliydim, orada gördüğüm şeyleri hatırladıkça yine de üzülüyorum. Erdemin rehberliği olmadan yürümemesi için, akıl ve mantığımın dizginlerini her zamankinden fazla kasıyorum, çünkü talih veya daha büyük bir erginin bana bahşettiği bu nimetten kendimi yoksun etmek istemiyorum(2).

Dünyayı aydınlatan yıldızın yüzünü bizden daha az sakladığı mevsimde(3), karasineğin yerini sivrisineğe bıraktığı saatte, bir tepenin üzerinde yorgunluk çıkaran köylü, belki de üzüm topladığı veya çift sürdüğü vadide binlerce ateş böceğinin kaynaştığını nasıl görürse, ben

---

(1) **Prato** : Floransanın yirmi km. yakınındaki bir kasaba.

(2) Dante şimdi yalancı, hileci müşavirlerin azap çektikleri yere gelmiş bulunuyor. Cenabı Hakkın kendisine verdiği hasletleri iyilik ve doğruluk yolunda kullanması gerektiği gerçeğini burada bir kere daha kendi kendine tekrar etmek lüzum ve ihtiyacını duyuyor.

(3) Yaz aylarında.

de, dibini görebileceğim noktaya(4) geldiğim zaman, sekizinci hendeğin de aynı şekilde sayısız alevlerle baştanbaşa ışıldamakta olduğunu sezdim.

Ayıların öcünü aldıkları o kimse(5), İlyas'ın arabasının hareket ettiğini, şahlanan beygirlerin göke doğru fırladıklarını görüp de arabayı gözleriyle izleyince, nasıl havada küçük bir bulut gibi yükselen alevden başka bir şey görmemişse(6), uçurumun dibinde de alevler tıpkı böyle ilerliyor, içindekileri göstermemekle beraber, bu alevlerden her biri içinde bir günahkârı saklıyordu.

Bakmak için köprünün üzerinde öyle bir halde duruyordum ki, bir kayaya tutunmamış olsaydım, arkamdan birinin itmesine lüzum kalmadan da, aşağı düşmem işten bile değildi.

Benim bu kadar dikkatle baktığımı gören üstadım dedi ki :

— Ruhlar ateşlerin içindedirler; her ruh kendisini yakan aleve bürünmüş durumdadır.

— Üstadım, diye cevap verdim, senden işittim de daha emin oldum, ama böyle olduğunu tahmin etmiştim. Bize doğru gelen şu ateşin içinde kimin ruhu var, bunu soracaktım senden. Alev tepesine doğru öyle çatallanmış ki insana Eteoclas'la kardeşinin içine atıldıkları odun yı-

---

(4) **Dibini görebileceğim nokta...** : Sekizinci köprü kemerinin en yüksek noktası, anlamına.

(5) **Ayıların öcünü aldıkları o kimse** : Elize. — Bir gün yolda giderken çocuklar başının saçsız olmasiyle alay ederler. Bu hal Elize'nin gücüne gider ve beddua eder. Bunun üzerine ormandan çıkan iki ayrı çocuklardan kırkını parçalar (IV **Krallar Kitabı**, II, 23-24).

(6) **IV Krallar Kitabında** (II, 11-12) nakledilmiştir; "Elize ile İlyas Şeria'nın ötesinde yol aldıkları bir sırada, beygirleri ateşten olan ateşten bir araba onları birbirinden ayırdı; İlyas bir kasırga içinde göke yükseldi. Elize onu görüyor ve arkasından haykırıyordu... Daha sonra hiç bir şey görmez oldu..."

ğınından yükseliyormuş sanısını veriyor(7).

Cevap verdi :

— Bu ateşin içinde Odysseus'la Diomedes cezalarını çekmektedirler(8). Gazaba nasıl birlikte uğramışlarsa cezaya da yine öylece beraber çarpılmışlardır. Alevlerinin içinde, kapıyı açmak için başvurdukları beygir hilesine ağlıyorlar, o kapı ki Romalıların asîl tohumu(9) eşi-

---

(7) Eteoclas ile Polyneikes aynı ana babadan gelmiş iki kardeş oldukları halde birbirini çekemezlerdi. Birbirlerinin amansız düşmanı olan bu iki kardeşin cesetleri yakılmak üzere aynı odun yığınının üzerine konulduğu zaman, yükselen alevler derhal ikiye bölünmüş, böylece bu ikiz kardeşlerin öldükten sonra da anlaşıp bağdaşamıyacakları meydana çıkmıştır. (Bk. Statius, **Thebais,** XII, 434; Lucanus, **Pharsalia,** I, 551).

(8) **Odysseus'la Diomedes : Odysseus:** Meşhur Ithake kralı ve Homeros'un destanlarında canlandırdığı kahramanların en ünlülerinden biri, Truva savaşlarında zekâ ve mantığın sembolü olarak gösterilmiştir. Homeros "Derin düşüncelerinden" "temkinli, tedbirli" olmasından ötürü onu sık sık över. Truvalıların amansız düşmanı olan Odysseus, sahte bir beygir inşa ettirmek ve bunun Truvalılara Tanrıların bir armağını olduğuna halkı inandırmak suretiyle, Truva kalesinin düşmesinde ve uzun yıllar sürüp giden savaşların Yunanlıların zaferiyle sona ermesinde çok önemli rol aynamıştır. Dante, Ortaçağda geçerlikte olan bir görüşe uyarak "harb huddeden ibarettir" düsturuna içten inanmış bulunan bu zeki ve kurnaz Yunanlı kahramanı, durup dinlenmek nedir bilmeyen, her şeyi görüp anlamak için can atan ve sonunda aşırı cüretinin cezasını caniyle ödeyen bir serüven adamı olarak kabul etmiş ve öylece canlandırmıştır. — **Diomedes :** Homeros'un canlandırdığı bir başka Yunanlı kahraman. Diomedes, Odysseus'un tasarladığı planı uygulayan adamdır.

(9) **Romalıların asîl tohumu :** Aeneas ve onunla beraber Truvadan kaçan ve sonradan Latiumda Romalılar soyunu kuracak olan arkadaşları. — **Kapı :** Truva şehrinin kapısı. — **Beygir hilesi :** Diomedes münadiler çağırtarak beygirin Tanrılar tarafından Truvalılara yardım etmek için gönderildiğini halk arasında yaymış ve böylece sahte beygirin şehirden içeri alınmasını sağlamıştır. Beygirin içi

ğinden geçmiştir. Orada, aynı zamanda ölü Deidamia'nın(10) bugün hâlâ Akhilleus'tan şikâyetçi olduğu hileye ağlıyorlar ve Palladium'un(11) kaçırılması olayının cezasını çekiyorlar.

— Üstadım, dedim, eğer bu alevlerin içinden konuşmak, ellerindeyse sana rica ederim ve o kadar yalvarırım ki bu ricalarım bin rica yerine geçsin, ne olur çifte boynuzlu alev yanımıza gelinceye kadar burada kalalım, bu iyiliği benden esirgeme. Bak, arzu ile nasıl onlara doğru eğiliyorum!

O bana cevap verdi :

— Ricanı takdirle karşılar ve seve seve kabul ederim. Yalnız sen dilini tutmaya bak. Bırak ben konuşayım, senin ne istediğini biliyorum. Onlar Yunanlıdırlar, belki de senin söyliyeceğin şeyleri hor görürler(12).

Yunanlı askerlerle dolu idi. Beygir şehre girer girmez bunlar dışarı çıkarak savaşa tutuşmuşlar ve kalenin içerden fethedilmesine yardım etmişlerdir.

(10 **Deidamia** : Kral Lycomedes'in kızı ve Akhilleus'un sevgilisi. Thetys oğlu Akhilleus'u, sırtına kadın elbiseleri giydirerek bir yerde saklamak istemiştir. Fakat kurnaz Odysseus tüccar kılığına girerek delikanlıya silâhlar vermiş, Akhilleus da bunları büyük bir sevinçle kapmıştır. Böylece Akhilleus'u meydana çıkaran Odysseus onun fikrini çelmiş ve yanına alarak Truvaya götürmüştür. Sevgilisi Deidamia bu haberi alınca kederinden ölmüştür.

(11) **Palladium** : Minerva heykeli. Truvada muhafaza edilen bu heykeli Odysseus'la Diomedes alıp götürmüşlerdir. (Bb. **Aeneis,** II. 163-168).

(12) **Onlar Yunanlıdırlar...** : Yunanlı olmakla Dante'nin kendilerinden soracağı şeyleri cevaplandırmaktan neden kaçınsınlar ve bunu kendilerine bir küçüklük saysınlar? Bu pasaj sayısız yorum ve varsayımlara yol açmıştır, hepsi de gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Vergilius bu sözleriyle şunu kastetmiş olabilir: Sen İtalyansın, Latin ırkından geliyorsun; Roma imparatorluğunun ilk temeli Aeneas tarafından, dolayısiyle Yunanlıların amansız düşmanı olan bir kişi tarafından atılmıştır. Ancak böyle bir düşünceyi

Alevin önümüze gelmesi üzerine, en uygun zamanı ve yeri kollayan üstadımın şöyle dediğini duydum:

— Siz ki aynı alevin içinde iki kişisiniz, hayatta iken size lâyık olabildimse; eğer dünyada o asîl mısraları(13) yazdığım zaman size az çok lâyık oldumsa, kalın olduğunuz yerde de kaybolduktan sonra nerede can verdiğini ikinizden biri söylesin.

Bu eski alevin iki boynuzundan en büyüğü(14), rüzgârın önünde çırpınıyormuş gibi mırıldanarak sallanmaya başladı. Sonra, ucunu konuşmaya hazırlanan bir dil gibi sağa sola oynatarak ses çıkardı ve dedi ki :

— Daha Aeneas Caieta'ya(15) bu ismi vermemişti, beni o civarda bir yıldan fazla bir zaman alıkoyan Kirke'den(16) ayrıldıktan sonra idi. Ne evlât sevgisi, ne ihtiyar babama karşı duyduğum merhamet, ne Penelope'ye karşı duyduğum onu mutluluğa gark edecek olan aşk, hiç bir şey, benim dünyayı ve insanların kötülükleriyle erdemlerini tanımak, öğrenmek için duyduğum çılgınca arzuya set çekemedi. Bir gemi ile bir ben bir de benden asla ay-

---

ileri sürmek için Vergilius'un kendisinin de Latin olduğunu unutması lâzımdır ki buna da imkân yoktur. Ancak Vergilius asıl kimliğini onlardan saklamak istemekte ve hattâ kendisi Homeros'muş gibi bir lisan kullanmaktadır. Hileyle düzenle sayısız dolaplar çevirmiş olan iki tanınmış Yunanlıyı yine kendi silâhlariyle avlamak istemesi, kısasa kısas düsturuna başvurmaya kalkışması bu manzumenin ruhuna tamamen uygun düşmektedir.

(13) **Asîl mısralar : Aeneis.**

(14) **İki boynuzdan en büyüğü :** Odysseus'un ruhu.

(15) **Caieta :** Rivayete göre Aeneas'ın Caieta adında bir sütninesi vardı. Aeneas, sütninesinin gömüldüğü yere Caieta denilmesini istemiştir.

(16) **Kirke :** Ünlü esatirî büyücü kadın. Homeros'un naklettiğine göre, Odysseus'un arkadaşlarını bu kadın domuza çevirir. Odysseus bir yıl kadar Kirke'nin yanında kalır ve sonunda arkadaşlarının yeniden insan kılığına girmeleri için Tanrıçayı razı eder.

rılmıyan birkaç arkadaşımla birlikte, uçsuz bucaksız ummanlara açıldım(17)

"İspanyaya, Fasa, Sardenyaya kadar iki kıyıyı ve bu denizin çevrelediği diğer adaları(18) gezdim.

"Herakles'in insanlara daha öteye geçmemelerini ihtar amaciyle sütunlarını diktiği dar boğaza(19) geldiğimiz zaman, ben de, arkadaşlarım da artık iyiden iyiye ihtiyarlamış ve eski çevikliğimizi kaybetmiş bulunuyorduk.

"Sevili sağımda bıraktım, daha önce Ceuta'yı solumda bırakmıştım(20).

"Kardeşlerim, dedim, siz ki binbir badireden geçerek batıya(21) vardınız, duygularınızın bu son uyanıklığından faydalanmaya bakın, güneşi izliyerek ıssız âlemi tanımaktan kendinizi yoksun etmeyin(22). Bir kere aslınızı düşünün(23). Sizler hayvanlar gibi yaşamak için değil, fakat erdem yolunda yürümek ve bilimi aramak için yaratıldınız".

"Yolumuza devam konusunda bu kısa seslenişle arkadaşlarımı öylesine ateşlemiştim ki sonradan alıkoymak istesem güçlük çekerdim.

"Pupamızı doğuya çevirdik, küreklerimizi şuursuz uçuşumuza kanat yaptık ve durmadan sola(24) kayarak ilerledik.

---

(17) **Uçsuz bucaksız ummanlar** : Akdeniz.

(18) **Diğer adalar...** : Sicilia, Corsica, Balear adaları.

(19) **Dar boğaz** : Cebelitarık.

(20) Sevilden evvel, Cebelitarık karşısında bulunan Ceuta'yı bırakmıştı.

(21) **Batı** : O devirde bilinen dünyanın sonu batı olduğu sanılırdı.

(22) İhtiyarlar ömürlerinin son yıllarının da faydalı geçmesine bakmalıdırlar.

(23) **Güneşi izleyerek** : Yani batıya doğru yol alarak.

(24) **Sola** : Güney - batı yönünde.

"Geceleyin daha o zaman öteki kutbun bütün yıldızlarını görmeğe başlamıştım. Bizim kutbumuz o kadar alçalmıştı ki artık deniz seviyesinden yükselmez olmuştu(25).

"Biz bu uygunsuz yolculuğa çıkalı ayın alt yüzü karşımızda tam beş defa aydınlanmış, beş defa solmuştu ki(26), aradaki mesafeden rengi esmer görünen bir dağ(27) belirdi. Bu dağ bana çok yüksek göründü. Şimdiye kadar daha yükseğini görmemiştim.

"Sevindik. Fakat çok geçmeden sevincimiz kedere döndü, çünkü bu yeni toprak parçasından kopan bir kasırga gelip gemimizin provasına bindirdi. Teknemizi bütün sularla beraber tam üç defa döndürdü; dördüncü seferinde, bir Makamın(28) arzusu gereğince pupayı yukarı dikti, provayı dibe daldırdı.

"Sonunda deniz üzerimize kapandı."

---

(25) Ekvatora gelmişlerdi.

(26) Aradan beş ay geçmiştir. — **Ayın alt yüzü :** Ayın küremize bakan yüzü, anlamına.

(27) **Bir dağ :** Âraf dağı. Bu dağa, Allahın yardımı, meleklerin aracılığı olmadan ulaşmak mümkün değildir. (Bk. **Âraf,** II). Odysseus'la arkadaşları ölümlü olan kendi araçlariyle bu dağa varabileceklerini ummuşlar, ama olaylar yanıldıklarını göstermekte gecikmemiştir.

(28) **Bir Makam :** Allah.

YİRMİ YEDİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

SEKİZİNCİ HENDEK :

YALANCI MÜŞAVİRLER

Vergilius'la Dante ayın köprü kemerinin üzerinden bir başka cehennemlikle, Guido da Montefeltro ile konuşurlar. Guido onlara bazı önemli ifşaatta bulunur.

Konuşmanın bitmesi üzerine yollarına devam eden iki Şair dokuzuncu hendeğin üzerinden geçen dokuzuncu köprüye gelirler.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, saat 12 ile 13 arası.

★

Alev doğrulmuş ve kıpırtısız kalmıştı(7); artık konuşmuyordu. Sevimli şairin müsaadesini aldıktan sonra uzaklaşmaya başlamıştı ki arkasından gelen bir başka alevin çıkardığı belirsiz bir ses üzerine gözlerimiz alevin tepesine çevrildi.

---

(1) Alev susunca tepesi de hareketsiz kalıyor.

Sicilia boğası(2), onu eğesi ile yapanın çığlıkları ile ilk defa böğürmüş, pek de isabet olmuştu; o böyle idam mahkûmunun sesiyle böğürür, tunçtan yapılmış olsa da acı duyuyormuş gibi görünürdü.

Aynı şekilde burada da dışarı çıkmak için ilk anlarda kendilerine ateşin içinden bir yol, bir delik bulamıyan acıklı sözler, söylemek istediklerini alevin sesiyle ifadeye çalışıyorlardı. Nihayet kelimeler alevin tepesinden kendilerine bir yol bulabildiler ve dilin harfleri söylemesiyle meydana gelen titreşimler alevin tepesini titretti. Şöyle dediğini işittik :

— Ey sesimle kendisine seslendiğim, ey az evvel Lombardia diliyle: "Gidebilirsin, senden artık soracak bir şeyim kalmadı" diyen kimse. Şayet bütün günahlarımı yanımda getirdiğim o canım İtalyadan bu karanlıklar diyarına yeni düşmüşsen(3), şöyle bana : Romagna'lılar barış veya savaş içinde midirler? Ben Urbino ile Tevere'nin çıktığı tepe arasında kalan dağların çocuğu idim(5).

---

(2) **Sicilia boğası :** İçine konulacak ölüm mahkûmlarının yakılması için Atinalı Perillos tarafından yapılarak Sicilia'da Agrigentum hükümdarı Phalaris'e (M. E. 565 - 549) armağan edilmişti. Karnında bir insan barındıracak büyüklükte olan tunç boğanın karnı altında ateş yakılmasiyle meydana gelen müthiş sıcağın etkisiyle kavrulmaya başlıyan zavallı mahkûm içler paralayıcı çığlıklar koparmağa başlar, böylece boğa canlıymış gibi böğürmeğe benzer sesler çıkarırdı. Müstebit hükümdar ilk denemeyi boğanın yapıcısı Perillos'un üzerinde yapmış, **pek de isabet olmuştu.**

(3) **Bu karanlıklar diyarına yeni düşmüşsen... :** Karşısındakinin canlı olduğunu anlıyamamıştır.

(4) **Romagna'lılar :** Romagna, orta İtalyanın Apenin dağları ile Adriyatik denizi arasında kalan kesimine verilen isimdir. Bologna, Ferrara, Forli, Ravenna gibi vilâyetler bu bölgenin sınırları içinde bulunurlar.

(5) Konuşan kont Guido da Montefeltro'dur. Montefeltro, Romagna'da, Urbino ile Tevere nehrinin çıktığı Coronaro dağı arasına düşen bir yerdir.

Ben eğilmiş, can kulağı ile dinliyordum. Üstadım beni dürttü :

— Sen konuş, bu Lâtindir(6), dedi.

Vereceğim cevabı ben çoktan hazırlamıştım(7), vakit geçirmeden konuşmaya başladım :

— Ey orada saklı duran ruh! Senin Romagna'n müstebitlerin yüreklerinde savaşsız değildir, asla da savaşsız kalmamıştır. Ancak şu kadar var ki ben ayrılırken resmen açılmış bir savaş yoktu, oralarda.

"Ravenna uzun yıllar neyse, yine odur. Polenta kartalı onu idaresi altında tutuyor, kanatları tâ Cervia'ya kadar uzanıyor(9).

"Vaktiyle o çetin imtihanı vererek Fransızlardan kanlı bir yığın vücude getiren belde, bugün hâlâ yeşil pençeler altındadır(10). Montagna'ya karşı çok zalimce

---

(6) **Sen konuş, bu Latindir** : Vergilius, Dante'nin Yunanlılarla konuşmasına müsaade etmemişti, şimdi ise bu Latindir (yani İtalyandır) diyerek Dante'yi onunla konuşmaya kendisi isteklendiriyor.

(7) Guido'nun Vergilius'a sorduğu soruyu duyan Dante'nin zihninde derhal Romagna'nın içinde bulunduğu politik durumu canlanmıştır.

(8) 1300 yılında resmen ilân edilmiş bir savaş olmasa da Guelf'lerle Ghibellin'lerin yürekleri, birbirlerine karşı besledikleri müthiş kin ve düşmanlık duyguları ile dolup taşmaktadır.

(9) 1270 yılından itibaren Ravenna'yı idaresi altına alan Polenta hanedanının arması, sarı zemin üzerinde kırmızı kartal resminden ibaretti. Şehrin güneyinde kalan Cervia arasındaki yerler de gene Polenta'lıların egemenlikleri altında bulunuyordu. Dante'yi menfasında konuk eden Guido da bu aileye mensuptu ve Francesca da Rimini'nin babası idi (Bk. **Cehennem**, V).

(10) Adı edilen belde Forli şehridir. 1281 de Papa IV Martino tarafından Forli üzerine gönderilen ve büyük bir çoğunluğunu Fransız askerlerinin meydana getirdiği ordu, Guido da Montefeltro kumandası altındaki Forli kuvvetleri tarafından 1282 de müthiş bir bozguna uğratılmış ve savaş meydanında ölen on bin askerden

davranmış olan Verrucchio çomarları(11), ihtiyarı da genci de, hep aynı yerlerde avlarını dişlemeğe devam ediyorlar.

"Lamone ile Santerno şehirleri, kış yaz parti değiştiren beyaz yuvalı aslan yavrusunun hükmü altındadır(12). Savio'nun bir yanını suladığı şehre gelince(13), ova ile dağ arasında olduğu için, istibdatla hürriyet arasında yaşamaktadır.

"Şimdi rica ederim kimsin, söyle bize. Sana karşı insaflı davrananlara insafsızlık etme. Temennim, adının yeryüzünde uzun zaman anılmasıdır".

---

küçük bir tepe meydana gelmişti (Bk. G. Villani, **Cronica**, VII, 81). — **Yeşil pençeler** : Forli o sırada Ordelaffi hanedanının idaresi altında bulunuyordu. Ordelaffi'lerin arması altın sarısı üzerinde yeşil yarım aslan resminden olma idi. **Çetin imtihan** sözü ile 1281 - 1283 yılları arasında şehrin düşman kuvvetleri tarafından muhasarası kastediliyor.

(11) **Montagna**: Guelf'lerin başı olan Montagna dei Parcitadi, Malatesta da Verrucchio (ihtiyar Verrucchio çomarı) tarafından muhafaza edilmek üzere oğlu Malatestino'ya (genç Verrucchio çomarı) verilmiş, Malatestino ise onu öldürmüştür (**çok zalimce davranmıştır.** — Kendisinden XXVIII. Manzumede bahsedilecek olan Malatestino, Francesco da Rimini'nin (Bk. **Cehennem**, V) kocası ve sevgilisi Gianciotto ile Paolo'nun kardeşi idi. Malatesta'ların armasında çomar resmi yoktu. Dante'nin onları bu adla çağırması, bir kelime oyunundan ibarettir "Ma (late) stino; Mastino, İtalyancada çomar demektir". — **Hep aynı yerlerde** : yani Rimini'de.

(12) **Lamone ile Santerno şehirleri...** : Bu iki ırmak adiyle, üzerlerinde kurulu Faenza ile İmola şehirleri gösterilmek isteniyor. — **Beyaz yuvalı aslan yavrusu** : Pagani hanedanının arması; burada kastedilen bu aileye mensup Maghinardo Pagani da Susinana'dır. Çok zeki ve kurnaz bir adam olarak tanınan Maghinardo, gayet çabuk parti değiştirir, meselâ Toscana'da Guelf ise, Romagna'da Ghibellin geçinirdi.

(13) **Cesena** : bu şehir müstebit hükümdarların egemenliği altında değildir.

Alev, kendine özgü bir biçimde bir süre homurdandıktan sonra, sivri ucu sağa sola kımıldadı ve sonunda şöyle üfledi :

— Sorusunu cevaplandırdığım kimse bilsem ki bir gün olup yeryüzüne dönecektir, o takdirde bu alev kıpırtısız kalırdı. Fakat duyduklarım doğru ise, bir kimse daha canlı olarak asla bu gayyadan dışarı çıkmamıştır. Bunun için bir ihanete kurban gidersem diye çekinmeden sana cevap veriyorum(14).

"Ben önceleri silâhşordum(15); sonradan, zünnarın istiğfara yeteceğini sanarak zünnarlı rahipler tarikatına girdim(16). O kahrolası papazların başı(17) olmasaydı, eminim umduğum boşa çıkmıyacaktı! Beni ilk günahlarıma tekrar sokan o oldu, nasıl ve niçin, bunu benden öğrenmeni istiyorum.

"Anamın bana verdiği o etten kemikten kalıbı taşıdığım sürece, yaptığım işler aslana değil, tilkiye yakışan şeylerdi. Ne kadar hile, ne kadar dolambaçlı yol varsa hepsini öğrendim. Öyle mükemmel iş çeviriyordum ki ünüm dünyanın bir ucundan öbür ucuna yayılmıştı(18).

---

(14) Aleve bürünmüş olan ruh hâlâ Dante'nin canlı olduğunu fark edememiştir.

(15) **Önceleri silâhşordum** : Guido da Montefeltro zamanının tanınmış kumandanlarından ve Ghibellin şeflerindendi. Guelf'leri birkaç defa bozguna uğratan ve papa kuvvetleriyle de çarpışan Guido papa tarafından afaroz edilmişse de sonraları Kilise ile arası düzelmiş ve 1296 da Aziz Francesco tarikatına girerek papaz olmuştu. Dante Guido'ya büyük saygı ve takdir duygulariyle bağlı idi. Nitekim **Convivio'nun** bir yerinde (IV, 28) onun için "çok asîl İtalyan Guido da Montefeltro" deyimini kullanmıştır.

(16) Aziz Francesco tarikatına girdiğine işaret ediyor.

(17) **Papazların başı** : Papa VIII Bonifazio.

(18) Papa IV Martino, Guido'nun Kiliseye ettiği fenalıkları sayarken, bunların dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar yayılmış olduğunu söylemiştir.

Yelkenleri indirip halatları toplamak çağına geldiğimi görünce, bir zamanlar hoşlandığım şeyler bana ağır gelmeğe başladı. Yaptığıma pişmanlık getirdim, tövbe ve istiğfar ederek rahip oldum.

"Kurtulmuş olacaktım. Fakat ne talihsiz başım varmış!

"Yeni Farizeler prensi Laterano yakınlarında savaşıyordu(19). Bu savaş Araplara veya Yahudilere karşı açılmamıştı. Çünkü onun düşmanlarının hepsi de hıristiyandı. Hiç biri ne Akkâ'yı almak için savaşmış ve ne de Sudan topraklarında ticaret yapmıştı(20). O, ne kendi yüksek yerine, ne kutsal sıfatına ve ne de benim bir zamanlar kuşananları zayıflatan zünnarıma kıymet verdi(21). Constantinus(22) tutulduğu cüzam illetini iyi

(19) **Yeni Farizeler prensi:** Papa VIII Bonifazio. — Farizeliye, görünürdeki bir erdem ve ibadet perdesi altında her türlü ahlâksızlığı uygun bulan eski bir Yahudi tarikatına mensup kimselere denirdi. Bunun içindir ki Hz. İsa onları, ikiyüzlülükle suçlamıştır. — **Laterano civarında savaşıyordu:** Colonna'lara karşı. Nitekim Colonna hanedanının evleri, mülkleri Laterano dolaylarında bulunuyordu.

(20) **Akkâ:** Romalılar devrinde **Colonia Claudii Caesaris,** Haçlılar devrinde **Acon** isimlerini almış olan Akkâ şehri 1291 yılında Müslümanların eline geçmiştir. Şehrin düşmesi bütün Hıristiyan çevrelerinde çok büyük üzüntü ile karşılanmıştı. — **Sudan topraklarında:** Laterano'da toplanan dördüncü Ruhanî mecliste alınan bir karar gereğince hıristiyanların müslümanlarla ticaret yapmaları yasak edilmişti. Müslümanlarla ticaret yapanların Papa VIII Bonifazio Jübilesine katılmaları, papanın bu münasebetle yayınladığı bir beyannameyle menedilmişti. — VII Bonifazio, denilmek isteniyor, öyle fena bir insandı ki ortada hiç bir mantıklı sebep olmadan kardeş kanı akıtmış, hıristiyanları yine hıristiyanlara kırdırtmıştır.

(21) Aziz Francesco tarikatının ilk salikleri yalınayak giderlerdi, boğazlarına düşkün olmadıkları için de etlerine, canlarına dolgun kimseler olmaktan çok uzaktılar.

(22) **Constantinus:** Orta çağda yaygın bir efsaneye göre im-

etmesi için Silvestro'yu nasıl Siratti dağından getirttiyse, o da onu yakıp kavuran o büyük hummadan kurtarmam için beni kendisine hekim yaptı(23). Bana akıl danıştı, ben sustum; nasıl susmayayım ki söylediği sözler bir sarhoşun sözlerinden farksızdı.

"Nihayet:

"— Yüreğinden şüpheleri at, diye tekrar etti. Seni daha şimdiden arılıyorum. Penestrino'yı(24) devirmenin yolunu göster bana. Bilirsin ki gökleri açıp kapamak benim elimdedir. Çünkü öncelimin elinden çıkardığı anahtarlar iki tanedir(25).

"O zaman, bu ciddî deliller karşısında, susarsam daha fena edeceğimi düşünerek dedim ki:

"— Peder, mademki beni şimdi işleyeceğim günahtan arılıyorsun, bu yüksek makamda muzaffer olman için çok vaat et, ama vaadini az tut.

"Ben öldükten sonra Francesco(26) beni almağa geldi; fakat siyah kerrubîlerden biri(27) ona şöyle dedi:

---

parator Constantinus cüzzamı hastalığına tutulur. Bir gün rüyasında havarilerden Pietro ile Paolo'yu görür. Bunlar, düşmanlarının zulmünden kurtulmak için Romanın kuzeyindeki Siratti dağında saklanmakta olan Papa Silvestro'yu yanına çağırtmasını, Silvestro'nun tavsiyelerini yerine getirmesini ve ancak bu şekilde hastalıktan kurtulmasının mümkün olabileceğini söylerler. Nitekim Silvestro Constantinus'un hastalığını iyileştirmiş ve onu vaftiz ederek hıristiyanlığa kazandırmıştır.

(23) Düşmanlarını altedebilmesi için kendisine yardım etmesini, onu **o büyük hummadan** kurtarmasını istiyor.

(24) **Penestrino:** Palestrina; Romanın doğusunda bulunan Colonna'lara ait istihkâmlı yer.

(25) **Öncelim:** Papa V Celestino; Bonifazio'nun bu sözlerinde alay vardır, çünkü V Celestino papalıktan çekilmiştir (Bk. **Cehennem, III**).

(26) **Francesco:** Tarikatına girdiği Assisi'li Aziz Francesco.

(27) **Siyah kerrubîlerden biri:** İblisler Allaha karşı gelmiş

"— Onu götürme, beni hakkımdan etme! Hileli öğütü verdiği için aşağıya, benim cehennemliklerimin arasına gelmesi gerekiyor. O zaman bu zaman, sımsıkı saçlarından tutuyorum onu(28). Pişmanlık getirmeyen bir kimse arınamaz: Bir insanın yaptığına hem pişman olması, hem günah işlemesi mümkün değildir, ortadaki tezat böyle bir şeye engeldir(29).

"Heyhat! Kara melek beni yakalayıp da:

"— Demek benim mantıkçı olduğumu bilmiyordun, öyle mi? dediği zaman kendime bir geliş geldim ki!

"Beni aldı, Minos'a götürdü. Minos, kuyruğunu kemikli beline tam sekiz defa doladı(30), üstelik öfkesini alamıyarak ısırdı da:

"Bu cehennemlik, dedi, hırsızlara yataklık eden ateşin yutacağı günahkârlardandır.

"Ve işte, gördüğün gibi, bu yerde azap çekmeğe mahkûm edildim, sırtımdaki bu elbise içinde inliye inliye dolaşıp duruyorum."

---

ve bu yüzden Cennetten kovulmuş meleklerdir. Kerrubî, kerrubiyyun denilen melek sınıfına mensup melek demektir ki bu da akıl ve anlayış bakımından diğer melek gruplarından üstün olduğunu gösterir. Assisi'li Aziz Francesco'ya karşı koymak için Cehennem en zeki ve en kurnaz siyah meleklerinden birini göndermekle yerinde bir iş yapmış oluyor.

(28) Gözlerini kapadığı anda yakasına yapışmak amaciyle peşini hiç bırakmadım, anlamına.

(29) "Pişmanlık getirmeden arınmam, Allahın bile elinde olmıyan bir şeydir" (**De Monarchia**, III, 8). — Hem arınmasını istiyen, hem de günah işlemeye hazırlanan bir kimsenin tutumunda açık bir tezat vardır ve zaten böyle bir şeyin imkânsızlığı da meydandadır.

(30) Minos, daha yukarda da gördüğümüz gibi, bir cehennemlik hakkında verdiği kararı kuyruğunu vücuduna dolayarak ilân eder. Bu seferinde kuyruğunu vücuduna sekiz defa doladığına göre, cehennemliğin sekizinci dairede ceza görmesine karar vermiş oluyor demektir (Bk. **Cehennem**, V).

O, böyle diyerek sözlerini bitirince, alev sivri ucunu sallayarak, ah çeke çeke uzaklaştı(31).

Rehberim ve ben oradan ayrıldık, köprü boyunca yürüyerek gayyanın üzerini örten öteki kemerin(32) en yüksek noktasına vardık. Orada, nifak sokarak günah işlemiş olanlar azap çekiyorlardı.

(31) Guido'nun cehennemin bu kesiminde cezaya çarptırılmasına sebep, Papa VIII Bonifazio'ya vermiş olduğu hileli öğüt gösteriliyor. Bir kısım yazarlar böyle bir öğüdün verilmediğini ve Dante'nin kafasından çıkma bir hayal ürününden başka bir şey olmadığını; bir kısım yazarlar ise bu öğüdün verildiği hakkında en küçük şüphenin bile söz konusu olmıyacağını ileri sürüyorlar. Francesco Pipino'nun vakayinamesinin bir yerinde bu öğüdün verilmiş olduğu yazılıdır: "Plura eis pollicemini, pauca observate". Ancak bu sözü Dante mi Pipino'dan, yoksa Pipino mu Dante'den almıştır, çözülmesine imkân olmıyan düğüm işte buradadır. Fakat Dante'nin iddiasını Riccobaldo da Ferrara'nın **Historia romana** adlı eserinden esinlenerek ileri sürmüş olması ihtimali bugün çok taraftar toplıyan bir görüştür. Bu eserin bir yerinde şöyle denilmektedir: "Multa promittite, pauca servete de promissis" (Bk. A. F. Massèra: **Boll. Soc. Dant. N. S.** XVIII, 1911, 262). Bazılarının sandığı gibi Guido'nun Papa VIII Bonifazio'ya vermiş olduğu öğüt Dante'nin geniş hayalinin bir ürünü olmaktan daha sağlam esaslara dayanmaktadır.

(32) **Öteki kemer...**: Dokuzuncu hendeğin üzerinden geçen dokuzuncu kemer.

YİRMİ SEKİZİNCİ MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

DOKUZUNCU HENDEK :

ARA BOZUCULUK VE BÖLÜCÜLÜK YAPANLAR

Vergilius'la Dante dokuzuncu köprüden dokuzuncu hendeğe bakarlar.

Burada nifak sokmuş, dini parçalamış günahkârlar, vücutları kesilmiş, delik deşik edilmiş, uzuvları bedenlerinden ayrılmış olarak, kısas hükümlerine uygun bir şekilde, cezalandırılmaktadırlar.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi günü, öğle üzeri, saat 13 ile 14 arası.

*

Uyaksız da olsa(1) ve hattâ söylediği şeyleri birkaç kere tekrarlamak pahasına da olsa, o sırada gördüğüm kanları, yaraları etraflıca anlatabilecek biri çıkar mı acaba?

---

(1) **Uyaksız:** Düz yazı halinde.

Lisanımız ve fikrimiz bu şeyleri kavrayacak yetenekte olmadığı için, şüphesiz ki hiç bir dil bu işi başaracak durumda değildir.

Titus Livius'un doğruluğuna inanılır şekilde naklettiğine göre, vaktiyle verimli Puglia ovalarında(2), yüzüklerden ibaret büyük ganimetler elde edilen o uzun savaşlar(3) ve Truvalılar yüzünden kanlarını akıttıklarından ötürü sızlananlar(4); Robert Guiscard'a dayandıkları için aldıkları yaraların acısını duyanlar(5); Puglia'lıların sözlerinde durmadıkları Ceperano'da bugün hâlâ kemikleriyle orta yerde duranlar(6); ihtiyar Alard'ın savaşsız yendiği Tagliacozzo'dakiler(7) hep bir araya gel-

---

(2) **Verimli Puglia ovaları:** O zamanki Napoli krallığı; burada daha çok krallığa ait iç kesimler kastediliyor.

(3) **O uzun savaşlar:** M. E. 218 - 202 yılları arasında olan İkinci Kartaca - Roma savaşları. Rivayete göre Cannae savaşında, savaş meydanında ölen Roma senatörleriyle şövalyelerinin parmaklarından çıkan yüzükler üç kile ağırlığında gelmiştir (Bk. Titus Livius, XXII, 6).

(4) **Truvalılar:** Romalılar. Aeneas'la arkadaşlarının Truvalı olmalarından kinaye. — **Kanlarını akıttıklarından ötürü:** Güney İtalyanın zaptı uğrunda yapılan savaşlar ve dökülen kanlar kastediliyor.

(5) **Robert Guiscard:** Normandiyalı serüvencilerden biri olup Napoli krallığını kurmuştur. Puglia ve Calabria dukası ünvaniyle anılan bu adam Haute - ville - la - Guichard'da doğmuş ve Kefalonya adasında ölmüştür (1015 - 1085). — Burada sözü edilen yaralılar, Normandiyalı müstevlilere karşı vatanlarını korumak uğrunda kanlarını akıtmış askerlerdir.

(6) Rivayet edildiğine göre, köprünün korunmasiyle görevli Puglia'lı baronların ihaneti yüzünden, Napoli kralı Charles I d'Anjou hiç bir karşı koyma ile karşılaşmadan Ceperano'dan geçmiştir. — **Ceperano:** Napoli krallığı ile papalık devletlerinin sınırları üzerinde bulunan bir yer. Ceperano'da hiç bir savaş olmadığına göre Dante'nin 1266 da yapılan Benevento savaşını kastetmiş olması muhtemeldir.

(7) **İhtiyar Alard:** Napoliye az evvel gelmiş bulunan Alard

seler, bu ölülerden biri delik deşik olmuş bacağını, bir başkası kopmuş kolunu gösterse, bütün bunlar dokuzuncu dairenin tüyler ürpertici manzarası karşısında yine de sönük kalır.

Dibi çıkmış veya tahtalarından bir tanesi kopmuş hiç bir fıçı yoktur ki benim gördüğüm, çenesinden oturak yerine kadar boydan boya yarılmış bir günahkâr kertesinde delik deşik bir hale gelmiş olsun. Barsakları bacaklarının arasında sallanıyor, ciğerleri ve yenilen şeyleri pisliğe çeviren murdar kese(8) meydanda görünüyordu.

Ben gözümden hiç bir şeyi kaçırmamak için dikkatle onu süzerken, o bana baktı ve eliyle göğsünü açarak dedi ki:

— Bak, nasıl paralıyorum vücudumu! Bak. Muhammet(9) ne hale geldi! Ağlıyarak önümsıra giden

---

veya Erard de Valéry'nin salık verdiği hileye uyan Charles d'Anjou küçük bir kuvvetle Abbruzzo'da kurulu Tagliacozzo kalesi civarında verdiği savaştan galip çıkmış ve suab hanedanının son temsilcisi Corradino esir edilmiştir (Bk. **Âraf, XX**). Corradino'nun babası Kral Manfredi daha önce Benevento savaşında ölmüştü (Bk. **Âraf, III**).

(8) **Murdar kese:** Mide.

(9) **Muhammet:** Hiçbir Türk ve Müslüman okuyucu tasavvur edilemez ki, Dante'nin, dinimizin kurucusu ve insanlık tarihinin en büyük kişilerinden biri olan Hz. Muhammedi bu acıklı haliyle Cehennemin bu kesiminde cezaya çarptırdığını görsün de nefretle irkilmesin ve isyan etmesin. Ortaçağın, hele din konusunda dogmatik anlayışı içinde doğmuş ve yaşamış olan Dante, Hıristiyan dininin gelmiş geçmiş dinlerin en yükseği olduğuna bütün samimiyetile iman etmiş biriydi. Koyu katoliklik ve taassup dumanlariyle perdelenmiş bir zihniyetten, her dinin üstünde tanıdığı Hıristiyanlıktan sonra çıkan bir dinin kurucusuna karşı kin ve nefretten başka bir duygu beslemesini istemek doğru değildir. Bu böyle olmakla beraber Dante İslâm dinine ve İslâm büyüklerine

Ali'nin(10) yüzü, çenesinden tepesine kadar yarıktır. Burada gördüklerinin hepsi de hayattayken ara bozmuş, bölüntü yapmışlar(11) ve bu yüzden de vücutları bu şekilde yarılmıştır. Arkamızda bir zebani var ki, bu elem ve ıstırap yolunu her devredişimizde bize amansızca haddimizi bildiriyor ve hepimizi teker teker kılıçtan geçiriyor, çünkü daha biz önüne varmadan yaralarımız kapanmış bulunuyor. Fakat ya sen kimsin? Yoksa, itiraf ettiğin suçuna bakarak sana lâyık gördükleri cezaya çarptırılmanı geciktirmek için mi böyle, köprünün üzerinde vakit geçiriyorsun?

---

saygıda asla kusur etmemiştir. Hz. Peygamberi Cehennemde nifak sokucular arasında cezalandırmasının büsbütün başka sebebi vardır. Ortaçağda Hıristiyan dünyasında Hz. Muhammet hakkında dolaşan söylentilere bakılacak olursa Muhammet güya Hıristiyan ve Kardinalmiş. Muhammede papalık vaat edilmişse de sonradan her nedense bu vaat yerine getirilmemiştir. Buna çok kızan Muhammet te, öç almak için başka bir din kurmaya karar vermiş ve yine aynı efsaneye göre İslâm dini işte böyle bir güceniklik sonucunda kurulmuştur. Meseleye bu görüş açısından bakılınca, Dante'nin Cehennemde cezalandırdığı kimsenin, din kademelerinin en yükseğine çıkmışken menfaati için Hıristiyanlık içerisine nifak sokarak dini parçalamaya kalkışan ve sonunda kendisi de parça parça edilen bir kundakçı olduğu görülür. Aslında Hz. Muhammet ne Hıristiyandı ve ne de herhangi bir güceniklige kapılarak sözü edilen kundakçılığı yapmıştır. Eğer yeni bir din kurmuşsa, kendinden evvel dinlerin kurulmasını gerektiren çeşitli etkenlerin yeniden ortaya çıkmış olması onu böyle yapmaya zorlamıştır. Bu konuyu daha fazla uzatmamak için şu kadar diyelim ki, Dante'nin din konusundaki Ortaçağ anlayışı, yukarda açıkladığımız görüşle birleştirilmeli ve XXVIII Manzumenin ilk kısmı böyle bir anlayış çerçevesi içinde mütalâa edilmelidir.

(10) **Ali:** Hz. Ali.

(11) **Ara bozmak:** Halk arasında anlaşmazlıklar yaratmak; **bölüntü yapmak:** Kilisenin bölünmesiyle din anlaşmazlıklarının doğmasına yol açmak, anlamına.

Üstadım cevap verdi:

— Ölüm daha ona dokunmadı, günahı yüzünden azap çekmeğe gelmiş de değil. Fakat tam bir tecrübe edinmesi için onu burada, Cehennemde, daireden daireye dolaştırmak görevi bir ölü olan bana verildi; seninle konuştuğum nasıl bir gerçekse bu sözüm de tıpkı öyledir.

Yüzden fazla ruh, bu sözleri işitince, hayretten acılarını unuttular, beni görmek için hendekte durdular.

— Sen ki ihtimal yakında güneşi göreceksin, rahip Dolcino'ya söyle, çok geçmeden burada benimle buluşmak istemiyorsa, yeteri kadar erzak tedarikine baksın ki karın yağması Novara'lıyı zafere ulaştırmasın(12); çünkü aksi takdirde onu yenmek kolay olmaz.

Muhammet, gitmek üzere bir ayağını kaldırdıktan sonra bana bu sözleri söyledi, sonra ayağını yere indirdi ve çekilip gitti.

Boğazı delinmiş, burnu tâ kirpiklerinin altına kadar kesik, tek kulaklı bir başka cehennemlik, durup arkadaşları gibi bana hayretle baktıktan sonra, ilk olarak, dış tarafı kanlara bulanmış gırtlağını açtı ve dedi ki:

— Ey suçsuz olduğu için cezaya çarptırılmıyan ve şayet çok büyük bir benzetişle aldanmıyorsam, dünyada

---

(12) **Rahip Dolcino:** Dolcino Tornielli da Novara, 1300 yılında canlı canlı yakılan Gherardo Segalelli'nin müridi ve ardılıdır. **Apostolikler Tarikatı**'nın kurucusu olan bu adama göre, tarikatı Kiliseye ilk arılığını geri verecek; herkes maldan, mülkten ortaklaşa yararlanacak, hattâ kadınlar bile böyle bir paylaşmanın içine girecekti. Dolcino 1300 yılında, Dante'nin ahret yolculuğuna çıktığı sıralarda henüz hayatta idi. 1306 yılında birçok taraftarlariyle birlikte Zebello dağına çekilmek zorunda kalan Dolcino, o sene bol miktarda yağan karlar dolayısiyle yiyecek içecek bulamıyarak teslim olmuştur. — **Novara'lı:** Novaralılar anlamına. Dolcino aslen Novara'lı idi. Üzerine gelmekte olan Papa V Clemente'nin kurduğu Haçlılar ordusu saflarında Dolcino'nun Novara'lı hemşerileri de yer almışlardı.

bulunduğum sırada İtalyada(13) görmüş olduğum kişi! Vercelli'den Marcobo'ya inen şirin ovayı tekrar görmek sana nasip olursa, Pier da Medicina'yı hatırla(14) ve Fano'nun(15) en iyi iki insanı olan messer Guido ile Angiolello'ya(16) de ki, şayet buradaki tahminler boş değilse, onlar ettiği yeminden dönen bir müstebitin ihanetine kurban gidecekler, gemilerinden denize atılacaklar ve boyunlarında bir taş, Cattolica yakınlarında denizde boğularak can verecekler. Kıbrısla Mayorka adaları arasında Neptunus, ne korsanlar ve ne de Yunanlılar tarafından işlenmiş bu derece şenice bir cinayete asla tanık olmamıştır(17). Burada benimle beraber bu-

---

(13) **İtalyada:** Aslında, Latin topraklarında (Latin = İtalyan).

(14) **Pier da Medicina:** Bu kişi hakkında pek az şey biliniyor. Eski yorumculara göre Pier da Medicina, Bologna'lıları birbirine düşürmek, Bologna'lılarla komşularının aralarını bozmak, savaşlar çıkmasına sebep olmakla vakit geçiren bir kimseydi. Memleketi, Romagna ile Bologna arasında bulunan Medicina olduğundan, bu lâkabı almıştır. — **Marcabo:** Po nehrinin munsabında Venedik'liler tarafından yapılmış bir kale. — **Şirin ova:** Lombardia.

(15) **Fano:** Pesaro nehrinin az uzağında Adriyatik denizi üzerinde bulunan bir kasaba.

(16) **Messer Guido ile Angiolello:** Guido del Cassero ile Angiolello da Carignano, **ettiği yeminden dönen bir müstebitin,** Malatestino Malatesta'nın (Bk. **Cehennem**, XXVII) ihanetine kurban gitmişler; Adriyatik denizi üzerinde, Pesaro ile Rimini arasında bulunan **Cattolica yakınlarında** bir çuval içinde denize attırılarak boğdurulmuşlardır. Bizzat Dante'nin söylediği şeyler dışında bu iki kişi hakkında daha başka bilgi yoktur.

(17) **Kıbrıs'la Mayorka adaları arasında...:** Bir başka deyimle, bütün Akdeniz boyunca — **Neptunus:** Deniz Tanrısı. — **Yunanlılar:** Aslında Argolidliler; Argolid Peloponez yarımadasının kuzey-doğusunda eski Yunanistanın dağlık kesimine verilen isimdir. Yunanlılar denizlerde korsanlık yaparlar, geçimlerini bu yoldan sağlarlardı.

lunan birinin —Görmez olsaydım!— dediği memleketi idare eden ve tek gözüyle bakan bu hain(18), onları kendisiyle görüşmeğe çağıracak, sonunda o şekilde tertibat alacak ki Focara rüzgârına karşı onları ne dua, ne adak artık koruyamıyacak!

Ben ona şöyle dedim:

— Dünyaya senden haber götürmemi istiyorsan, o şehri gördüğüne, göreceğine lânet eden cehennemliği göster, onu bana yakından tanıt.

Bunun üzerine elini arkadaşlarından birinin çenesine götürdü, onun ağzını açarak haykırdı:

— İşte bu adam, ama konuşmaz. Sürgün edilince, hazırlıklarını tamamlıyan bir kimsenin beklemekle eline daima zarardan başka bir şey geçmiyeceğini söyleyerek Caesar'ın tereddütlerini gideren adamdır bu.

Ah! Konuşmak konusunda olasıya atılgan olan Curio(19) tâ boğazından koparılmış diliyle ne kadar da yılmış bir halde göründü bana!

İki eli de kesik bir başka cehennemlik, bu karanlık havada kollarını kaldırdı, yüzü gözü kanlar içinde kalarak haykırdı:

---

(18) **Tek göziyle bakan bu hain:** Malatestino. Bu adamın bir gözü kördü, Rimini beyi bulunuyordu. — **Benimle beraber bulunan biri:** Curio (aşağıdaki nota Bk.) — **Focara rüzgârı:** Cattolica ile Fano arasında Adriyatik üzerinde bulunan Focara dağı çevrelerinde sık sık fırtınalar kopar, deniz altüst olurdu. Gemiciler sağ ve sağlam kurtulmaları için adaklar adar, dualar ederlerdi. Guido ile Angiolello denizde boğularak öleceklerinden, Focara rüzgârından korkmaları için hiç bir sebep kalmıyacaktır.

(19) **Curio:** Halk **tribunus**'u olan Caius Curio, Lucanus'un anlattığına göre (Bk. **Pharsalia**, I. 280). Roma'dan kovulması üzerine Iulius Caesar'ın yanına gider ve onu şu sözlerle Senatus'a savaş açmaya kışkırtır: "Tolle moras, semper nocuit differre paratis" (Bu kadar tereddüt yeter; hazırlıkları tamamlanmış teşebbüs-

— Mosca'yı(20) da hatırlamayı unutma. Heyhat! "Olan olmuş" diyen benim. Bu sözüm Toscana'lılar için bir felâket tohumu oldu.

Ben hemen ekledim:

— Ama senin soyunun da yıkılıp gitmesine sebep oldu(21), dedim.

O, acısı üstüne acı yüklenerek, ye'sinde çılgına dönmüş bir kimse tavriyle yürüdü, gitti.

Ben kalabalığa bakmaya devam ediyordum. Öyle bir şey gördüm ki vicdanım —kendi arılığına inanmanın ver-

---

leri geri bırakmak daima zararlı sonuçlar vermiştir). Dante, Senatus'un, İtalyayı Galia Cisalpina'dan ayıran ve bugünkü adı Fiumicino olan Rubico ırmağını birlikleriyle geçen kumandan her kim olursa olsun, vatan haini sayılacağına dair aldığı kararı hiçe sayan Caesar'ın, bir kere ok yaydan çıktı, anlamına gelen "Alea jacta est!" diyerek ırmaktan geçişini başka bir yerde övmüşken (Bk. **Cennet,** VI) ve hattâ yazdığı bir mektupta (VII, 4) VII Henri'ye "Tolle moras..." şeklinde seslenecek kadar ileri gitmişken, Curio neden Cehenneme girmiştir, bu kolay kolay anlaşılır bir şey değildir. Ama şunu da unutmamalıdır: Curio'nun verdiği öğüt, siyasî düşünceler dışında kanlı ihtilâllere yol açtığı için onun cezaya çarpılmasını gerektirmiş ve sırf bu sebepten öğüt sahibini Dante Cehenneme sokmuştur. Eldeki tarihî belgeler, Lucanus'un iddialarına uymamaktadır. Tarihe göre, Curio Caesar'ın ordugâhına vardığı zaman, Romalı kumandan Rubico'yu çoktan geçmiş bulunuyordu.

(20) **Mosca:** Mosca dei Lamberti; Amidei ailesinden bir genç kıza verilmiş sözünden cayarak başka bir kızı almaya kalkışan Buondelmonte dei Buondelmonti'ye verilecek ceza hakkında tereddütleri ortadan kaldırmak için "Eden bulur, inleyen ölür" anlamına gelen ve çevrilmesi hemen hemen imkânsız olan "Capo ha cosa fatta!" formülünü ortaya atmış ve bununla Buondelmonte'nin öldürülmesi gerektiğini söylemek istemiştir. 1215 paskalyasında bir pazar günü uygulanan bu karar Floransada uzun ve sürekli kargaşalıklara yol açmıştır (Bk. **Cennet, XVI**).

(21) Nitekim Lamberti'ler, yani Mosca'nın torunları sürgün edildikleri Floransa'ya bir daha dönemiyeceklerdir.

diği zırhın arkasına sığınan ve insana gayret, cesaret veren o sadık arkadaş— beni temin etmeseydi, ortada başka tanık olmadan bunu bir başıma anlatmaktan doğrusu çekinirdim.

Evet, gerçekten gördüm bunu ve yine de görür gibi oluyorum: Başsız bir gövde, bu acıklı sürünün öteki fertleri gibi yürümekteydi.

Kesik başını saçlarından tutmuş, bir fener gibi elinde taşıyor, bu baş bize bakıp:

— Heyhat! diye inliyor ve kendi kendisine meşale yapıyordu.

Bir vücutta iki, iki vücutta birdiler. Böyle bir şeyin nasıl mümkün olabileceğini böylesine emirleri veren bilebilir ancak(22)!

Köprünün tam hizasına gelince, sözlerini bize daha yakından söyliyebilmek için, kolunu başiyle beraber yukarı kaldırdı, dedi ki:

— Sen ki diri diri, ölüleri görmeye gelmişsin, şu içler acısı azabıma bak! Benim çektiğimden daha büyük bir azap var mı?! Benden haber götüresin diye sana şu kadar söyliyeyim ki, ben Bertrand de Born'um(23). Genç krala kötü öğütü ben verdim. Baba ile oğulu birbirine karşı ben kışkırttım. Achitophel Apşalom'u Davud'a

---

(22) Allah.

(23) **Bertrand de Born:** 1140 yılına doğru Périgard'la Limousin sınırları üzerinde Hautefort şatosunda dünyaya gelmiş olan B. de Born trubadurdu. Normandiya'ya giderek 1182 de İngiltere Kralı II Henri'nin sarayına girmiş, genç veliahtı babasına kıyama kışkırtmış ve 1183 de veliahtın ölmesi üzerine onu yazdığı içli şiirlerinde terennüm etmiştir. B. de Born, hayatının sonlarına doğru rahip olarak dünyadan el etek çekmiş bir halde münzevice yaşamıştır.

karşı(24) bu kadar alçakça kışkırtmamıştır. Heyhat! Birbirine bu kadar yakın kimseleri ayırdığım için beynimi, şu gövdenin içindeki cevherinden(25) ayrı taşıyorum. Böylece kısas hükmü bende yerine gelmiş oluyor(26).

(24) **Architophel:** Apşalom'u babası Davud'u öldürmeğe kışkırtmıştır.

(25) **Cevher:** Murdar ilik. Beyin, murdar ilikten ayrılmıştır.

(26) **Kısas hükmü:** Cehennem ile Âraf'ta cezalar bu esasa göre verilmiştir.

YİRMİ DOKUZUNCU MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

ONUNCU HENDEK :

TAHRİFÇİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

MADENLERE HİLE KARIŞTIRANLAR

Dante dokuzuncu hendekten bir türlü ayrılmak istemez. Vergilius vaktin geciktiğini söyliyerek acele etmesini hatırlatır. Böylece Dante, soyundan Geri del Bello ile görüşemeden oradan ayrılmak zorunda kalır.

Köprüyü izleyerek ilerlerler, onuncu hendeğin üzerinden geçen sonuncu köprü kemerine gelirler. Fakat karanlık, hendeğin içerisini iyi görmelerine engel olduğundan, merkezde bulunan kuyuyu kuşatan, bütün köprülerin gelip birleştikleri on birinci sete inerler. Sola dönerler, günahkârlara baka baka ağır adımlarla yürürler.

Onuncu hendekte bulunan tahrifçiler dört gruba ayrılmışlardır: Madenleri, insanları, paraları ve nihayet

sözleri bozmuş, değiştirmiş veya taklit etmiş günahkârlar. Her bir grubun çarpıldığı ceza başka başkadır. Madenlere hile karıştıranlar, yani simyacılar uyuz veya cüzam illetine tutulmuşlardır ve durup dinlenmeden kabuklu derilerini yırtarcasına kaşınmaktadırlar.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi, saat on dörde doğru.

★

O büyük kalabalık ve çeşit çeşit yaralar gözlerimi öylesine sarhoş etmişti ki(1), ağlamaklı olmuştum. Fakat Vergilius bana dedi ki:

— Nereye bakıyorsun? Gözlerin aşağıdaki acıklı ve sakat görüntülere hâlâ niçin takılıyor? Öteki hendeklerde hiç de böyle yapmamıştın. Niyetin onları saymaya kalkışmaksa, düşün ki bu vadinin çevresi tam yirmi iki mildir. Ay, ayağımızın altına gelmiş bile(2). Bundan sonrası için bize pek az mühlet veriliyor(3). Göreceğimiz daha başka şeyler var ki sen göremiyorsun.

Hemen cevap verdim:

— Niçin böyle baktığıma dikkat etmiş olsaydın, belki biraz daha kalmama müsaade ederdin.

---

(1) Dante'nin bu deyimi Eşiya'nın şu cümlesinden alınmış olması muhtemeldir: "Inebriabo te lacryma mea".

(2) **Ay...:** Nadir noktasını geçmiş, anlamına. Cehennemde gece ayarı güneşle değil, ayla yapılmaktadır. Şairler kâhinlerin dairesinde bulundukları sırada ay batmak üzereydi (Bk. **Cehennem,** XX). Demek oluyor ki şimdi ayın batmasından bu yana altı saat kadar bir zaman geçmiştir. Hesabımızı güneş ayarına çevirirsek, saatin 13.30 sularında olduğu görülür.

(3) **Pek az mühlet veriliyor:** Dante'nin açıklamaya lüzum görmediği bazı sebepler Cehennem yolculuğunun 24 saat kadar bir zaman içerisinde tamamlanmasını gerektirmektedir.

Bu sırada üstadım yola düzülmüştü bile, ben de peşinden gidiyordum. Sözüme devamla dedim ki:

— Az evvel büyük bir dikkatle baktığım çukurda, öyle sanırım ki, benim soyumdan birinin ruhu, ona orada büyük acıya mal olan günahının cezasını çekmektedir.

Bunun üzerine üstadım şöyle dedi:

— Zihnin artık onunla meşgul olup boşuna üzülmesin. Dikkatini başka şeylere çevir. Bırak onu, olduğu yerde kalsın. Çünkü onu köprünün aşağısında gördüm, parmağiyle seni gösteriyor, şiddetli tehdit işaretleri yapıyordu. Onu Geri del Bello(4) diye çağırdıklarını işittim. Sen o sırada, bir vakitler Hautefort senyörü olan kişi(5) ile o kadar meşguldün ki, onun bulunduğu tarafa bakmadın, o da başını alıp gitti.

Dedim ki:

— Ey benim rehberim! Aynı hakareti görenlerden hiç birinin hâlâ ölümünün öcünü almayışı, onu öfkelendirmiş olmalı. Öyle sanıyorum ki, benimle konuşmadan gitmesinin sebebi budur. Bu da ona karşı duyduğum merhameti bir kat daha artırdı(6).

---

(4) **Geri del Bello:** Dante'nin dedesinin erkek kardeşi. Adam öldürmüş, sonunda kendisi de öldürülmüştür.

(5) **Hautefort senyörü olan...:** Bertrand de Born (Bk. **Cehennem,** XXVIII, Not 23).

(6) Dante devrinde kan davaları Toscana'da hemen zorunlu sayılan bir davranıştı. Şairin burada takındığı tavır bunu açıkça gösteriyor. Alighieri ailesinden biri Sacchetti ailesinden biri tarafından öldürülüyor ve bu cinayet cevapsız kalıyor, öcünü alacak biri çıkmıyor... Dante Geri'nin öfkesini yerinde ve haklı bulmuş, kendi ailesini ve kendisini ayıplamıştır! Günahlarının kefaretini ödemek, gördüklerinden ibret almak amaciyle ahret yolculuğuna çıkmış bulunan Dante'nin zihniyetine zamanının gelenek ve göreneklerinin ne derece hâkim olduğu bu misalle bir kere daha sabit oluyor!

Böylece konuşa konuşa bir noktaya geldik ki, ortalık az daha aydınlık olsaydı öteki vadiyi tâ sonuna kadar görmek mümkün olabilecekti.

Malebolge'nin son manastırının üzerine gelip de burada rahipleri(7) toplu bir halde görmek mümkün olunca, garip birtakım iniltiler, ucu demirli merhamet mızraklariyle ok gibi yüreğimi deldi, iki elimle kulaklarımı tıkadım. Temmuzla eylül ayları arasında, Valdichiana, Maremma ve Sardenya(8) hastanelerindeki bütün illetler bir araya getirtilip bir tek çukura doldurulsa, ancak bu kadar ıstırap olabilirdi. Hendekten doğru, genellikle kangren olmuş kol ve bacaklardan çıkan kokuşmaya benzer pis bir koku yükseliyordu.

Bu uzun köprüden indik(9), her zaman olduğu gibi sol kolu izliyerek son setin üzerine geldik. Orada gözlerim keskinleşti de bakışlarım gayyanın dibine kadar gidebildi. O zaman Allahın hizmetkârı olan yanılmaz Adaletin, günahlar defterine kaydettiği tahrifçileri bu çuçurda cezalandırdığını gördüm.

Halkının hep birden hastalanıp da havanın bozulması sonucunda, en küçük böceğe varıncaya kadar bütün hayvanların düşüp düşüp öldükleri; şairlerin temin ettiklerine bakılacak olursa, eski milletlerin yeniden karıncaların tohumundan üredikleri sıralarda Aigina'yı(10) kasıp kavuran ıstırap hiç sanmam ki bu karan-

---

(7) **Malebolge:** Bk. **Cehennem,** XVIII; **Manastır... Rahipler...:** Burası manastıra, içindeki günahkârlar da rahiplerine benzetilmiştir.

(8) **Valdichiana... Maremma... Sardenya...:** Buraları Dante'nin zamanında sıtmalık yerlerdi.

(9) **Bu uzun köprü...:** Bu köprü, yıkılmış olduğu altıncı hendek hariç tutulursa, bütün hendeklerin üzerinden aşarak merkeze ulaşmaktadır.

(10) **Aigina:** Aigina körfezinde, Atina dolaylarındaki küçük bir ada. — Efsaneye göre Iuppiter'in Aigina perisine âşık olması-

lık vadide ayrı ayrı kümeler halinde azap çeken ruhların ıstırabından daha üstün olsun. Kimi yüzükoyun yerde, kimi uzanmış yanındakinin sırtı üzerinde yatıyor, kimi de dört ayak üzerinde o korkunç yolda sürüne sürüne gidiyordu.

Hiç konuşmadan ağır adımlarla ilerliyor, vücutlarını yerden kaldıramıyan hastalara bakıyor, konuşmalarını dinliyorduk.

Tepelerinden tırnaklarına kadar bütün vücutları kabuk içinde iki günahkâr gördüm, ısınsın diye yan yana konulmuş iki kap gibi birbirlerine yaslanıp oturmuşlardı. Efendisi kendisini bekleyen veya gece, uykudan olmayı sevmiyen hiç bir seyis görmedim ki, yatışmak bilmiyen kaşıntıdan çılgına dönmüş bir halde var güçleriyle derilerini tırnaklıyan bu ikisinden daha hızlı kaşağı oynatsın. Bıçak, lapina veya daha büyük pullu başka bir balığın pullarını nasıl kazırsa, onların tırnakları da uyuz kabuklarını öylece koparıp koparıp yere atıyordu.

Rehberim bunlardan birine şöyle seslendi:

— Ey tırnaklariyle derisini yüzen ve bazan da ellerini kerpeten gibi kullanan ruh! Buradakiler arasında Latin(11) var mı, söyle bana. Dilerim tırnakların ebediyete kadar yardımcın olsunlar!

Bunlardan biri ağlıyarak cevap verdi:

— Kurtlanmış, küflenmiş gördüğün biz ikimiz de Latiniz. Ya sen kimsin ki durumumuz hakkında bizden bilgi istiyorsun?

---

na fena halde üzülen Iuno, adaya veba salgını göndertir. Iuppiter insan kaybını önlemek için ölenlerin yerine karıncalardan olma insanlar koyar. — **Şairlerin temin ettiklerine bakılacak olursa:** Ovidius, **Metam.**, VII, 522; Atina veba salgını için Bk. Lucretius, **De Natura rerum**, VI, 1135.

(11) **Latin:** İtalyan (Bk. **Cehennem, XXII**).

Rehberim cevap verdi:

— Ben şu canlı ile birlikte kayadan kayaya inen biriyim; görevim ona Cehennemi göstermektir.

Bunun üzerine onlar birbirlerine yaslanmaktan vazgeçtiler ve titreyerek bana döndüler. Bu sözleri işiten ruhlar da benden tarafa dönmüşlerdi. Sevgili üstadım bana daha çok sokuldu:

— İstediğini sor onlara, dedi.

Emri üzerine söze şöyle başladım:

— Dilerim, isminiz yeryüzünde, insanların hafızasından silinmesin, nice nice yıllar yaşasın. Kimsiniz, nerelisiniz, söyleyin bana. İğrenç, zalim azabınız yüreğinizi bana açmanıza engel olmasın.

İçlerinden biri cevap verdi:

— Ben Arezzo'lu idim(12). Siena'lı Alberto beni ateşe attırdı. Fakat ben ölümüme sebep olan mesele yüzünden gelmedim buraya. Bir gün ona, sırf alay olsun diye: "Ben havada uçabilirim" demiştim. Görme, anlama merakı çok, aklı kıt bir adamdı, ona bu sanatı öğretmemi istedi. Kendisini bir Daidalos yapmadığım için onu evlâdı gibi seven birinin aracılığı ile beni ateşe attırdı. Fakat yanılmıyan Minos, dünyada meşgul olduğum simya-

---

(12) **Ben Arezzo'lu idim...:** Konuşan Arezzo'lu Griffolino denen kişidir. Simya ile uğraştığı, taklit madenler imal ettiği için onuncu hendekte cezaya çarptırılmıştır. Yoksa ölüm sebebi, kendisinin de işaret ettiği gibi başkadır ve **onu evlâdı gibi seven birinin aracılığı ile** (yani Siena piskoposunun aracılığı ile) büyücülükle suçlandırılarak öldürülmüştür. Alberto, Siena'nın San Martino mahallesinde oturan asil ve zengin ailelerden birinin oğlu idi. Siena piskoposunun oğlu olduğu iddia edilmişse de aslında böyle olmadığı sonradan anlaşılmıştır. — Griffolino hakkında bildiklerimiz, hemen hemen Dante'nin burada söylediklerinden ibarettir. İyice bilinen bir şey varsa o da bu adamın 1259 yıllarında henüz hayatta olduğudur.

cılıktan ötürü beni on hendekten sonuncusunda azap çekmeğe mahkûm etti.

Ben şaire dedim ki:

— Dünyada Siena'lılardan daha hafif meşrep bir millet var mıdır bilmem? Muhakkak ki yoktur, hattâ Fransızlar bile bu kadar havaî değildirler(13).

Sözlerimi işiten öteki cüzamlı cevap verdi:

— Boş yere para harcamıyan Stricca'yi; böyle bir tohumun yetiştiği bahçede, yiyeceklere çok tuzluya oturan karanfille çeşni vermek usulünü ilk defa bulan Niccolo'yu; Caccia d'Asciano'nun bağlarını, ormanlarını birlikte yiyip içip hoş geçtiği, Abbagliato'nun da sağ duyusunu ispat ettiği şen arkadaşlar trupunu bunlardan ayrı tutmalısın(14).

"Seni Siena'lılara karşı böylece kışkırtanın kim olduğunu öğrenmek istersen yüzümü iyice görmen için dikkatli bak. O zaman göreceksin ki ben Capocchio'nun(15) görüntüsünden başka bir şey değilim, o Capocchio ki simyacılıkla madenlere hile karıştırmıştı. Yüzün eğer aldatmıyorsa beni, tabiatı çok iyi taklit eden bir maymun olduğumu hatırlaman gerekir."

---

(13) Dante'nin Fransızların mizaçları hakkındaki iddiası, birkaç yüzyıldan beri İtalyada iyice yerleşmiş olan bir inanışa dayanmaktaydı.

(14) On iki Siena'lı zenginin meydana getirdikleri "şen arkadaşlar trupu" **brigata spendereccia** adiyle o devirde ve ondan sonraki devirlerde dillere destan olmuştur. Yirmi iki ayda 200.000 altın florin gibi hatırı sayılır bir servetin altından girip üstünden çıkan bu Siena'lı kaçıkların **Consuma** denilen bir de muhteşem konakları vardı. — **Böyle bir tohumun yetiştiği bahçede...:** Anlamı karanlıktır. Doğu mu, yoksa Siena'nın kendisi mi kastediliyor, belli değil.

(15) **Capocchio:** 5 Ağustos 1923 de Siena'da yakılarak öldürülmüştür. Eski yorumculara inanmak gerekirse, Capocchio Dante'nin yakın arkadaşı imiş!

OTUZUNCU MANZUME

SEKİZİNCİ DAİRE :

HİLECİLER

ONUNCU HENDEK :

TAHRİFÇİLER

İKİNCİ BÖLÜM

İNSANLARI TAKLİT VE TAHRİF EDENLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALPAZANLAR

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLERİ TAHRİF EDENLER

Vergilius'la Dante sonuncu setin üzerinden onuncu hendekte cezaya çarptırılmış günahkârları seyrederler.

İnsanları taklit ve tahrif edenler, kendilerini başkaları imiş gibi gösterenler, kuduz köpekler gibi şuraya buraya saldıran, önlerine çıkanı ısıran zır deliler haline gelmişlerdir.

Kalpazanlar ise, vücutları kütük gibi şiş, bir yudum serin suyun özlemi içinde yanmakta, ağırlaşan uzuvlarını bin zahmetle kımıldatabilmektedirler.

Sözleri tahrif edenlere gelince: Müthiş bir sıtma nöbetinin yangınlığı içinde kavrulmaktadırlar.

9 Nisan 1300, mübarek cumartesi günü, saat 14 - 15 arası.

★

Iuno'nun, birçok defalar olduğu gibi, Thebai hanedanına Semele yüzünden yine diş biledigi devirlerdeydi; Athamas o derece aklını oynatmıştı ki, kucağında iki çocuğu ile kendisine doğru gelmekte olan karısını görünce: "Hemen ağları gerip dişi aslanı yavrularıyle birlikte yolda yakalayıverelim!" diye haykırmıştı. Ve sonra zalim pençelerini açarak adı Learkos olan oğlunu kaptığı gibi havada çevirdikten sonra bir taşa çarpıp parçalamış, karısı da öteki çocuğu ile beraber kendini suya atarak boğulmuştu(1).

Talih Truvalıların her şeye cüret eden azametlerini kırıp da kral ve krallık mahvolunca, Polyxena'nın öldüğünü gördükten, oğlu Polydoros'un cesedini de deniz kıyısında bulduktan sonra, Hekabe'nin — üzgün, sefil ve esir Hekabe'nin(2) — zihni acı ile altüst olmuş ve zavallı kadın müthiş cinnet nöbeti içinde köpekler gibi ulumuştu.

Fakat ne Thebai'nin ve ne de Truvanın cinnetleri, ahırından kaçmış bir domuz gibi önüne geleni ısırarak koştuklarını gördüğüm solgun ve çıplak iki görüntüyü(3) zıpkınladıkları kadar, değil yalnız insanları ve hattâ hayvanları, hiç kimseyi kışkırtmakta asla bu kerte gaddar olmamıştır.

---

(1) **Iuno:** Iuppiter'in eşi ve evlenme tanrıçası. Iuppiter'in kendisini Thebai'nin ilk kralı Kadmos'un kızı Semele ile aldatmasına kızarak rakibini kül haline getirmekle yetinmez, Semele'nin kaynı Athamas'ı zır deli yapar (Bk. **Metam**, III, 253; IV, 416). — **Thebai hanedanı:** Kral ailesi. Thebai, eski Yunanistanın Beotya kıtasında bulunan bir şehirdir. Bu şehri Mısırdaki Thebai ile karıştırmamalıdır.

(2) **Hekabe:** Truva kralı Priamos'un eşi, Polyxena ile Polydoros'un anneleri (Bk. Ovidius, **Metam.** XII, 399). Polyxena Akhilleus'un mezarı üzerinde kurban edilmiştir.

(3) **İki görüntü...:** Gianni Schicchi ile Myrrha.

Bunlardan biri Capocchio'nun yanına geldi, uzun ve sivri dişlerini ense köküne öyle bir geçiriş geçirdi ki, onu karnı üzerinde yerlerde sürükledi durdu.

Korkusundan tir tir titreyen Arezzo'lu(4) orada kalmıştı, bana dedi ki:

— Bu zırdeli Gianni Schicchi'dir(5), şunun bunun canını yakarak çılgın gibi dolaşır durur.

Ben cevap verdim:

— Dilerim öteki ruh da dişlerini senin etine geçirmesin. Buradan uzaklaşmadan, ne olur, söyle bize, kimdir.

— Öz babasını günahkâr bir aşkla sevip koynuna giren hayasız Myrrha'nın(6) eski ruhudur bu, diye cevap verdi. Şu ilerde giden adam var ya, işte tıpkı onun gibi, haranın kraliçesini(7) elde etmek için Buoso Donati'nin kılığına girip sahte vasiyetname düzenlemeğe ve ona kanunî bir şekil vermeğe cüret eden görüntünün baş-

---

(4) **Arezzo'lu:** Griffolino (Bk. **Cehennem, XXIX**).

(5) **Gianni Schicchi:** Floransalı Cavalcanti ailesindendir. Simone Donati adında bir kişiye hizmet etmek amaciyle kendisini, az evvel ölmüş bulunan Donati'nin babası (bazılarına göre de büyükbabası) Buoso Donati diye tanıtarak oğlu (veya torunu) Simone yararına notere vasiyetname yaptırmış, bu hizmetine karşılık bir miktar para ile güzel beyaz bir de katır almıştır.

(6) **Hayasız Myrrha:** Kıbrıs kralı Kyniros'un kızıdır. Babasına âşık olur. Kyniros kızının duygularını öğrenince onu öldürmeğe kalkışır. Myrrha da canını kurtarmak için Mısıra kaçar ve orada babasından gebe kaldığı Adonis'i dünyaya getirir, kendisi de mürrüsafiye çevrilir (Mitoloji). Myrrha hakkında daha fazla bilgi için Bk. Vittorio Alfieri **Mirra** (Trajedi) çeviren Dr. Feridun Timur, M. Eğitim Bakanlığı. İtalyan klâsikleri 16, 1952. — Myrrha ile Schicchi insanları değiştirerek kendilerini başkaları imiş gibi göstermiş günahkârlardır.

(7) **Haranın kraliçesi:** Haranın en iyi dişi katırı anlamına (Bk. not 5).

vurduğu hileye başvurmuş, kendisine başka bir kadın süsü vererek babasiyle günah işlemiştir.

Gözlerimi üzerlerine çevirdiğim o iki zırdeli geçip gittikten sonra döndüm, öteki sefillere baktım(8).

Gözüme biri ilişti, vücudu insan oğlunun bacaklarının çıktığı yerden kesilmiş olsaydı lavtayı(9) andıracaktı. Kanın iyi dolanamaması sonucunda beliren ve karınla yüz birbirine uymıyacak şekilde organlar arasındaki nispeti bozan ağır idropizi(10) yüzünden, bir verem hastasının bir dudağını çenesine doğru sarkıtıp, ötekini yukarıya kaldırması gibi, ağzı açık duruyordu.

Bize dedi ki:

— Ey siz ki bu elem ve ıstırap ülkesinde, ne hikmetse, her türlü azaptan uzak bulunuyorsunuz, bakın da Adamo ustanın(11) uğradığı felâketi görün! Hayatta iken her istediğime fazlasiyle erişmiştim, şimdi ise, heyhat! bir damla su gözümde tütüyor. Casentino'nun yeşil tepelerinden, kıyılarına serinlik, yumuşaklık vere vere Arno'ya(12) doğru süzülen küçük ırmaklar, gözümün önünden hiç gitmiyor; böyle olması sebepsiz değil; bun-

---

(8) **Öteki sefiller:** Kalpazanlar.

(9) **Lavta:** Uta benzer, fakat gövdesi uttan küçük bir çalgı.

(10) **Ağır idropizi:** İdropizi diye, vücudun herhangi bir yerine, tabiî boşluklara ve bu arada karına marazî su toplanmasına denir. Vücudu ağırlaştırdığı, kol ve bacaklara çevikliğini kaybettirdiği için **ağır** sıfatı kullanılmıştır.

(11) **Adamo usta:** Asıl memleketinin neresi olduğu bilinmiyor. İngiliz olduğunu söyliyenler de vardır. Romena'da Floransa altın florini diye kalp para bastığı için 1281 de diri diri yakılmıştır. Rivayete göre, onu kalp florin basmaya Romena kontları isteklendirmişlerdir.

(12) **Arno:** Toscana nehirlerinin en uzunu olan Arno Floransa ve Pisa'dan geçerek Akdenize dökülür. — **Casentino:** Yukarı Arno vadisine verilen isim.

ların hayali, avurdumu avurduma çökerten illetten beni daha fazla kurutuyor.

"Beni cezalandıran eğilmez adalet, çektiğim azabı bir kat daha artırmak için, günah işlediğim yerden faydalanıyor. Romena(13) oradadır; üzerinde Battista'nın tasvirini taşıyan sikkeyi(14) orada, Romena'da taklit etmiş, bu yüzden de yanmış cesedimi yukarda bırakmıştım. Fakat Guido'nun, Alessandro'nun veya kardeşlerinin sefil ruhlarını burada görebilsem, bu sahneyi Fontebranda'ya(15) değişmem. Çevremizde koşuşan azgın görüntülerin söyledikleri doğru ise, bunlardan biri Cehennemde imiş; fakat neye yarar, elim kolum bağlı olduktan sonra!

"Yüz yılda bir pusluk yol gidecek kadar dermanım olsaydı, çukurun çevresi on bir, genişliği de yarım mil demez, çoktan yola koyulur, onu bu iğrenç sürünün içinde aramağa çıkardım. Ben onların yüzünden böyle bir güruh arasında bulunuyorum; bana üç ayar nispetinde katışık florinleri(16) bastıranlar onlardır."

Ben dedim ki:

— Kışın ıslak ellerden buhar çıkıyormuş gibi tüten

---

(13) **Romena:** Guido kontlarına ait kale. Bunlar üç kardeşti: Guido, Alessandro ve Aghinolfo (**kardeşleri,** dediği bu sonuncusudur).

(14) **Üzerinde Battista'nın tasvirini taşıyan sikke:** Florin. Bir yüzünde azizlerden Giovanni Battista'nın tasviri, bir yüzünde de zambak resmi bulunan bu sikke 1252 yılında basılmaya başlanmıştır.

(15) **Fontebranda:** Bazı yorumculara göre Siena'da bulunan ünlü bir çeşme, bazılarına göre de Romena dolaylarında aynı isimde bir başka çeşme.

(16) **Üç ayar nispetinde karışık filorinler:** Kalp olmıyan florinlerin 24 ayar saf altından olmalarına karşılık Adamo ustanın kalp florinlerinde 21 ayar altın vardı.

ve birbirlerine sımsıkı sarılmış yatan şu sağındaki iki zavallı kimdir?

— Bu gayyaya düştüğüm zaman onları burada buldum, diye cevap verdi. O günden bu yana bir kerecik olsun kımıldamadılar, sanırım, ebediyen de böyle kıpırtısız kalacaklar. Bunlardan biri Yusufa töhmet yükleyen arabozucu karıdır(17); ötekine gelince, arabozucu Sinon'dur(18), hani şu Truvalı Yunan yok mu, işte o. Vücutları ateşler içinde yanıyor da o yüzden bu kokmuş buharları saçıyorlar.

Bunlardan biri, hakkında bu çirkin şeylerin söylenmesine alınmış olacak ki, idropizilinin meşin gibi sert karnına bir yumruk sallayarak onu davul gibi öttürdü. Bunun üzerine Adamo usta berikinin suratına, yediği yumruktan aşağı kalmayan bir sille indirdi ve dedi ki:

— Ağırlaşan uzuvlarımla bir yere kıpırdayamıyorsam da, henüz kolum bu işe yetecek kadar çeviktir.

Öteki cevap verdi:

— Yanmaya giderken kolun hiç de böyle çevik değildi; ama para basarken çok çevikti doğrusu, şimdiki kadar, hattâ şimdikinden çok.

İdropizili cevap verdi:

— Bak bunu iyi söyledin. Ama Truvada sana ger-

---

(17) **Yusuf:** Yakup peygamberin oğlu Yusuf. — **Arabozucu karı:** Putiphar'ın karısı. Kitabımukaddes'te bile bu kadının adı verilmiyor. **Tekvin Kitabı**'nda (XXX IX, 6-23) hikâye edildiğine göre Yusuf peygamberi baştan çıkarmak için uğraşan bu kadın emeline erişemeyince olayı değiştirir ve kocasına Yusuf'un kendisini ayartmak için uğraştığını haber verir.

(18) **Sinon:** Yunanlı olan bu adam yalanları, hileleri ile Truvalıları kandırmış ve içi Yunan askerleriyle dolu olan tahta beygirin kendilerine Tanrı tarafından gönderilmiş bir armağan olduğuna onları inandırarak şehre alınmasını sağlamıştır (Bk. **Aeneis,** II, 57).

çeği söyle dedikleri zaman hiç de böyle doğru tanıklık yapmadındı.

— Ben yalan söyledimse, sen de kalp para bastın, dedi. Sinon. Ben buraya bir tek günah yüzünden geldim; sen iblislerden de çok günah işlediğin için buradasın ya!

Şiş karınlı ona şöyle cevap verdi:

— Atı unutma, dönek herif! Bunu herkesin bilmesi sana ceza olsun!

Yunanlı da şöyle karşılık verdi:

— Sana da, dilini çatlatan susuzluk, karnını gözlerinin önünde bir duvar gibi yükselten o pis su ceza olur inşallah!

Kalpazan cevap verdi:

— Ağzın, her zamanki gibi, kötü şeyler söylemek için açılıyor; ben susuzluktan yanıyorsam, vücudum kütükler gibi şişmişse, sen de ateşler içinde kavruluyor, baş ağrısından kıvranıyorsun. Narkissos'un aynasını (19) yalamak için uzun boylu nazlanacak değilsin herhalde!

Ben olanca dikkatimle onları dinliyordum. Üstadım:

— Kendine gel bakayım, neredeyse sana kızacağım artık, diye bana çıkıştı.

Rehberimin öfkeli öfkeli seslendiğini işitince, ondan tarafa döndüm. Öyle utanmıştım ki düşündükçe utancımdan hâlâ kızarırım.

Hani insan rüyasında başına bir felâket geldiğini görür de rüya gördüğü halde bunun da rüya olmasını, olan şeyin olmamasını ister ya? İşte ben de aynı durumda idim. Özür dilemek istiyor, fakat sesim çıkmıyordu. Bununla beraber aslında farkında bile olmadan, özür dilemiş oluyordum.

Üstadım dedi ki:

---

(19) **Narkissos'un aynası:** Suda yüzünün yansısını görerek kendine âşık olan efsanevî delikanlı. **Ayna:** Su.

— Daha az utanç daha büyük kabahatı affettirmeğe yeter. Seninki öyle pek de büyük bir kabahat sayılmaz. Haydi artık üzülme. Tesadüfler bir başka defa seni bu şekilde kavga eden insanlar arasında düşürecek olursa, unutma ki yanında daima ben varım(20); çünkü bu gibi şeyleri dinlemek arzusu bayağı bir arzudur.

(20) **Yanında daima ben varım:** Yani ne zaman aynı hataya düşsen, seni her defasında azarlamak için beni karşında bulacaksın.

OTUZ BİRİNCİ MANZUME

DEVLER

DOKUZUNCU DAİREYE İNİŞ

Vergilius'la Dante, onuncu hendekle sahanın orta yerinde bulunan kuyuya kadar olan yolu konuşmadan geçerler.

Şimdi Devlere yaklaşmaktadırlar.

Dante uzaktan bunları bir kalenin burçları sanırsa da, Vergilius böyle olmadığını ve kale burcu sandığı şeylerin devler olduğunu söyler.

Yarı bellerine kadar bu muazzam kuyunun bileziği hizasında gömülü devler arasında Nemrut'u, Ephialtes'i görürler. Öteki devlerden farklı olarak hareket serbestliğine malik olan dev Antheus iki Şairi alır, Cehennemin en alt katına indirir.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi, saat 15 - 16 arası.

★

Beni önce sokup utançtan yüzümü kızartan dil sonradan devasını yine kendi verdi. İşittiğime göre, Akhilleus'-

la babasının mızrağı(1) da önce insanı tıpkı böyle yaralar, sonra açtığı yarayı yine kendisi iyileştirirmiş.

Sefaletler vadisine(2) arkamızı döndük, onu çepeçevre kuşatan sete çıktık ve tek söz etmeden üzerinden geçtik.

Geceden daha az karanlık, gündüzden daha az aydınlık bir yerdi burası. Bunun için gözlerim fazla ileriye uzanamıyordu. Fakat öyle güçlü bir boru sesi işittim ki en şiddetli gök gürlemesi bile yanında sönük kalırdı. Bu ses bakışlarımı, gittiği yolun aksi yönündeki(3) bir noktaya çekti. O acıklı bozgundan sonra Charlemagne'ın kutsal ordusu elinden gittiği zaman Roland borusunu(4) bundan daha güçle çalmamıştır.

Başımı o tarafa çevirince birçok yüksek kuleler görür gibi oldum.

— Üstadım, dedim, bana söyler misin bu şehir nere sidir?

O cevap verdi :

---

(1) **Akhilleus'la babasının mızrağı** : Bu mızrağın rivayete göre yaraları açtığı gibi iyileştirmek özelliği de vardı. (Bk. Ovidius, **Metam.**, XIII, 171, **Tristium**, V, 2). — Eski İtalyan şairleri sevgililerinin bakışlarını Akhilleus'un mızrağına benzetirlerdi.

(2) **Sefaletler vadisi** : Sekizinci daire.

(3) Dante gözlerini sesin geldiği yere çeviriyor.

(4) **O acıklı bozgun...** : 778 de Franklar kralı Charlemagne'in Roncevaux'da İspanya Araplarına karşı giriştiği savaşta uğradığı yenilgi. — **Roland** : Charlemagne'in maiyeti erkânından olan kişizadelerin en tanınmışı, **Chanson de Roland**'ın ve Ariosto'nun **Orlando Furioso** adlı büyük destanının ölmez kahramanı. Arap ordularının her an artan baskısı altında çekilen Charlemagne kuvvetlerinin artçı birliklerine kumanda ettiği sırada, bu birliklerin Arap kuvvetlerine yenilmekte olduğunu anlayınca, Charlemagne'dan yardım istemek için borusunu o kadar güçle öttürmüştür ki sesini sekiz mil uzakta bulunan Charlemagne duyabilmiştir. Ortaçağın bu eşsiz efsanevî kahramanı, birliklerinin başında dövüşe dövüşe Roncevaux vadisinde can vermiştir.

— Muhayyilen seni yanıltıyor, çünkü karanlıkta çok uzağı görmek istiyorsun. Oraya vardığımız zaman duygular insanı uzaktan nasıl yanıltırmış, göreceksin. Haydi ayağını az daha çabuk almaya bak.

Sonra sevgiyle elimden tuttu :

— Daha ileri gitmeden, dedi, göreceğin şeylerin sana daha az garip görünmeleri için, şunu bil ki bu gördüklerin kule değil, devlerdir. Hepsi de göbeklerine kadar çepeçevre kuyu bileziğinin içinde gömülüdürler.

Sisin dağılması ile havada toplanan buharın gizlediği şeyleri göz nasıl yavaş yavaş seçmeğe başlarsa, kalın ve siyah hava tabakasını delerek kuyunun ağzına yaklaştıkça benim de hatam siliniyor, fakat korkum artıyordu. Çünkü daire biçiminde olan Montereggioni(5) surlarının üzerinde nasıl burçlar yükselirse; Iuppiter'in her gürleyişinde göklerden hâlâ tehdit ettiği(6) korkunç devler de, kuyuyu kuşatan bileziğin üzerinden, kuleler halinde yarı bellerine kadar, öylece yükselmekteydiler.

Bunlardan birinin yüzünü, omuzlarını, göğsünü, karnının büyük bir kısmını ve yanında sarkan iki kolunu daha şimdiden seçebiliyordum.

Tabiat, Mars'ın elinden(7) almak için bu çeşit hay-

(5) **Montereggioni** : Siena şehrinin az uzağında, bir tepenin üzerinde on iki tane burç yükseliyordu. Bugün pek az farkla olduğu gibi muhafaza edilen bu kaleyi uzaktan görenler, benzetmedeki isabeti hemen doğrulamaktadırlar.

(6) Iuppiter'in Phlegra vadisinde, devlerin üzerine gökyüzünden yıldırımlar yağdırdığını yukarlarda görmüştük (Bk. **Cehennem, XVI**).

(7) Zekâları bakımından insandan farksız olan bu iri yarı, güçlü kuvvetli ve kötülükçü yaratıkların, bu korkunç savaşçıların, savaş tanrısı Mars'ın elinden alınmaları çok isabetli olmuştur, çünkü zekâları insana, kuvvetleri ise en azılı hayvana benzeyen bu tabiat ucubeleri insanlık için çok büyük felâket olacaktı.

vanları yaratmayı sona erdirmekle şüphesiz ki iyi etmiştir. Fillerle balinaları yarattığına pişman olmadığına göre, ince düşünenler bunun ne akıllıca ve ihtiyatlı bir davranış olduğunu kabul ederler. Çünkü akıl ve mantık, kötü niyet ve kuvvetle birleşince insan oğlunun elinde bu devlere karşı koyacak hiç bir çare yoktur.

Yüzü, Roma'daki San Pietro kozalağı(8) kadar iri ve uzun görünüyor, öteki kemikleri de yüzü ile orantılı bulunuyordu. Vücudunun alt tarafını örten kuyu bileziğinin yukarısında kalan kısmı o kadar iri idi ki saçlarına üç Frison(9) erişemezdi. Çünkü mantonun yukardan aşağıya düğmelendiği noktadan itibaren ferah ferah otuz karış(10) geldiğini görüyordum.

Daha güzel sözler söylemesini beceremiyen bu korkunç ağız :

— *Raphel may amech zabi et almi* (11), diye bağırmaya başladı.

---

(8) **Roma'daki San Pietro kozalağı :** Dante devrinde San Pietro kilisesinin meydanında bulunan bronz kozalağın boyu o zamanlarda altı kulaç kadar geliyordu. Şimdi hâlâ Vatikanda bulunan kozalağın bugünkü yüksekliği üçbuçuk kulaç kadardır. Kırılmış olan kozalağın yeniden döküldüğü muhtemeldir. Eski ve yeni ölçüler arasındaki fark bundandır.

(9) **Frison :** Hollandanın Frisia vilâyeti halkına Frison denir. 14. yüzyılda Frison'ların dünyanın en iri insanları olduğu kabul edilirdi.

(10) **Otuz karış... :** Bir karış ortalama 24 sm. uzunluğunda bir ölçü idi. Bu hesaba göre, **mantonun yukardan aşağıya düğmelendiği nokta,** yani omuz ile göbek arasındaki kısım ortalama yedi metre geliyor demektir. Bundan da anlaşılacağı gibi devin boyu yirmi metre kadardır.

(11) **Raphel may amech... :** Konuşan Nemrut'tur (Bk. **Tekvin,** X, 8, 10; XI, 9). Babil hükümdarı olan bu adam Babil kulesini inşa etmeği tasarlamış, bu tasavvuru çeşitli dillerin meydana gelmesine sebep olmuştur. (**Bk. Âraf,** XII). **Tekvin**'de Nemrut'un ünlü kuleyi inşa ettiğine dair bir kayıt bulunmamakla beraber,

Üstadım ona dönerek dedi ki :

— Ey budala ruh! Eline borunu al da, hiddet veya daha başka bir istek kalbini kemirdikçe, onunla avunmaya çalış! Yokla hele boynunu, orada, borunun bağlı olduğu kayışı bulacaksın, ey şaşkın ruh, işte borun iri göğsünde asılı duruyor.

Sonra bana döndü :

— Kendi kendisini suçluyor, dedi. Nemrut'tur bu : Bugün artık yeryüzünde bir tek dil konuşulmuyorsa bu, onun kafasından çıkmış kötü bir düşüncenin ürünüdür. Bırakalım onu, boş yere nefes tüketmiyelim. Çünkü onun için bütün diller neyse, hiç kimsenin bir şeycikler anlamadığı onun dili de başkaları için aynı şeydir.

Sola saptık, biraz daha yürüdük. Bir ok atımı yol gitmemiştik ki daha vahşi ve daha iri bir başka devle karşılaştık. Onu böyle hangi usta(12) bağlamıştı, bilemiyeceğim. Fakat sol kolu göğsüne, sağ kolu da sırtına bir zincirle bağlı idi. Zincir onu boynundan aşağıya kadar sarıyor, vücudunun dışarda kalan kısmına tam beş defa dolanıyordu.

Rehberim dedi ki :

Dante o sırada saltanat sürmekte olan Nemrut'u bu işte sorumlu tutmakta ve bu düşüncesinde Aziz Agostino'yu izlemektedir. (Bk. Aziz Agostino, **De Civit. Dei, XVI, 4**). — Nemrut'un söylediği cümlenin ne demeye geldiğini anlamak için yorumcular bir hayli kafa yormuş ve kelimelerdeki bazı benzeyişlerden ipuçları çıkarmak için uğraşmışlarsa da, bile bile anlamsız olmak amaciyle sıralanmış kelimelerden zorla anlam çıkarılmak istemişlerdir ki, bu da aşırı bir gayretkeşlikten başka bir şey değildir. Nemrut dünyada işlediği hatanın cezasını Cehennemde fazlasiyle çekmektedir: Meramını anlatamamak, başkalarının meramını da anlayamamak!

(12) **Usta** : Dante bu ustanın Allahın kendisi olduğunu pek iyi bildiği halde bilmemezlikten gelir gibi bir tavır takınmaktadır (Bk. **Cehennem, XV**).

— Bu haddini bilmez, ulu Iuppiter'le boy ölçüşmeğe kalkışmıştı. Ağzının payını gördüğün şekilde almış oldu. İsmi Ephialtes'dir(13). Devlerin tanrıları korkuttukları devirde, cesaretini, yiğitliğini göstermişti. Vaktiyle salladığı kollarını ebediyen kımıdatamıyacak.

— Eğer bir engel yoksa, muazzam Briareus'u(14) görmek istiyorum, dedim.

Üstadım cevap verdi :

— Az ilerde Antheus'u(15) göreceksin. Konuşuyor, zincire de vurulmamıştır. Günahların dibine bizi o indirecek. Senin görmek istediğin aşağılarda, çok daha uzakta bulunuyor ve bağlıdır. Tıpkı buna benzer, şu farkla ki yüzü daha korkunçtur.

Ephialtes birden debelenmeğe başladı. O kadar şiddetle sarsılıyordu ki hiç bir depremin bir kuleyi böylesine şiddetle salladığı görülmemiştir. O anda ölümden her zamankinden çok korktum. Bağlarını görmemiş olsaydım belki korkumdan ölebilirdim de.

Yolumuza devamla, başı hariç, kuyudan gövdesiyle dört insan boyundan biraz fazla yükselen Antheus'un yanına geldik.

(13 **Ephialtes** : Kendini beğenmişliğin tipik örneğini veren Ephialtes kardeşi Otus'un yardımiyle göke çıkmak için bir dağı bir dağın üzerine koyar. Bu bakımdan Devlerin Tanrılara açtıkları savaşta Ephialtes'in seçkin bir yeri vardır.

(14) **Muazzam Briareus** : Şairlerin Arz ile Uranus'un oğlu olduğunu söyledikleri Briareus, rivayete göre, yüz kollu ve elli başlı bir devdi (Bk. **Aeneis**, X, 564). Görüleceği gibi Dante onu daha mantıklı sayılabilecek bir biçime sokmaktadır.

(15) **Antheus** : Neptunus'la Arz'ın oğlu olan bu devi, annesine temas etmekle kuvvetinin tazelendiğini fark eden Herakles, boğarak öldürmüştür. Konuşabilmesi, bundan başka zincire vurulmamış olması, ötekilere kıyasla cezasının hafif olduğuna işarettir. Phlegra savaşından sonra dünyaya geldiği için Tanrılara karşı açılan savaşa katılmamış olması ona bu üstünlüğü sağlamıştır.

— Sen ki, Annibal askerleriyle kaçıp ta Scipio'nun şan ve şeref kazandığı mutlu vadide, ganimet olarak bin aslana konmuştun(16); sen ki, kardeşlerinin giriştikleri o en büyük savaşa katılsaydın, yeryüzü çocuklarını - bunun böyle olacağına hâlâ inananlar var - muhakkak ki zafere ulaştırırdın(17)! Kokytos'un(18) soğuktan buz tuttuğu Cehennemin en aşağı katına indir bizi, bunu kendin için küçüklük sayma. Bizi Tityos'a veya Typhoeus'a(19) gönderme. Yanımdaki, burada istenilen şeyi(20) verebilecek durumda olan bir kimsedir. Haydi eğil bakayım, hem kuzum yüzünü öyle ekşitip durma! Yeryüzünde seni üne ulaştırabilir pekâlâ, çünkü yaşıyor ve Cenabı Hak vakitsiz çağırmadıkça daha uzun yıllar da yaşıyacak.

Üstadım böyle konuştu. O zaman dev, Herakles'in müthiş baskısını duyduğu iki elini acele ile uzattı, rehberimi tuttu.

Vergilius, bu ellerin kendisini kavradığını duyunca bana :

---

(16) **Mutlu vadi** : P. Cornelius Scipio Zama yakınlarında Annibal'i ağır bir bozguna uğratarak ikinci Kartaca - Roma savaşını zaferle bitirmiştir. Antheus'un ini orada, Bagrada vadisinde bulunuyordu. Dev aslan eti yerdi. Lucanus adet zikretmemiştir. (**Pharsalia,** IV, 602). Vergilius devin gururunu okşamak düşüncesiyle böyle demiş olmalıdır.

(17) Vergilius yukarıdaki övmelerine devam ediyor.

(18) **Kokytos** : Cehennem nehirlerinden bir tanesi (Bk. **Cehennem**, XIV).

(19) **Tityos, Typhoeus** : Tanrıların attıkları yıldırımlarla vurulmuş iki devdir ki Lucanus kuvvet bakımından Antheus'tan aşağı olduklarını teslim eder.— Vergilius Antheus'u kandırmak için büyük diller dökmektedir!

(20) **Burada istenilen şey...** : ün. Yalnız dokuzuncu dairedeki hainler ünü değil, tersine unutulmayı istemektedirler (Bk. **Cehennem,** XXXII).

— Yaklaş da seni tutayım, dedi ve beni o şekilde kucağına aldı ki ikimiz bir tek vücut haline geldik.

Meyil yaptığı taraftan bakan bir kimseye Garisenda(21), üstünden bir bulut geçerken nasıl aksi yöne doğru eğiliyormuş sanısını verirse, eğilmesini görmek için beklerken işte Antheus da bana tıpkı böyle göründü. Bu öyle bir andı ki elimde olsaydı bir başka yol tutardım.

Fakat o bizi, Lucifer'le Yahuda'yı yutan uçurumda(22) yavaşça yere bıraktı; eğilmiş olarak uzun zaman kalmadı ve bir gemi direği gibi tekrar doğruldu.

(21) **Garisenda** : Bologna'nın ünlü eğri kulesi. 14. yüzyıl başında bugün olduğundan daha yüksekti.

(22) **Uçurum** : Dokuzuncu daire.

OTUZ İKİNCİ MANZUME

DOKUZUNCU DAİRE :

HAİNLER
BİRİNCİ BÖLÜM
CAINA :
HISIM VE AKRABAYA İHANET EDENLER
İKİNCİ BÖLÜM
ANTENORA :
VATAN HAİNLERİ

Dokuzuncu daire, Kokytos gölünün buzla kaplı yüzünden meydana gelir.

Antheus, Vergilius'la Dante'yi bu buz tabakasının üzerine bırakmıştır. Cehennemin bu kesiminde müthiş dondurucu bir soğuk hüküm sürmektedir.

Dokuzuncu dairenin ilk bölümü olan Caina'*da, analarına, babalarına, kardeşlerine, hısım ve akrabalarına ihanet etmiş olanlar, yüzleri önlerine eğik, boğazlarına kadar buzlara gömülü bir halde cezaya çarpılmışlardır. Dante burada Camicion de' Pazzi ile konuşur ve aynı bölümde ceza çeken öteki hainler hakkında ondan bilgi alır.*

Daha sonra Antenora *denilen ikinci bölüme geçerler. Bocca degli Abati ile öteki vatan hainleri burada azap çekmektedirler.*

Buradan ayrılacakları sırada gözlerine iki günahkâr ilişir: Üstteki alttakinin başını kemirmekle meşguldür. Dante üstteki günahkârla konuşur ve onu acıklı hikâyesini anlatmaya isteklendirir.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü, vakit ikindiye doğru (saat 17 sularındadır).

★

Bütün öteki kayaların üzerine dayandığı bu karanlık deliğe yakışacak sertlik ve soğuklukta uyaklarım olsa idi, fikrimin özünü daha eksiksiz dile getirebilirdim. Fakat bundan yoksun olduğum için, gördüklerimi çekine çekine anlatmaya başlıyorum. Çünkü bütün kâinatın dibini tasvir etmek, öyle kolay başarılabilir bir iş olmadığı gibi, bu, ana, baba diyen bir dilin kârı da değildir. Fakat Amphion'a Thebai'nin surla çevrilmesinde yardım etmiş olan kadınlar(1), şiirimi yazmam için bana da yardım etsinler ki sözlerim olayları olduğu gibi yansıtsın.

Ey hepsinden daha lânetli güruh! Öyle bir yere atılmışsın ki oradan bahsetmek insana müthiş bir korku veriyor! Keşke koyun veya keçi olsaydın!

Devin ayaklarının altındaki karanlık kuyunun dibine ve daha aşağılara varınca(2) yüksek duvarlara baktığım bir sırada birinin bana şöyle dediğini işittim :

---

(1) **Amphion** : Iuppiter'le Antiope'nin oğlu olan efsanevî müzikçi. Hikâye edildiğine göre taşlar rübabının sesine kendiliklerinden gelir, duvar meydana getirecek şekilde sıraya dizilir, birbirinin üzerine yerleşirlermiş. Böylece Thebai şehrinin surları insan gücüne lüzum kalmadan kendi kendine yükselmiş. — **Kadınlar** : Esin perileri. Dante, **Cehennem**'e başlarken onların yardımını istemişti (Bk. **Cehennem**, II).

(2) Sekizinci daire gibi dokuzuncu daire de meyil yaparak arzın merkezine doğru inmektedir. Antheus, iki Şairi, dokuzuncu dairenin mümkün olduğu kadar uzak bir noktasında yere indirmek inceliğini göstermiştir.

— Bastığın yere dikkat et! Ayakların zavallı acılı kardeşlerinin başını ezmesin(3)!

O zaman döndüm, önümde ve ayaklarımın altında bir göl(4) gördüm, öyle göl ki, donmuş olduğu için, sudan çok cama benziyordu.

Avusturyadaki Tuna veya aşağılarda, dondurucu gök altındaki Tanais asla burada gördüğüm kadar kalın bir kabuk bağlamamıştır(5). Tambernicchi veya Pietrapana(6) da düşse üzerine, kenarı "çat" bile etmezdi.

Köylü kadının çok defa başakları topladığını hayal ettiği demlerde, kurbağa ötmek için başını nasıl sudan dışarı çıkarırsa, bu acı çeken görüntüler de, mosmor kesilmiş bir halde, utanma duygusunun belirdiği noktaya kadar aynı şekilde buza gömülmüşlerdi(7). Çeneleri, leylek gagası gibi, birbirine çarpıyordu. Yüzleri aşağı dönüktü. Ağızları soğuğu, gözleri de yüreklerindeki ye'si gösteriyordu.

Biraz çevreme bakındıktan sonra, ayaklarımın ucuna göz atınca orada iki günahkâr gördüm. Öylesine sıkı sıkıya sarmaş dolaş olmuşlardı ki saçları biribirine karışmıştı.

— Siz ki sımsıkı göğüs göğüse duruyorsunuz, dedim,

---

(3) **Zavallı acılı kardeşler...** : Kont Alberto di Mangona'nın iki oğlu. Az ilerde onları daha iyi tanıyacağız.

(4) **Bir göl** : Kokytos.

(5) **Tanais** : Rusyadaki Don nehrinin eski adı. — **Kalın kabuk** : Kalın buz tabakası.

(6) **Tambernicchi** : Bu isim altında hangi dağ kastedilmiştir, belli değil. En aşağı bir düzine isim ileri sürülmüştür. — **Pietrapana** : Apua Alpları.

(7) **Köylü kadının... başakları topladığını hayal ettiği demlerde** : Yazın. — **Utanma duygusunun belirdiği nokta** : Boyun. İnsan utanınca boynuna kadar kızarır.

söyleyin bana kimsiniz(8)?

Onlar boyunlarını çevirdiler, yüzlerini yüzüme kaldırdıkları zaman gözlerinin yalnız iç kısmını ıslatan yaşlar, dudaklarına döküldü. Soğuğun etkisiyle bu yaşlar gözlerinde dondu ve kapaklarını birbirine yapıştırdı. Hiç bir mengene iki tahtayı daha kuvvetle sıkıştırmamıştır. O derece öfkelendiler ki, tekeler gibi tokuştular.

Yüzünü yere eğik tutan, soğuktan iki kulağı düşmüş bir başka günahkâr bana :

— Neden böyle uzun uzun bize bakıp duruyorsun? diye sordu. Bu iki Cehennemliğin kim olduklarını öğrenmek istiyorsan, bil ki Bisonzo'nun(9) suladığı vadi, babaları Alberto ile bu ikisinindi.

"Aynı anadan doğmuşlardı; bütün Caina'yı dolaşan, buza batırılmaya bunlardan daha lâyık bir tek görüntü bulamazsın(10); ne Artus'un bir vuruşta göğsü ile beraber gölgesini de deldiği kişi(11), ne Focaccia(12), ve ne

---

(8) **Kimsiniz** : Bu sorunun cevabını kendileri değil, bir başkası veriyor. Hainler öteki cehennemliklerin tersine, kim olduklarının anlaşılmasını asla istemezler.

(9) **Bisonzo** : Toscana ırmaklarından biri; Prato yakınlarından geçer ve Floransanın az uzağında Arno nehrine dökülür.

(10) **Aynı anadan...** : Anneleri kontes Gualdrada, babaları Alberto'dur. Kont Alberto di Mangona'nın iki oğlundan birinin adı Alessandro, ötekininki Napoleone idi. Biri Guelf, diğeri Ghibellin olan bu iki kardeş bazı özlük menfaatler yüzünden aralarında beliren kin ve garaz sonucunda birbirlerini öldürmüşlerdir. — **Caina**: Dokuzuncu dairenin dört bölümünden ilki; kardeşi Habili öldüren Kabilden esinilerek ana, baba, kardeş veya hısım, akrabalara ihanet etmiş günahkârları içine alan bu bölüme Caina denilmiştir. Hatırlanacağı gibi Francesca da Rimini kocası için : "Caina bizi öldüreni bekliyor" şeklinde feryat etmişti (Bk. **Cehennem, V**).

(11) **Artus**: Arthus veya Arthur, Galles ülkelerinin efsanevî kralı. Mordrec, tahta geçeyim diye amcası, bir rivayete göre de babası olan Artus'u öldürmeğe kalkışır. Fakat daha evvel davra-

de — Toscana'lı isen kim olduğunu bilmem gerekir — önüme geçerek kafasiyle ileriyi görmeme engel olan ve Sassol Mascheroni(13) diye anılan kimse. Beni daha fazla konuşmaya zorlamıyasın diye şu kadar söyliyeyim ki ben Camicion de' Pazzi idim, işlediğim suçları hafifletecek olan Carlin'in gelmesini bekliyorum(14).

Daha sonra soğuktan mosmor kesilmiş bin yüz gördüm(15). Bunun için nerede donmuş bir su birikintisine rastlasam içim ürperir, ilelebet te ürperecek.

Ağır çeken bütün cisimlerin çekimine tutuldukları merkeze(16) doğru ilerliyorduk. Ben bu ebedî soğuğun

---

nan Artus mızrağını fırlatır, Mordrec'in vücudunu öyle bir deliş deler ki bir güneş demeti açılan yaradan geçer (Bk. Lancelot du Lac. III, 162).

(12) **Focaccia** : Pistoia şehrinin Cancellieri ailesinden olan bu adamın **işi gücü adam öldürmek veya yaralamaktan ibaretti.** (Murat, **Rerum italic.**, XI, 370). Mirasına konmak amaciyle daha fazla beklemek istemediği için amcasını öldürmek suçiyle buraya gelmiş bulunuyor. Yoksa işlediği cinayetler, sayılmıyacak kadar çoktu. — **Pistoia** : Guelf'lerin Beyazlar, Siyahlar diye ikiye ayrılmaları ilk defa Pistoia'da olduğu için,Dante'nin gözünde bu şehrin özel bir önemi vardır.

(13) **Sassol Mascheroni** : Floransanın de' Tocchi'ler ailesinden olan bu adam, mirasına konmak için amcasının bir tek oğlunu öldürmüştür. Bu cinayet Toscana'da büyük tepkiler yaratmış, duymıyan kalmamıştı.

(14) **Camicion de' Pazzi** : Alberto Camicion Pazzi, bazılarına göre messer Ubertino de' Pazzi, bazılarına göre de messer Ubertino degli Ubertini'yi öldürmüştür. Bunların her ikisi de Camicion'un akrabası oluyorlardı. — **Carlin** : Carlin de' Pazzi. 1302 yılında Floransa Siyahlarına para karşılığında Piantavigne kalesini teslim etmiştir. Bu olay birçok Beyazların ölmesine sebep olmuştur. Carlin'e kıyasla zemzemle yıkanmış kadar temizdir!

(15) **Bin yüz...** : Birçok, binlerce, anlamına, Vergilius'la Dante dokuzuncu dairenin, vatanlarına veya mensup oldukları partiye ihanet edenlerin cezalandırıldıkları ikinci bölümüne gelmişlerdir.

(16) **Merkez** : Arzın merkezi.

ortasında tir tir titriyordum. İstiyerek mi, yoksa tesadüfün veya kaderin itmesi ile mi oldu, bilmiyorum, başların arasından geçerken ayağım bunlardan birinin yüzüne şiddetle çarptı.

Baş ağlıyarak beni azarladı :

— Beni niçin çiğniyorsun? Montaperti'nin(17) öcünü artırmak amaciyle gelmedinse, bana niçin işkence ediyorsun?

Ben :

— Üstadım, dedim, beni burada bekle; şu görüntünün içimde belirttiği bir şüpheyi gidermem gerekiyor. Ondan sonra istediğin kadar acele ederim.

Rehberim durdu. Ben çirkin küfürler savurmaya devam eden günahkâra sordum :

— Kimsin sen ki başkalarına böyle ağız dolusu söveyorsun?

— Ya sen kimsin ki Antenora'da(18) elâlemin suratına şiddetli tekmeler indire indire gidiyorsun? Canlı bile

---

(17) **Montaperti** : 3 eylül 1260 da Floransalıların yenilmesiyle sona eren Siena yakınlarında Montaperti'daki savaştan birkaç defa yukarda bahsedilmişti (Bk. **Cehennem, X**).

(18) **Antenora** : Antenora, vatan hainlerinin cezalandırıldığı yerdir. Bu isim, Antenor'dan kinayedir. Antenor Truvalı bir prenstir, Yunanlılara Palladium heykelini teslim etmiş ve tahta atın kapılarını açmıştır. Bu bakımdan vatan haini sayılır. Homeros Antenor'dan adaletli ve iyi konuşan bir kimse diye bahsetmiştir. **Aeneis**'de ise, kabahatine temas edilmeden sadece adının edilmesiyle yetinilmiştir (I 242). Vatan hainlerinin bulunduğu kesime adını vermek düşüncesi Dante'ye bir Ortaçağ efsanesinden gelmiş olsa gerektir. Vatan hainleri, en yakın kandaşlarına ihanet edenlerden daha günahkârdırlar, bu yüzden de Cehennemin daha derin bir yerinde cezaya çarptırılmışlardır. Cicero şöyle der : "Anamız, babamız, evlâtlarımız, hısım ve akrabalarımızın hepsi bizim için azizdirler, böyle olmakla beraber bütün sevgiler vatan aşkında toplanmaktadır" (Çiçero, **De officiis**, I, 17). Çünkü vatana ihanette dolayısiyle kandaşa ihanette vardır.

olsan(19), bu yaptığın fazla ileri gitmektir.

Cevap verdim :

— Canlı olmasına canlıyım, dedim, anılmak istersen, kaydettiğim öteki isimler arasına seninkini de koyarsam belki memnun olursun.

O bana söyle dedi :

— Ben bunun tam aksini istiyorum. Çekil şuradan, daha fazla rahatsız edip durma beni! Çünkü sen bu çukurda insanın hoşuna gidecek şeyler söylemesini beceremiyorsun(20)!

O zaman onu ensesindeki saçlarından yakaladım;

— Ya ismini söylersin, ya da başında bir tek saç bırakmam senin, dedim.

O cevap verdi :

— Saçlarımı yol yolabildiğin kadar; istersen başıma bir tekme indir, kim olduğumu yine söylemiyeceğim, belli etmiyeceğim.

Saçlarını elime dolamış, birkaç tutam koparmıştım da. O gözlerini önüne eğmiş, köpek gibi uluyordu. Tam bu sırada bir ses :

— Ne oluyorsun, Bocca(21)? diye haykırdı. Çeneni

---

(19) **Canlı bile olsan...** : Bazılarına göre : **Canlı bile olsan; değil bir ölüye, bir canlıya bile böyle bir muameleyi reva görmemen gerekirdi**, anlamına.

(20) Öteki günahkârların aksine buradaki Cehennemlikler üne, anılmaya, hatırlanmaya değil, unutulmaya susamışlardır. Bu yüzden Dante'nin şimdiye kadar hep iyi sonuçlarla kullandığı usul burada tam bir fiyasko ile sonuçlanıyor.

(21) **Bocca** : Bocca degli Abati; Montaperti savaşında Floransalılar safında vuruşurken anî bir kararla, Floransa kuvvetlerinin bayraktarlığını yapan Iacopo de' Pazzi'nin üzerine atılarak sancağı tutan elini kesmiştir. Sancağın yere düşmesi üzerine maneviyatı kırılan askerin savaş gücü azalmış ve savaş Floransalıların yaman bozgunu ile son bulmuştur. Bocca Guelf'lerden olduğu halde, 1266 da Floransaya giren Guelf'ler Bocca'yı şehirden çıkarmışlardır.

takırdatman yetmiyormuş gibi havlamayı da nereden çıkardın? Hangi zebani kuyruğuna basıyor senin?

— Söylemezsen söyleme, umurumda değil artık, alçak lânetli! dedim. Senden dünyaya, doğru haberler götüreceğim, seni rezil edeceğim.

— Defol! diye mukabele etti, ne istersen söyle, umurumda değil. Ama buradan çıkarsan, demincek dilini tutmasını bilemiyen şu heriften de bahsetmeyi sakın unutma. Fransızların paralarına ağlıyor burada. "Duera"lıyı, günahkârların soğuktan çivi kestikleri yerde gördüm" dersin(22). Orada daha başka kimler vardı diye sorarlarsa, senin yanıbaşında duran, Floransanın gırtlağını kestiği Beccheria'lıdır(23). Gianni de' Soldanier sanırım az daha ötede, Ganelon'la ve herkesin uykuda olduğu bir sırada Faenza kapılarını açan Tebaldello ile beraberdir(24).

---

(22) Ghibellin'ler tarafından olan Duera'lı Buoso, Cremona beyi bulunduğu sırada Fransızlardan para yemiş ve 1265 de I Charles d'Anjou ordularının geçmesine karşı koymamıştır (G Villani, **Cronica,** VII, 4). Guelf'lerden sonra Ghibellin'li bir başka vatan haini daha! - Bu olay bugün şüpheli görülüyor (**Giornale Storico della Lett. Italiana,** LVII, 321, 1911).

(23) **Beccheria'lı :** Vallombrosa rahibi Beccheria'lı Tesauro. Pavia'nın asil ve nüfuzlu bir ailesinden olan bu adam, 1251 de sürgün edilen Ghibellin'lerin geri gelmelerini hedef tutan davranışlarda bulunduğu iddiasiyle 1258 de Guelf'ler tarafından işkence yapıldıktan sonra idam edilmiştir. Eski yorumcuların hemen hepsi Dante gibi düşünmekteyseler de birtakım vakanüvisler ve bu arada G. Villani (**Cronica,** VI, 65) bu ihanet iddiasının tamamen uydurma olduğunu, Tesauro'nun masum bulunduğunu ileri sürerler.

(24) **Gianni de' Soldanier :** 1266 da mensup olduğu aile Ghibellin'ler tarafından olduğu halde Guelf'lerle birleşmiştir (G. Villani, **Cronica,** VII, 14) — **Ganelon :** Roncevaux'da Roland'ın yenilerek ölmesinde büyük payı olan hain — Dante'nin bir çağdaşiyle hayalî bir kişiyi yanyana getirmesi olayına ilk defa tanık, olmuyoruz. — **Tebaldello :** Faenza'lı Tebaldello de' Zambrasi, Bologna'lı Guelf'lerle yaptığı bir anlaşma gereğince 13 kasım 1280 de sabah

Bu görüntünün yanından ayrılmıştık ki bir delik içerisinde donmuş iki günahkâr gördüm, birinin başı ötekine şapkalık ediyordu(25).

Aç bir kimse ekmeği nasıl koparırsa, üstteki cehennemlik te ötekinin beyni ile ensesinin birleştiği yere öylece dişlerini geçirdi. Tydeus hıncından Menalippos'un(26) şakaklarını nasıl kemirdiyse, o da ötekinin kafasını ve içindekileri öylece kemiriyordu.

Ona şöyle dedim :

— Sen ki kemirdiğin kişiye olan kinini böyle hayvancasına gösteriyorsun, söyle, nedir bunu sebebi? Şu şartla ki, şayet ondan şikâyetçi olmaya haklı isen, kim olduğunuzu ve onun kabahatini öğrenirsem, bunu dünyada karşılıksız bırakmam, tabiî Seninle konuşan dilim kurumazsa(27).

---

vakti şehrin kapısını açmış, onları içeri almış ve böylece şehrin düşman askerleri tarafından zaptına ve yağma edilmesine yardım etmiştir (G. Villani, **Cronica**, VII, 86).

(25) Üstteki günahkâr alttaki günahkârın başını kemirmektedir, bu sebepten üstteki baş alttakine şapkalık etmektedir.

(26) **Tydeus** : Thebai şehrinin kuşatılması sırasında Menalippos Diomedes'in babası Tydeus'u ağır yaralar. Tydeus, Kapaneus'dan (Bk. **Cehennem**. XIV) düşmanının başını elde eder ve onu kemirir (Statius, **Thebais**, VIII, 736).

(27) Sağ kalırsam.

OTUZ ÜÇÜNCÜ MANZUME

DOKUZUNCU DAİRE :

HAİNLER
İKİNCİ BÖLÜM
ANTENORA :
VATAN HAİNLERİ
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TOLOMEA :
KONUKLARA İHANET EDENLER

Kont Ugolino Dante'ye zindan hayatının son günlerini ve açlıkla pençeleşe pençeleşe çocukları ile birlikte nasıl öldüklerini bütün ayrıntılariyle anlatır.

Francesca da Rimini pasajı ile bütün İlâhî Komedya'*nın en güzel ve içli parçası olan kont Ugolino'nun acıklı hikâyesini dinledikten sonra yollarına devam eden iki Şair* Tolomea *denilen yere gelirler. Burada konuklarına, eşlerine, dostlarına ihanet etmiş olan günahkârlar işkence çekmektedirler.*

Bir ruh, yalnız Tolomea'daki cehennemliklere tanınmış bir üstünlüğe dair Dante'ye bazı açıklamalarda bulunur.

9 nisan 1300, mübarek cumartesi günü akşamı, saat 18 e doğru...

★

Günahkâr, ağzını bu iğrenç lokmadan kaldırdı ve ensesinden kemirdiği kafanın saçlarına sildi.

— Daha sözünü etmeden, sadece hatırlamak bile kalbimin burkulması için yeten bu ümitsiz ıstırabı tekrarlamamı istiyorsun, diye söze başladı. Fakat sözlerim, başını yediğim hainin alçaklığını herkese duyurmaya yarıyacaksa, göreceksin, bir yandan konuşurken bir yandan da gözlerinden yaşlar dökülecek.

"Kimsin, buraya nasıl geldin, bilmiyorum, fakat şivenden gerçekten Floransalı olduğunu sanıyorum.

"Şunu bil ki ben kont Ugolino idim, bu da başpiskopos Ruggieri(1). Şimdi ona neden bu şekilde komşuluk ettiğimi benden dinleyeceksin.

---

(1) **Kont Ugolino :** della Gherardesca, 1284 de yeğeni Gallura hâkimi Nino Visconti (Bk. **Cehennem XXII**; **Âraf, VIII**) ile birlikte Pisa'nın idaresini eline almıştır. Sonradan Nino'yu bu görevden uzaklaştırdığı söylenmişse de, bu iddianın doğruluk derecesi hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Kendisi Guelf'ler tarafındandı. Ghibellin'ler, başlarında Gualandi, Sismondi ve Lanfranchi gibi nüfuzlu ailelerin tam yardımını sağlamış bulunan başpiskopos Ruggieri degli Ubaldini olduğu halde, 1288 de, Nino Visconti'nin Pisa'dan uzaklaştığı bir sırada kont Ugolino'ya saldırarak onu iki oğlu ve iki toruniyle birlikte Gualandi'ler kalesine hapsetmişler ve orada açlıktan öldürmüşlerdir (1289). Kont Ugolino'nun, karısı Margherita dei Pannocchieschi'den birçok çocuğu dünyaya gelmiştir. İlerde adı geçecek olan Gaddo ile Uguccione, bunlardan ikisidir. Büyük oğlu Guelfo'dan iki torunu olmuştu ki bunların isimleri Nino il Brigata ile Anselmuccio idi. — **Ruggieri:** Ubaldino della Pila'nın (Bk. **Âraf, XXIV**) oğlu ve kardinal Ottoviano'nun (Bk. **Cehennem, X**) kardeşi olan Ruggieri degli Ubaldini, Ghibellin'lerin harekete geçmelerine önayak olmuş, kont Ugolino'ya dost görünerek onun yokolmasına çalışmaktan geri durmamıştır. Dağdağalı bir ömürden sonra 1295 de Viterbo'da ölmüştür. — Kont Ugolino da ihtimal öteki hainler gibi kim olduğunu Dante'den gizlemeğe çalışacaktı. Fakat sözleri hasmının **alçaklığını her-**

"Ona inanmışken, kötü niyetlerinin ağına nasıl düştüğümü ve sonradan nasıl öldürüldüğümü anlatmaya lüzum yok(2). Fakat bilmene imkân olmıyan bir noktayı, yani ne feci şekilde can verdiğimi duyacak ve bana işkence edip etmediğini öğreneceksin.

"Benden sonra 'Açlık kulesi' diye anılan içine daha pek çoklarının kapatılacağı o zindanın dar bir deliğinden(3) ayın birçok defalar doğup battığını seyretmiştim ki bir gece gördüğüm korkunç bir rüya geleceği örten perdeyi yırttı(4).

"Bu adam(5) Pisa'lıların Lucca'yı görmelerine engel olan dağda(6), kurtla yavrularını avlıyan avcıların reh-

---

kese duyurmaya yarar düşüncesiyle kim olduğunu ve başından geçenleri tereddütsüz anlatmaya razı oluyor.

(2) Ruggieri'yi Ugolino kendisine dost sanmış, yerine geçmek amaciyle birtakım dolaplar çevirmekle meşgul olduğunu aklına bile getirmemişti. Ruggieri tarafından aldatılıp nasıl yaş tahtaya bastırıldığını, iki oğlu ve iki toruniyle birlikte hapsedilerek nasıl öldürüldüğünü anlatmaya lüzum görmüyor, çünkü şivesinden Floransalı olduğu anlaşılan karşısındaki adamın (yani Dante'nin), o devirde herkesin çok iyi bildiği bir olayın yine herkesçe bilinen safhalarını bilmemesine imkân veremiyor. Burada kimsenin bilmesine imkân olmıyan olayları, yani zindanda geçen ıstırap ve açlık günlerini ve nihayet çocuklarının birer birer gözlerinin önünde düşüp ölmeleri karşısında duyduğu büyük acıyı hikâye etmeyi uygun buluyor.

(3) Açlıktan ölen kont Ugolino'dan sonra **Açlık kulesi** diye anılan ve Gualandi'lere ait bir kule olan bu zindan 1318 yılına kadar hapishane olarak kullanılmıştır. 1300 yılında olduğumuza göre **içine daha pek çok kimseler hapsedilecek**'tir.

(4) **Ayın birçok defalar...** : Kont 1288 temmuzunda zindana atılmıştır, ölmesi 1289 mayısına rastlar. — Kendilerini bekleyen yaman akibet böylece bir rüya ile meydana çıkmış oluyor. — Burada ay gün değil, otuz günlük ay anlamında kullanılmıştır.

(5) **Bu adam:** Başpiskopos.

(6) **Dağ :** Adı geçen iki şehir arasında yükselen San Giuliano dağı.

beri ve efendisi şeklinde göründü bana. Gualandi, Sismondi ve Lanfranchi'leri(7), iyi eğitilmiş çevik, zayıf dişi tazılarla birlikte önden göndermişti. Kısa bir kovalamadan sonra baba ile yavruları bana yorgun düşmüş göründüler, böğürlerini sivri dişleri parçalıyor sandım.

"Gün doğmadan evvel uyandığım zaman, yanımda bulunan çocuklarımın uykuları arasında ağlaştıklarını ve ekmek istediklerini işittim.

"Çok zalim bir adamsın eğer kalbime malûm olan şeyi düşünerek halime acımıyorsan; buna ağlamazsan neye ağlarsın sen?

"Artık uyanmışlardı. Yiyeceğimizi getirdikleri saat te yaklaşıyordu. Biz gördüğümüz rüyanın heyecaniyle titreşiyorduk. O sırada altımızdaki korkunç kule kapısını çiviledıklerini işittim. Tek söz söylemeden çocuklarımın yüzüne baktım.

"Ağlamıyordum. Yüreğim taş kesilmişti. Onlar ağlıyorlardı. Anselmuccio'm :

"— Baba, neden yüzümüze öyle bakıyorsun? dedi. Nen var?

"Bu yüzden bütün gün ve onu izliyen bütün gece, güneş yeniden dünyanın üzerinde yükselinceye kadar, ne bir damla gözyaşı döktüm ve ne de cevap verdim. O ıstırap zindanından içeriye zayıf bir ışık süzülüp de dördünün de yüzünde kendi yüzümün ifadesini görünce, yeisten iki elimi ısırdım. Onlar bunu açlıktan yaptım sanarak yerlerinden fırladılar :

"— Baba! Bizi yesen daha az acı duyarız; bu sefil etleri bize sen verdin, sen al! dediler.

"O zaman çocukları daha fazla üzmemek için kendi-

(7) **Gualandi, Sismondi, Lanfranchi** : Kont Ugolino'ya karşı başpiskopos Ruggieri ile işbirliği yapmış olan Pisa'nın üç nüfuzlu ailesi.

mi tuttum. O gün ve onu izliyen gün bir tek kelime konuşmadık. Ah! Zalim toprak, niçin yarılmadın?

"Dördüncü gün de gelmişti. Gaddo ayaklarımın dibine serildi :

"— Baba, bana niçin yardım etmiyorsun? dedi ve öldü.

"Beşinci ile altıncı günler arasında, beni burada gördüğün gibi, üçünün de birer birer düşüp öldüklerini gördüm. Artık gözlerim görmüyordu, sürüne sürüne her birini ayrı ayrı yokladım, öldükten sonra onları iki gün daha çağırdım, durdum. Sonunda açlık ıstıraba galebe çaldı(8)."

Sözünü bitirince, gözleriyle yan yan bakarak, kemik yiyen bir köpek gibi sefil kafatasını dişleriyle kemirmeye koyuldu.

Ey Pisa! Si nin(9) yankılandığı o güzel memleket halkının yüzkarası! Mademki komşuların seni cezalan-

---

(8) **Artık gözlerim görmüyordu** : Açlıktan gözleri görmez olmuştu. — Kont Ugolino aç bırakılmalarının sekizince günü, **açlık ıstıraba galebe çalarak,** ölmüştür. Aslında basit gibi görülen bu son cümle, eleştiricilere kilolarca mürekkep akıttırmış ve yine de bir görüş birliğinin belirmesi mümkün olamamıştır. Bazılarına göre bu cümleye **açlık beni çocuklarımın na'şını yemeğe zorladı,** gibi bir anlam vermek gerekmektedir. Biz düzinelerle açıklamayı bir yana bırakarak gerçeğe en yakın olması muhtemel üç açıklama şeklini kısaca bildireceğiz: (a) Acının yapamadığını açlık yaptı ve beni öldürdü; (b) Ağzıma bir lokma girmeden acının sekiz gün ayakta tuttuğu hayatımı açlık sona erdirdi; (c) iki gün süre ile sevgili yavrularının cansız vücutlarını sevip okşayarak acısına teselli aramıştır, açlık son kuvvetini de tüketmiş, onu bu teselliden de yoksun etmiştir.

(9) **Si** : İtalyancada "evet" demektir, burada İtalyanca anlamına geliyor.

(10) **Caprara ile Gorgona** : Arno nehrinin denize döküldüğü yerin az uzağında bulunan iki ada.

dırmakta bu kadar yavaş davranıyorlar, bari Caprara ile Gorgona yerlerinden kalkıp Arno'nun(10) munsabına bir set çekseler de bütün ahalin surlarının içinde boğulsa! Çünkü kont Ugolino senin kalelerini düşmana teslim etmekle töhmetli olsa bile, evlâtlarına böyle bir işkence yapmaya hakkın yoktu(11). Ey yeni Thebai(12), Uguccione, il Brigata ile yukardaki mısralarda isimlerini saydığım o ikisi de çocuktular, dolayısiyle masumdular!

Yolumuza devamla, buzun sert mahfazası içinde bir takım insanların bulunduğu bir yere geldik(13). Bunlar yüzlerini önlerine eğmiyor, aksine yukarıya döndürüyorlardı. Gözyaşları ağlamalarına engel oluyor, gözlerinin üzerinde engelle karşılaşan ıstırap tekrar kalbe dökülerek canlarının acısını bir kat daha artırıyordu. Çünkü ilk yaşlar katılaşıyor ve kristal siperlikler haline gelerek kirpiklerin altındaki çukuru baştanbaşa dolduruyordu.

Yüzüm soğuğun etkisiyle nasırlaşmış ta olsa, hafif bir rüzgârın(14) esmekte olduğunu duyar gibi oluyordum.

— Üstadım, dedim, bu esintiyi yapan kim? Hani burada buhardan eser yoktu?

(11) 1281 yılında Kont Ugolino, Pisa şehrinin **podestà'sı** bulunduğu sırada, Genova'nın Floransa ve Luca ile Pisa'ya karşı birleşmeleri üzerine, ihtimal bu üç müttefik şehir arasında anlaşmazlık çıkarmak amaciyle, bazı kaleleri Floransa ile Lucca'ya bırakmıştı. Birçokları - tehlike savuşturulduktan sonra - siyasî cephesini dikkate almadan kontun bu davranışını ihanet saydılar. Dante kesin bir karar vermekten kaçınır gibi bir tavır takınmakla beraber, Ugolino'yu Cehennemin bu bölümünde cezaya çarptırmakla ihanetini kabul etmiş görünüyor.

(12) **Ey yeni Thebai** : Bk. **Cehennem**, XXVI, XXX.

(13) İki Şair şimdi konuklarına, eşlerine, dostlarına ihanet etmiş olanların cezalandırıldıkları dokuzuncu dairenin Tolomea denilen üçüncü bölümüne gelmişlerdir.

(14) Bu rüzgârın nereden geldiğini XXXIV Manzumede Dante ile birlikte görüp öğreneceğiz.

Cevap verdi :

— Birazdan öyle bir yere geleceksin ki, esintinin nereden geldiğini görünce sorunun cevabını yine kendi gözlerinden alacaksın.

Soğuk kabuğun içinde gömülü zavallılardan biri bize haykırdı :

— Ey, Cehennemin en alt katına lâyık görülecek kadar zalim olan ruhlar! Yüzümden bu donmuş örtüleri kaldırın da, gözyaşlarım donmadan, ıstırapla dolan yüreğimi bir an için ferahlatayım(15).

Ben cevap verdim :

— Seni biraz ferahlatmamı istiyorsan, kimsin, söyle bana. Şayet ferahlatmıyacak olursam buzun dibine gideyim!

Şöyle karşılık verdi :

— Ben rahip Alberigo'yum(16), uğursuz bahçenin meyvalarının sahibi rahip Alberigo. Burada bana incir yerine hurma veriyorlar!

---

(15) Gözyaşları maddeten değilse bile manen kalpten gelir, yani teessür, ıstırap belirtisidir. Engel yüzünden gözlerden boşanamıyan yaşlar tekrar kalbe dökülür, böylece kalp yaşlarını akıtarak ferahlamak imkânından yoksun kalır — Gözleri kalın bir buz tabakası ile perdeli bulunan günâhkâr, canlı olduğunu göremediği Dante'yi, Vergilius'la birlikte cezasını çekmeğe gelen bir Cehennemlik sanmıştır.

(16) **Rahip Alberigo:** Alberigo de' Manfredi Faenza'lı idi ve bu şehirdeki Guelf'lerin başı bulunuyordu. **Frate Godente,** yani zevk ve sefa düşkünü bir rahipti (Bk. **Cehennem,** XXIII). — 2 Mayıs 1285 de bir şölen sırasında Manfredo de' Manfredi ile oğlu Alberghetto'yu öldürmüştür. Ölüm parolası **"Meyvalar gelsin!"** şeklinde tertiplenmişti. O günden sonra biri mi dövdürülecek, buna dayak yerine **rahip Alberigo'nun yemişleri** demek âdet olmuş ve bu uzun zaman atasözü gibi kullanılmıştır. İşte bu yüzdendir ki Alberigo kendisi için **uğursuz bahçenin meyvalarının sahibi** deyimini kullanıyor. Az aşağıda... **bana incir yerine hurma veriyorlar!** sözü ile "yaptığım kötülüğün cezasını kat kat çekiyorum!" demek istiyor.

— Nasıl, dedim, sen öldün mü(17)?

Cevap verdi :

— Yeryüzünde bıraktığım cismim ne haldedir, bilmiyorum. Tolomea'nın üstünlüğü şuradadır ki çok defa ruh Atropos(18) devindirmezden önce kendiliğinden oraya düşer. Yüzümdeki buz tutmuş yaşları daha büyük bir istekle kazıyasın diye sana söyliyeyim: Tut ki bir ruh, benim yaptığım gibi, ihanette bulundu; bir iblis tutar onu cisminden ayırır ve ömrü tamam oluncaya kadar kalbinin idaresini eline alır. Ruh o zaman bu mahzene yuvarlanır. Arkamda soğuktan donmuş bir halde pinekleyen görüntünün cismi belki yeryüzünde hâlâ dolaşıp duruyordur. Oradan yeni geliyorsan bileceksin. Bu ser Branca d'Oria'dır(19), seneler var buraya tıkılalı.

---

(17) **"Nasıl, sen öldün mü?"**: Dante ahret yolculuğuna çıktığı sıralarda rahip Alberigo daha hayattaydı. Şairin hayreti bundan ileri gelmiştir. Cevabında daha ölmediğini, fakat bedeninden ayrılmış bulunan ruhunun daha şimdiden Cehennemde yerini almış olduğunu söylüyor. Cehennemlikler halde dünyada olup bitenleri bilmek imkânından yoksun oldukları için cisimlerinin orada ne yapıp ettiğini bilmezler (Bk. **Cehennem, X**).

(18) **Tolomea:** Dokuzuncu dairenin üçüncü bölümü. Tolomea kelimesinin kökü tartışma konusudur. Bazılarına göre Pompeius'un katili Mısır kralı Ptolemaeus (Bk. Lucanus, **Pharsalia. VIII**, 692), bazılarına göre de daha büyük bir ihtimalle, bir şölen sırasında Machabaei'le çocuklarını öldürtmüş olan Abobus'un oğlu Ptolemaeus'tan kinayedir. — **Atropos:** Efsaneye göre insanların hayatı üç tanrıçanın elinde bulunurdu ki bunlardan Clotho elinde hayat yumağını tutardı ve görevi doğumlara gözkulak olmaktı. Lachesis'inki iğ eğirmek, Atropos'unki de ipliği kesmek, yani insan hayatını sona erdirmekti. — Buradaki günahkârların üstünlükleri (!) hayat ipliği kopmadan, yani kişi daha ölmeden, ruhlarının cisimlerinden ayrılıp Cehenneme gelebilmek imkânına sahip bulunmasıdır.

(19) **Ser Branca d'Oria:** Tanınmış ve nüfuzlu Cenevizli bir şövalye olan bu adam 1275 de damadı Michel Zanche'yi (Bk. **Cehennem, XXII**) evine çağırarak öldürtmüştür.

— Sanırım, beni aldatıyorsun, dedim. Çünkü Branca d'Oria ölmemiştir; yiyip içiyor, uykusunu uyuyor ve giyinip kuşanıyor.

— Michel Zanche'nin, dedi, yukarda Malebranche'lerin çukuruna, yani yapışkan ziftin kaynadığı o yere henüz atılmadığı sıralardaydı. Branca kalbinin yerinde kendi yerine bir iblis bırakmıştı. İhanette ona yardım etmiş olan akrabalarından biri de aynı şekilde davranmıştı(20). Haydi artık uzat elini de gözlerimi aç!

Ben onun gözlerini açmadım; ona ettiğim kabalık nezaket yerine geçti(21).

Ah, Cenevizliler! Kötülüklerle dolu ve bütün iyi huylara yabancı insanlar! Yeryüzünden ne diye atılmazsınız? Sizden birini gördüm ki, ruhu, işlediği cinayetlerden ötürü, Romagna'nın en çirkef ruhiyle bir arada. Kokytos'da yıkanırken cismi hâlâ diri diri yeryüzünde dolaşmaya devam ediyor(22)!

---

(20) Branca'nın adı geçen suç ortağı hakkında hiç bir bilgimiz yoktur.

(21) Tanrının, ihaneti yüzünden cezaya çarptırdığı bir günahkâra nazik davranmak, Onun yargısını küçümsemekten başka bir şey değildir.

(22) **Romanya'nın en çirkef ruhu:** Rahip Alberigo; nitekim rahibin vatanı Faenza idi.

OTUZ DÖRDÜNCÜ MANZUME

DOKUZUNCU DAİRE :

HAİNLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GIUDECCA
VELİNİMETLERİNE İHANET EDENLER
CEHENNEMDEN AYRILIŞ

Vergilius'la Dante şimdi, adına Giudecca *denilen ve velinimetlerine ihanet edenlerin işkencelerin en büyüğüne çarpıldıkları yere gelmişlerdir.*

Lucifer, bu asiler asisi sabık melek, üç ağzının herbirinde Yahuda, Brutus ve Cassius olduğu halde, altı kanadını birden sallıyarak, Cehennemin dokuzuncu dairesini buzlara garkeden müthiş bir rüzgâr ve soğuk yapmaktadır. Lucifer'in kendisi de göbeğine kadar buza gömülüdür.

İki şair, Cehennemden çıkmak için Dite'nin vücuduna tutuna tutuna binbir güçlükle güney yarım küresine geçerler. Daha sonra küçük bir ırmağı izliyerek, zifiri karanlıklar içinde durup dinlenmeden yürürler, yürürler.

Yirmi saat süren yorucu ve çetin bir yolculuktan sonra tekrar yeryüzüne çıkmış ve yıldızlara kavuşmuşlardır. Asıl Cehennem yolculuğu yirmi dört saat kadar sürmüştür.

★

Üstadım dedi ki:

— Bize doğru *"Vexilla Regis prodeunt Inferni*(1)" Gözlerini ileriye çevir, bakalım görebilecek misin?

Havanın çok sisli olduğu veya gece karanlığı yarım küremizi kapladığı zaman, bir yeldeğirmeni uzaktan nasıl görünürse, o sırada ben de buna benzer bir şey görür gibi oldum. Sonra, esmekte olan sert rüzgârdan korunmak için başka bir yer bulamadığımdan, rehberimin arkasına sığındım.

Öyle bir yere gelmiştim ki(2) —bundan şiirimde bahsederken içim titriyor— üzerleri tamamen örtülü olan görüntüler camın içinde kalmış çöp gibi görünüyorlardı. Kimi uzanmış yatıyor, kimi ayakta dikiliyor, kimi tepesi aşağı, kimi ayakları yerde, bir kısmı da, yay gibi kıvrılmış olarak kafasiyle ayaklarına bakar vaziyette duruyordu.

Vaktiyle çok güzel bir kimse olan yaratığa(3) onu

---

(1) **"Vexilla Regis prodeunt"**: Latin şairlerinden Poitiers piskoposu Venatius Fortunatus'un (530-609) Salip için yazdığı ilâhinin **Kralın** (İsa'nın) **sancakları ilerliyor** deyimindeki bu mısraını, **Inferni** kelimesini ekleyerek, Dante metindeki şekle sokuyor: **"Cehennem Hükümdarının sancakları ilerliyor"**. Cehennem Hükümdarı Lucifer, sancakları da kanatlarıdır.

(2) **Öyle bir yere gelmiştim ki...**: Bu yer, dokuzuncu dairenin **Giudecca** denilen ve velinimetlerine ihanet edenlerin azap çektikleri dördüncü ve sonuncu bölümüdür. Bu ad, "velinimetler velinimeti" Hz. İsa'ya ihanet eden Yahuda'dan kinayedir.

(3) **Çok güzel bir kimse olan yaratık**: Lucifer, Cennetten kovulmazdan evvel meleklerin en güzeli idi (Bk. **Araf**, XII; **Cennet**, XIX).

bana gösterecek kadar yaklaşınca, üstadım önümden çekildi, beni durdurdu:

— İşte Dite(4), dedi, ve işte öyle bir yer ki bütün kuvvetini, cesaretini toplaman gerekiyor!

O zaman nasıl dehşet içinde kaldığımı, kolumun kanadımın nasıl kesildiğini sorma, ey okur! Tarife kalkışmıyorum, çünkü hiç bir kelime bu hali dile getiremez! Ölmemiştim ama, diri denilebilecek halde de değildim. Eğer biraz zekân varsa, ikisinden de yoksun, ne hale geldiğimi kolayca tasavvur edebilirsin.

Istırap ülkesinin hükümdarı, göbeğinin yukarısiyle buzun üzerinde yükseliyordu. Devler onun kollariyle kıyaslanınca, ben dev gibi kalırım. Vücudunun bütününü, bu kısma nispet ederek var kıyas et artık.

Eskiden ne kadar güzelse şimdi de o kadar çirkin olduğu ve Yaradanına baş kaldırdığı için bütün ıstırapların başlangıç noktası o olmak gerekir.

Başında üç yüz(5) görmek ne harika bir manzara idi benim için! Bunlardan bir tanesi önde ve kızıl renkli idi. Diğer ikisi omuzlarının orta yerinde ötekine ekleniyor, üçü birden ibiğin çıktığı noktada birleşiyorlardı. Sağdaki beyazla sarı arası bir renkte görüyordu; soldaki, Nil'in geçtiği yerlerden gelmiş insanların(6) yüzlerinin rengindeydi. Bu yüzlerin her birinin altından, bu iri

---

(4) **Dite:** Cehennemler tanrısı **Dis**, Lucifer (Bk. **Aeneis, VI**). Dante **Dite** adiyle hem Lucifer'in kendisini, hem de Aşağı Cehennemi (Dite şehrini) anmaktadır (Bk. **Cehennem, VIII, XI, XII**).

(5) **Üç yüz:** Lucifer'in bu üç yüzü yüzyıllardan beri yorumcuları uğraştırmıştır. Verilmek istenilen sayısız allegorik anlamlar arasında gerçeğe en yakın olanı şu olsa gerek: Lucifer'in üç yüzü (sarısı: iktidarsızlık; siyahı: cehalet; kızılı: kin) Üçleme'nin Kudret, Hikmet ve Aşk'tan ibaret üç sıfatına karşılıktır (Bk. **Cehennem, III**).

(6) Habeşler.

kuşun cüssesiyle orantılı iki büyük kanat çıkıyordu: Asla deniz üzerinde böylesine muazzam yelkenler görmedim.

Bu kanatlar tüysüzdü ve tıpkı yarasa kanadına benziyordu. Kanatlarını çırptıkça üç türlü rüzgâr esiyor ve bu rüzgârların etkisiyle bütün Kokytos baştan aşağı donuyor, buz kesiliyordu.

Altı gözünün altısiyle birden ağlıyor ve yaşlar,kanlı bir salya ile birlikte, üç çenesinden aşağı süzülüyordu. Ağızlarının her birinde, değirmende çeker gibi, dişlerinin arasında bir günahkârı öğütüyor, böylece üç günahkâra aynı zamanda işkence yapıyordu. Ortadaki günahkâr için, sırtının derisini bazan baştan başa yüzen tırmalamaların yanında ısırıkların sözü bile olmazdı (7).

---

(7) Bu üç günahkârdan bütün Cehennemin en büyük cezasına çarptırılmış olanı Lucifer'in ortadaki ağzında **öğüttüğü** Yahuda'dır. Filistinin eski Samariya şehrinin doğusunda Iscarioth denilen yerde dünyaya geldiği için Iskaryotlu Yahuda diye anılan bu adam kadar değilse bile, Dante'nin Dite'nin sağ ve sol ağzında, Yahuda'nınkine yakın bir azaba çarpılmasını uygun gördüğü Iulius Caesar'ın katillerinden ikisi olan Caius Longinus Cassius'la Caesar'ın evlâtlığı Marcus Iunius Brutus'un birbirine yakın ve benzer işkencelere mahkûm edilmelerinin hikmeti şöyle açıklanabilir: Allahı, yani İsa'yı öldürmek suretiyle gerçi Yahuda ihanetlerin en müthişini, cinayetlerin en büyüğünü işlemiştir. Brutus'la Cassius'a gelince: Bu ikisi Caesar'ı öldürmüşlerdir. Bunu, millete elinden alınan hürriyetini geri vermek için yapmış olabilirler. Fakat Caesar herhangi bir ölümlü değildi, Allah tarafından gönderilen, Allahın tabiî mirasçısı durumunda olan bir kimseydi. Bu **mission** ona Cenabı Hak tarafından verilmişti. Roma imparatorluğu kutsaldı. Böyle bir kuruluşun başında bulunan ve ödevleri yerine getirmek azmiyle hareket eden kimsenin hayatına kıymak, Cenabı Hakkın iradesine karşı gelmekten farksızdır. İşte Caesar'ı öldüren Brutus'la Cassius böyle bir suç işlemişlerdir. Dante'nin bu konuda düşündükleri bu merkezdedir; o devirde bu fikri benimsiyenler çoktu (Bk. **Monarchia,** III, 16; **Convivio,** IV, 5; **Âraf** XVI; **Cennet,** VI).

Üstadım dedi ki:

— Başı içerde ve debelenen bacakları dışarda duran ve en büyük cezaya çarptırılan şu yukardaki ruh, İskaryotlu Yahuda'dır, Tepesi aşağı duran iki ruhtan siyah yüze asılı olanı Brutus'tur, bak nasıl da bir kelime söylemeden kıvranıyor! İri yarı olan Cassius'dur. Fakat gece oluyor(8), artık gitmek zamanı geldi. Zaten göreceğimiz şeylerin hepsini gördük.

Arzusuna uyarak, kollarımı boynuna doladım. O, en uygun zamanı ve noktayı seçti; kanatlar iyice açılınca, Lucifer'in tüylü kaburgalarını yakaladı; sonra da tüyden tüye geçerek, sık tüylerle kaplı deriyle buz tabakası arasına indi. Uyluğun kalça ile birleştiği noktaya geldiğimizde, rehberim başı ayaklarının olduğu yere gelecek şekilde zorlukla ve soluk soluğa döndü ve yukarı çıkan bir kimse gibi, tüylere yapıştı. Ben tersyüzüne Cehenneme dönüyoruz sandım.

Üstadım, bitkin bir halde ve soluk soluğa(9):

— Sıkı tutun, dedi, bütün bu günahlardan uzaklaşmak için bu kabil basamaklara basarak gitmemiz gerekiyor.

Sonra bir kayanın yarığından dışarı çıktı, beni kayanın kenarına oturttu, ihtiyatlı adımlarla yanıma geldi.

Ben, Lucifer'i bıraktığım durumda bulacağımı sanarak, gözlerimi kaldırdım. Fakat gördüm ki o, bacakları

---

(8) **Gece oluyor:** Ahret yolculuğu başlıyalı neredeyse 24 saat tamamlanmış olacak (Bk. **Cehennem,** II).

(9) **Bitkin bir halde ve soluk soluğa:** İlk defadır ki Vergilius'un görüntüsünde yorgunluk belirtilerine rastlıyoruz. Vergilius **Aeneis**'inde şöyle demiştir (VI, 126): "Cehenneme inmek kolaydır... Fakat geri dönmek, gün ışığına doğru yükselmek gayret isteyen yorucu bir iştir."

yukarı dikili duruyordu. O zaman, ne büyük bir dehşet içinde kaldığımı, geçtiğim yerin ne biçim bir yer olduğunu anlayamıyan cahiller düşünsünler.

Üstadım:

— Ayağa kalk! dedi, yolumuz sarp ve uzun, saat de sekize geliyor.

Bulunduğumuz yer saray odası değil, karanlık, tabanı engebeli, tabiî bir mağara idi.

Ayağa kalkmıştım.

— Üstadım, dedim, çukurdan çıkmazdan evvel birkaç kelime ile yanlışımı düzeltiver. Buzlar nerede kaldı? Nasıl oluyor da Lucifer gömülü halde başaşağı duruyor? Ya peki güneş bu kadar kısa zamanda nasıl oldu da akşamdan sabaha geçiverdi?

Cevap verdi:

— Sen hâlâ dünyayı delen lânetli kurdun tüylerine yapıştığım nokta, merkezin öte tarafında bulunduğunu sanıyorsun. Aşağıya doğru indiğim sürece oradaydın ama ben dönünce, ağır çeken bütün cisimlerin her taraftan toplaştıkları noktayı(10) geçmiş oldun. Şimdi sen, doruğunun dibinde, günahsız doğup yaşamış olan insanın öldürüldüğü büyük kuru unsurla kaplı yarım kürenin aksi tarafında kalan öteki yarım kürenin altında bulunuyorsun(11). Ayakların, Giudecca'nın öteki yüzünü mey-

(10) Arzın merkezini.

(11) **Doruğunun dibinde...**: Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği Golgota tepesi Kudüs yakınlarında bir yerde yükselmektedir. — Yeryüzü Cennetiyle Kudüs bir çizginin iki ucunda bulunurlar; Kudüs, **büyük kuru unsurla,** yani toprak (ve suyla) **kaplı** olan kuzey yarım küresinin orta yerinde bulunmaktadır. Yalnız sudan ibaret olan ve berikinin **aksi tarafında kalan yarım küre** ise, güney yarım küresini meydana getirir ve bunun orta yerinde de (Dante'ye göre) Âraf dağı yükselir. Eski zamanlarda ve Dante'nin yaşadığı devirlerde Amerika ile Avustralyanın varlığı henüz bilinmiyor, dolayısiyle küremiz iki yarım küreden ibaret sanılıyordu.

dana getiren küçük bir kürenin üzerine basıyor. Burada sabahken orada akşamdır. Tüyleri bize merdiven yapmış olana gelince, yine eski durumunu muhafaza ediyor.

"O bu taraftan düşmüştü gökten; önceleri burada, şimdi bizim bulunduğumuz yerde uzanmakta olan toprak, korkusundan denizin dibine çökerek yarım küremize doğru geldi. Yukarda görülen toprak hiç şüphe yok ondan kaçmak için yerinde, şimdi içinde bulunduğumuz boşluğu bırakarak, yukarıya doğru yükselmiş olmalıdır(12).

"Orada, Belzebuth'dan itibaren uzunluğu onun mezarı kadar olan bir yer vardır ki gözle görülmezse de varlığı yine kendisinin oyduğu bir kaya çukurunda hafif meyil yaparak inen küçük bir ırmağın şırıltısiyle anlaşılır(13)."

Rehberim ve ben, ışık dünyasına dönmek için bu gizli patikaya girdik, bir an olsun dinlenmeyi aklımıza bile getirmeden(14), o önde, ben arkada, yukarıya çık-

---

(12) Lucifer gökten, güney yarım küresinin üzerine beyin aşağı düşmüştür. Bu yüzden **şimdi bizim bulunduğumuz yerde uzanmakta olan toprak... yarım küremize** (yani kuzey yarım küremize) **doğru gelmiştir.** Bu toprak önceleri güney denizinin yüzünde bulunuyordu. **Yukarda görülen toprak**, yani Âraf dağı ise, yükselmiş ve **şimdi içinde** bulundukları **boşluğu** meydana getirmiştir. Bütün bu değişiklikler Allaha karşı gelmiş olan Lucifer gökten arzımızın üzerine atıldığı sırada olmuştur.

(12) **Belzebuth:** Eski Filistinli milletlerden Akarovitlerin tanrısı olduğu halde Kitabı Mukaddeste şeytanların reisi sayılan iblis (Bk. Metâ, XII, 24). — Dante burada Lucifer yerine kullanmıştır. — **Küçük bir ırmak:** Âraf dağından gelen Lethe ırmağı olması muhtemeldir. Bu ırmağın görevi, Ârafta sularının içine girerek yıkanıp durulanan ruhların kirlerini, her türlü pisliğin toplandığı yer olan Lucifer'e getirmekten ibarettir.

(14) Karanlık ormandan arzın merkezinde bulunan Lucifer'e kadar olan mesafe, Lucifer'den Âraf dağına kadar olan mesafenin aynı olduğuna göre, iki şair tam 21 saat durup dinlenmeden yü-

tık, çıktık. Ve nihayet, yuvarlak bir delikten, gökyüzünün taşıdığı o güzel şeyleri(15) seçebildim.

O delikten dışarı çıktık ve tekrar yıldızları gördük(16).

---

rümek zorunda kalmışlardı ki 1300 yılının pazar gününe rastlayan Paskalya sabahı Âraf dağında bulunabilsinler! Arzın yüzünden merkezine kadar devam eden yolculuğun otuz dört manzume boyunca sürmesine karşılık Dante, karanlıklar içinde Cehennemden çıkışlarını yedi mısraa sıkıştırıvermiştir!

(15) **O güzel şeyler:** Bk. **Cehennem,** I.

(16) **Yıldızlar: Âraf**'la **Cennet** de "yıldız" kelimesiyle sona ererler.